הספרייה הבריטית, לונדון, אנגליה

Add. 26974

IMHM film no. F 5647

מעלות המדות מעלות המדות.
יחיאל בן יקותיאל, הרופא
ה'מ"ז (1287)

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]

תשו״ב הקטן

כ

כב

ספר מעלות המדות

חילקתיו לארבעה ועשרים מעלות ·

ספר מעלות המידות

בשפת עט אגידה חידות · אביעה מלות נכבדות
משלי חכמות עליו אבנה · במליצות שכל מוסדות ·
מאמריי מפז נחמדים · ויקרים מאבני פטדות ·
ומתוקים מנופת צופים · ועריבים ממור עם קדות ·
בם יחכמו כל משכילים · ישכילו תורות ותעודות
וערומים יכתירו דעת · ופתאים יבינו סודות ·
אשרי אדם יהגה תמיד · אלה החקים העדות ·
החרותים על ספר נקרא · בשמו ספר מעלות מדות ·

חסדי ה' אזכיר תהילות ה' כעל כל אשר גמלנו · לרב
מטובה קדמנו הטיבנו · ומאין ליש המציאנו · עור
ובשר הלבישנו ועצמות וגידים סיככנו ויקומה זקופה
הקימנו · וגוף [illegible] כתבנית השלימות יצרנו · וכל כליו
אשר יצרנו אותו בהם הכיננו · ובצלמו בראנו ונפש
משכלת השכילנו · אשר בה הורנו להכיר ולידע את
קוננו · ולמאוס ברע ולבחור בטוב הביננו · וגדלו
ובוראנו · ועל כל בריותיו רוממנו [illegible]
נהרבנה עבדת ומזג ישר ומכון ומעלות עליונות
העלנו · אשר בם משאר נעלי החיים הפרישנו · ורב
טוב כהמון רחמיו וחסדיו השביענו · וזננו ופרנסנו
ועד הנה [illegible] וחננו קיימנו [illegible]
יעזבנו ואל יטשנו עד יביאנו אל [illegible] הגדולה
יאר פניו אתנו סלה · על כן אברך את ה' [illegible]
יעצני [illegible] ליל[illegible] יסרוני כליותיי [illegible]
ויאמרו לי בן אדם [illegible] להתחנן ולהתפלל ·
להודות ולה' לשבח לפאר ולהלל לכבח לרנן ולזמר
יום וליל לשרון הכל אשר יצר את האדם [illegible]
ונראו [illegible] בצלם ודמות וקומה ועשהו [illegible]
[illegible] ויפח באפיו נשמת חיים היא נשמה העליונה:
[illegible] תוספת דיעה בינה והשכל [illegible] אור
[illegible] אשר [illegible] לאדם מעלה ויתרון מן [illegible]

וחלק איבריו מהם שנים ומהם נקבים · מהם סתומים
ומהם פתוחים · ואם יפתח הסג ויתבקע הנה לא
ימצא מנוח וכרגע יחנק ויאנח · ואם ייסתם הפתוח
או הסתום ייפתח · וסגר ואין פותח · לכן רוב תהילות
לאלהינו וברכות והודאות לשמו הגדול שברא
לכבודו וגמלנו כל טוב ברחמיו וחסדיו הרבים ·

אמנם אחרי שבח הא' ותהילותיו שאמר
בעבור אשר ראיתי הדור פרוץ מרובה על העומד
וגדר חכמינו נהרסה · והנה קמנו תחת אבותינו תרבות
אנשים חטאים · דור מה רמו עיניו ועפעפיו ינשאו
דור טהור בעיניו ומצואתו לא רוחץ · דור חרבות
שיניו ומאכלות מתלעותיו להכרית עניים מארץ ואבי
ואביונים מאדם · דור תהפוכות דור סורר ומורה דור
לא הכין לבו ולא נאמנה את אל רוחו · ורובם הולכים
אחרי שרירות לבם ואינם חוששים לתקן נפשותם
ולכוין דיעותם בדרכי החכמה והמוסר וליישר מעג
מעגלותם ולהכשיר נטותם בהנהגות נכבדות להתנהג
במעלות מידות הטובות אשר ראוי אל כל משכיל
להתנהג בהם למען ייטב להם בעולם הזה ולעולם הבא ·
נעתי אני יחיאל בר' יקותיאל בר' בנימן הרופא זצ"ל
בכתבי הקודש ובדברי רבותינו ז"ל ועיינתי גם
בדברי הפילוסופים והחכמים ובמשליהם ובמוסרם
וראיתי לחבר חיבור בהנהגת האדם כל ימי חיי הבלו
למען ייטב לו בעולם הזה ולעולם הבא · ופתחתי בו
תחילה בדברים עיקרים המועילים באמונתנו ומ
ומחזיקים את דתינו והם הם שרשי הדת ויסודות
האמונה ועליהם נבנים כל פינות התורה · ואחרי כן
כתבתי בו דברים טובים דברים נחומים המתקבלים
ומתיישבים בליבות הבחורים והתלמידים התאיבים
וחושקים לילך בדרכי החכמה והמוסר החרידים
לתקן נפשותם ולהכשיר נטותם בהנהגות נכבדות

אשר ראוי לאדם להתנהג בהם בעולם לטוב לו ואת
אשר ראוי להתרחק מהם כדי למנוע ממנו הנזקים ·
וכאשר מיכחה ידי הבאתי על כל מעלה ומעלה ראיות
מן המקרא ומדברי רבותינו ז"ל בדרך קצרה ולשון קל
למען ירוץ קורא בו כמו שאמ' חכמ' ז"ל לעולם ישנה
אדם לתלמידיו דרך קצרה · ועם כל זה לא נמנעתי
מלהזכיר בהם דברי הפילוסופים ומשליהם ומוסרם
כדי להמשיך ליבות הבחורים בדרכי החכמה והמוסר
ולשאר מעלות המידות הכתובות בספר הזה · ואע"פ
שיודע אני בעצמי שאינני לא חכם ולא נבון ולא משכיל
ולא בעל תורה ומעשים טובים ואף לא בעל דרך ארץ
לחבר חיבור כזה ושמא מקצת מן האנשים ידברו ב
אחריי לאמר מה יועילנו זה הסכל השוטה הדל והנבזה
אשר הפליג לדבר ומילין לחבר · אעפ"כ לא נמנעתי
מלחברו · כי האלהים היודע מחשבות ולפניו גלויים כל
סיתרי הכליות והלבבות הוא היודע כי עיקר כוונתי
בחיבור זה לצורך התלמידים והבחורים כדי ללמדם
יראת שמים ודרך ארץ ובו ירשו חיי העולם הזה
וינחלו חיי העולם הבא · וימצאו חן ושכל טוב בעיני
אלהים ואדם · ואמרתי בליבי אכתוב להם חיבור בהנהגת
האדם כדי שיעזרנו בו תמיד ויסייעם ללכת בדרכי
החכמה והמוסר ולשאר מעלות המדות כמ"ש ישמע
חכם ויוסף לקח ונבון תחבולות יקנה · וכמו שאמ' חכמ'
בא ליטהר מסייעין אותו · ובו ייתקנו מעלות מדותיהם
בעזרת שדי · ולא חיברתיו לצורך הגדולים ממני
בחכמה ובמוסר ובדרך ארץ ובשאר מעלות המדות
אף לא לצורך הסכלים חסירי המוח ועניי הדעת
הבוטחים במוריהם ומתעטפים ומלעיבים במלמדיהם
כמו שאמר חכם אחד אל תשליכו הפנינים לפני
החזירים כי אינם יודעים לעשות בהם מאומה ואל
תמסרו החכמה לפני מי שאינו יודע מעלתה כי הם

החכמה יקרה מפנינים ומי שאינו דורש אותה רע
מהחזיר׳ את לא חיברתיו כדי להתפאר בו ולא
כדי ליטול עליו עטרה לעצמי כי כל מה שפעלתי
בחיבור זה לא בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי
כי אם כמו שקיבלתי מפי סופרים ומפי ספרים
אשר חיברו המחברים אשר היו לפנינו ומי בארם
דליתי וממקוה מימיהם שתיתי ומורם אריתי ויערם
עם דבשם אכלתי ופירותיהם מתקו לחיכי כי דבריהם
וחידותם משמחים הלבבות ומשעשעים הגויות
העלובות ומשיבים הנשמות הנעצבות וקיבצתי
דבריהם בכל אשר מצאתי וחיברתי מהם ספר זה
בחמלתי על התלמידים והבחורים הנחיצים לשמוע
בקול מוריהם וחרידים להטות אזנם אל מלמדיהם
כדי לתקן נפשותם ולהכשיר גופותם במעלות מידות
טובות ומנהגות מיוחסים וקראתי שם הספר הזה
ספר מעלות המידות בעבור אשר נכללו בו מקצת
מעלות מידות החשובות והמיוחסות אשר ראוי לאדם
להתנהג בהם כל ימי חיי הבלו לטוב לו לתקון נפשו
ולהכשיר מדותיו וחיי גופו ולהתרחק מהמכשלה וחילקתיו
לארבעה ועשרים מעלות למען ירוץ קורא בו וכל
מי שיעיין בספר הזה ידע כי לזכות ואם ימצא בו
שגגה ודבר בלי מתוקן יתלה שגגתי בעצמי ולא
באחרים ויגבה השגגה ויתקן המעוות ויקבל שכר
וגמול טוב מאת המקום ברוך הוא ואם ימצא בו דבר
דבר מתוקן ונכון ידע כי לא מליבי בדיתיו ולא
מעצמי חיברתיו כי משדה אנשי התבונות לקטתיו
וכעמיר גורנה קיבצתיו ועל ספר כתבתיו ואם ימצא
בו דבר המשמח הלב ומשעשע הנפש ומוצא בו
הנאה וקורת רוח יברכני בחסדו ויזכרני לטובה
שהשתדלתי לכתוב הספר הזה ולהביאו אל הפועל בעזרת
שדי כי ראיתי מתהפכות הזמן וטרדת הבלי העולם

ושיבוש העניינים ומי הזקנה והשכחה ושמא לא
היה עולה לידי לפיכך שהשלתי עליו ואולם קויתי לאל
כי יש שכר לפעולתי בעולם הזה ולעולם הבא בכותבי
את הדברים אשר אני עתיד לכתוב על ספר כדי
שילמדו בו הבחורים והתלמידים ובאלהים אבטח
ובו אשען וממנו אבקש סמך ועזר לעזריני במלאכתי
כי היא מלאכת שמים ויצליחני וידריכני בארח
מישור ויגיה בפי דברים טובים נכוחים וערבים
המשמחים הלבבות מאנחותם ומנחמים הגויות מיגונם
ויצילני משגגות ומנסתרות ינקיני כמו שאמר
משיחו שגיאות מי יבין מנסתרות נקיני והאלהים
יורני דרך הטובה וידריכני בנתיב ההצלחה למען
רחמיו וחסדיו הרבים׳

המעלה הראשונה מעלת ידיעת הי׳ יתברך׳

בעבור שמעלת המידה הזאת היא מבחר כל המעלות
וכל מי שהגיע אל מעלת המידה הזאת נקל להגיע
אחריכן אל כל שאר מעלות המידות הרוחניות
והגופניות מעלה אחר מעלה לפיכך הקדמתי אותה
אל כל שאר מעלות הכלולים בספר הזה וכללתי עם
מעלת המידה הזאת דברים שהם עיקרים גדולים
מיסודות הדת ושרשי האמונה ועליהם פינות התורה
עומדות מפני שגם הם מביאים את האדם לידע
ולהכיר את בוראו בני בואו ואלמדכם
מעלת ידיעת הי׳ יתברך׳ דע בני כי תחילה אנו
צריכין להאמין ולידע ידיעה ברורה בלי שום ספק
ובמגום שיש אלוה בעולם והוא ברוך הוא בורא הכל
והוא ברא את השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר
עליה הימים וכל אשר בהם והוא מחיה את כולם
ברוב רחמיו וחסדיו לא מטובה קדמו לו בריותיו כי

אם בטובו וחסדו עליהם כענין שנ' טוב יי' לכל
ורחמיו על כל מעשיו · וזו זכור רחמיך יי' וחסדיך
כי מעולם המה · וכן הוא זו מי הקדימני ואשלם
תחת כל השמים לי הוא · ואמרו חכמ' באגדה ז"ל
עתידה בת קול להיות מפוצצת על ראשי ההרים
ואומרת מה פעל אל · כל מי שפעל עם אל יבוא
ויטול שכרו · ורוח הקודש אומרת מי הקדימני
ואשלם · מי קילס לפני עד שלא נתתי בו נשמה ·
מי מל לפני עד שלא נתתי לו בן זכר · מי עשה לפני
ציצית עד שלא נתתי לו טלית · מי עשה לפני מ'
מזוזה עד שלא נתתי לו בית · מי עשה לפני מעקה
עד שלא נתתי לו גג · מי עשה לפני סוכה עד שלא
נתתי לו חצר · מי הניח לקט שכחה ופאה עד שלא
נתתי לו שדה · מי הפריש לפני תרומה ומעשר עד
שלא נתתי לו גורן · מי הפריש לפני קרבן עד שלא
נתתי לו בהמה · עלי לשלם שכרו · למה תחת כל השמים
לי הוא שהכל שלי ומשלי נותן לי ומכל מקום ואשלם ·
עלי לשלם שכרו · ואמרו עוד מאי דכת' ואלהים
מלכי מקדם פועל ישועות בקרב הארץ · שהקדים
לי שכר פעולתי עד שלא נבראתי · כיצד גן עדן
נברא בשלישי ואדם בששי הוי זו שהקדים לי
שכר פעולתי עד שלא נבראתי · ומי לחשך שבגן
עדן הוא עסוק שנ' ויטע אלהים גן בעדן מקדם ·
מהו מקדם שמא את' סבור קודם לברייתו שלעולם
אינו כן לא קודם לברייתו שלאדם הראשון שהקדים
שכרו עד שלא נברא · וכן הוא זו הנה שכרו אתו
ופעולתו לפניו · כלומ' שהקדים שכרו שלאדם עד
שלא נעשה הפעולה · הואיל והקב"ה ברא את
השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים
כענין שנ' בראשית ברא אלהים את השמים ואת
הארץ אם כן צריכין אנו להאמין שהוא לבדו

ברא העולם כענין שנ' אתה הוא יי' לבדך אתה עשית
את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל
אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את
כולם וצבא השמים לך משתחוים · ואין אתם עדיי
נאם יי' ועבדי אשר בחרתי למען תדעו ותאמינו לי
ותבינו כי אני הוא לפני לא נוצר אל ואחריי לא יהיה ·
וזו למען ידעו ממזרח שמש וממערבה כי אפס
בלעדיי אני יי' ואין עוד יוצר אור ובורא חושך
עושה שלום ובורא רע אני יי' עושה כל אלה · וכן
הוא זו כה אמר יי' גואלך ויוצרך מבטן אנכי יי'
עושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ מאיתי ·
ואמרו חכמ' באגדה ז"ל מי אתי כת' שלא תאמר
מיכאל מותח מיכן וגבריאל מיכן שעדיין לא נבראו
המלאכים ולפיכך כת' מי אתי כלומ' מי היה שותף
עמי במעשה בראשית והלא לא נבראו המלאכים
עדיין · וכל מי שאינו מודה בדבר זה ואומר שיש
אלוה זולתו הרי זה כופר בעיקר וכופר בכל התורה ·
הרי זה כופר בעיקר שנ' לא יהיה לך אלהים אחרים
על פני וגו' · וכופר בכל התורה כולה שנ' וכי תשגו
ולא תעשו את כל המצות האלה · ואמ' חכמ' ז"ל שבע'
הכת' מדבר ששקולה כנגד כל המצות כולן דתני' מה
חמורה ע"ז שכל המודה בה כאילו כופר בכל התורה
כולה · וכל הכופר בה כאילו מודה בכל התורה כולה ·
ואמרו עוד מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה
שנ' אז נדברו יראי יי' איש אל רעהו ויקשב יי' וישמע
ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יי' ולחושבי שמו · מאי
ולחושבי שמו שאפי' חישב לעשות מצוה ונאנס ולא
עשאה מעלה עליו הכת' כאילו עשאה · אבל מחשבה
רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה שנ' און אם ראיתי
בלבי לא ישמע יי' · ודוקא בי"ש אבל באומות העולם
חילוף שמחשבה טובה שלהן אין הק' מצרפה למעשה

ומחשבה רעה שלהן מצרפה למעשה׳ זולתי ישראל שא׳
שיהרהר לעבוד ע״ז שהקב״ה מצרפה למעשה שנ׳ כדי
למען תפוש את בני יש׳ בליבם׳ וכל כך למה מפני ש
שהיא כל כך חמורה ששקולה כנגד כל מצות התורה׳
הלא תראו בני כמה חמורה ע״ז שאפי׳ אם היה
האדם מסוכן ונוטה למות אסור להתרפאות בע״ז׳
שכך אמרו חכמ׳ ז״ל בכל איסורין שבתורה מתרפאין
במקום שיש בו סכנה חוץ מע״ז וגלוי עריות ושפיכות
דמים׳ ע״ז מנלן דכת׳ ואהבת את יי׳ אלהיך בכל לבבך
ובכל נפשך ובכל מאודך׳ בכל נפשך אפילו נוטל
את נפשך וכו׳ וכן צריכין אנו להאמין ולעמוד
על הודאי כי אלוה זה אשר ברא הכל הוא אחד ושמו
אחד כענין שנ׳ שמע יש׳ יי׳ אלהינו יי׳ אחד והשמיעה
הזאת היא לשון קבלת הלב שנכוין ליבינו ונקבל בשכלינו
שהקב״ה נמצא תמיד׳ כלומ׳ היה והוה ויהיה׳ היה
קודם שברא העולם׳ והווה תמיד בעוד העולם
מתקיים׳ ויהיה אחר שישוב העולם לתהו ובהו׳
וכתב אלהינו לומר שצריכין אנו לקבל עלינו אלהותו׳
ואחר כן כתב אחד לומר שצריכין אנו להאמין שהוא
אחד ומיוחד בכל מין ייחוד בלא שותף ולא דמיון
ולא יצטרף אחר עמו למינין׳ וגם הוא אחד בלי
הרכבה ושינוי מעשה ובלי שינוי גזרה כי כל גזירותיו
נגזרות וידועות וגלויות לפניו׳ ואין נמצא בעולם
כאחדותו׳ וכן הזהירנו המקום בתורתנו הקדושה
לידע ולבחון בשכלינו את יחוד השם כענין שנ׳ וידעת
היום והשבות אל לבבך כי יי׳ הוא האלהים בשמים
ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד׳ וכן הוא או׳ אתה
הראית לדעת כי יי׳ הוא האלהים אין עוד מלבדו׳
והוא ברוך הוא ראשון בלי ראשית וקדמון לאין
קדמו אחר כענין שנ׳ מעונה אלהי קדם׳ והוא
ברוך הוא אחרון בלי אחרית וסוף שנ׳ אני יי׳ ראשון

ואת אחרונים אני הוא׳ וא׳ אני ראשון ואני אחרון
ואין מבלעדיי מושיע׳ והוא חי וקיים לעולמים
ולנצח נצחים ואין חקר ומספר לשנותיו כענין שנ׳ הן
אל שגיא ולא נדע מספר שניו לא חקר׳ וא׳ ואתה
הוא ושנותיך לא יתמו׳ ועוד צריכין אנו
להאמין ולידע שאין לבורא יתברך לא גוף ולא גשם
ולא תמונה ולא שום דמות כענין שנ׳ קול דברים אתם
שומעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול׳ וא׳ ואל
מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו׳ וכן הוא או׳ ואל
מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש׳ ואע״פ שמצאנו
במקרא מקראות רבים כתובים בהם מילות גשמיות
אצל הבורא יתברך כענין שנ׳ בכל מקום עיני יי׳
אף ידי יסדה ארץ׳ ותחת רגליו׳ כתובים באצבע
אלהים׳ ומקראות רבים כיוצא באילו לא נכתבו
כי אם להבין לבני אדם במה שיוכלו להבין׳ ועל
כיוצא בזה אמרו חכמ׳ ז״ל דיברה תורה כלשון בני
אדם׳ והכל כינויים ומשלים אצל הבורא׳ ועיקר
האמת שהוא בלי גוף ותמונה גשמית׳ והדבר
הזהירנו בתורה להרחיק ממנו הגשמות כענין שנ׳
רק השמר לך ושמור נפשך מאד כי לא ראיתם
כל תמונה וגו׳ וא׳ ונשמרתם מאד לנפשותיכם כי
לא ראיתם כל תמונה וגו׳ ועוד צריכין אנו
להאמין בלי ספק כי העולם וכל אשר בו חדש חידשו
הבורא וברא בחכמתו ויעד לו עת וזמן קבוע וידוע
לקיומו ואחריכן יחזירהו לקדמותו לתהו ובהו כמו
שאמרו חכמ׳ ז״ל שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרוב׳
וכו׳ ואל ישיאכם ליבכם שיהיה העולם קדמון לא
מחודש כאשר יחשבו הסכלים והפתאים והמינים
הכופרים בתורת משה רבינו ע״ה׳ הואיל והדבר
כן שיי׳ הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת
אין עוד מלבדו והוא אחד ושמו אחד ידה כן חייבין

להשתדל להכירו ולידע אותו במה שיוכל להשיג
בדעתינו מצד פעולותיו לא מצד עצמו כי מצד
עצמו אין כל בריה יכולה להכירו ולידע אותו כענין
שנ' כי לא יראני האדם וחי ואיך יוכל אדם להכיר
ולידע מה שלא ראה לעולם לא דמות ולא תמונה
שאילו ראה האדם אדם אחר או דבר אחר מקבל
הצורה ההיא בשכלו וכשזוכרו נראה בעיניו כאילו
רואה אותו לפניו וכן הוא או' החקר אלוה תמצא
אם עד תכלית שדי תמצא וכן צונו בתורתו להכירו
ולידע אמיתתו כענין שנ' אנכי י"י אלהיך אשר
הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים כלומ' דע
אותי אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ואם
יאמר אדם היאך יכיר וידע האדם את הבורא
והוא נעלם מעיני כל חי הנה לכם עיקר ידיעת
הבורא יתברך תחילה צריך לכם בני להשתדל
להבין כח הבורא ותשכילו איך מנהיג העולם בחכמתו
והתחשבו בנפלאותיו והתבוננו בפעולותיו אשר פעל
ועשה ומחדש תמיד בכל יום אחריכן צריך לכם
בני לקבלו עליכם לאלוה ולאדון ולקבל עליכם
גזירותיו וחוקותיו ולעשות מצותיו וללכת בדרכיו
וזאת היא עיקר ידיעת הבורא יתברך כענין שנ'
אחרי י"י אלהיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו
תשמורו ובקולו תשמעו ואותו תעבודו ובו תדבקון
ואמרו חכמ' ז"ל וכי איפשר לו לאדם להידבק
בשכינה והלא כבר נאמ' כי י"י אלהיך אש אוכלה
הוא אל קנא אלא הידבק בדרכיו מה הוא גומל
חסדים אף אתה גומל חסדים מה הוא קובר
מתים אף אתה קובר מתים מה הוא ביקר
חולים אף אתה בקר חולים וכן צריך לאדם
להידבק אחר השכינה בשאר כל המדות וכן
מצינו במשה רבינו ע"ה שביקש מאת הק' שיודיעהו

דרכי מצותיו ואז ידעהו וישיג אמיתתו כענין שנ'
הודיעני נא את דרכיך ואדעך כלומ' כשאדע
דרכי מצותיך אז אדעך ואשיג אמיתתך וכן
מצינו שהודיענו הק' דרכי מצותיו כענין שנ' יודיע
דרכיו למשה לבני יש' עלילותיו ואין לו לאדם
להתפאר ולהתהלל לא בחכמה ולא בגבורה ולא
בעושר ונכסים אשר קנה בעולם כי לא לחכמים
לחם ולא לגבורים המלחמה ולא לנבונים עושר
אך בידיעת הש' ללכת בדרכיו ולקיים מצותיו יתפאר
ויתהלל וזה נאה לו כענין שנ' אל יתהלל חכם בחכ'
בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל
עשיר בעושרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל
וידוע אותי וכן צוה דוד ע"ה לשלמה בנו על
דרך תוכיחה ומוסר לידע ולהכיר את בוראו כענין
שנ' ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו
בלב שלם ובנפש חפצה כי כל לבבות דורש י"י
וכל יצר מחשבות מבין וגו' וכך אמ' שלמה בחכ'
בחכמתו בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך
ואמרו חכמ' ז"ל אי זו היא פרשה קטנה שכל
גופי תורה תלויין בה בכל דרכיך דעהו והוא יישר
ארחותיך ואמרו בכל דרכיך דעהו אפילו לדבר
עבירה כלומ' אפילו אם כשירצה האדם לעבור
עבירה יזכור את בוראו ויודע מיד ויתן אל לבו
שהקב"ה רואה אותו ופורש מן העבירה מתלא
מתלין גנבא בפום מחתרתא רחמנא קרי וזאת היא
עיקר ידיעת הבורא יתברך ואמר חכם אחד
לכל מעשה השלמה והשלמת העולם להיזהר מן
העבירות וידיעת הבורא רם ונשא ולהאמין בו
לפיכך צריכין אנו להיות זהירין וזריזין על
קידוש השם הנכבד והנורא הזה שאם יאמר גוי
לישראל בפני עשרה מישראל אפילו שלא בשעת השמד

לעבור על מצוה אחת מכל מצות האמורות בתורה
ואפילו על קלה שבקלות או אפילו לשנות מנהג ידוע
ממנהגות היהודים ואם לאו יהרגנו והגוי מתכוין
להעבירו על הדת ואינו מתכוין להנאת עצמו
ייהרג ואל יעבור · אבל אם נתכוון הגוי להנאת עצמו
ואינו מתכוין להעבירו על הדת יעבור ואל ייהרג
שנ' במצות התורה אשר יעשה אותם האדם וחי
בהם · ופירשו חכמ' ז"ל וחי בהם ולא שימות בהם ·
אבל בשעת השמד ייהרג ואל יעבור · אבל אם
דמ' הגוי לישראל אפילו בינו לבינו בין בשעת השמד
בין שלא בשעת השמד לעבוד ע"ז או לבוא על
אשת איש או להרוג אדם אחד ואם לאו יהרגנו
בכל אילו ייהרג ואל יעבור שכך אמרו חכמ' ז"ל
כל עבירות שבתורה אם יאמ' לו לאדם עבור ואל
תיהרג יעבור ואל ייהרג חוץ מע"ז וגלוי עריות
ושפיכות דמים · ואם נהרג ולא עבר הרי זה קידש
את השם ונקרא עבד הא' וחסיד כענין שנ' נתנו
את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך
לחיתו ארץ · וכן הוא או' אספו לי חסידיי כורתי
בריתי עלי זבח · ואמרו חכמ' באגדה ז"ל לעתיד
לבוא או' הקב"ה אספו לי דורו של שמד היאך היו
עושין מעמידין ישראל לפני הדיין ואומ' לו כפור
באלהיך ואומ' איני כופר לעולם · מיד מרבין עליו
יסורים שנ' דרכו קשתם ואעפ"כ אינו שומע ·
וממהרין עד להוסיף אחר שנ' אחר מהרו · אומ' לו
נסך לטעות והוא אומ' בל אסיך נסכיהם מדם · אומ'
לו השבע לצלם ואת נפנה · ואומ' ובל אשא את שמותם
על שפתי ·
וכל מי שמקדש שם שמים
בסתר הקב"ה נותן לו שכרו ומפרסמו בגלוי שכך
אמרו חכמ' ז"ל יוסף שקידש שם שמים בסתר זכה
והוסיפו לו אות אחת משמו שלהקב"ה שנ' עדות

ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים · יהודה שקידש
שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו שלהק'
ואמרו חכמ' ז"ל גדול קידוש השם מחילול השם
בחילול השם כת' לא תלין נבלתו על העץ · ובקידוש
השם כת' עד נתך מים עליהם · מי"ז בניסן עד י"ז
במרחשון והיו אומות העולם רואין ואומ' תורתן
שלאילו פלסטר היא כת' בתורתם לא תלין נבלתו
על העץ וג' · ואילו תלויין שבעה חדשים · כת' בתורתם
שאין דנין שנים ביום אחד · ואילו ניפלו שבעתם
יחד · כת' בתורתם לא יומתו אבות על בנים ובנים
לא יומתו על אבות · ואילו מתים בעון אבותם ·
אמרו להן ישראל אבותיהן שלאילו המיתו את אילו ·
אמרו להן וכי מה טיבן שלאילו · אמרו להן אילו
הגרים שנתגיירו בימי יהושע · אמרו להן וכי בשביל
הגרים הארורים הללו עשה הקב"ה לעצמו כן · ודאי
אין אלוה כאלהיכם ואין אומה כאומה זו אין לנו
להידבק אלא באומה זו שאלהיה גדול מכל האלהים שנ'
עתה ידעתי כי גדול יי' מכל האלהים וג' · מיד נתגיירו
מאומות העולם מאה וחמשים אלף שנ' ויספר
שלמה את כל האנשים הגרים אשר בארץ אחרי
הספר אשר ספרם אביו וימצאו מאה וחמשים
אלף ושלש מאות · וכל כך למה להודיע שבחו שלהק'
שהוא מקרב את הרחוקים כדי שיתקדש את שמו
בעולם · בואו וראו כמה גדול קידוש
השם מצפרדעים ומה צפרדעים שלא נצטוו על
קידוש השם כת' בהן ובתנוריך ובמשארותיך · אנו
שנצטווינו על קידוש השם על אחת כמה וכמה ·
ואמרו חכמ' ז"ל קל וחומ' זה דנו בעצמן חנניה
מישאל ועזריה שלא השמיעו עצמן כששמעו הכרוז
ששלח נבוכדנצר שישתחוו לצלם · וכל מי שמקדש
שמו שלהקב"ה לא בישראל בלבד הוא מקדש את שמו

לא אפילו בפני אומות העולם שמו מתקדש שכן מ׳
מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא השתחוו לצלם
שהעמיד נבוכדנצר שנתקדש שמו שלהקב״ה על
ידיהם אפילו בפני האומות. שכן כת׳ בענין נבוכד
נצר מלכא לכל עממיא אומיא ולישניא די דירין
בכל ארעא שלמכון ישגא׳ מני שים טעם די כל
איניש די יימר שלו על אלההון די שדרך מישך ועבד
נגו הדמין יתעביד וגו׳ וכן מצינו בדניאל שמסר
עצמו על קידוש השם בגוב אריות מה כת׳ בענין
דריוש מלכא לכל עממיא אומיא ולישניא וגו׳
וכן מצינו במרדכי הצדיק שמסר עצמו על
קדושת השם שלא השתחוה להמן מפני שחקק לו
ע״ז על ליבו׳ מה עלתה בו ורבים מעמי הארץ מ׳
מתיהדים׳ וכולן נתעלו בפני האומות׳ בחנניה
מישאל ועזריה כת׳ באדין הצלח מלכא נבוכדנצר
לשדרך מישך ועבד נגו׳ ובדניאל כת׳ ודניאל דנא
הצלח במלכות דריוש וגו׳ ובמרדכי כת׳ כי גדול
מרדכי בבית המלך׳ ולא עוד לא אפילו אומות
העולם כשהן מקדשין שמו שלהקב״ה משלם להן
שכרן שכן מצינו בנבוכדנצר שבשכר ארבע
פסיעות שפסע בכבודו שלמק׳ זכה לכל אותה
הגדולה׳ וכן מצינו בעגלון מלך מואב שבשכר
שעמד מכסאו לכבודו שלמק׳ זכה ויצא ממנו שלמה
דכת׳ ביה וישב שלמה על כסא יי׳ אשריהן
בני אדם שמוסרין עצמן על קידוש השם שכל מי
שמוסר עצמו על קדושת השם זוכה לו ולדורותיו
עד סוף כל הדורות וזוכה לישב במחיצתן שלעשרה
הרוגי מלוכה ועליהן נאמ׳ ממתים ידך יי׳ ממתים
מחלד חלקם בחיים וגו׳ וכל המקדש עצמו מ׳
מעבירה מכל העבירות שבתורה עבור אהבת הבו
הבורא או עושה מצוה מכל המצות כדי לקיים

מצות הבורא וחקותיו הרי זה כמו כן קידש את
השם׳ וכל העובר על מצוה מכל מצות האמורות
בתורה מדעתו בלי שגגה ושום אונס לא שעובר
ביד רמה במזיד הרי זה חילל את השם ועל זה
הזהירה התורה כענין שנ׳ ולא תחללו את שם קדשי
ונקדשתי בתוך בני ישראל׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל ממשמע
שנ׳ ולא תחללו הרי קידוש השם אמור׳ כשהוא אומ׳
ונקדשתי בתוך בני ישראל אמרה תורה מסור את
עצמך וקדש את שמי׳ יכול ביחידי ת״ל בתוך בני
ישראל׳ במרובין׳ אני יי׳ מקדשכם׳ מוסיף אני על
קדושתכם׳ קשה הוא חילול השם לפני המק׳
שאפילו למשה רבינו ע״ה לא חיסך הכת׳ כענין שנ׳
יען לא האמנתם בי להקדישני בתוך בני ישראל׳
גילה הכת׳ שאילמלא חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ
וכל כך למה מפני שהיה במעמד כל ישראל׳ ולא
עוד אלא שמצינו שוויתר הקב״ה על ע״ז ולא ויתר על
חילול השם כענין שנ׳ ואתם בני ישראל כה אמר יי׳
אלהים איש גלוליו לכו עבודו ואחר אם אינכם
שומעים אלי ואת שם קדשי לא תחללו עוד
במתנותיכם ובגלוליכם׳ בניי ראו ודעו
כמה קשה חילול השם שכן אמרו חכמ׳ באגדה ז״ל
כביכול הקב״ה לא הזכיר שמו עד שהזכ׳ שתי תיבות
שנ׳ בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ׳
וכן משה רבינו ע״ה לא הזכיר את השם עד
שהזכ׳ עשרים ואחת תיבות שנ׳ האזינו השמ׳ ואדברה
ותשמע הארץ אמרי פי׳ ע״ד כי שם יי׳ אקרא׳
ואפילו להזכיר שם שמים לבטלה אסור׳ שכך
אמרו חכמ׳ ז״ל השומע הזכרה מפי חבירו צריך
לנדותו ואם לא נידהו הוא עצמו יהא בנדוי שכל
מקום שהזכרה מצויה שם עניות מצויה׳ וכל מקום
שאין הזכרת השם מצויה לבטלה זוכה להעדן

מזיו שכינה לעולם הבא שכך אמרו חכמ' ז"ל מאי דכת'
וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה
אילו בני אדם היראין להזכיר שם שמים לבטלה
שהקב"ה מזריח להן שמש צדקה לעולם הבא. ולא עוד
אלא שמתעדנין בה שנ' ויצאתם ופשתם כעגלי מ'
מרבק. ורשעים נדונין בה שנ' הנה יום בא בוער
כתנור. ואפילו כשאדם מתכוון לברך שום שלחן
צריך לו להיזהר שלא יוציא מפיו ברכה שאינה
צריכה שכך אמרו חכמ' ז"ל כל המברך ברכה שאינה
צריכה עובר משום לא תשא. ואפילו כשהוא צריך
להזכיר שם שמים על דבר שלמצוה לא יהא פותח
בשם תחילה שמא לא יעלה בפיו לגמור דיבורו עד
שבא לדברים אחרים ונמצא מוציא שם שמים
לבטלה. שכך אמרו חכמ' ז"ל מניין שלא יאמר אדם
ליי' עולה ליי' שלמים ליי' תודה ת"ל קרבן ליי'.
בני צאו וראו כמה קשה חילול השם שאפילו
בדבר שהתירו חכמ' לעשותו אסרו אותו במקום
שיש חילול השם. שכך אמרו חכמ' ז"ל גזל גוי אסור
שנ' ואכלת את כל העמים אשר יי' אלהיך נותן לך.
בזמן שמסורין בידך ולא בזמן שאין מסורין בידך.
אבידתו מותרת שנ' וכן תעשה לכל אבידת אחיך.
אבידת אחיך אתה מחזיר ואין אתה מחזיר אבידת
גוי. ואעפ"כ אמרו במקום שיש חילול השם אף
אבידתו אסורה. אוי לו למי שמחלל שם שמים
שכך אמרו חכמ' ז"ל כל מי שיש בידו חילול השם
אין כח לא בתשובה לתלות ולא ביום הכיפורים
לכפר ולא ביסורין למרק אלא כולן תולין ומיתה
ממרקת הכפרה כד' שנ' ונגלה באזני יי' צבאות
אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון. ועוד אמרו
חכמ' ז"ל אין מקיפין לחילול השם אחד שוגג ואחד
מזיד. ופירשו שאין עושין לו כחנוני המקיף.

כלום שאין ממתינין לו מן השמים לפרוע ממנו עד
שנפרעין ממנו מיד. אימתי שאם היה מחצה זכאי
ומחצה חייב ונמצא בין העונות הללו חילול השם
אותו העון מכריע כף החובות ומתחייב בדין.
ועוד אמרו כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין
ממנו בגלוי אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם.
אבל על שאר עבירות שבתורה אין נפרעין על
השוגג כמזיד. תדע שבכל החטאות כת' נפש כי
תחטא בשגגה. ונפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה
מקדשי יי'. ואילו גבי שמיעת קול אלה ושבועת
גילוי בכל הפרשה כולה לא נזכ' שם שגגה לפי
שנפרעין ממנו בין שוגג בין מזיד. ומהו חילול
השם אדם גדול בתורה ובמצות וידוע ביראת שמים
ופרישות שעושה דבר שלא כהוגן ושאר האנשים
לומדין ממנו ונמצא שם שמים מתחלל על ידו. וכן
אם יאמרו על אדם גדול בתורה הבורא ימחול לו לפלו'
שכך וכך עשה. וכן תלמיד חכם שאין משאו ומתנו
בנחת עם הבריות והוא בעל ריב וקטטה והולך
בקומה זקופה ומרבה סעודתו אצל עמי הארץ הרי
אילו כולן בכלל חילול השם. שכך אמרו חכמ' ז"ל כל
תלמיד חכם המרבה סעודתו בכל מקום סוף מחריב
את ביתו ומאלמן את אשתו ומייתם את גוזליו ותלמודו
משתכח ומחלוקות רבות עליו ודבריו אינם נשמעים.
ומחלל שם שמים ושם אביו ושם רבו וגורם שם רע
לו ולבניו ולבן בנו עד סוף כל הדורות. ועוד אמרו חכמ' ז"ל
באגדה כל תלמיד חכם שנתחלל בו שם שמים אין
מספיקין בידו פתח לשוב שנ' אח נפשע מקרית עוז
ומדיינים כבריח ארמון. מה ת"ל לומ' ומדיינים כבריח
ארמון. אלא שהמדיינים באין וסוגרין עליו כבריח
ארמון. וכן הוא אומר מעוות לא יוכל לתקון וחסרון
לא יוכל להימנות. אין קורין מעוות אלא למי שהיה

מתוקן מתחילה ועתנות· ואי זה זה תלמיד חכם
שפירש מן התורה וכל תלמיד חכם שפירש מן התורה
עליו הכת' כצפור נודדת מן קינה כן איש נודד
ממקומו· ואמרו חכמ' ז"ל כל העובר עבירה בסתר
כאילו דוחק רגלי שכינה שנ' כה אמר יי' השמים כסאי
והארץ הדום רגלי וגו' אבל אם אינו יכול לכוף את
יצרו טוב שיעבור בסתר ואל יחלל שם שמים
בפרהסיא· אוי לו למי שהוא מקלקל את דרכיו
ומעקש את אורחותיו ומגנה את מעשיו מפני שמחלל
שם שמים בפני הבריות· אוי לו למי שפוסל את
זרעו ופוגם את משפחתו וגורם גנאי לו ולדורותיו
עד סוף כל הדורות· ולא לדורות הבאים אחריו בלבד
גורם גנאי לא אפילו לדורות שלפניו שנ' נוצר תורה
בן מבין ורועה זוללים יכלים אביו· ואמרו חכמ' ז"ל
האי מאן דסני שומעניה שרי לבזויה בגימל ושין
ואמרו עד כמאן קרינן לרשיעא בר צדיקא
רשיעא בר רשיעא כמאן כי האי תנא· לפיכך
צריך לו לאדם לקדש את עצמו· במעשיו הנאים
ובמעלליו ההגונים ולכוין את כל מעשיו לשם שמים
כדי שיתקדש שם שמים ותורתו על ידו וימצא חן
ושכל טוב בעיני אלהים ואדם· שאם היה תלמיד
חכם ונוהג שלא כשורה הרי זה מחלל את השם
ומבזה את תורתו· ומה הבריות אומרות עליו ראו
פל' שלמד תורה כמה מגונים מעשיו וכמה מקולקלים
דרכיו אוי לו שלא למד תורה· אבל בזמן שתלמיד
חכם נוהג כשורה הרי זה מקדש שם שמים ומכבד
את התורה· מה הבריות אומרות עליו אשרי פל'
שלמד תורה ראו כמה הגונים מעשיו וכמה מתוקנים
דרכיו· ואף הקב"ה מתפאר בו שנ' ויאמר לי עבדי
אתה ישראל אשר בך אתפאר· לכן בני היזהרו
בכם שלא יתחלל שם שמים על ידיכם בין במשא

ומתן בין בדברים

ומתן בין בדברים בין עם ישראל בין עם האומות במקום
שיוכל להיות שום צד חילול השם שאפי' עם הגוי אסרו
חכמ' לבוא עליו בעקיפין מפני חילול השם· וצריכין
אנו לידע על האמת והנכון כי תורת משה רבינו ע"ה
היא אמת ומצותיה אמת וכולה היא מפי הגבורה
בלי תוספת ומגרעת· ולא אמרה משה רבינו מדעתו
היא אמת כמ' שנ' צדקתך צדק לעולם ותורתך
אמת· ואו' תורת יי' תמימה משיבת נפש עדות יי'
נאמנה מחכימת פתי· וכן הוא או' כל אמרת אלוה
צרופה וגו'· ומצותיה אמת כענין שנ' משפטי יי'
אמת· ואו' מעשה ידיו צדק ומשפט נאמנים כל
פקודיו· וכולה היא מפי הגבורה ולא אמרה משה
רבינו מדעתו כענין שנ' ראה לימדתי אתכם חוקים
ומשפטים כאשר צוני יי' אלהי וגו'· והקב"ה בעצמו
העיד עליו על ידי נביאו כמו שהתורה היתה מפיו
כענין שנ' זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי
אותו בחורב על כל ישראל חוקים ומשפטים וגו'
וכל האומר אין תורה מן השמים אלא שאמרה
משה מפי עצמו עליו הכת' או' כי דבר יי' בזה ואת
מצותו הפר· ואמרו חכמ' ז"ל שאפילו או' כל התורה
כולה מן השמים חוץ מפסוק זה ומדקדוק זה
מקל וחומר זה מגזירה שוה זו הרי הוא בכלל כי
דבר יי' בזה· וכן מי שאינו מאמין בתורה שבעל
פה והוא התלמוד שהוא פירוש כל המצות שבתורה
ואו' שלא נאמרה למשה רבינו מפי הגב' הרי
הוא בכלל כי דבר יי' בזה והוא הנקרא מין ואפיקורוס·
והתורה הזאת הקדושה עומדת לעולם
ולעולמי עולמים כענין שנ' תורה צוה לנו משה
מורשה קהלת יעקב· ואו' הנסתרות ליי' אלהינו והנ'
והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי
התורה הזאת· ואו' חקת עולם לדרתיכם· וכן הוא
או'

סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר · וכל מי
שאומר שכל מצות התורה אינן נוהגין לעולם ולדורי
דורות הרי זה נקרא כופר בתורה · וכן צריכין
אנו לידע ידיעה גמורה שאין להוסיף על התורה
ולא לגרוע ממנה אפילו אות אחת כענין שנ׳ את כל
הדבר אשר אנכי מצוה אתכם היום לא תוסף עליו
ולא תגרע ממנו · ואמרו חכמ׳ ז״ל אלה החוקים
והמשפטים והתורות וגו׳ שאין נביא רשאי לחדש
בה דבר מעתה · ועוד אמרו ארבעים ושמונה
נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל לא פחתו
ולא הותירו על מה שכת׳ בתורה אפילו אות אחת
חוץ ממקרא מגילה · כלו׳ שחכמים שבאותו הדור
חייבו והתקינו לקרותה ביום ובלילה כשאר התורה
שכת׳ בה והגית בו יומם ולילה · וחייבין אנו
להגות וללמוד בתורת ה׳ יומם ולילה בין בתורה
שבכתב בין בתורה שבעל פה כי ממנה תוצאות חיים
ובידיעתה ועשיית מצותיה נדע ונכיר את בוראינו
ונצליח בכל ענינינו ונירש שני המשיח ונזכה לחיי
העולם הבא כענין שנ׳ ויצונו יי׳ להינו לעשות את
כל החוקים האלה לטוב לנו כל הימים לחיותנו כיום
הזה · וגו׳ וצדקה תהיה לנו כי נשמור לעשות את כל
המצוה הזאת לפני יי׳ להינו כאשר צונו · וכן הוא
או׳ לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם
ולילה למען תשמור לעשות כל הכתוב בו כי אז תצליח
את דרכיך ואז תשכיל · ואמרו חכמ׳ ז״ל שלשה
כתרים הם כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות וכתר
שם · כתר כהונה זכה בו אהרן שנ׳ והיתה לו ולזרעו
אחריו ברית כהונת עולם וגו׳ · כתר מלכות זכה בו
דוד שנ׳ זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי · כתר
תורה הרי מונח ועומד ומוכן כל מי שירצה יבוא ויטול
שנ׳ תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב · ועוד

אמרו גדולה תורה מן הכהונה ומן המלכות · ואמרו
ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ שנ׳ יקרה
היא מפנינים · יקרה היא מכהן גדול שנכנס לפני לפנים
בני באו וראו כמה גדול תלמוד תורה שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל גדול תלמוד תורה שהתלמוד קודם למעשה
מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה · ועוד אמרו אין
תחילת דינו שלאדם נדון לעתיד לבוא לא על ביטול
דברי תורה שנ׳ פוטר מים ראשית מדון · כלו׳ מי
שפוטר עצמו מדברי תורה שנמשלה למים כענין שנ׳
הוי כל צמא לכו למים ואינו עוסק בה הוא תחילת
דינו לעתיד לבוא שתחילה אומרין לו למה לא
עסקת בתורה · וכשם שדינו קודם למעשה כך שכרו
קודם למעשה שנ׳ ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים
יירשו בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו ינצרו הללויה ·
ועוד יש לנו להאמין אמונה ברורה שמשה
רבינו ע״ה היה נביא אמת ליי׳ וכל נבואותיו ודבריו
שאמר באו לו מאת הבורא · והוא היה רבן שלנביאים
אשר קדמו לפניו ואשר קמו אחריו כענין שנ׳ הנה
אנכי בא אליך בעב הענן בעבור ישמע העם בדברי
עמך וגם בך יאמינו לעולם · והקב״ה בעצמו העיד
עליו כענין שנ׳ ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר
ידעו יי׳ פנים אל פנים · וכן כל הנביאים שנתנבאו
אחריו הם אמת ונבואותם אמת ובאו להם מאת הבורא
ועדותם ידוע בתורה ובנביאים ובכתובים · וכל מי
שאינו מודה בדבר זה הרי זה כופר בכל התורה כולה
בכתב ובעל פה · ודע בני כי הבורא יתברך יודע
ורואה כל מעשה בני אדם נסתריהם וגלויהם ומבין
את כל מחשבותם אם טוב ואם רע כענין שנ׳ יי׳
משמים השקיף על בני אדם לראות היש משכיל דורש
את אלהים · וגו׳ היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם ·
וכן הוא או׳ בכל מקום עיני יי׳ צופות רעים וטובים ·

לפיכך צריכין אנו להודות על כל פנים שכל מי
שהולך בדרכי ה׳ ומקיים מצות התורה יקבל שכר
וגמול טוב מאת הבורא יתברך ולפעמים אוכל
הפירות בעולם הזה׳ שכן אמרו חז״ל זכות יש
לה קרן ויש לה פירות שנ׳ אמרו צדיק כי טוב כי
פרי מעלליהם יאכלו׳ עבירה יש לה קרן ואין לה
פירות שנ׳ אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו׳
ועיקר הקרן והגמול הטוב שמור לו לעולם הבא׳
כענין שנ׳ בשילוח שהיא ממצות קלות שבתורה
שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען
ייטב לך והארכת ימים׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל למען ייטב
לך לעולם שכולו טוב׳ והארכת ימים לעולם שכולו
ארוך והוא חיי העולם הבא׳ וכן מצינו שאוכל
הפירות בעולם הזה כענין שנ׳ והיה אם שמוע תשמע
בקול ה׳ אלהיך והישר בעיניו תעשה והאזנת למצותיו
ושמרת כל חוקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים
לא אשים עליך כי אני ה׳ רופאך׳ וא׳ אם בחקתי
תלכו ואת משפטיי תשמרו ועשיתם אותם׳ ונתתי
גשמיכם בעתם ונתנה הארץ פריה ועץ השדה
יתן פריו׳ והשיג לכם דייש את בציר וגו׳ וכן
הרבה בתורה וכל מי שאינו הולך בדרכי ה׳
ומבטל מצות התורה ביד רמה במזיד ועובר עליהן
בידוע שהקב״ה נפרע ממנו לפעמים בחייו כפי
העבירות שעשה ועונשו במיני חלאים ובנגעים
משונים ובחרב ורעב ודבר ובכל מיני פורענויות
המתרגשות לבוא לעולם כענין שנ׳ ואם לא תשמעו
לי ולא תעשו את כל המצות האלה׳ ואם בחקותיי
תמאסו ואם את משפטיי תגעל נפשכם לבלתי
עשות את כל מצותיי להפרכם את בריתי׳ אף אני
אעשה זאת לכם והפקדתי עליכם בהלה את השחפת
ואת הקדחת וגו׳ ועיקר עונשו אחרי מותו שהקב״ה

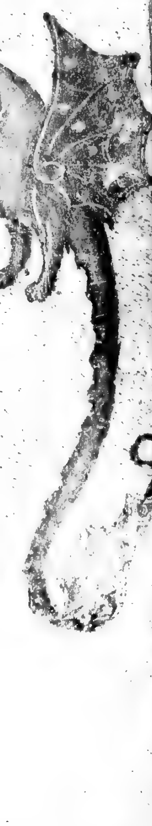
מחבר ומכרית נפשו מן העולם הבא כענין שנ׳ בעובר
על המצות הכרת תכרת הנפש ההיא עונה בה׳ ואמרו
חכמ׳ ז״ל הכרת בעולם הזה׳ תכרת לעולם הבא׳ וא׳
הנפש החוטאת היא תמות׳ השם יזכינו להיות
מן הנכתבים לחיי העולם הבא׳ ועוד יש לנו
להאמין בלי שום ספק׳ כי עתיד הקב״ה לשלוח גואל
לגאולינו ולקבצינו מכל העמים אשר נפצנו שם
ולהושיבנו על אדמתינו והיא הנקראת ארץ ישראל
ויבוא בזמן שייעד לו הבורא יתברך והוא היודע
ואין אתנו יודע עד מה׳ ואין לנו לסמוך על שום
חשבון שבודים בני האדם מליבם׳ שכן אמרו חכמ׳
תיפח רוחם שלמחשבי קיצים׳ לא נבטח ברחמי
השם ונישען עליו ועל דברי נביאיו כענין שנ׳ אם
יתמהמה חכה לו כי בוא יבוא ולא יאחר׳ והגואל
הזה הוא הנקרא (מלך) משיח שכן כת׳ בתורה ושב ה׳ אלהיך
את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר
הפיצך ה׳ אלהיך שמה׳ וא׳ אם יהיה נדחך בקצה
השמים משם יקבצך ה׳ אלהיך ומשם יקחך׳
והקיבוץ (הזה) צריך להיות על ידי מאסף ומקבץ והוא
המלך המשיח כענין שנ׳ והביאו את כל אחיכם
מכל הגוים מנחה לה׳ וגו׳ וא׳ וישבו עליה המה
ובניהם ובני בניהם עד עולם ודוד עבדי נשיא להם
לעולם׳ ומלך המשיח הזה יהיה בן אדם מזרע
דוד ולא יהיה לוה כענין שנ׳ ויצא חוטר מגזע ישי
ונצר משרשיו יפרה׳ וא׳ ונחה עליו רוח ה׳ רוח
חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה׳
וכן הוא א׳ ואני אהיה להם לאלהים ועבדי דוד נשיא
בתוכם אני ה׳ דיברתי׳ ומקראות רבים במקרא
יעידו על זה׳ והמלך המשיח הזה ימלוך על כל
העולם כולו ומלכותו תיכון לעולם הוא וזרעו וזרע
זרעו עד סוף כל הדורות כענין שנ׳ והיה ביום ההוא

שורש ישי אשר עומד לנס עמים אליו גוים ידרושו
והיתה מנוחתו כבוד · וא׳ הנה ימים באים נאם יי׳
והקימותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה
משפט וצדקה בארץ · וכן הוא או׳ בדניאל וליה יהיב
שולטן ויקר ומלכו וכל עממיא אומיא ולישניא ליה
יפלחון וישתמעון שלטנה שולטן עלם די לא תעדא
ומלכותיה די לא תתחבל · וא׳ יקים אלה שמיא מלכו די
לעלמין לא תתחבל ומלכותא לעם אוחרן לא תשתביק
תדיק ותסף כל אילין מלכותא והיא תקום לעלמיא ·
כלומ׳ שימלוך הוא וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל
הדורות · ובביאת המלך המשיח הזה יקום הא׳ נקמת
עמו ישראל מכל העמים אשר שיעבדו בהם כענין שנ׳
ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה וגו׳ · וא׳
וזאת תהיה המגפה אשר יגף יי׳ את כל העמים וגו׳ ·
וא׳ וקצף גדול אני קוצף על הגוים השאננים אשר
אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה · וכן הוא או׳ קודש
ישראל ליי׳ ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו רעה
תבוא אליהם נאם יי׳ · ובביאת המלך המשיח הזה תשב
ירושלם כענין שנ׳ עורי עורי לבשי עוזך ציון לבשי עיר הקדש
בגדי תפארתך ירושלם כי לא יוסיף יבוא בך עוד
ערל וטמא · וא׳ והיתה ירושלם קודש וזרים לא יעברו
בה עוד ויהודה לעולם תשב וירושלם לדור ודור · וכך
אמ׳ דוד ע״ה כאשר שמענו כן ראינו בעיר יי׳ צבאות
בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה · ובימי המלך
המשיח הזה יהיה שלום בכל העולם כולו אחר מלחמת
גוג ומגוג ולא יצטרכו בני אדם לכלי זיין כענין שנ׳
וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא
גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה · ואף החיות
והבהמות כמו כן יהיו בשלום זו עם זו ולא יזיקו זה לזה
ואף לאנשים לא יזיקו כמו כן כענין שנ׳ וכרתי להם
ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים

ורמש האדמה וקשת וחרב ומלחמה אשבור מן הארץ
והשכבתים לבטח · וא׳ ושעשע יונק על חור פתן ועל
מאורת צפעוני גמול ידו הדה · וכן הוא או׳ לא ירעו
ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דיעה את
יי׳ כמים לים מכסים · ובימי המשיח הזה
תהיה אמונה אחת בעולם להאמין באלהים והיא אמונת
ישראל כענין שנ׳ כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה
לקרוא כולם בשם יי׳ ולעבדו שכם אחד · וא׳ ונלוו
גוים רבים אל יי׳ ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי
בתוכך נאם יי׳ · וכן הוא או׳ והיה יי׳ למלך על כל
הארץ ביום ההוא יהיה יי׳ אחד ושמו אחד ·

ועוד צריכין אנו להאמין באמת שיחיו המתים
בזמן שייעד הבורא יתברך להחיותם כענין שנ׳ על
ידי יחזקאל היתה עלי יד יי׳ ויוציאני ברוח יי׳ וגו׳
וכל אותה הפרשה · וא׳ יחיו מתיך נבלתי יקומון
הקיצו ורננו שוכני עפר כי טל אורות טליך וארץ
רפאים תפיל · וא׳ אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל
אני עזרתיך נאם יי׳ וגו׳ · וכן הוא או׳ ורבים מישיני
אדמת עפר יקיצו · ואמרו חכמ׳ ז״ל מניין לתחיית
המתים מן התורה שנ׳ ונתתם ממנו את תרומת יי׳ לא
לאהרן הכהן · וכי אהרן קיים שנותנין לו תרומה ·
והלא לא נתחייבו בתרומה ומעשר אלא לאחר כניסתן
לארץ אלא מיכן לתחיית המתים מן התורה · וכן הוא
או׳ וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ
כנען את ארץ מגוריהם וגו׳ · לכם לא נאמ׳ אלא
להם מיכן לתחיית המתים מן התורה · וכן הוא אומ׳
אז ישיר משה · אז שר לא נאמ׳ אלא ישיר לעתיד
לבוא מיכן לתחיית המתים מן התורה · וכן הוא אומ׳
אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה · הללוך לא נאמ׳
אלא יהללוך לעתיד לבוא מיכן לתחיית המתים מן הת׳

התורה׳ וכל מי שאינו מודה בדבר זה כאילו כופר
בכל התורה כולה ואין לו חלק לעולם הבא שכל
מידותיו שלהקב״ה מידה כנגד מידה׳ הוא כפר
בתחיית המתים לפיכך לא יהיה לו חלק בתחיית
המתים׳ וכל שאר ישרא׳ שמודין בתחיית המתים
יזכו ויחיו ויש להן חלק לעולם הבא כענין שנ׳
ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו׳ לכן
בני שימו לבבכם ונפשכם לידיעת הבורא ותדו
ותאמינו בכל אילו הדברים אשר כתבתי במעלת
המידה הזאת מפני שכולם גופי תורה ושרשי האמונה
וכולם מביאין את האדם לידע ולהכיר את בוראו
יתברך׳ והאלהים יפתח לנו דרך ידיעתו ויורינו
דרכיו ונלכה בארחותיו למען רחמיו הרבים׳

המעלה השינית מעלת אהבת הש׳ ובכללה אהבת הריע׳

בני שמו ואלמדכם מעלת אהבת הבורא׳ דעו בני
כי מעלת אהבת הבורא יתברך היא מעלה גדולה
ונכבדת עד מאד שכל העובד לבורא מאהבה נקרא
אוהבו שכן מצינו באברהם אבינו ע״ה שמתוך
שעבד לבורא מאהבה נקרא אוהבו כענין שנ׳ זרע
אברהם אוהבי׳ ומנין שעבד אברהם אבינו
לבורא מאהבה שנ׳ וישכם אברהם בבוקר ויחבוש
את חמורו וגו׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל מיכן שהאהבה מ׳
מקלקלת השורה׳ שמתוך שרצה לעבוד לקונו א׳
מאהבה תיקן הוא בעצמו את החמור ולא ציוה
לאחד מאנשי ביתו לתקנו׳ ומעלת המידה הזאת
נמצאת בצדיקים המפורסמים והידועים בחסידות
ובפרישות שעובדים לקונם מאהבה לא על מנת לקבל
שכר וגמול טוב ממנו׳ וגם אינן פורשין עצמן מן

העבירות מיראת עונש ופורענות לא הכל מאהבת
הבורא וכדי לקיים מצותיו כעבד שמקבל עליו
גזירת רבו׳ כמו שאמרו חכמ׳ ז״ל אל תהיו כעבדים
המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס לא היו
כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל
פרס׳ לפי שאינו דומה העושה אל רבו מאהבה
לעושה מיראה׳ שהעושה אל רבו מיראה כשהוא
מטריח עליו מניחו והולך לו׳ אבל העושה מאהבה
אינו כן׳ שאין לך אהבה במקום יראה ויראה בנ׳
במקום אהבה לא במידת המק׳ בלבד׳ שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל עשה מאהבה ועשה מיראה׳ עשה מאהבה
שאם באתה לשנוא אין אוהב שונא׳ ועשה מיראה
שאם באתה לבעוט אין ירא מבעט׳ וכן משה
מזהיר את ישר׳ ואהבת את יי׳ אלהיך בכל לבבך
ובכל נפשך ובכל מאודך׳ שכל העושה מאהבה
אין שכרו מקופח כענין שנ׳ ועושה חסד לאלפים
לאוהבי ולשומרי מצותי׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל ואהבת
את יי׳ אלהיך בכל לבבך בשני יצריך׳ ביצר טוב
וביצר רע׳ בכל לבבך שלא יהא ליבך חלוק עליך
אם לעבוד לבורא אם לאו׳ ובכל נפשך אפילו נוטל
את נפשך׳ כענין שנ׳ כי עליך הורגנו כל היום׳
ואמרו חכמ׳ ז״ל וכי היאך איפשר לו לאדם ליהרג
בכל יום׳ לא אהביהו עד מיצוי נפשו׳ שכן מצינו
בר׳ עקיבה שהיו מסרקין את בשרו במסרק שלברזל
והיו שוקלין את בשרו במקולין ואותה שעה זמן
קרית שמע היתה והיה מקבל עליו מלכות שמים
כדי לקיים ואהבת את יי׳ אלהיך בכל נפשך אפילו
נוטל את נפשך׳ ויצתה נשמתו באחד׳ ועוד
אמרו בכל נפשך׳ בכל נפש ונפש שברא בך׳ שעל
כל נשימה ונשימה שאדם מעלה חייב לקלס ליוצרו
כענין שנ׳ כל הנשמה תהלל יה׳ על כל נשימה ונשימה׳

ובכל מאודך בכל ממונך· ואמרו חכמ׳ ז״ל אם נאמר
בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך· ואם נא׳ בכל
מאודך למה נא׳ בכל נפשך· לפי שיש לך אדם שגופו
חביב עליו מממונו לכך נא׳ בכל נפשך· ויש לך
אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נא׳ בכל מאודך·
משל לאוהבו של מלך שכיבד את המלך בדורון כל
זמן שהוא מכבדו במה שהוא חביב עליו הוא ערב
לו ביותר· אבל אם מכבדו במה שאינו חביב עליו
כלום הוא ערב לו· ד״א בכל מאודך בכל מדה ומדה
שהוא מודד לך בין במידה טובה בין במידת פורענות
בכל הוי מודה לו ומברך לו מאד מאד· כענין שאמ׳
דוד ע״ה כוס ישועות אשא ובשם ה׳ אקרא· צרה
ויגון אמצא ובשם ה׳ אקרא· וכן הוא או׳ חסד ומשפט
אשירה· כלומ׳ אם גמילות חסד עשה המק׳ עמי
אשירה ואברך אותו· ואם מ׳ משפט עשה עמי כמו
כן אשירה ואברך אותו· ואמרו חכמ׳ ז״ל חייב אדם
לברך על הרעה ברוך דיין האמת כשם שמברך על
הטובה ברוך הטוב והמטיב· והכל יקבל מאת הקב״ה
באהבה ובשמחה ובטוב לבב כענין שנ׳ ואהבת את
ה׳ אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך· ודוד
ואתה מרום לעולם ה׳· לעולם ידך על העליונה· כענין
שנ׳ ה׳ נתן וה׳ לקח יהי שם ה׳ מבורך· בין נתן בין
לקח יהי שם ה׳ מבורך   בני הוו זהירין באהבת
הבורא יתברך שכל מי שאוהב את הא׳ בכל ליבו ותכלה
נפשו אליו ותכסוף לאהבתו תמיד הוא המכירו והדבק
בדרכיו כענין שנ׳ ואהבת את ה׳ אלהיך בכל לבבך וגו׳
וסמיך ליה והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום
על לבבך· כלומ׳ מתוך שהאדם אדוק וקשור באהבת
הבורא יהיו מצותיו חקוקים על ליבו תמיד·   וראוי
לכם בני לידע במה יגיע האדם לאהוב את בוראו·
תחילה צריך לכם לחשב על רוב הטובות שגמלכם

16

הבורא וגומל לכם תמיד בכל שעה ובכל רגע שאם
יגמלכם אדם כיוצא בכם אחד מני אלף ממה שג׳
שגמלכם הבורא הייתם מוכרחים להיקשר באהבתו
ולאהוב אותו אהבה עזה· כל שכן למלך מלכי המלכים
הקב״ה·   ועוד צריך לכם בני למאוס העולם הזה
ולעזוב התאוות הגופניות עבור אהבת הבורא ולמאוס
כל מה שימאס ולאהוב כל מה שיאהב כדי שלא תבוא
עליכם שום סיבה להפר אהבת המק׳ מכם·   ויהיו
פי׳ פיותיכם ולבבכם שוין באהבתו· וכל מעשיכם
במפעל ובמשא ובשכבכם בבתיכם ובלכתכם בדרך
וכל עניניכם במשא ומתן בעולם תהיה כוונתכם בהם
לזיכר אהבתו· ובענין זה תקבע אהבת המק׳ בלבבכם
ותאהבוהו אהבה עזה בל תסור מכם לעולם·   לכן
צריך לכם בני לתקן כל דיעותיכם ולייסר כל מדותיכם·
ולפקוד כל עניניכם שיהיו כולם עבור אהבת הבורא·
לא כדי להראות לאנשים כדי שיחזיקו אתכם חסידים
ויראי שמים· ולא כדי שיכבדו אתכם בני אדם ולא
כדי שיעלו אתכם לשום מעלה בעולם· שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל שלא תאמ׳ הריני למד תורה בשביל שאהיה
עשיר בשביל שאיקרא רבי· בשביל שאקבל שכר לעולם
הבא ת״ל לאהבה את ה׳· כל מה שאתם עושים לא
תעשו אלא מאהבה·   ועוד אמרו אשרי איש ירא ה׳ ד״ה
במצותיו חפץ מאד· במצותיו ולא בשכר מצותיו·
ואמרו עשה דברים לשם פועלם ודבר בהם לשמם
ואל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קורדום להיות עודר
בו·   בני בואו וראו כמה שכרו שלאוהב את המק׳
גדול שכן זכותו עומדת לו עד אלפיים דורות כענין
שנ׳ ועושה חסד לאלפים לאוהבי ולשומרי מצותי·
אי לאלפים שומע אני לאלפים שנים ת״ל דור דורים
לאין חקר ואין מספר· לאוהבי ולשומרי מצותי· אילו
שנותנין נפשם על המצות· מה לך יוצא ליהרג על

שמלתי את בני׳ מה לך יוצא ליצלב על שאכלתי את ה
המצה׳ מה לך לוקה מאה רצועות על שנטלתי את ה
הלולב׳ מה לך אתה נסקל על שאהבתי להקב״ה וכן הוא
או׳ ואמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואומר אשר
הוכיתי בית מאהבי׳ המכות הללו גרמו לי ליאהב לאבי
שבשמים   ותנא דבי אליהו אני כפרתן שלישראל בכל
מקומות מושבותיהן שאין מלין ואין קורין ואין שונין
ואין נכנסין לברית אלא באהבת אביהן שבשמים׳
לפיכך אמ׳ הקב״ה אפילו יעמדו כל אומות העולם ויתנו
כספם וזהבם וכל מחמדיהם הטובים ויאמרו תנו לנו
כתר בית אהרן כתר בית דוד אינו נותן להם אפילו
דבר אחד מכיצתה שלתורה שנ׳ מים רבים לא יוכלו
לכבות את האהבה וג׳   באותה שעה אמ׳ הקב״ה אפי׳
יעמדו אומות העולם ויבנו לי בית המקדש יותר מכם
ויאמרו לי תן לנו כתר בית אהרן כתר בית דוד אינו
נותן להן אפילו דבר אחד מכיצתה שלתורה שנ׳ מים
רבים לא יוכלו לכבות את האהבה ונהרות לא ישטפוה
אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו׳
ושנו חכמ׳ במשנה כל אהבה שהיא תלויה בדבר
בטל דבר ובטילה אהבה׳ ושאינה תלויה בדבר אינה
בטילה לעולם   ואי זו היא אהבה שהיא תלויה בדבר
כגון אהבת בלעם בן בעור ובלק בן צפור מלך מואב׳
ושאינה תלויה בדבר אינה בטילה לעולם כגון אברהם
יצחק ויעקב להם ולבניהם ולבני בניהם עד סוף כל
הדורות   ומה היא האהבה שיאהב אדם את המק׳
וישמע בקולו וידבק באהבתו דיבוק יתר כענין שנ׳
לשמוע בקולו ולדבקה בו   לכן בניי הוו זהירין מאד
באהבת המק׳ כמו שאתם נזהרין בחייכם׳ לפי שהאדם
נקרא עולם קטן וכל מי שאינו אוהב את בוראו אהבה
שלימה מאבד את נפשו וכאילו מאבד גם כל העולם
כול׳   וכשם שחייב אדם לאהוב את בוראו כך

חייב אדם לאהוב איש את חבירו שהרי ישראל הן חביבין
לפני הקב״ה יותר מכל שאר האומות ומתוך חיבתן קראן
בניו כענין שנ׳ בנים אתם לה׳ אלהיכם׳ ואו׳ בני בכורי
ישראל׳ ולא עוד אלא שמתוך חיבתן ייחד שמו עליהן
מה שלא עשה לאחת משאר האומות אלא לישראל
בלבד כענין שנ׳ כה אמר מלך ישראל וגואלו ה׳ צבאות
אני ראשון ואני אחרון וג׳׳ ואו׳ וראו כל עמי הארץ
כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך   ולא עוד אלא שקנה
אותם לחלקו כענין שנ׳ כי חלק ה׳ עמו יעקב חבל
נחלתו׳ ואו׳ הלא הוא אביך קנך הוא עשך ויכוננך׳
ומתוך חיבתן קראן מלכים וקדושים כענין שנ׳
ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש וג׳ ואומ׳
והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני   ומשלו
חכמ׳ באגדה לבני מדינה שעשו שלש עטרות למלך
מה עשה המלך נתן בראשו אחת ושתים בראש בניו׳
כך בכל יום מכתירים העליונים לפני הקב״ה שלש קדושות
ואומ׳ קדוש קדוש קדוש ה׳ צבאות מלא כל הארץ
כבודו׳ מה הקב״ה עושה נותן בראשו אחת ושתים
בראשן שלישראל שנ׳ והתקדשתם והייתם קדושים כי
קדוש אני׳ הרי שתי קדושות לישראל ולהקב״ה קדושה
אחת׳   ומתוך חיבתן נתן להן את התורה שהיא
סם חיים ולכל זמן שעוסקין בה אין כל אומה ולשון
שולטת בהן׳   משלו חכמ׳ באגדה למה הדבר דומה
למלך שהיה לו בן יחידי מאשתו והיו לו בני פילגשים
הרגיש המלך בבני הפילגשים שהן מתקנאין על בנו
ומבקשין להזיקו׳ אמ׳ המלך בליבו אם חס ושלום
יעלה בידם לעשות מה שהן חושבין על בני על מי
תתקיים מלכותי׳ מה עשה המלך עמד ודיבק את
בנו אצלו ותלה לו קמיע בצוארו שאפילו נפל בידם
אינן יכולין להזיקו׳ ופיטם מאכלו ומשקהו ומלבושיו
וכל כלי תשמישיו ומרכבתו בתריקי שלא יהא סם

המות מזיק לו · כך כל זמן שישראל עוסקין בתורה שהיא
סם חיים אין כל אומה ולשון שולטת בהן · בניי
בואו וראו כמה חיבתן שלישראל לפני המק' שקראן בז'
שמות הרבה שלחיבה שבתחילה קראן בנ' בכורו ·
כענין שנ' בני בכורי ישראל · בכור לירושה שכשם
שהבכור נוטל פי שנים בירושת אביו כך ישראל יורשין
העולם הזה ונוחלין העולם הבא · וקראן בן יקיר
לאהבה כענין שנ' הבן יקיר לי אפרים · כאדם שיש
לו בן יחידי ואוהבו אהבה עזה · וקראן ילד שעשועים
לשידול כענין שנ' אם ילד שעשועים · כאדם שמש'
שמשתעשע ומשחק עם בנו הקטן · וקראן נער
לעונשין כענין שנ' כי נער ישראל ואוהבהו · שכשם
שהנער אינו ראוי לעונשין כך ישראל אינן נענשין
לידון בכלייה כענין שנ' כי אעשה כלה בכל הגוים
אשר הפיצותיך שם אך אותך לא אעשה כלה ·
גדולה היא החיבה שחיבב הקב"ה את ישראל
שאף בתוך גלותם אינו עוזבם ביד האומות כענין
שנ' ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מא'
מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם וגו'
ולא עוד לא שהקב"ה מושך חוט שלחסד עליהן בפני
האומות כענין שנ' ויתן אותם לרחמים לפני כל
שוביהם · הלא תראו מה שנא' ביוסף הצדיק ויהי
ה' את יוסף ויט אליו חסד וגו' · במשה רבינו ע"ה
כת' גם האיש משה גדול מאד בעיני עבדי פרעה
ובעיני העם · במרדכי ואסתר כת' ויאהב המלך את
אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו וגו' · וכת' כי
גדול מרדכי בבית המלך · בדניאל כת' ודניאל בתרע
מלכא · בחנניה מישאל ועזריה כת' באדין מלכא הצלח
לשדרך מישך ועבד נגו במדינת בבל · ואמרו חכמ'
ז"ל בחמשה לשונות שלחיבה חיבב הקב"ה את ישראל
בדביקה · בחשיקה · בחפיצה · באהבה · בדיבור · בדביקה

שנ' ואתם הדבקים ביי' אלהיכם וגו' · בחשיקה שנ' לא
מרובכם מכל העמים חשק יי' בכם ויבחר בכם וגו' ·
בחפיצה שנ' ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם
ארץ חפץ אמר יי' צבאות · באהבה שנ' אהבתי
אתכם אמר יי' · בדיבור שנ' דברו על לב ירושלם ·
וכולן אנו למידין מפרשתו שלאותו רשע והוא שכם
בן חמור · בדביקה שנ' ותדבק נפשו בדינה · בחשיקה
שנ' שכם בני חשקה נפשו בבתכם · בחפיצה שנ' כי
חפץ בבת יעקב · באהבה שנ' ויאהב את הנערה ·
בדיבור שנ' וידבר על לב הנערה · ולא עוד לא שמתוך
חיבתן שלישראל לפני המק' אפילו המלאכים אינן רשאין
לומ' שירה עד שיאמרו ישראל תחילה כענין שנ' וקרא
זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי' צבאות מלא כל
הארץ כבודו · מלא כל העולם לא נא' לא מלא כל
הארץ · זה שירן שלישראל שעולה מן הארץ · וכיון
שהקב"ה אוהב את ישראל ביותר אם כן יש להן לכל אחד
ואחד מישראל לאהוב איש את חבירו כגופו · וכן משה
מזהיר את ישראל ואהבת לרעך כמוך · מיכן אמרו
חכמ' ז"ל זהו כלל גדול בתורה דעלך סני לחברך לא
תעביד · ותנא דבי אליהו כשם שהקב"ה יהי שמו
הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים אוהב את ישראל
בכל מקומות מושבותיהם ואוהב את תלמידי חכמים
ביותר שנ' אהבתי אתכם אמר יי' וגו' · ואו' ואת עשו
שנאתי וגו' · כך יהא אדם אוהב את ישראל בכל מקומות
מושבותיהם ואוהב את תלמידי חכמ' ביותר · ואמרו
חכמ' ז"ל הוי מתלמידיו שלאהרן אוהב שלום ורודף
שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה · שכל זמן
שהבריות אוהבין זה את זה מקרבין זה את זה לתורה
ולמצות · ושמא יאמר אדם הריני אוהב את חבירי
ביותר אבל אם סרח עליי איני מוחל לו ת"ל ואהבת לרעך
כמוך · שכשם שאם סרחת על חבירך תרצה שימחול

לך על עלבונו כך אם סרח עליך תמחול לו על עלבונך'
יכול אפילו בזמן שאינו נוהג כשורה ת"ל כמוך' לא
אמרתי אלא בזמן שהוא נוהג כשורה' ושמא יאמר
אדם הריני אוהב את המק' ואוהב את התורה ואת
חכמי התורה וכל אדם שנוהג כשורה ואוהב כל אדם
שעוסק במצות ובמעשים טובים' אבל מותר לי
להחניף את הרשעים ולהתערב עמהן ת"ל אוהבי י"י
שנאו רע וגו'· ולא עוד אלא שמצוה לשנאות את
הרשעים ולהתקוטט עמהן בשעה שרואה אותן שאין
נוהגין כשורה כענין שנ' הלא משנאיך י"י אשנא וב'
ובתקוממיך אתקוטט' ושמא יאמר אדם הרי כבר
נא' לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את
עמיתך ולא תשא עליו חטא' לא דיבר הכת' אלא במי
שרואה נוהג שלא כשורה שאסור לשנאתו עד שלא
יוכיחנו שאם יוכיחנו שמא יחזור בו' ועל זה נא' הכת'
הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא· מי שאתה
נושא חטא על שנאתו שאם אתה מוכיחו חוזר בו' יצא
מי שאתה מוכיחו וחוזר ומוכיחו ואינו מקבל תוכחה
ואינו חוזר בו שמצוה לשנאותו' שכל האוהב את
הרשעים סופו להיות לוקה עמהן שכן דומ' במשל
בהדי הוצא לקי כרבא' וכן מצינו ביהושפט מלך
יהודה שהלך למלחמה עם אחאב כדי לעוזרו שנקנסה
עליו מיתה שנ' ויהי כראות שרי הרכב את יהושפט
והמה אמרו אך מלך ישר' הוא ויסובו עליו להילחם
ויזעק יהושפט וי"י עזרו ויסיתם אלהים ממנו' ומנין
שנקנסה עליו מיתה שנ' ויצא אל פניו יהוא בן חנני
החוזה ויאמר אל המלך יהושפט הלרשע לעזור
ולשונאי י"י תאהב ובזאת עליך קצף מלפני י"י' מה
כת' שם אבל דברים טובים נמצאו בך כי ביערת
את האשרות מן הארץ' מלמד שנקנסה עליו מיתה
אילמלא שנמצא לו זכות' וכן צריך לו לאדם לאהוב

את הגרים כענין שנ' ואהבתם את הגר כי גרים הייתם
בארץ מצרים' ואמרו חכמ' ז"ל אתה מוצא מ"ח פעמים
הזהיר הקב"ה על הגרים' וכנגדן הזהיר הקב"ה על ע"ז
צר' הקב"ה דיין שהניח ע"ז שלו ובא אצלי לפיכך אני
מזהירך עליו שלא תונהו שאני אוהבו שנ' ואוהב גר
לתת לו לחם ושמלה' ובמה יגיע האדם לאהוב את
חבירו אהבה שלימה שיזכרהו תמיד לטובה בכל עת
ובכל שעה ויראה אותו תמיד לפניו בכבודו ומספר
בטובתו ומעלים עיניו מגנותו ומכסה פשעיו ומוכיחו
בינו לבינו כשרואהו שאינו נוהג כשורה ושמח בזכיותו
ועריבים עליו דבריו ואינם לו למשא' וירא מאהבתו
שלא תבוא עליו שום סיבה להפרידו ממנה' ומתוך
אהבתו משפיל עצמו לפניו ומכניע את ליבו לעובדו
ומחזר להתקרבות אליו במעשיו ואוהב את אוהביו ושונא
את שונאיו ומדריכו בדרכי התורה והמצות' וכל מי
שנוהג המנהג הזה בידוע שאוהב את חבירו אהבה
שלימה' בני אהבו את נשותיכם כגופיכם
ותכבדו אותן במלבושים ובתכשיטים יותר מגופכם
כמו שתרצו שתאהבנה גם הן אתכם כענין שנ' אילת
אהבים ויעלת חן דדיה ירווך בכל עת באהבתה תשגה
תמיד' ותאהבו גם את ריעיכם ושכיניכם הטובים
כי לפעמים יועילו לכם יותר מקרוביכם כענין שנ' בכל
עת אוהב הרע ואח לצרה יוולד' ונ' טוב שכן קרוב
מאח רחוק' בני התנהגו עם כל אדם במוסר
הטוב כי בדבר הזה תרבה עליכם אהבת בני אדם'
כמו שאמר חכם אחד מי שרוצה להיות אהוב לבני אדם
יתנהג עמם במוסר הטוב שכשם שהנזק מביא את
האדם לידי שנאה כן ההנאה מביאה לידי אהבה'
ותאהבו התורה והמצות כענין שנ' מה אהבתי תורתך
כל היום היא שיחתי' ותאהבו גם העוסקים בתורה
ובמצות ביותר כענין שנ' אני אוהבי אהב ומשחרי

ימצאונני׳ אוהביה כת׳ ויש אם למסורת כלו׳ אוהבי
התורה והמצות׳ ואומר כל מי שמעורב עם הבריות
ונושא ונותן עמהן באמונה ובכושר ובאהבה ובשלום
זורע האהבה בליבות בני אדם ומפיק מהם כל רצונו׳
ואמר כי אדם אחד שאל את חבירו שהיה אוהב
אותו ביותר ואמר לו מדוע תאהביני ואני איני קרובך
ולא שכניך׳ והשיב לו בראותי אותך משורב עם כל
אדם ואינך מבזה הקטנים ממך במעלה ובשנים
וראיתיך נוהג בדרכי העצה והמוסר הטוב אז נקשרה
אהבתך בליבי ואהבתיך אהבה שלימה׳ ואומר אין
דבר ישיב האויב אוהב כעצה והמוסר הטוב׳
לכן בני הוו זהירין באהבת הבורא ובאהבת כל
הבריות להתרצות לכל אדם בדבריכם הערבים ובמעשיכם
הטובים כדי שיאהבו אתכם בני אדם ולא ישנאו אתכם
כמ׳ שאמרו חכמ׳ ז״ל מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך׳
ואם בני אדם ישנאו אתכם בידוע שתשנאו אותם
ועל דבר זה הזהירה התורה וא׳ לא תשנא את אחיך
בלבבך וגו׳ ואמ׳ חכם אחד מי שזרע השנאה יקצור
החרטה׳ ואמ׳ חכם אחר אין גרעות בשנאת בני
אדם בין שנאת אנשים נכבדים בין שנאת אנשים
נקלים כי פעמים שייחנק האדם הגדול בזבוב׳ ואם
יש לכם שונאים ובקשתם להינקם מהם השתדלו
להוסיף מעלות טובות על מדותיכם הטובים׳ כמו ש
שהשיב חכם אחד כששאלו אותו במה יתנקם האדם
משונאו׳ והשיב שיוסיף מעלה יתרה בעצמו׳
ויצוה אריסטוטולים לאלכסנדרוס המלך ואמר
היותר שאני מצוה אותך ואזהירך עליו שלא תשנא
עיניך לשום אדם בעולם שברא הא׳ כי ראש השכל
אחר אמונת הא׳ הוא אהבת כל ההמון טוב ורע׳
והאלהים יצליחינו באהבתו כדי שנזכה ונירש
שני המשיח וחיי העולם הבא כענין שנ׳ להנחיל אוהבי

יש ואוצרותיהם אמלא׳

המעלה השלישית מעלת יראת שמים
ובכללה מורא וכיבוד אב ואם׳

בני בואו ואלמדכם מעלת יראת שמים׳ דעו בני כי
מעלת יראת שמים מעלה גבוהה ומעלה האדם אל כל
שאר מעלות המידות החשובות׳ ומפני חשיבותה נתנה
הקב״ה ברשות האדם והשליטו עליה׳ שכך אמרו חכמ׳
ז״ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנ׳ ועתה יש׳
מה יי׳ אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את יי׳ אלהיך
ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את יי׳ אלהיך
בכל לבבך ובכל נפשך׳ ¶ חביבה היא יראת שמים
לפני המקו׳ שהיא שקולה כנגד כל מצות התורה שכל
העוסק בתורה ובמצות לשם שמים מביאין אותו לחיי
העולם הבא כענין שנ׳ יראת יי׳ מקור חיים לסור ממוקשי
מות׳ וא׳ סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת
מצותיו שמור כי זה כל האדם׳ כלומ׳ שמור ועשה
את המצות ביראת שמים׳ ואם יעשה אדם כל הי׳
המצות כולן שלא לשמן ושלא ביראת שמים לא די
שאינן עולין לו לזכות אלא שעולין לו לחובה כענין שנ׳
ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי
פיך ואתה שנאת מוסר ותשלך דבריי אחריך׳ ואמרו
חכמ׳ ז״ל כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מ׳
מתקיימת וכל שחכמתו קודמת ליראת חטאו דין
חכמתו מתקיימת׳ ואי זו היא חכמה שתחילתה היתה
לשום שמים כגון חכמתו של ר׳ עקיבה דא׳ ר׳ עקיבה
זו היתה תחילת תשמישי לפני חכמ׳ מצאתי הרוג אחד
ונטפלתי בו כשלשה תחומי שבת עד שהבאתיו למקום
קבורה׳ וכשבאתי והרציתי הדברים לפני חכמ׳ אמרו
לי׳ על כל פסיעה ופסיעה שפסעת מעלין עליך כאילו

אותה שופך דמים · דנתי בעצמי קל וחומר ומה אם בשעה
שנתכוונתי לזכות חטאתי לרבות מיעטתי אילו נתכוונתי
למעטו על אחת כמה וכמה · וכשהיין דומ׳ דבר זה לפני ר׳
עקיבה היה דן זו היתה תחילת זכותי · וכיון שהיתה
תחילת תורתו לשום שמים לפיכך זכה ועלתה בידו ·
הרי כבר למדנו על שיראת חטאו קודמת לחכמתו
חכמתו מתקיימת כגון ר׳ עקיבה שהיתה תחילת תורתו
ביראת שמים · וכל שאין יראתו קודמת לחכמתו אין
חכמתו מתקיימת שאם אין תחילת תלמודו שלאדם
ביראת שמים אין תלמודו מתקיים בידו · כגון תלמודו
שלאלישע בן אבויה שלא היתה תחילת תלמודו לשום
שמים לא על שראה אבין מעלת התורה לימד לבנו
תורה · אמרו עליו על אבויה שהיה מחשובי ירושלם
ובשעה שנולד לו לאלישע זימן אבויה אבין את כל זקני
ירושלם שיסעדו אצלו וזימן ביניהן ר׳ אליעזר ור׳ יהושע
כיון שאכלו ושתו מהן מרקדין ומהן מזמרין · א״ל
ר׳ אליעזר לר׳ יהושע כל אילו עוסקין במלאכתן את אנו
שבוק במלאכתנו ישבו ונעסקו בדברי תורה וירדה
האש והקיפה אותם · א״ל להן אבויה באתם לשרוף
את ביתי · אמרו לו לאו לא בתורה אנו עוסקין ועיקר
נתינתה לא באש ניתנה שנ׳ וההר בוער באש עד לב
השמים · א״ל הואיל וכך היא גבורה שלתורה את אני
איני מלמדו לתינוק זה לא תורה · ועל ידי שלא היתה
לשום שמים לא עלתה בידו ונטרד מן העולם · וכן
הוא זו ראשית חכמה יראת יי׳ · שכל חכמה שאין
יראת שמים קודמת לפניה אינה חכמה · ואמרו
חכמ׳ ז״ל כל אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים
דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות והחיצונות
לא מסרו לו שאין לו דרך ליכנס לפנים · שאלו את
רבן יוחנן בן זכאי חכם וירא חטא מהו · א״ל להן זה
אומן וכלי אומנותו בידו · חכם ואין ירא חטא מהו ·

א״ל להן הרי זה אומן ולא שאין כלי אומנותו בידו ·
ואמרו חכמ׳ ז״ל גדולה היא היראה שעשו ספרים
דר׳ שלמה ולא חתם בשלשתן לא ביראה · שכן חתם
בקהלת סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו׳ ·
וחתם במשלי שקר החן והבל היופי אשה יראת יי׳ היא
תתהלל · וכל מי שיש בו תורה ויראת שמים הקב״ה
והבריות מהללין בו כענין שנ׳ ראשית חכמה יראת
יי׳ שכל טוב לכל עושיהם תהילתו עומדת לעד · ולא
עוד לא שהבריות מכבדין אותו כענין שנ׳ קרנו תרום
בכבוד · בני בואו וראו כמה גדולה מעלת יראת
שמים שהרי כל העולם כולו לא נברא לא בשביל
יראת שמים כענין שנ׳ ידעתי כי כל אשר יעשה
האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו
אין לגרוע והאלהים עשה שייראו מלפניו · ואמרו
חכמ׳ ז״ל גדולה היא היראה שהעליונים והתחתונים
לא נבראו לא בשביל יראה שנ׳ והאלהים עשה שייראו
מלפניו · ואמרו חכמ׳ ז״ל אין לו להקב״ה בעולמו לא
יראת שמים בלבד שנ׳ ויאמר לאדם הן יראת יי׳ היא
חכמה וסור מרע בינה · שכן בלשון יוונית קורין לאחת
הינא · ולא נברא האדם לא כדי לעבוד לבוראו
ולירא מפניו כענין שנ׳ סוף דבר הכל נשמע את
האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם · כלו׳
בעבור זה נברא האדם · ואמרו חכמ׳ ז״ל כל מי שיש
בו יראת שמים שקול כנגד כל העולם כולו שנ׳ כי זה
כל האדם · כלומ׳ כי זה האיש שקול כנגד כל בני
אדם · חביבה היא היראה שהיא מביאה את
האדם לעבודת המק׳ ולידי קיום המצות כענין שנ׳
אחרי יי׳ אלהיכם תלכו ואותו תיראו ואת מצותיו תשמרו
ובקולו תשמעו ואותו תעבודו ובו תדבקון · ולא עוד
לא שכל מי שהוא ירא שמים הקב״ה משביעו לעולם
הבא מטוב הצפון [illegible] כענין שנ׳ מה רב טובך

אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם׳
ולא עוד אלא שהבריות מתייראין ממנו כענין שנ׳
וראו כל עמי הארץ כי שם יי׳ נקרא עליך ויראו ממך
מכאן שהוא ירא מן המק׳ כך הקב״ה מטיל אימתו
על הבריות ויריאין מפניו׳ גדולה יראת שמים
שהיא עומדת לו לאדם בעולם הזה ולעולם הבא כענין
שנ׳ יראת יי׳ טהורה עומדת לעד׳ בני באו
וראו חיבתה שליראת שמים כענין שנ׳ אשרי
איש ירא יי׳ במצותיו חפץ מאד׳ שכל מי שכת׳
בו אשרי מובטח לו שהוא בן העולם הבא שנ׳ יגיע
כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך׳ אשריך בעולם
הזה וטוב לך לעולם הבא׳ ולפיכך חתם משה רבינו
ע״ה בברכותיהן שלישר׳ באשרי כענין שנ׳ אשריך
ישר׳ מי כמוך עם נושע ביי׳ מגן עזרך ואשר
חרב גאותך ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו
תדרוך׳ נתקבצו כל ישר׳ אצל משה רבינו ע״ה
אמרו לו רבינו משה אמור לנו מה עתיד הקב״ה ליתן
לנו לעתיד לבוא׳ אמ׳ להן איני יודע מה אומר לכם
אשריכם ישר׳ מה מתוקן לכם׳ משלו חכמים
באגדה למה הדבר דומה למלך בשר ודם שמסר את
בנו לפידגוג והיה מחזרו ומראה אותו ואו׳ לו כל
האילנות הללו שלך הן׳ כל המדינות הללו שלך הן׳
כל הארצות הללו שלך הן׳ משיגענו הרבה אמ׳ איני
יודע מה אומר לך אשריך מה מתוקן לך׳ כך מה
רב טובך אשר צפנת ליראיך וגו׳ גדולה יראת
שמים שלא די שהוא בעצמו עומד לבטח כאילו
עומד במגדל עוז ואינו ירא מכל בריה אלא שהוא
מחסה אפילו לבניו כענין שנ׳ ביראת יי׳ מבטח עוז
ולבניו יהיה מחסה׳ ולא עוד אלא שזוכה ויוצאין
ממנו בנים מהוגנין גבורים בתורה ובמצות כענין
שנ׳ אשרי איש ירא יי׳ במצותיו חפץ מאד׳ וכת׳

בתריה גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך׳
ואמרו חכמ׳ ז״ל עד שלא יחטא אדם נותנין לו
אימה ויראה׳ משהוא חוטא נותנין עליו אימה ויראה׳
עד שלא חטא אדם הראשון היה שומע קול הדיבור
ועומד על רגליו ויכול לעמוד בו׳ ומשחטא היה שומע
את הקול ומתחבא שנ׳ ויתחבא האדם ואשתו׳ עד
שלא חטאו ישר׳ ומראה כבוד יי׳ כאש אוכלת וגו׳
ואמרו חכמ׳ ז״ל שבע מחיצות שלאש היו בוססות
זו בזו והיו ישר׳ רואין ולא מתייראין ולא מתפחדין׳
וכיון שחטאו אפילו פני הסרסור לא היו יכולין להסתכל
שנ׳ וייראו מגשת אליו׳ עד שלא חטא שלמה היה
רודה בשידים ובשדות דכת׳ עשיתי לי שרים ושרות
ותענוגות בני האדם שדה ושדות׳ עשיתי לי שרים
ושרות׳ משוררים זכרים ומשוררות נקיבות׳ ותענ׳
ותענוגות בני האדם׳ פְרוֹבָטָה׳ שדה ושדות׳ שידה
ושידתון׳ וכיון שחטא הביא ששים גבורים שיהו
משמרין את מיטתו שנ׳ הנה מיטתו שלשלמה ששים
גבורים סביב לה מגבורי ישר׳ וגו׳ שהיה מתפחד
מן הרוחות׳ לכך נאמ׳ ביראת יי׳ מבטח עוז׳ שכל מי
שיש בו יראת שמים אין עליו יראה אחרת לא יש
לו אימה ויראה ומוטלת על הבריות ואפילו על המזיקין
כענין שנ׳ ומוראכם וחיתכם יהיה על כל חית הארץ׳
לרבות את המזיקין׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל אין בית רובע
בחללו שלעולם שאין בו תשעה קבין מזיקין והאדם
הולך ופושט אצבעו לתוך עינו שלמזיק והאלהים
משמרו׳ ובשעה שאדם יוצא לילך לשוק קהל של
מלאכים לפניו והן מכריזין ואומרין תנו מקום לאיקונין
שלאלהים׳ כמין פורמא יש בפני המזיקין כגון החת
החמורים הללו שלטוחנין ובשעתו שלאדם גורמין
הכיסוי שבפניהן הוא מתגלה והוא מביט באדם ופני׳
משתנות שנ׳ משנה פניו ותשלחהו׳ והוא שעה לפיכך

שמסרו לו המלאכים לשומרו · כלום יש מגדל עוז גדול
מזה · וכל התולה בטחונו בהקב"ה מתוך יראה
הקב"ה מגן עליו בעולם הזה ולעולם הבא · כענין שנ'
יראי יי' בטחו ביי' עזרם ומגנם הוא · עזרם בעולם
הזה · ומגנם לעולם הבא · שהוא מגן עליהם מפני
מידת הדין · ולא עוד אלא שמוסיף ימים כענין שנ'
יראת יי' תוסיף ימים · ואמרו חכמ' ז"ל אמ' דוד
לפני הקב"ה רבונו שלעולם תודיעני אורח חיים ·
אמ' לו הקב"ה אם חיים אתה בעי צפה ליראה שנ'
יראת יי' תוסיף ימים · תדע שכל מקום שיש בו
יראת שמים שם חיים מצויין כענין שנ' יראת
יי' לחיים ושבע ילין בל יפקד רע · ומה היא
היראה שיהיה האדם רואה את המקום כנגדו תמיד
בכל שעה ובכל רגע · ויהיה נכנע לפניו בכל מידות
הכניעה והעבדות כעבד העומד לפני רבו ויירא
וחרד מפניו שמא ישגה בעבודתו או שמא לא
יתרצה רבו אליו ומתוך כך נותן אל לבו להתרצות
לפניו במעשיו ובכל עניניו · וכל מה שהוא עושה
הוא עושה בחרדת הלב כדי שלא ימצא אחריו
משגה או דבר מכוער · כך צריך לו לאדם ליתן
יראתו שלהקב"ה על פניו תמיד · וכשהוא עוסק בתורה
ובמצות יעשה אותן באהבת הלב ויהיה חרד בעשייתן
שמא יוולד לו בהן דבר ממפסידי המצוה כגון הגאוה
והעזות וההתפארות בני אדם והיסח הדעת ודומיהן ·
לפי שאינו ירא מן המצות לא ממי שציוה עליהן ·
ומאותות היראה שיהיה האדם חכם ונבון ומשכיל
כענין שנ' חכם ירא וסר מרע וגו' · ואמרו חכמ' ז"ל
אם אין חכמה אין יראה · ואם אין יראה אין חכמה ·
ושיהיה עניו ושפל ברך כענין שנ' עקב ענוה יראת
יי' · כלומ' בשביל הענוה שיש בו מביאתו לידי יראת
יי' · ושיהיה חינו נשוי על הבריות · שכך אמרו

חכמ' ז"ל כל אדם שיש לו חן בידוע שירא שמים הוא
שנ' וחסד יי' מעולם ועד עולם על יראיו · ושיהיו
דבריו נשמעים כענין שנ' סוף דבר הכל נשמע את
האלהים ירא ואת מצותיו שמור וגו' · ושישנא את
הרע ויזהר מהגאוה בעצמו ופיו וליבו שוין כענין
שנ' יראת יי' שנאת רע גאה וגאון ודרך רע ופי
תהפוכות שנאתי · הלא תראו בני כמה פעמים
הזהיר הקב"ה בתורה על היראה מתוך חשיבותה ו'
ומעלתה כענין שנ' את יי' אלהיך תירא · ויראת מאלהיך ·
ליראה את השם הנכבד והנורא · וראוי לכל ירא
שמים שלא יירא מן האנשים להוכיחם אם יראה
אותם שנוהגין שלא כשורה · כי דבר זה נגד יראת
שמים · כמו שאמר חכם אחד ראוי למחזיק בחכמה
ובצדק שלא יירא בני אדם · ואמר אחר הצדיקים
אינם יראים כי אם האלהים לבדו · אך לירא מפני
חכמים ותלמידיהם מפני מעלת התורה דבר זה ראוי
והגון וחייב אדם לכבדם ולירא מפניהם שכך אמרו
חכמ' ז"ל את יי' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים ·
אשריהן יראי שמים ההולכים בדרכי ה'
ונהנין מיגיעם · אשריהן בעולם הזה · וטוב להם
לעולם הבא כענין שנ' אשרי כל ירא יי' ההולך בדרכיו ·
יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך · לכן בני
הוו זהירין במעלת המידה הזאת כדי שתזכו לעושר
ולכבוד ולחיים בעולם הזה ולעולם הבא כענין שנ'
עקב ענוה יראת יי' עושר וכבוד וחיים · ואלהינו
ברחמיו יתן יראתו על פנינו לבלתי נחטא ·
וכשם שחייב אדם לירא ולכבד את המקו' ברוך
הוא כך חייב אדם לירא ולכבד את אביו ואת אמו
כענין שנ' כבד את אביך ואת אמך למען יאריכון
ימיך וגו' · ואו' איש אמו ואביו תיראו · ובכלל זה
שמכבד את אביו ואת אמו וירא מפניהן מעלין לו

כאילו ירא ומכבד להקב"ה. ותדע לך שכן שהרי שלשתם
שותפין בו. שכך אמרו חכמ' ז"ל שלשה שותפין יש
בו באדם הקב"ה ואביו ואמו. אביו מזריע לובן שממנו
עצמות והגידים והצפרנים ולובן שבעינים ומוח. אמו
מזרעת אודם שממנו עור ובשר ודם ושיער ושחור
שבעין. והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים
וראיית העין ושמיעת האוזן ודיבור שפתים והילוך
רגליים ודיעה ובינה והשכל. הילכך שלשתן שותפין
בו. ואי איפשר לו לאדם לירא ולכבד את אביו ואת
אמו שלא יהא ירא ומכבד חלקו שלמק'. ואמרו
חכמ' ז"ל אי זהו מורא ואי זהו כיבוד. מורא לא עומד
במקומו ולא יושב במקומו ולא סותר את דבריו ולא
מכריעו. ואי זהו כיבוד מאכיל ומשקה מרחיץ וסך
מלביש ומנעיל מכניס ומוציא. ועוד אמרו חכמ' ז"ל
גדול כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו.
אילו בכבודו כת' כבד את יי' מהונך ומראשית כל
תבואתך. כיצד אתה מכבדו מפריש לקט שכחה
ופיאה מעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני חלת
עיסה מאכיל רעבים ומשקה צמאים. ואם יש לך
הון אתה חייב בכולן. ואם אין לך הון אין אתה חייב
בכולן. אבל כשאתה בא אצל כיבוד אב ואם מה הכת'
כבד את אביך ואת אמך. אפילו הוא מחזר
על הפתחים. ואחד האיש ואחד האשה מצווין בכך
אלא שהאיש ספק בידו לעשות והאשה אין ספק בידה
לעשות מפני שרשות בעלה עליה. הילכך נתאלמנה
או נתגרשה הרי ספק בידה לעשות וחייבת. ושמא
יאמר אדם אם כן שאני חייב להאכיל ולהשקות ולהלביש
ולהנעיל את אבי ואת אמי מותר לי לילך לגנוב ולגזול
כדי ליתן להם מהן שלאבי ושלאמי ולהלבישן ולהנעילן
כדי לקיים מצות כיבוד אב ואם. כך אמרו חכמ' ז"ל
יש מאכיל לאביו פטומות ופיסיונו ויורש גיהנם. ויש

משעבדו בריחים ויורש גן עדן. כיצד מאכילו פטומות
ופיסיונו ויורש גיהנם. אמרו שאדם אחד היה רגיל
להאכיל לאביו תרנגולת פטומות ופיסיונם. ושאלו אביו
בני מאיין לך אילו העניינים. והשיבו בני אי זקן
אכול ולעוס שהכלבים אוכלין ולועסין. כלו' מדוע אתה
שואל אותי מאיין לי אילו העניינים לאידיי לך מה שאתה
אוכל לא שאתה שואל מאיין לי. הרי זה יורש גיהנם.
על מה שהתריס כנגד אביו והשיבו דרך בזיון.
ויש משעבדו בריחיים ויורש גן עדן כיצד. אמרו
שאדם אחד היה טוחן בריחיים. פעם אחת באת מצות
המלך על הטוחנין. אמ' לו בנו לאביו תעמוד ותטחון
במקומי ואני אלך תחתיך במצות המלך. שאילו היית
הולך לשם והיית חוזר מוכה ולוקה לא היה טוב. מוטב
שאחזור מוכה ולוקה אני ולא אתה. ואם חס ושלום
היית מקבל בזיון טוב שאתבזה אני ולא אתה. נמצא
מפני שחשש לכבוד אביו
משעבדו בריחיים ויורש גן עדן. ומפני מה בכיבוד
הקדים כיבוד אב לכיבוד אם שנ' כבד את אביך
ואת אמך. ובמורא הקדים מוראת אם למוראת אב
כענין שנ' איש אמו ואביו תיראו. לפי שגלוי וידוע
לפני מי שאמר והיה העולם שהבן מכבד את אמו יותר
מאביו מפני שמשדלתו בדברים. לפיכך הקדים הכת'
כיבוד אב לכיבוד אם. וגלוי וידוע לפניו שהבן
מתירא מאביו יותר מאמו מפני שמלמדו תורה. לפיכך
הקדים הכת' מוראת אם למוראת אב. אמור מעתה
שניהן שקולין כאחד. ואם אמר אדם לבנו השקיני
מים. ואמו אמרה לו השקיני מים יעשה כבוד אביו
תחילה שהוא ואמו חייבין בכבוד אביו. בני בואו
וראו כמה גדול כיבוד אב ואם שכל זמן שאדם מכבד
את אביו ואת אמו זוכה ונוחל חיי העולם הזה וחיי
העולם הבא כענין שנ' כבד את אביך ואת אמך למען
יאריכון ימיך ולמען ייטב לך על האדמה אשר יי' אלהיך
נותן לך.

ולא עוד לא שכל זמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו
אין חט בא על ידו ׳ דתנא דבי אליהו זכור את יום
השבת לקדשו ׳ כבד את אביך ואת אמך ׳ וכי מה
ענין זה אצל זה לא ללמדך שכל זמן שאדם מכבד
את אביו ואת אמו אין חט בא על ידו שנ׳ אשרי
אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת
מחללו ׳ אל תקרי מחללו לא מחוללו ׳ ואם אין
אדם מכבד את אביו ואת אמו גזירות קשות באות
עליו כענין שנ׳ ויאמר יי׳ יען כי נגש העם הזה
בפיו ובשפתיו כיבדוני וגו׳ ותנא דבי אליהו כבד ולא
תרצח מה ענין זה אצל זה ׳ לא ללמדך שאם יש
לו לאדם מזונות הרבה בתוך ביתו ואינו מהנה אביו
ואמו לעת זקנתן כאילו היה רוצח כל ימיו לפני המקו׳
לכך נאמ׳ כבד את אביך ואת אמך לא תרצח ׳ כבד
ולא תנאף מה ענין זה אצל זה ללמדך שאם נשא
אדם אשה והרי היא אינה מכבדת את אביו ואת אמו לעת
זקנתן כאילו הוא נואף כל ימיו ׳ לכך נאמ׳ כבד ולא
תנאף   כבד ולא תגנב מה ענין זה אצל זה ׳
ללמדך שאם יש לו לאדם בנים ובנות בתוך ביתו
ואין מכבדין את אביו ואת אמו לעת זקנתן כאילו   בפשוות
גונב כל ימיו לפני המקו׳ ׳ לכך נאמ׳ כבד ולא תגנב ׳
כבד ולא תענה מה ענין זה אצל זה לא ללמדך
שאם יש לו לאדם נכסים הרבה בתוך ביתו ואינו
מהנה מהן אביו ואמו לעת זקנתן כאילו מעיד עדות
שקר כל ימיו לפני המקו׳ ׳ לכך נאמ׳ כבד ולא תרצח
ולא תנאף ולא תגנב ולא תענה ברעך עד שקר ׳
ובזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו לעת
זקנתן למה הוא דומה למלך שבא בן אוהבו ואמ׳ לו
מאיין אתה בא ׳ אמ׳ לו מבית אבי ואמי ׳ אמ׳ לו אביך
ואמך למה הן דומין ׳ אמ׳ לו נפטרו בשלום לבית עולמן
אמ׳ לו בני ברוך תהיה תהא לך קורת רוח בעולם

25

שנתנה מנוחה לאביך ולאמך לבית עולמן ׳ עכשיו
בוא וראה גנזים טובים שגנזו לך אצלי שנ׳ והיה
אם שמוע תשמע בקול יי׳ אלהיך והלכת בדרכיו וגו׳
בדרכי שמים ׳ מה דרכי שמים רחום וחנון על הרשעים
ומקבלן בתשובה ׳ כך אתם תהיו רחמנים זה על זה ׳
ובזמן שאדם מכבד את אביו ואמו לעת זקנתן
כך הוא מפורש בקבלה על ידי ישעיה בן אמוץ הנביא
הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית וגו׳
כיצד יש לו לאדם מזונות הרבה בתוך ביתו ובקש
לעשות מהן צדקה כדי שיפרנס את אחרים כיצד
יעשה יפרנס את אביו ואת אמו תחילה ׳ ואם הותיר
יפרנס את אחיו ואת אחותו ׳ ואם הותיר יפרנס את
בני משפחתו ׳ ואם הותיר יפרנס את בני שכונתו ׳
ואם הותיר יפרנס את בני מבוי שלו ׳ מיכן ואילך
ירבה צדקה בישראל ׳   ועניים מרודים תביא בית ׳
הא כיצד יעשה ׳ בזמן שאדם אוכל משלו לבו מתיישב
עליו ׳ משל אחרים לבו מתמרמר עליו ׳ שאפילו אם הוא
אוכל משלבנו ושלבתו לבו מתמרמר עליו ׳ ואין צריך
לומ׳ משל אחרים ׳ אשרי אדם שיש לו מזונות הרבה
ובאין עבדיו ובני ביתו ונהנין ממנו על שולחנו
עליו הכת׳ יו׳ יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך ׳
כי תראה ערום וכסיתו ׳ כשם שהקב״ה יהי שמו הגדול
מבורך לעולם ולעולמי עולמים ראה את אדם הראשון
ערום ולא המתין לו שעה אחת עד שהלבישן מיד שנ׳
ויעש יי׳ אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם ׳
כך לא יראה אדם את אביו ואת אמו בבגדים בלויים
ויחזיר פניו ולא ילביש אותם בבגדים נאים ׳ ולובש
אדם בחמשה מנה ילביש אביו ואמו בעשרה מנה ׳
לובש אדם בעשרה מנה ילביש את אביו ואת אמו
בחמשה עשר מנה ׳   גדולה מצות כיבוד אב
ואם שמאריכין ימיו ושנותיו שלאדם ומטיבין לו

ונוחל חיי העולם הזה וחיי העולם הבא · וכשם שמתן
שכרה מרובה כך עונשה מרובה שכך אמרו חכמ׳ באגדה
מאי דכת׳ עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם יקרוה עורבי
נחל ויאכלוה בני נשר · עין שהלעיגה לכיבוד אב
ואם · ותבוז ליקהת אם · קרי ליקחת בה׳ית׳ כלו׳ שעבוית
בעיניו מצות לא תקח האם על הבנים · יקרוה עורבי
נחל · ויאכלוה בני נשר · דין נקר ודין אכיל · אמ׳ הקב״ה
יבוא עורב שהוא אכזרי על בניו ויקור אותה העין
ואל ייהנה ממנה · ויבוא נשר שהוא רחמני ויאכלנה
ויהנה ממנה · בני בואו וראו כמה גדולה מצות
כיבוד אב ואם לפני המק׳ ששקל כיבודן לכיבודו ומוראן
למוראו · וקללתן לקללתו · נאמ׳ כאן כבד את אביך ואת
אמך · ובמק׳ אח׳ כבד את יי׳ מהונך · הקיש כיבודן
לכיבודו שלמקום · נאמ׳ כאן איש אמו ואביו תיראו ·
ונאמ׳ בהקב״ה את יי׳ אלהיך תירא · הקיש מוראן למוראו
שלמק׳ · נאמ׳ כאן ומקלל אביו ואמו מות יומת · ונאמ׳
בהקב״ה איש כי יקלל אלהיו וגו׳ · הקיש קללתן לקללתו ·
אבל כנגד הקב״ה לא נאמ׳ ומכה לפי שאי איפשר לו
הכאה כלפי למעלה כדרך שנאמ׳ ומכה אביו ואמו ·
ובזמן שאדם מכה את אביו ואת אמו מה הקב״ה
או׳ כביכול יפה עשיתי שלא דרתי ביניהן שאילו דרתי
ביניהן ניצרוני עמהן ולא היו חוששין בי יותר מהם ·
צאו וראו כמה חביבה מצות כיבוד אב ואם לפני
המק׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל אבא או׳ השקיני מים ויש
מצות אחרות לעשות ואיפשר ליעשות אותן המצות
על ידי אחרים ייעשו אותן המצות על ידי אחרים והוא
יתעסק בכבוד אביו ואמו · וכן תנא דבי אליהו אל יאמר
אדם בעצמי הואיל ואבי שבשמים הקדימני תחילה אלך
ואעשה רצון אבי שבשמים ואניח רצון אבי ואמי לכך
נאמ׳ כבד את אביך ואת אמך · כבד את יי׳ מהונך · ·
שכיון שאיפשר לעשותה על ידי אחרים תיעשה על ידי

אחרים והוא יעסוק בכבוד אביו ואמו · יכול אפילו
אמרו לו אביו ואמו לעבור על אחת מכל מצות האמורות
בתורה יהא שומע להן ת״ל איש אמו ואביו תיראו ואת
שבתותי תשמרו אני יי׳ · אתה והם חייבין בכבודי ·
שאלו תלמידיו את ר׳ אליעזר הגדול עד היכן כיבוד
אב ואם · אמ׳ להן צאו וראו מדמה בן נתינה שהיתה
אמו חסירת דעת והיתה סוטרתו בין חביריו ולא אמ׳
לה כלום אלא דייך אמי · אמ׳ רבן שמעון בן גמליאל
לא כיבדה בריה את אבותיו יותר ממני ומצאתי שכיבד
עשו לאביו יותר ממני · כיצד אני בכלים מעורים
וכשיצאתי לשוק בכלים נאים · ועשו הרשע משמש את
אביו בבגדי מלכות שנ׳ ותקח רבקה את בגדי עשו בנה
הגדול החמודות אשר אתה בבית · ואין חמודות אלא
בגדי מלכות · וכשיוצא לשוק בכלים מבוערים · ואמרו
חכמ׳ ז״ל את כשבאו בני עשו לעשות מלחמה עם בני
ישראל אמ׳ הקב״ה למשה אמור להן לישרא׳ אין אתם
יכולין להזדווג להן עד עכשיו מתבקש להן שכר הכיבוד
שכיבד אביהן לאילו הקבורין בהר שנ׳ רב לכם סוב את
ההר הזה · ועוד אמרו מי איחר כבודו שליעקב
אבינו בעולם הזה כבוד גדול שכיבד עשו את אביו ·
צאו וראו כמה גדול כח כיבוד אב ואם שאין לך
קשה שבכל המלכיות במלכות אדום והאריכה שנים על
כל המלכיות כולן · ומי גרם לו להאריך שנים בעולם
כבוד שכיבד עשו את אביו להאכילו ולהשקותו · ומה
עשו הרשע שלא היתה לו זכות אחרת אלא שלכיבוד אב
ואם ניתן לו ארכא כמה זמן · ישראל שיש בהן כמה
מצות וכיבוד אב ואם בכלל על אחת כמה וכמה שנותנין
להן ארכא בעולם הזה וזוכין לחיי העולם הבא ·
גדולה מצות כיבוד אב ואם שהוא אוכל הפירות
בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא · שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל אילו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה

והקרן קיימת לו לעולם הבא כיבוד אב ואם וגמילות
חסדים והבאת שלום בין אדם לחבירו ותלמוד תורה
כנגד כולן׳ בני בואו וראו כמה חביבה מצות כיבוד
אב ואם לפני המק׳ שכן צוה עליה קודם מתן תורה כענין
שנ׳ כבד את אביך ואת אמך כאשר צוך יי׳ אלהיך׳ ואמרו
חכמ׳ ז״ל כאשר צוך במרה׳ יי׳ זו מידת רחמים׳ אלהיך
זו מידת הדין שאם אתה מרחם על אביך ועל אמך לעת
זקנתן הקב״ה מתמלא עליך רחמים׳ ואם אין אתה מרחם
עליהן הרי הוא מדקדק עמך במידת הדין׳ וכל מי
שמכה את אביו ואת אמו חייב מיתה כענין שנ׳ ומכה
אביו ואמו מות יומת׳ וכן המקלל חייב מיתה כענין
שנ׳ ומקלל אביו ואמו מות יומת׳ וכן המקללן לאחר
מיתתן חייב מיתה שהרי שנה עליו הכת׳ שנ׳ איש
איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת׳ אין לי
אלא בחיים לאחר מיתה מניין׳ ת״ל אביו ואמו קלל
דמיו בו׳ לרבות לאחר מיתה׳ ומן הכיבוד שיהא
אדם נוהג כשורה בכל דרכיו ובכל ענייניו ויתחדל
לעשות מעשים טובים ונאים כדי שיהא מרוצה לשמים
ולבריות כדי שיהיה שמו שלאביו נזכר עליו לטובה
ולברכה שיהו הבריות אומרות עליו אשרי הן אביו
ואמו שלפל׳ שכך גדלו וגדולים טובים ברוך שזה ילד
ברוך שזה גידל ברוך רבו שלימדו תורה ועליו הכת׳ זו
זיכר צדיק לברכה׳ וכשם שחייב אדם לכבד את
אביו ואת אמו בחייהן כך חייב לכבדם אחר מיתתן
שכך אמרו חכמ׳ ז״ל מכבדו בחיין ומכבדו במותו׳
בחיין כיצד הנשמע כדבר אביו למקום אל יאמר
שלחוני בשביל עצמי פטרוני בשביל עצמי מהרוני
בשביל עצמי׳ אלא שלחוני בשביל אבא׳ פטרוני בשביל
אבא מהרוני בשביל אבא׳ ועוד אמרו הרי שהיה
אביו עובר על דברי תורה לא יאמר לו אבא עברת על
דברי תורה׳ אלא יאמ׳ לו אבא מקרא כתוב בתורה כך הוא׳

במותו כיצד היה אומ׳ דבר שמועה מפיו אל יאמר
כך אמ׳ אבא׳ אלא כך אמ׳ אבא מרי הריני כפרת
משכבו׳ והני מילי בתוך יב׳ חודש מכאן והילך זכרונו לחיי העולם
הבא׳ ואמרו עוד המכבד את אביו ואת אמו במיתתן
כאילו כיבדן בחייהן׳ שהמכבדן בחייהן אינו מכבדן
אלא מיראה׳ והמכבדן במיתתן אינו מכבדן אלא לשם
שמים׳ לכן בני הוו זהירין במעלת המידה הזאת
כדי שתירשו חיי העולם הזה ותנחלו חיי העולם הבא׳
הא׳ יצליחינו בה ברחמיו הרבים׳

המעלה הרביעית מעלת התור׳
וקיום המצות׳

בני בואו ואלמדכם מעלת התורה וקיום המצות׳
דעו בני ש מעלת התורה מעלה גדולה וחשובה
עד מאד׳ ומתוך חשיבותה ומעלתה קדמה הקב״ה
לעולם אלפיים שנה׳ כענין שנ׳ ואהיה אצלו אמון
ואהיה שעשועים יום יום וגו׳ ויומו שלהקב״ה אלף
שנה כענין שנ׳ ש אלף שנים בעיניך כיום אתמול
כי יעבור וגו׳ ובתורה נתייעץ הקב״ה בבריאת
העולם כענין שנ׳ יי׳ בחכמה יסד ארץ כונן שמים
בתבונה׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל חביבין ישרא׳ שניתן להם
כלי חמדה שבו נברא העולם שנ׳ ש לקח טוב נתתי
לכם תורתי אל תעזובו׳ חביבין ישרא׳ לפני המק׳
שנתן להן את התורה שהיא סם חיים ורפואה להן
כענין שנ׳ כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא׳
ועו׳ רפאות תהי לשרך ושיקוי לעצמותיך׳ ולא עוד
אלא שהיא יקרה וחשובה מכל כסף וזהב שבעולם כענין
שנ׳ יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה׳ גדולה
מעלת התורה וקיום המצות שהאדם קונה בהן חיי העולם

הזה וחיי העולם הבא כענין שנ׳ מכל משמר נצור לבך
כי ממנו תוצאות חיים · שיהא אדם מתבונן לעשות
כל מצוה הבאה לידו בין קלה בין חמורה · ואל יבזה
בעיניו המצוה קלה לפי שאינו יודע מתן שכרן שלמצות
שעל כל מצוה ומצוה קונה לו חיי העולם הבא · ואמרו
חכמ׳ ז״ל הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה שמצוה
גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה
ושכר עבירה עבירה · וכן הוא או׳ אורח חיים פן
תפלס נעו מעגלותיה ולא תדע · ואמרו חכמ׳ ז״ל מהן
אורח חיים פן תפלס · אמ׳ הקב״ה לא תהא יושב ומשקל
מצותיה שלתורה שלא תהא או׳ מצוה זו שכרה מרובה
אני מקיימה · ומצוה זו שכרה ממועט איני מקיימה
מפני שהיא קלה · לפיכך לא גילה הקב״ה מתן שכרן
שלמצות כדי שייעשו כל המצות בשוה · נעו מעגלותיה
ולא תדע · מטולטלין הן אסטרטותיה שלתורה · ולא
תדע · אתה אינך יודע מתן שכרן שלמצות · אבל הן
יודע וגלוי לפניו ונאמן לשלם שכרן · וכן הוא או׳ פלס
ומאזני משפט לי״י מעשהו כל אבני כיס · ואמרו חכמ׳
באגדה ז״ל לא דיבר הכת׳ אלא כנגד יום הדין שהקב״ה
יושב ומשקל מעשיהן שלבריות הכל באמת הכל במשפט
הכל בצדק · מושלו משל למה הדבר דומה למלך שהיה
לו פרדס ובנה בתוכו מגדל גבוה ועשה בתוכו גינה
והשכיר פועלים והכניסן לתוכו ופיקדן שיהו עסוקין
במלאכתו · עלה המלך לראש המגדל והוא היה רואה
אותן והן לא היו רואין אותו שנ׳ וי״י בהיכל קדשו הס
מפניו כל הארץ · לפנות היום בא המלך וישב עליהן
בדין · אמ׳ המלך יבואו המשדדין ויטלו שכרן · הו׳
המכסחין ויטלו שכרן · מלקטי צרורות ויטלו שכרן ·
שהיו בהן אנשים שלא נתעסקו במלאכת הפרדס
אמ׳ המלך אילו שעסקו במלאכתי מה היו עושין · אמרו
לו היו מפנין בתים מליאין לתוך ריקנין · אמ׳ להן

המלך אילו שעסקו במלאכתי יבואו ויטלו שכרן · ואילו
שלא עסקו במלאכתי יצאו להריגה על שמרדו בדברי
מלכותי · כך הקב״ה ברא את עולמו והוא הפרדס ונתן
בתוכו בני אדם ופיקדן שיהו עוסקין בתורה ובמצות
ובמעשים טובים · והשרה שכינתו בשמים והוא יושב
עליהן למעלה והוא רואה אותן והן אינן רואין אותו ·
לעתיד לבוא הוא יושב עליהן בדין ואו׳ כל מי שעסק
בזה יבוא ויטול שכרו שנ׳ איה סופר איה שוקל איה
סופר את המגדלים · איה סופר אילו מלמדי תינוקות
יבואו ויטלו שכרן · איה שוקל אילו ששוקלין קלות
וחמורות בשוה שנזהרין בקלות כמו שנזהרין בחמורות
יבואו ויטלו שכרן · איה סופר את המגדלים · אילו
סופרי הלכות ואגדות יבואו ויטלו שכרן · לפיכך
צריך לו לאדם להיזהר בכל המצות בין קלות בין חמורות
לעשות כל מצוה הבאה לידו ראשונה בין קלה בין חמורה
ואל יאמר אמתין ואעשה החמורה שמא לא תעלה לידו ·
ולמה לא נתפרש מתן שכרן שלמצות שלא יאמר
אדם כל העוסק במצוה זו זוכה להתעשר אלך ואתעסק
בה ואתעשר · וכן אם מבקש בנים שכרה שלמצוה
זו בנים אלך ואתעסק בה ואזכה לבנים · וכן בשאר
כל המצות · ונמצאו עושין את המצות שלא לשום
שמים · ועוד למה לא גילה מתן שכרן שלמצות
שלא יהא אדם הולך ועושה המצות שמתן שכרן
מרובה ויניח השאר ונמצאו מקצת המצות בטילות ·
תדע שכן שבמצוה חמורה מן החמורות שבתורה והיא
מצות כיבוד אב ואם כת׳ כבד את אביך ואת אמך
למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך וגו׳ · ונקראת
חמורה מן החמורות מפני שהוקש כבודן לכבודו
שלמק׳ · ובקלה שבקלות כת׳ שלח תשלח את האם ואת
הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים · ולמה
קורא אותה קלה שבקלות שאפילו חסרון כיס אין

בה׳ הרי כבר למדת שכרן שלמצות שהוקשו כולן
כאחת׳ לפיכך ייזהר אדם בכל המצות בין קלות בין
חמורות שכל אחת ואחת מביאתו לחיי העולם הבא
כענין שנ׳ כל המצוה אשר אנכי מצוך היום אותו
תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם
את הארץ אשר נשבע י״י לאבותיכם׳ מהו כל המצוה
שיהו כל מצותיה שלתורה חשובין בעיניך כמצוה אחת
שקולות זו כזו שתהא זריז לעשות מצוה קלה כמצוה
חמורה׳ תשמרון לעשות׳ שיהא אדם למד על מנת
לעשות׳ למען תחיון׳ לעולם שכולו חיים׳ אשריהן
עמילי תורה ומקיימי המצות שאפילו המצות שנתן
הקב״ה להנאתן שלבריות מקבלין עליהן שכר גדול׳
צא ולמד ממה שכת׳ בנים אתם לי״י אלהיכם לא
תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת אנו י״י׳
ואמרו חכמ׳ ז״ל באגדה מבקש אתה לידע מה בין
נמוסות אלהינו לבין נמוסות האומות׳ המלכות מוציאה
גזירות אפילו רעות ואין אדם יכול לעמוד עליהן
ואפילו כן העושה אותן אינו מקבל שכר׳ והעובר
עליהן הוא נהרג׳ אבל הקב״ה מוציא דיגמטאות להנ׳
להנאתן שלישר׳ ואם ישמרו אותן הוא נותן להן
שכר׳ וכן הוא א׳ ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם׳
ואומות העולם מסרטין על מיתיהן ומקטערין כענין
שנ׳ ויתגודדו כמשפטם בחרבות וגו׳ ומהו דומ׳ להן
הקב״ה לישר׳ אני י״י נאמן לשלם לכם שכר׳ אמ׳ להן
הקב״ה אל תעברו עצמכם ואני נותן לכם שכר׳
ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל מאנו שלבשר ודם אנו
יודעין מהו אנו שלהקב״ה׳ יוסף בשעה שמלך על
המצריים היה מתירא מהן׳ אמ׳ לו פרעה מפני מה
אתה מתירא אני פרעה אני הוא שהמלכתיך מי א׳
שיש לו ראש ידבר כנגדך שנ׳ ויאמר פרעה אל יוסף
אני פרעה׳ ומה עשה לו אותו אני ליוסף שמלך

שמונים שנה׳ כשיבוא הקב״ה ליתן שכר שלכל מצוה
ומצוה שכת׳ בה אני י״י על אחת כמה וכמה׳ גדול
קיום המצות שכל המקיים את המצות קונה לו חיי
העולם הזה וחיי העולם הבא כענין שנ׳ ושמרתם את
חוקותי ועשיתם אותם אשר יעשה אותם האדם וחי
בהם אני י״י׳ וחי בהם בעולם הזה׳ אני י״י נאמן לשלם
שכר טוב לעולם הבא׳ כביכול אני ערב בדבר שאתם
זורין בהן לחיי העולם הבא׳ בני אם התחלתם
במצוה השתדלו לגומרה ואל תתרשלו עליה׳ שכל הא׳
המתחיל במצוה ואינו גומרה אינה נקראת על שמו
לא על שמו שלגומרה כענין שנ׳ ואת עצמות יוסף
אשר העלו בני ישר׳ ממצרים קברו בשכם׳ וכי יש׳
העלום והלא משה רבינו ע״ה העלה עצמותיו שליוסף
כענין שנ׳ ויקח משה את עצמות יוסף עמו׳ אלא
מכיון שנגזר עליו שלא ליכנס לארץ ואילו נטפלו
בהן נקראת על שמן׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל כל מי שהוא
מתחיל במצוה ואינו גומרה סוף שהוא קובר אשתו
ובניו׳ ממי את למד מיהודה שנ׳ ויאמר יהודה אל
אחיו מה בצע כי נהרג את אחינו וכסינו את דמו׳
היה לו להוליכו בכתיפין אצל אביו׳ ומה גרם לו
שגרם מיתה לאשתו ולבנו שנ׳ ותמת בת שוע אשת
יהודה וגו׳ וכל העוסק בתורה ובמצות לשמן
אין חט בא על ידו כענין שנ׳ שומר מצוה לא ידע
דבר רע׳ ומעשה באדם אחד שהיה זהיר במצות
ציצית שמע שיש זונה בכרכי הים ונוטלת ארבע
מאות זוז בשכרה׳ שיגר לה ארבע מאות זוז וקבעה
לו זמן׳ כיון שהגיע לו זמן בא וישב לו על פתח
ביתה׳ נכנסה שפחתה ואמרה לה אותו האיש שקבעת
לו זמן הרי הוא יושב על פתח הבית׳ אמרה לה
ייכנס׳ כיון שנכנס הציעה לו שבע מיטות שלכסף
ועליונה שלזהב׳ כיון שהגיעו לאותו מעשה וב[illegible]

לפשוט את בגדיו באו ארבע ציציות וטפחו לו על פניו
ונדמו לו כארבעה כיתי עדים · מיד נשמט וישב לו על
גבי קרקע · אף היא נשמטה וישבה לה על גבי קרקע
אמרה לו גפא שלרומי איני מניחתך עד שתאמר לי
מום שראית בי · א"ל העבודה לא ראיתי בך מום
ולא מאין כיופייך בכל העולם כולו ולא מצוה קלה צונו
י"י אלהינו וכת' בה שני פעמים אני י"י אלהיכם · אני
שעתיד ליפרע ואני נאמן לשלם שכר · אמרה לו הע
העבודה איני מניחך עד שתכתוב לי שמך ושם
עירך ושם רבך ושם מדרשך שאתה למדת תורה ·
עמדה וביזבזה את כל ממונה שליש למלכות · ושליש
לעניים · ושליש נטלה בידה · ובאת ועמדה לבית מדרשו
של ר' חייא · אמרה לו ר' גיירני · א"ל שמא עיניך
נתתה באחד מן התלמידין · הוציאה לו הכתב שבידה
א"ל עמוד זכה במקחך · אמרו אותן מצעות
שהציעה לו באיסור הציעה לו בהיתר · זהו מתן שכרו
בעולם הזה · אבל לעולם הבא איני יודע כמה · עין
לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו · הלא תראו
בני שמצות ציצית היא ממצות קלות שבתורה שאין
בה לא מיתה ולא כרת ולא מלקות לא מצות עשה
בלבד היא ומפני שהיה זהיר בה הצילה אותו מע
מעבירה חמורה · ולא עוד אלא שהביאתו לחיי העולם
הבא · הזהיר וזריז בשאר מצות חמורות שבתורה
על אחת כמה וכמה שמטיבין לו בעולם הזה ומצילין
אותו מדינה שלגיהנם · ואמרו חכמ' ז"ל כל העושה
מצוה אחת כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות
רעות · ומה טעם שומר מצוה לא ידע דבר רע · ולא
עוד אלא אפי' הקב"ה גוזר גזירה מבטלה בעבורו
שנ' באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה ·
וכת' בתריה שומר מצוה לא ידע דבר רע · בני
הוו זהירין מאד בתורה ובמצות ובמעשים טובים

לפי שבשעת פטירתו שלאדם אין מלוין אותו לא תורה
ומעשים טובים בלבד · שכך אמרו חכמ' ז"ל באגדה · שלשה
אוהבים יש לו לאדם בחיין ואילו הן · בניו ובני ביתו ·
וממונו · ומעשיו הטובים · בשעת פטירתו מן העולם
מכנס אדם בניו ובני ביתו ואו' להן בבקשה מכם
הוציאוני מדין המות הרע הזה · והן דומ' לו לא שמעת
שאין שלטון ביום המות · לא כך כתוב אח לא פדה
יפדה איש ולא יתן לאלהים כפרו · והוא מכנס את
ממונו ואו' לו בבקשה ממך הוציאני מדין המות
הרע הזה · והוא או' לו לא שמעת לא יועיל הון ביום
עברה · והוא מכנס מעשיו הטובים ואו' להן בבקשה
מכם בואו והצילוני מדין המות הרע הזה · והן דומ'
לו עד שלא תלך הרי אנו מקדימין שנ' והלך לפניך
צדקך · ואמרו חכמ' ז"ל מאי דכת' כי לוית חן הם
לראשך · כל מקום שתלך מצות מלוות אותך שנ' כי תבנה
בית חדש ועשית מעקה לגגך · עשית לו דלת מצוה
מלווה אותך שנ' וכתבתם על מזוזות ביתך · אם לבשת
כלים חדשים מצוה מלווה אותך שנ' לא תלבש שעטנז ·
ואם הלכת לגלח מצוה מלווה אותך שנ' לא תקיפו פאת
ראשכם · וכן בחרישה · וכן בזריעה · וכן בקצירה ·
וכן בכל דבר ודבר · א"ל הקב"ה אפילו לא היית עוסק
בדבר ולא מהלך בדרך מצוה מלוה אותך שנ' כי יקרא
קן ציפור לפניך בדרך · וכן הוא או' כי חיים הם
למוצאיהם וגו' · בכל דבר שחיי האדם תלויין את מוצא
בהן מצות קבועות · ולכל בשרו מרפא · שכל איבריו
שלאדם מצות קבועות בהן שכך אמרו חכמ' באגדה ז"ל
רמ"ח מצות עשה יש בתורה כנגד רמ"ח איברים שבאדם
שבכל יום ויום איבריו צווחין על האדם עשה אותי
המצות הללו כדי שתהא חיים וארכת לאיבריך · ושס"ה
מצות לא תעשה כנגד ימות החמה שבכל יום ויום
משעה שהחמה זורחת עד שהיא שוקעת צווחת

וחומרת לאדם גוזר אני עליך כמי שהגיע זמניך ליום הזה
אל תעבור כי עבירה זו ואל תכריע אותי ואת כל העולם
כולו לכף חובה׳ בני אם באת מצוה לידכם אל תח
תחמיצוה לא עשו אותה מיד ובהשתדלות בלי רישול
כענין שנ׳ ושמרתם את המצות׳ אל תיקרי המצות אלא
המצוות׳ שכשם שאין מחמיצין את המצה כך אין מ
מחמיצין את המצוה׳ אלא אם באת מצוה לידך עשה אותה
מיד׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל לעולם יקדים אדם לדבר מצוה
שמתוך שקדמה בכירה לצעירה לילה אחת קדמתה
ארבעה דורות בישר׳ שקדמה רות המואביה לנעמה
העמונית ארבעה דורות׳ בני הוו זהירין וזריזין
במצות שמצוה גוררת מצוה׳ צאו וראו מה שכת׳
בשילוח הקן דכת׳ כי יקרא קן צפור לפניך בדרך וגו׳
שלח תשלח את האם וגו׳ מה כת׳ בתריה כי תבנה בית
חדש ועשית מעקה לגגך וגו׳ תזכה לבנות בית ולעשות
מעקה׳ עשה אדם מעקה לביתו׳ מה כת׳ בתריה לא
תזרע כרמך כלאים׳ שזוכה לשדה וכרם׳ קיים מצות
כלאים מה כת׳ בתריה לא תחרוש בשור ובחמור יחדו׳
קיים לא תחרוש מה כת׳ בתריה לא תלבש שעטנז׳
שזוכה לבגדים נאים׳ קיים כלאי בגדים מה כת׳
בתריה גדילים תעשה לך׳ שזוכה למצות ציצית׳
קיים מצות ציצית מה כת׳ בתריה כי יקח איש אשה
חדשה שזוכה לאשה ובנים׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל
[illegible] מחט הקל כדי שתברח מחט חמור׳ הוי
מקדים לדבר מצוה כדי שלא יקדמוך הפורענות׳
אם באת מצוה לידך אל תשמח לאותה מצוה אלא
לאותה הבאה אחריה׳ ואם באת עבירה לידך אל תדאג
לאותה עבירה אלא מן הבאה אחריה׳ שמצוה גוררת
מצוה ועבירה גוררת עבירה ששכר מצוה מצוה
ושכר עבירה עבירה׳ וכן הוא א׳ והיה אם שמוע
תשמעו וגו׳ אם שמע אדם מצוה אחת סופו לשמוע

מצות הרבה׳ אם שמעת בישן תשמע בחדש׳ ואם יפנה
לבבך שוב לא תשמע׳ אשריהן עמילי תורה ומקיימי
המצות שמאירות לפניהן כנר הזה וכאור היום כענין
שנ׳ כי נר מצוה ותורה אור׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל עשה לך
נר שתלך לאורו׳ מה הנר הזה מציל את האדם מן
המכשולות׳ כך כל העושה דבר מצוה מאירה לפניו ומציל
את האדם מכל דבר רע שנ׳ נר לרגלי דברך ואור לנתיבתי׳
מה הנר הזה נר אחד מספיק לכמה בני אדם׳ כך אדם
אחד שהוא תדיר במצות זכותו מגעת לכמה בני אדם׳
מה הנר הזה מדליקין ממנו ואין אורו חסר כלום׳ כך
העושה מצוה בגופו או בממונו אינו חסר כלום כענין
שנ׳ נותן לרש אין מחסור וגו׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל תלה
הכת׳ את המצוה בנר׳ ואת התורה באור׳ לומ׳ לך מה
נר זה אינה מאירה אלא לפי שעה׳ אף מצוה אינה מגינה
בעולם הזה על האדם אלא לפי שעה׳ ואת התורה תלה
באור לומ׳ לך מה האור מאיר לעולם אף תורה מאירה
לעולם׳ וכן הוא א׳ בהתהלכך תנחה אותך בשכבך
תשמור עליך והקיצות היא תשיחך׳ בהתהלכך תנחה
אותך בעולם הזה׳ בשכבך תשמור זה יום המיתה׳
והקיצות היא תשיחך לעתיד לבוא׳ בני אם
באת מצוה לידכם עשו אותה מן המובחר׳ שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל אני אמרתי לך שתוציא מעשר מן המובחר
הא כיצד בא בן לוי אצלך אם אתה נותן לו מן המ
המובחר אף אני יש לי ליתן לך מן המובחר שנ׳ יפתח
יי׳ לך את אוצרו הטוב׳ ואם נתת לו מן החטריות
ומן הקטנות׳ אף אני יש לי ליתן לך מן החטריות
ומן הקטנות שנ׳ יתן יי׳ את מטר ארצך אבק ועפר׳
וכן מצינו בקרבנות נדבה שנ׳ אדם כי יקריב
מכם קרבן ליי׳ מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן וגו׳
ואחר כך ואם עז קרבנו׳ ואחר כך ואם מן העוף קרבנו
ואחר כך ונפש כי תקריב קרבן מנחה וגו׳ וכן מצינו

בנדבת המשכן שחביב חביב קודם שנ׳ וזאת התרומה
אשר תקחו מאתם זהב וכסף ונחושת׳ בני התנאו
לפני קונכם במצות נאות והדורות כענין שנ׳ זה אלי
ואנוהו׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל וכי איפשר לו לאדם להנוות
לקונו לא אנוה לו במצות׳ אעשה לפניו לולב נאה
סוכה נאה ציצית נאה שופר נאה ואכתוב לו ספר
תורה נאה בדיו נאה בקולמוס נאה בליבלר נאה
ואכרוך אותו בשיראין נאים׳ ואמרו ולהידור מצוה
יוסיף משלו עד שליש במצוה׳ כלומ׳ יתן בו שליש
יותר ממה ששוה׳ עד שליש משלו מיכן ואילך אם
יוסיף מעות יותר משליש משל הקב״ה׳ כלומ׳ הקב״ה יזמן
לו ריוח בכלל מה שהיה מרויח ועליו לשלם שכרו׳

ואם עבר אדם עבירות הרבה יתייעץ עם שכלו
וישתדל לשוב עליהן בתשובה ויעשה מצות הרבה כדי
שישלים עצמו עם בוראו ויתכפרו לו עונותיו ויושע
מהן כענין שנ׳ כי בתחבולות תעשה לך מלחמה ותשועה
ברוב יועץ׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל אם עשית חבילות
חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות חבילות של מצות
כיצד עינים רמות׳ והיו לטוטפות בין עיניך׳ לשון שקר
ולמדתם אותם׳ ידים שופכות דם נקי׳ וקשרתם
לאות על ידך׳ לב חורש מחשבות און׳ והיו הדברים
האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך׳ ורגלים מ׳
ממהרות לרוץ לרעה׳ לעולם הוי רץ למילה שנתנה
בין ברכים׳ יפיח כזבים עד שקר׳ ואתם עידי
נאם ה׳׳ ומשלח מדיינים בין אחים׳ אמור לחכמה
אחותי את׳ ואמרו עוד לעולם יעשה אדם עצמו
קברניט לדבר מצוה׳ פי׳ רב החובל׳ ואם אין בידו
ממה לעשות המצוה יהא ממשכן עצמו עד שיעשה
שנ׳ אם חבל תחבל שלמת רעך׳ גדול כח התורה
וקיום המצות שכן מצילין את האדם מיצר הרע שכן
אמרו חכמ׳ ז״ל בני אם פגע בך מנוול זה משכיהו

לבית המדרש אם אבן הוא נמוח ואם ברזל הוא
מתפוצץ׳ אם אבן הוא נמוח שנ׳ אבנים שחקו
מים׳ ואם ברזל הוא מתפוצץ שנ׳ הלא כה דברי
כאש נאם ה׳ וכפטיש יפוצץ סלע׳ וכן הוא אומ׳
אתה צוית פקודיך לשמור מאד׳ שלא נתנה תורה
לישראל לא לשומרם מיצר הרע׳ ואמרו חכמ׳ באגדה
נרי בידך ונרך בידי׳ נרי בידך כענין שנ׳ כי נר
מצוה ותורה אור׳ ונרך בידי כמ׳ שנ׳ נר אלהים נשמת
אדם וגו׳ שמור את נרי ואשמור את נרך׳ וכן הוא
או׳ שומר מצוה שומר נפשו בוזה דרכיו ימות׳

גדול תלמוד תורה שכך אמרו חכמ׳ ז״ל כל הנביאים
כולם לא נתנבאו לא למי שמגדל את בתו לתלמוד
תורה ולמי שהוא משיא את בתו לתלמיד חכם ולמי
שמשביח לתלמיד חכם בעסקו׳ אבל תלמידי חכמ׳
עצמן עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו׳

ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל אם נפשך לידע מתן שכרן
שלצדיקים לעתיד לבוא צא ולמד מאדם הקדמוני
שלא נצטוה אלא מצוה אחת בלא תעשה ועבר עליה
ראה כמה מיתות נקנסו עליו לו ולדורותיו ולדורות
דורותיו עד סוף כל הדורות׳ וכי אי זו מידה מרובה
מידה טובה או מידת פורענות הוי אומ׳ מידה טובה
מרובה׳ היושב לו מן הפיגולין ומן הנותרין והמתענה
ביום הכיפורים והפורש מן הגזל ומן העריות ומשאר
כל איסורין שבתורה על אחת כמה וכמה שזוכה
לו ולדורותיו ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות׳

בני הוו מחשבין הפסד מצוה כנגד שכרה
ושכר עבירה כנגד הפסדה שאם אתם מחשבין כזה
לעולם לא תתבטלו מן המצוה ולא תבואו לידי עבירה׳

בני צאו וראו כמה גדול מתן שכרן שלעושי
המצות שהן מתחטאין לפני המק׳ ועושה להן רצונם׳
שכך אמרו חכמ׳ ז״ל באגדה׳ בא וראה כמה מתחטאין

עושה מצות ויש להן פה לפני המק' אדם שיש לו עסק
אצל המלכות פעמים שהוא נותן כמה ממון עד שמ'
שמגיע ענין אותו אצל המלך כיון שהגיע אצל המלך
ספק עושה שאילתו ספק אינו עושה שאילתו · אבל
הקב"ה אינו כן אדם יורד לתוך שדהו ראה אשכול ש'
ביכר רימון שביכר תאינה שביכרה מניחו בסל ובא
ועומד באמצע העזרה ומבקש רחמים על עצמו ועל
ישראל ועל ארץ ישראל שנ' השקיפה ממעון קדשך
מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה
אשר נתת לנו · ולא עוד אלא שהיה זו אינו זז מיכן
עד שתעשה צרכי היום הזה שכן כת' אחריו היום
הזה יי' אלהיך מצוך לעשות וגו' · יצתה בתקול ואמרה
תשנה לשנה הבאה ותביא כהיום הזה · וצריך לו
לאדם לעשות סייג וגדר למצות כדי להתרחק מן הא'
האיסורין שכך ציוו חכמ' ז"ל הוו מתונין בדין והעמידו
תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה · גדולה היא
מעלת התורה ויקרה יותר מכל כסף וזהב ואבנים
טובות ומרגליות שבעולם ודבר קל הוא לאבדה ולשוכחה
שכך אמרו חכמ' ז"ל בתחילה דימה התורה לכסף וזהב
ואבנים טובות ומרגליות שנ' יקרה היא מפנינים וכל
חפציך לא ישוו בה · ואחר כך דימה אותה לכלי זכוכית
שנ' לא יערכנה זהב וזכוכית ותמורתה כלי פז · אילו
דברי תורה שקשין לקנותן ככלי זהב ונוחין לאבדן
ככלי זכוכית שאין דמיהן יקרין כל כך · ולא עוד אלא
שנופלין בקרקע ומשתברין · וכן הוא או' התעיף
עיניך בו ואיננו וגו' · לפיכך הזהרו בשמירתה כדי
שלא תשתכח מכם · וכל זמן שאדם עסוק בדברי
תורה הן מתוקים וערבים בפיו כדבש כענין שנ'
ומתוקים מדבש ונופת צופים · ומצינו באגדה כי
פילוסוף אחד שאל את רבן גמליאל וא"ל איפשר
שדברי תורה מתוקין כדבש · א"ל הן · התחיל או'

לפניו דברי תורה וזו לפניו דברים המשיבין את הנפש'
והודה לו אותו פילוסוף וא"ל ודאי מתוקין מדבש וכאי
זה דבש כדבש הבא בצפחיות · לכן בני הוו זהירין
וזריזין בתורה ובמצות כדי שתזכו לחיי העולם הזה
ולחיי העולם הבא · שכך אמרו חכמ' ז"ל רצה הקב"ה לזכות
את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנ' יי' חפץ
למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר · ואלהינו יפתח לבינו
להורתו ויחכמנו מצותיו ברחמיו הרבים ·

המעלה החמישית מעלת גמילות חסדים ·

בני בואו ואלמדכם מעלת גמילות חסדים · דעו בני
כי מעלת גמילות חסדים מעלה חביבה לפני המקום
ובעבורה יזכה האדם לקנות חיי העולם הזה וחיי ה'
העולם הבא · ולא עוד אלא שכל מי שהוא עושה חסד
עם הבריות הרי העולם מתיישב בשבילו כענין שנ'
ישב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן ינצרוהו · ואמרו
חכמ' ז"ל על שלשה דברים העולם עומד על התורה
ועל העבודה ועל גמילות חסדים · גדולה מעלת
גמילות חסדים שהיא אחת מי"ג מידות שנתייחס
בהן הבורא כענין שנ' יי' יי' ארך אפים ורב חסד וגו'
ואמרו חכמ' ז"ל ורב חסד מטה כלפי חסד · כלומ'
שאם האדם מחצה זכאי ומחצה חייב מכריע כף
שלזכיות על כף שלחובות ומזכה אותו בדין · וזהו
חסד גדול שהקב"ה עושה עם בריותיו שמזכה אותן
כדי להביאן לחיי העולם הבא · ועל זה א"ר דוד דלותי
ולי יהושיע · ומצינו שהקב"ה בעצמו נתעסק בגמי'
בגמילות חסדים שכך אמרו חכמ' ז"ל תורה תחילתה
גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים · תחילתה גמילות
חסדים דכת' ויעש יי' אלהים לאדם ולאשתו כתנות
עור וילבישם · וסופה גמילות חסדים דכת' ויקבור

אותו בגיא · ולא עוד אלא שכל העולם כולו נבנה בחסד
כענין שנ' כי אמרתי עולם חסד יבנה · וכן הוא או' זכור
רחמיך יי' וחסדיך כי מעולם המה · גדולה גמילות
חסדים יותר מן הקרבנות שנ' כי חסד חפצתי ולא זבח ·
ואמרו חכמ' באגדה ז"ל שירי הים פירשו אותו נחית
בחסדך זו גמילות חסדים · נהלת בעזך זה תורה · כמה
דתימ' יי' עוז לעמו יתן · ועדיין היה העולם מתמוטט
אימתי נתבסס העולם אל נוה קדשך · זה בית המקדש ·
עד שלא נברא בית המקדש היה העולם עומד על טריפו"ס
שלשתי רגלים כיון שנבנה בית המקדש נתבסס העולם
ועכשיו שאין בית המקדש קיים גמילות חסדים מכפרת
במקומו · שנ' כי חסד חפצתי ולא זבח · ולא עוד אלא
כל מי שהוא עוסק בגמילות חסדים זוכה לחסות בצילו
של מק' שנ' ואשים דבריי בפיך ובצל ידי כסיתיך · ואמרו
חכמ' באגדה ז"ל ואשים דבריי בפיך זו תורה · ובצל ידי
כסיתיך זו גמילות חסדים כמ' שנ' מה יקר חסדך אלהים
ובני אדם בצל כנפיך יחסיון · גדולה גמילות חסדים
מן התורה ומן הקרבנות שנ' פיה פתחה בחכמה ותורת
חסד על לשונה · ותורה וחסד לא שנ' אלא ותורת חסד
מי נתלה במי הוי או' קטון נתלה בגדול · תדע לך שכן
שהרי מבטלין תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת
הכלה מפני שהן גמילות חסדים · לפיכך צריך לו
לאדם שיהא מחזר ורודף כדי לעשות גמילות חסדים
שכן שלמה בחכמתו מזהיר ואו' רודף צדקה וחסד ימצא
חיים צדקה וכבוד · שכל המחזר ורודף אחר גמילות
חסדים הקב"ה ממציא לו מעות לעשות מהן צדקה
לבני אדם המהוגנים · בני באו וראו כמה גדולה
מעלת גמילות חסדים לפני המקום שהיא אחת מג' מדות
שהקב"ה מבקש מישראל כענין שנ' הגיד לך אדם מה
טוב ומה יי' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת
והצנע לכת עם אלהיך · ואמרו חכמ' ז"ל עשות

משפט זה הדין · ואהבת חסד זו גמילות חסדים · והצנע
לכת זו הוצאת המת והכנסת הכלה · כלומ' שאם הם
עניים ויצטרכו לגבות מעות לצורך קבורת המת או
לצורך תכשיטי הכלה שיעשו הדבר בצינעה כדי שלא
לביישם · ואמרו עוד גדולה גמילות חסדים יותר מן
הצדקה שנ' זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד · אדם
זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל שמא תלקה התבואה
בשדפון או בירקון וכיוצא באילו הדברים · קוצר ודאי
אוכל · ואמרו אין הצדקה משתלמת אלא לפי גמילות
חסד שבה · כלומ' לפי הטורח שיטרח אדם לעשות
צדקה ישלם לו הקב"ה שכרו · והטורח שטורח בה הוא
הנקרא גמילות חסדים · ואמרו בשלשה דברים
גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה · צדקה בממונו ·
גמילות חסדים בין בגופו בין בממונו · צדקה לעניים
גמילות חסדים בין לעניים בין לעשירים · כלומ' שאם
יתאכסן אפילו העשיר בביתו ומאכילו ומשקהו ומקבלו
בסבר פנים יפות הרי זה נקרא גמילות חסדים כמו
שאמרו חכמ' ז"ל מלך שאכסניא צריך פרנסה · צדקה
לחיים · גמילות חסדים בין לחיים בין למתים · כלומר
שמספידו ונושאו ומתעסק בקבורתו זו היא גמילות
חסדים גמורה · כמו שאמ' יעקב אבינו ע"ה ליוסף בנו
ועשית עמדי חסד ואמת אל נא תקברני במצרים · ואמרו
חכמ' ז"ל אי זהו חסד שהוא של אמת אותו שעושין עם
המתים מפני שאינו מצפה לקבל מהם שום גמול כי
אם מאת הקב"ה · גדולה גמילות חסדים שאדם אוכל
הפירות בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא · שכן
אמרו חכמ' ז"ל אילו דברים שאין להן שיעור הפיאה
והביכורים והראיון וגמילות חסדים והבאת שלום בין
אדם לחבירו ותלמוד תורה כנגד כולן · ולא עוד אלא שבכל
גמילות חסדים שאדם עושה מממונו הקב"ה משמר לו
יותר הממון שנשאר לו כענין שנ' ישב עולם לפני אלהי'

חסד ואמת מן ינצרוהו · כלום· למה ישב העשיר
לפני אלהים בעבור חסד ואמת שהכין ועשה לעניים
ינצרוהו לאותו ממון שנשאר לו · והיינו דאמרי אינשי
מלח ממון חסד · ואמרי לה מלח ממון חסר · וכך אמר
שלמה בחכמתו יש מפזר ונוסף עוד וגו׳ · צאו ולמד
כמה גדולה מעלת גמילות חסדים שכן מקדמתו והולכת
לפניו ליום הדין כדי ללמד עליו סניגוריא כענין שנ׳
צדק ומשפט מכון כסאך חסד ואמת יקדמו פניך ·
ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל מלאך הממונה על הצדקה
והחסד רגליו קלות ועד שמלאכי קטיגוריא עולין
לקטרג המלאך הממונה על הצדקה והחסד מקדים ועולה
שנ׳ חסד ואמת יקדמו פניך · גדולה גמילות חסדים
שבשביל גמילות חסדים שעושין הבריות זה עם זה
העולם מתקיים · שכך אמרו חכמ׳ ז״ל כל העושה חסד
עם חבירו מעלה עליו הכתוב כאילו בנאו לעולם שנ׳ כי
אמרתי עולם חסד יבנה · וכל מי שאינו עושה חסד
עם חבירו כאילו כופר בעיקר שנ׳ ולא זכרו את ברית
יי׳ המציל אותם · ובמה לא זכרו שלא עשו חסד כענין
שנ׳ ולא עשו חסד עם בית ירבעל הוא גדעון · ומנין
שבשכר גמילות חסדים העולם מתקיים שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל עשרה דורות מאדם ועד נח להודיע כמה
ארך אפים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד
שהביא עליהן את מי המבול · לפי שלא מצינו בנח
שהיה בעל חסדים לפיכך לא היה כדיי בזכותו להגן
על כל העולם כולו · עשרה דורות מנח עד אברהם
להודיע כמה ארך אפים לפניו עד שבא אברהם אבינו
וקיבל עליו שכר כולם · שכן מצינו באברהם אבינו ע״ה
שהיה בעל חסדים לפיכך היה כדיי בזכותו להגן על
כל העולם כולו · ומנין שהיה בעל חסדים שכך
אמרו חכמ׳ באגדה ז״ל מאי דכת׳ מי העיר ממזרח צדק
יקראהו לרגלו וגו׳ · שעכשיו היו אומות העולם מלבוא

תחת כנפי השכינה ומי העירן לבוא ולחסות תחת
כנפי השכינה אברהם · ולא תאמר אומות העולם בלבד
העיר · לא אף הצדקה היתה ישינה והעירה אברהם
שנ׳ צדק יקראהו לרגלו שהיה אברהם פותח
פונדק ומקבל עוברים ושבים שנ׳ ויטע אשל בבאר
שבע ויקרא שם אברם בשם יי׳ אל עולם · שעל ידי
אותו האשל הודיע שמו שלהקב״ה וגבורתו בעולם ·
וכן הוא אומ׳ תתן אמת ליעקב חסד לאברהם · מי
מבקש להקב״ה שיעשה עמו חסד · הוי אומ׳ מי שהוא
גומל חסדים · ולא עוד אלא שבזכות גמילות חסדים
אסר הקב״ה עצמו בשבועה שנ׳ אשר נשבעת
לאבותינו מימי קדם · ואמרו חכמ׳ ז״ל אם ראית
זכות אבות וזכות אימהות שנתמוטטה הידבק
בגמילות חסדים שנ׳ כי ההרים ימושו והגבעות
תמוטינה וחסדי מאיתך לא ימוש וברית שלומי
לא תמוט אמר מרחמך יי׳ · כי ההרים ימושו אילו
האבות · והגבעות תמוטינה אילו האימהות · וחסדי
מאיתך לא ימוש זה גמילות חסדים · וברית שלומי
לא תמוט · זה המשים שלום בין איש לאשתו בין
אדם לחבירו שגם זה גמילות חסדים היא · אמר
מרחמך יי׳ · שהקב״ה מתמלא רחמים על עולמו ·
כביכול למד מבריותיו · ומה אילו שהן צריכי חסד
גומלין חסד זה עם זה · אני שאני מלא חסד ורחמים
על אחת כמה וכמה שאני צריך לגמול חסד עם
בריותיי · ומעשה במונבז המלך שעמד ובזבז
כל אוצרותיו לעניים בשני בצורת · חברו עליו אחיו
ובית אביו אמרו לו אבותיך גנזו אוצרות והוסיפו
על שלאבותם ואתה עמדת ובזבזת שלך ושלאבותיך
אמ׳ להן אבותיי גנזו אוצרות למטה ואני גנזתי [אוצרו׳ למעלה]
שנ׳ אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף · אבותיי
גנזו אוצרות במקום שהיד שולטת בהן ואני גנזתי

במקום שאין היד שולטת בהן שנ׳ צדק ומשפט מכון
כסאך חסד ואמת יקדמו פניך׳ אבותיי גנזו אוצרות
שאין עושין פירות ואני גנזתי אוצרות שעושין פירות
שנ׳ אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו׳ אבותי
גנזו אוצרות ממון ואני גנזתי אוצרות נפשות שנ׳ פרי
צדיק עץ חיים ולוקח נפשות חכם אבותיי גנזו א׳
אוצרות בעולם הזה ואני גנזתי לעולם הבא שנ׳ והלך
לפניך צדקך כבוד יי׳ יאספך׳ בניי באו וראו כמה
גדול כח גמילות חסדים שבכל מקום שיש גמילות חסדים
וצדקה שם יש שלום׳ וכל מקום שיש שלום יש צדקה
כענין שנ׳ חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו׳ שכל
זמן שהבריות נוהגין בשלום זה עם זה עושין צדקה
וגמילות חסדים זה עם זה׳ ובכל מקום שיש שם צדקה
שם השלום מצוי׳ ולא תאמר בתחתונים בלבד עושה
שלום אלא אף בעליונים׳ שכך אמרו חכמ׳ באגדה ז״ל
העני הזה יושב ומתרעם מה פל׳ בן פל׳ יושב בתוך
ביתו והוא נד ומיטלטל׳ פל׳ ישן על גבי מיטתו והוא
ישן על גבי קרקע׳ ועמדת אתה ונתת לו זה׳ הקב״ה
מעלה אני עליך כאילו נתת שלום ביני לבינו שנ׳ ה׳
משובב נתיבות לשבת׳ וזו או יחזק במעוזי יעשה
שלום לי שלום יעשה לי׳ שכל הגומל חסד עם הבריות
ומרחם עליהן משים שלום בפמליא שלמעלה ובפמליא
שלמטה שנ׳ או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום
יעשה לי׳ שלום בעליונים׳ שלום בתחתונים׳ שלום לו
שלום לעני׳ שלום בעולם הזה שלום לעולם הבא׳
ועוד אמרו מנין שצדקה וגמילות חסדים שקולין
גדול ושלום גדול בין ישראל למקום שנ׳ כה אמר יי׳
אל תבוא בית מרזח ואל תלך לספוד ואל תנוד להם
כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם יי׳ את
החסד ואת הרחמים׳ את החסד זו גמילות חסדים׳
ורחמים זו צדקה׳ לומר לך שהצדקה וגמילות חסדים

שקולים גדול ושלום גדול בין ישראל לאביהן שבשמים׳
בניי באו וראו כמה כוחן שלבעלי צדקה וגמילות
חסדים גדולה שהן חוסין בכנף שלמק׳ כענין שנ׳ מה
יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון׳ ולא
עוד אלא שגמילות חסדים מכפרת אפילו נדבר שיש
בו שבועה כענין שנ׳ לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר
עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם׳ ואמרו חכ׳ ז״ל
בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא [illegible]
בתורה ובגמילות חסדים׳ כי הא דרבא ואביי תרוייהו
מדבית עלי קאתו׳ רבא דעסק באורייתא חיה ארבעין
ואביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים חיה שיתין׳
בניי הוו זהירין במידת גמילות חסדים מפני
שזכותה עומדת לו לאדם לו ולבניו ולבני בניו עד סוף
כל הדורות׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל החסד עומדת לו לאדם
לעולם עד סוף כל הדורות שנ׳ וחסד יי׳ מעולם ועד עולם
על יראיו׳ אבל הצדקה עומדת לו לאדם עד שלשה
דורות שנ׳ וצדקתו לבני בנים׳ ואם חישב אדם
לעשות גמילות חסדים וצדקה או שום דבר מצוה ויצא
ונאנס ולא עשאה מעלין עליו מן השמים כאילו עשאה
ומקבל עליה שכר׳ ומי כותבה אליהו זכור לטוב׳ ואמרו
חכמ׳ באגדה ז״ל הוא פינחס הוא אליהו ז״ל שאילמלא הוא
לא היינו חיים באדום הרשעה שמיום שחרב בית המקדש
הוא מקריב שני תמידין בכל יום וכותב בשרותיהן
מצוות וצדקות שישראל עושין בכל יום ויום׳ ומה אם
בסיפרו שלבשר ודם נותן חסד לאומה שלימה כדכת׳
ויכתב בספר דברי הימים לפני המלך׳ לכשיבוא ספרו
שלהקב״ה שנ׳ אז נדברו יראי יי׳ איש אל רעהו ויקשב
יי׳ וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יי׳ ולחושבי
שמו׳ על אחת כמה וכמה׳ אשריהן גומלי חסדים
מה צפון להם לעתיד לבוא׳ שכל זמן שהן יכולין לעשות
חסד בממונן עושין׳ ואם אינן יכולין לעשות חסד בממונן

עושין גמילות חסדים בדבריהן ומנחמין את העניים
ומסבירין להן פנים ועולה להן לחשבון גדול שנ׳ ותפק
לרעב נפשך · לחמך אין כת׳ כאן לא נפשך · מיכן אמרו
חכמ׳ ז״ל אם אין לך מה ליתן לו נחמיהו בדברים תאמר
נפשי עליך שאין לי מה ליתן לך ואם יש יכולת בידך
ונפש נענה תשביע · ועל שניהן הוא א׳ וזרח בחושך
אורך · ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל העני הזה עומד על
פתחך והקב״ה עומד על ימינו שנ׳ כי יעמוד לימין אביון
דע שאני עומד על ימינו ועתיד לשלם שכרך · ואם אין
אתה נותן לו דע ששמי עומד על ימינו והוא עתיד
ליפרע מאותו האיש שנ׳ להושיע משופטי נפשו ·
וכל פרוטה ופרוטה שאדם נותן לצדקה ואפי׳ דיבור
של חסד שאין בו ממשה הכל נכתבין לפני המק׳ ועולין
לו לחשבון מצוה כאילו עשאה שנ׳ ויכתב ספר זכרון
לפניו ליראי ה׳ ולחושבי שמו · בני אם ביקשתם
לידע כח גמילות חסדים צאו ולמדו מבועז הצדיק
שבשכר גמילות חסדים שעשה בועז עם רות זכה ויצא
ממנו דוד · שכך אמרו חכמ׳ באגדה ז״ל המגילה הזו
והיא מגילת רות אין בה לא טומאה ולא טהרה ולמה
נכתבה ללמדך כח גמילות חסדים · ומהו גמילות
חסדים שיהיה האדם רחמן מרחם על הבריות כדרך
שהבורא יתברך הוא רחמן ומלא רחמים כענין שנ׳
ה׳ ה׳ אל רחום וחנון · וכן הוא א׳ ורחמיו על כל מעשיו ·
ובמעלת המידה הזאת נתייחסו בה בני ישראל · שכך
אמרו חכמ׳ ז״ל כל המרחם על הבריות בידוע שהוא
מזרעו של אברהם אבינו · ושיהא גומל חסד עם כל
אדם לעשירים ולעניים לחיים ולמתים · ושיהא מקרב
את הרחוקים וכל שכן הקרובים · אין צריכין לפרנסה
מפרנסן · לכסות מלבישן · לאכסניא מכניסן בתוך
ביתו · ללוות מלוה להן · לשאול משאילן · ללמוד תורה
מלמדן · להוכיח מוכיחן · מדבר בשובתן ומעלים עינו

ממומיהן · בזמן שהן שמחין שמח עמהן ובזמן שהן
עצבין משדלן בדברים · ראה אותו מפקיד נכסיו ומגנה
את עצמו מקרבו אצלו ומזהירו · וכן בכל דבר ודבר
שהוא רואה בחבירו יהי דן בעיניו כאילו הגיע למקומו
של חבירו כענין שנ׳ ואהבת לרעך כמוך · ויעשה חסד
עם כל אדם עם מי שראוי לעשות עמו חסד ועם מי
שאינו ראוי לעשות עמו חסד · כמו שאמר חכם אחד
עשה חסד עם מי שראוי לו ועם מי שאינו ראוי לו · כי
אם יהיה ראוי תשימנו במקומו · ואם הוא לא יהיה ראוי
לו אתה ראוי לו כי הבורא צוך לעשות הטוב והחסד ·
ואמ׳ אחר מיטב חסדיך מה שתקדים בלא שאילה ·
וכן ירגיל אדם עצמו לשלם טובה למי שגמל עמו טובה
כדי שלא יהיה מכפויי הטובה · שכשם שנוח לו לאדם
שיהו כל הבריות גומלין עמו חסד בשעה שהוא צריך
להם · כך הוא ראוי לגמול חסד לכל אדם בשעה שהן
צריכין לו · לכן בני הוו זהירין וזריזין במעלת
המידה החשובה הזאת כדי שתזכו להקביל פני שכינה
וליהנות מזיוו כענין שנ׳ אני בצדק אחזה פניך אש
בעה בהקיץ תמונתך · ה׳ יצליחנו בה ברחמיו
הרבים ·

המעלה הששית מעלת הצדקה

בני באו ואלמדכם מעלת הצדקה · דעו בני כי מעלת
הצדקה היא מעלה גדולה ומגעת עד כסא הכבוד ·
שכך אמרו חכמ׳ ז״ל שאלו את שלמה עד היכן כוחה
של צדקה · אמ׳ להן צאו וראו מה פירש דוד אבא פזר
נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד
שעולה ומתרוממת עד כסא הכבוד · ואמרו חכמ׳
באגדה ז״ל אמ׳ משה לפני הקב״ה רבונו של עולם במה
תרום קרנן של ישראל אמ׳ לו בני תשא שנ׳ כי תשא את
ראש בני ישראל לפקודיהם · במה היא שאות ראש

שלהן בצדקה ונתנו איש כופר נפשו לה׳ וגו׳ כמה שנ׳
כופר נפש איש עשרו · חביבה היא הצדקה לפני
המק׳ שכל העושה צדקה עם חבירו מעלין עליו כאילו
החייה את נפשו · ולא עוד אלא שכל הרגיל בצדקה זוכה
וקונה לו חיי העולם הזה וחיי העולם הבא כענין שנ׳
באורח צדקה חיים ודרך נתיבה אלמות · שבזמן שאדם
רואה זה העני שאין לו מה יאכל ונותן לו פרוטה ולקח
ממנו פת ואוכל ונפשו שבה עליו נמצא שזה החייה אותו
שאילמלא זה שמא היה מת ברעב · הוי באורח צדקה
חיים · שכל העושה צדקה עם חבירו מעלין עליו כאילו
החייה אותו · ודרך נתיבה אל מות · שכל הרגיל בצדקה
כופה מעליו מלאך המות שאינו יכול לשלוט בו ואפילו
אם נקנסה עליו מיתה · וכן הוא או׳ לא יועילו אוצרות
רשע וצדקה תציל ממות · ולא עוד אלא שעומדת לו
לעולם הבא שאין בו מות שנ׳ ודרך נתיבה אל מות ·
ואמרו חכמ׳ ז״ל בכח הצדקה המתים עתידין לחיות
שכן מצינו באליהו התשבי שהיה הולך מהר אל הר
וממערה אל מערה והלך לו לצרפית אשה אלמנה
וקיבלתו בכבוד גדול מיינה ומפיתה וממשמנה היו אוכלין
ושותין הוא והיא ובנה · לאחר ימים חלה בן האשה ומת
והחיה אותו אליהו בתפילתו · וכן השונמית כיבד את
אלישע כענין שנ׳ נעשה נא עליית קיר קטנה ונשים לו
שם מטה ושלחן וכסא ומנורה · וכל פעם שהיה עובר
אלישע דרך שם יסור שמה ובישרה שתלד בן והרת
וילדה ומת והחיה אותו · גדולה היא הצדקה שנמשלה
לזרע כענין שנ׳ בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח
ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם
כאחת טובים · ואמרו חכמ׳ ז״ל בבוקר זרע את זרעך
שאם בא עני אצלך שחרית תן לו · ולערב אל תנח ידך
שאם בא עני אצלך ערבית אל תאמר כבר נתתי בשחרית
לא אחזור ואתן לו · כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה

שאין אתה יודע אי זו מצוה עומדת לך · ואם עומדים לך
שניהם הרי יותר טוב · ולמה נמשלה הצדקה לזרע מה
הזרע הזה אדם זורע סאה אחת ונוטל ממנה כמה סאין
כך כל מה שאדם נותן לצדקה מתרבה לו כזרע הזה ·
וכן הוא או׳ ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו׳ · ואמרו חכמ׳
באגדה ז״ל זרעו צדקה לעניים כמ׳ דתימ׳ זרעו לכם לצדקה
קצרו לפי חסד · וכל הנותן צדקה צריך שיתננה
בסתר כדי שלא יתבייש העני כשנותנה לו כענין שנ׳
פתוח תפתח את ידך לו · הוי פותח את ידך בינך לבינו
עד שלא תהא ידך האחרת מרגשת כדי שלא יתבייש
העני · ואמרו חכמ׳ ז״ל כל העושה צדקה בסתר הקב״ה
כופה ממנו ומאנשי ביתו מלאך המות שנקרא אף שנ׳
מתן בסתר יכפה אף · ואמרו חכמ׳ ז״ל גדול העושה
צדקה בסתר יותר ממשה רבינו שאילו במשה רבינו כת׳
כי יגורתי מפני האף והחימה · ואילו בעושה צדקה בסתר
כת׳ מתן בסתר יכפה אף · ואמרו חכמ׳ ז״ל נתון תתן לו ·
נתון תתן אפילו מאה פעמים · לו בינך לבינו · מיכן אמרו
לשכת חשאין היתה בירושלם יראי חטא נותנין לתוכה
בחשאי ועניים בני טובים מתפרנסין מתוכה בחשאי ·
ונמצא באגדה שתלמידי חכמ׳ היו מהלכין לחלק
צדקה בלילה ופגעו בהן רוחות ושידין ומזיקין · אמרו להן
לא כן כתוב בתורה לא תשיגו גבול רעך · וכתבו תרגומו
כל חיתו יער · כלומ׳ הלא אתם יודעין שהתחום והגבול
שלנו לילך בלילה · כשם שאין אנו באין בתחומכם ביום
כך לא היה לכם לילך בתחומינו שהוא הלילה · אמרו להם
שוטים אתם אילו היינו הולכין לצורך עצמינו יפה אתם
אומרים · עכשיו לא יצאנו אלא לעשות רצון המק׳ שמבדיל
אור מפני חושך וחושך מפני אור · אמרו להן לא כך כת׳
מתן בסתר יכפה אף · מיד ברחו והלכו להן · בני
בואו וראו כמה גדולה מעלת הצדקה שכל מה שמחסר
אדם ממונו לצדקה הוא נוסף לו עוד יותר · שכך אמרו

זודס

חכמ׳ ז״ל אם ראית דור שמפזר ממונו לצדקה הוי
יודע שנוסף לו ש״נ יש מפזר ונוסף עוד׳ ואם ראית
אדם שמונע עצמו מן הצדקה הוי יודע שהוא מתחסר
ש״נ וחושך מיושר אך למחסור׳ צאו וראו מנופו
שלאדם כל מקום שהוא מסתפר הרי הוא מחליף וכל
מקום שאינו מסתפר אינו מחליף׳ שער הזקן והראש
לפי שהן מסתפרין הן מתחלפין׳ הגבינים לא מסתפרין
ולא מחליפין׳ הרחילה הזאת לפי שהיא נגזזת היא
מתחלפת׳ החזיר הזה אינו נגזז ואינו מחליף׳
גדולה היא הצדקה שהוא אוכל הפירות בעולם
הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא ש״נ צדקתו עומדת
לעד׳ ולא עוד אלא כל הצדקות שעושין ישרא׳ זה
עם זה הקב״ה מחשב להן כאילו לפניו הן עושין כענין
ש״נ אך בי״י לי אמר צדקות ועוז עדיו יבוא וגו׳
בני צאו וראו כמה גדולה כחה שלצדקה אדם
מביא עולה שכר עולה בידו׳ מנחה שכר מנחה בידו׳
שלמים שכר שלמים בידו׳ אדם עושה צדקה שכר
כל הקרבנות בידו ש״נ זבחו זבחי צדק ובטחו אל
י״י׳ זבח לא נאמ׳ אלא זבחי׳ מלמד שהיא חביבה
מכל הקרבנות כולן׳ וכן הוא א׳ ואלה מדות המזבח
עד וידבר אלי זה השולחן אשר לפני י״י׳ פתח במ׳
במזבח וסיים בשולחן׳ אלא לומ׳ לך כל זמן שבית
המקדש קיים היה המזבח מכפר׳ משחרב בית המקדש
נעשה שולחנו שלאדם מזבח כפרתו׳ ואמרו חכמ׳
ז״ל׳ ועכשיו שאין בית המקדש קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר
כזמן שבית המקדש קיים אדם עושין צדקה
מוטב׳ ואם לאו באין אומות העולם ונוטלין אותן
בזרוע׳ וכן הוא א׳ הלא פרוס לרעב לחמך וגו׳
זכה הלא פרוס לרעב לחמך׳ לא זכה ועניים מרודים
תביא בית׳ ואעפ״כ נחשב לו לצדקה ש״נ ונוגשייך
צדקה׳ לעולם יחלק אדם ממונו לצדקה לרבי

39

שאין אדם נותן משלו כלום ש״נ לי הכסף ולי הזהב
אמר י״י צבאות׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל תן לו משלו שאת
ושלך שלו׳ לפיכך אל יהי אדם צר עין בממונו שלו
ויעשה ממנו צדקה׳ חביבה היא הצדקה שכך
אמרו חכמ׳ ז״ל גדול הכנסת אורחים יותר מהקבלת
פני שכינה ש״נ ויאמר י״י אם נא מצאתי חן בעיניך
אל נא תעבר מעל עבדך׳ ולא עוד אלא שהצדקה
כהלואה היא אצל המק׳ כאדם שמלוה מעות לחבירו
שחייב להחזירם לו ש״נ מלוה י״י חונן דל וגמולו ישלם
לו׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל יכול נתן אדם פרוסה
לעני הקב״ה משלם לו פרוסה׳ לא כי אלא אמ׳ הקב״ה נפשו
שלעני היתה מפרכסת לצאת מפני הרעב ונתתה לו
פרוסה והחייתה אותה חייך שאני מחזיר לך נפש תחת
נפש׳ למחר בנך או בתך באין לידי חולי או לידי מיתה
וזוכר אני להם המצוה שעשיתה ומציל אותן מן המיתה׳
ואמרו חכמ׳ ז״ל אילמלא מקרא כתוב אי איפשר
לאומרו כביכול עבד לוה לאיש מלוה׳ גדולה היא
הצדקה שמצלת את האדם ממיתה משונה כענין ש״נ
וצדקה תציל ממות׳ ולא עוד אלא שמצילתו מדינה
שלגיהנם׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל מאי דכת׳ אם שלימים
וכן רבים וכן נגוזו ועבר ועניתיך לא אענך עוד׳
אם שלימים אם רואה אדם שמזונותיו מצומצמין
יעשה מהן צדקה׳ וכן רבים כל שכן שהן מרובין׳
וכן נגוזו ועבר׳ כל המגזז נכסיו ועושה מהן צדקה
הרי ניצול מדינה שלגיהנם׳ משל לשתי רחילות שהיו
עוברות בנהר אחת גזוזה ואחת שאינה גזוזה׳ גזוזה
עוברת שאינה גזוזה אינה עוברת׳ ועניתיך אפילו
עני המתפרנס מן הצדקה חייב לעשות צדקה׳ לא
אענך עוד׳ שוב אין מראין לו סימני עניות׳ ואמרו
עוד עני שנתן פרוסה לתמחוי ופרוטה לקופה שלצדקה
מקבלין הימנו׳ ואם לא נתן אין מחייבין אותו ליתן׳

בני צאו וראו כמה גדולה כוחה של צדקה שאפילו
אומות העולם כשעושין צדקה הקב״ה תולה להן ומקבלין
עליה שכר׳ שהרי עשו הרשע בשביל שעשה צדקה
עם אביו והאכילו והשקהו זכה לקבל מלכות יותר מכל
שאר האומות וניתן לו ארכא למלכותו׳ וכן לנבוכדנצר
כשפתר לו דנ״ל את החלום וא״ל שגזר דינו נגזר בש
בשמים ואינו יכול לעכבו לא בצדקה כענין שנ׳ להן
מלכא מלכי ישפר עלך וחטאך בצדקה פרוק ועוייתך
במיחן ענין וגו׳ וקיבל ממנו נבוכדנצר ושלח איגרות
בכל מלכותו והכריז שכל העניים יבואו ויתפרנסו מנכסי
המלך ותלה לו הקב״ה יב׳ חודש׳ ואילמלא שמנע עצמו
מן הצדקה לא באת עליו הפורענות׳ לסוף שנה גבה
רוחו וזחה ליבו עליו וכיון שראה חיגרין סומין ועניים
נכנסין לפלטין שלו׳ א״ל לעבדיו מה אילו עושין כאן
הרי פמיליא שזה שהבאתם לי׳ אמרו לו הם העניים
שא״ל דנ״ל לפרנסן כדי שיתלה לך המק׳׳ א״ל להן
ומה יכול לעשות לי והלא שרפתי את ביתו באש׳ ועליו
נא׳ לפני שבר גאון׳ שמתוך שנתגאה לבו עליו באה
עליו הפורענות׳ ומנין שתלה לו שנה שנ׳ לקצת
ירחין תרי עשר׳ לפיכך אמרו חכמ׳ ז״ל אין מקבלין
צדקה מן הגוים׳ ואם קיבלה נותנה לעניי גוים׳ וכל
המקבל צדקה מן הגוים אין רוח חכמ׳ נוחה הימנו לפי
שהוא גורם להן זכות ונותן להן ארכא׳ ועוד שהוא
נותנה לו לשם ע״ז שלו׳ תדע לך שכן שהרי דנ״ל
נענש על שהשיאו עיצה זו לנבוכדנצר שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל מפני מה נענש דנ״ל מפני שהשיא עצה לנבוכ
נצר שנ׳ להן מלכא מלכי ישפר עלך וגו׳ וכת׳ כולא
מטא על נבוכדנצר מלכא׳ ומנלן דאיענש דנ״ל שנ׳
ותקרא אסתר להתך׳ ואמ׳ מר התך זה דנ״ל ולמה
נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו׳ ואיכא דאמרי
שכל דברי מלכות נחתכין על פיו׳ ואם תאמר היכן

מעשה דנ״ל שהושלך לגוב אריות׳ ואם עניי ישראל
אינן יכולין להתפרנס מישראל מותר שיקבלו מן הגוים
ואל ימותו ברעב׳ בני באו וראו כמה קשה אפילו
שגגתה של צדקה׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל אילמלא הלווהו
יהונתן לדוד שתי ככרות לא נחלקה מלכות בית דוד
ולא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדומי ולא
נהרג שאול ויהונתן בנו׳ אשריהן בעלי צדקה שכל
זמן שאדם עושה צדקה ממונו הקב״ה פותח לו את ידו
הרחבה ומרחיב לו בעת צרה ומעביר הימנו את הפורענות
כענין שנ׳ מתן אדם ירחיב לו׳ ולא עוד אלא שבשעת
פטירתו משרה אותו אצל אברהם יצחק ויעקב שנקראו
גדולים שנ׳ ולפני גדולים ינחינו׳ ומנין אנו יודעין שהם
שנקראו גדולים׳ באברהם כת׳ גדול כענין שנ׳ האדם הגדול
בענקים׳ וביצחק כת׳ ויגדל האיש׳ וביעקב כת׳ ויגדלו
הנערים׳ וכיון שקילקל עשו ומכר את בכורתו ליעקב
נא׳ עליו הנה קטון נתתיך בגוים׳ ונטל ממנו שם
הגדולה והבכורה וחל על יעקב׳ בני אם ראיתם עני
בא אצלכם היכלאו עליו רחמים כאילו הוא אחיכם או
קרובכם׳ ואם תראו אותו בושן תנו לו לשם הלואה כענין
שנ׳ כי יהיה בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך
אשר יי׳ אלהיך נותן לך לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ
את ידך מאחיך האביון׳ וסמיך ליה כי פתח תפתח את
ידך לו׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל פתח לו בדברים עד
שלא תתן לו שאם היה בוייש אמור לו שמא אתה צריך
ללוות׳ מיכן אמרו צדקה נתנת כגלוה׳ ועוד אמרו
גדול המלוה יותר מן העושה צדקה׳ ומטיל לכיס יותר
מכולן׳ וכן הוא או׳ אשרי משכיל אל דל ביום רעה
ימלטהו יי׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל אשרי נותן אין
כת׳ כאן לא אשרי משכיל אל דל המסתכל בו היאך לזכות
בו׳ כיצד בשעה שהוא רואה עני בן טובים ובן גדולים
שירד מנכסיו והוא מתבייש ליקח יהי הולך אצלו ויאמר

לו שמעת בשבילך שנפלה לך ירושה במדינה ואתה צריך
ללוות הי לך חפץ זה וכיון שאתה נוטל דמים אתה עתה
לי׳ ובשעה שתתנם לו הוי יו׳ במתנה נתונים לך׳ ולא
עוד אלא כל המסתכל בעני היאך יזכה בו נוטל מדינה
שלניהם׳ שכך אמרו חכמ׳ באגדה ז״ל כ״ה פעמים כת׳
אשרי ובכולן אינו מפרש קיבול שכר אלא בזה׳ ומהו
קיבול שכרו ביום רעה ימלטהו יי׳ ואין רעה אלא גיהנם
שנ׳ וגם רשע ליום רעה׳ ועוד אמרו הדל אינו מתפרנס
מאחרים שוקדין ומפרנסין אותו׳ כיצד נותנין לו
לשום מתנה וחוזרין ונותנין לו לשום מלוה׳ או יומ׳ לו
הבא משכון כדי להפיס דעתו׳ ועוד אמרו שלש מ׳
מידות בנותני צדקה׳ הנותן בצדקה הרי זה משובח׳
המלוה בלא רבית למעלה הימינו׳ הנותן למחצה לשליש
ולרביע למעלה מכולן׳ מפני שאינו מתבייש בכך כלל׳
ובזמן שאדם עושה צדקה יעשה אותה בענין טובה
ובשמחת לבב ואל יעשה אותה בענין רעה ובלב דוה כענין
שנ׳ ולא ירע לבבך בתתך לו׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל
למדתך תורה דרך ארץ שכשאדם עושה מצוה יהא
עושה אותה בלב שמח שאילו היה ראובן יודע שהקב״ה
כותב עליו וישמע ראובן ויצילהו מידם בכתיפו היה
טוענו ומוליכו אצל אביו׳ ואילו היה אהרן יודע שהקב״ה
כותב עליו וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח
בלבו׳ בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו׳ ואילו
היה יודע בועז שהקב״ה כותב עליו ויצבט לה קלי
עגלות פטומות היה מאכילה׳ בני בואו וראו חיבתן
שלבעלי צדקה לפני המק׳ שאע״פ שאין נותנין משלהן
אלא משלהקב״ה כענין שנ׳ לי הכסף ולי הזהב אמר
יי׳ צבאות׳ ונא׳ כי ממך הכל ומידך נתנו לך׳ אעפ״כ
הקב״ה מעלה עליהן כאילו נותנין משלהן כענין שנ׳
ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור תקומם וקורא
לך גודר פרץ וגו׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל הפירצה הזאת

עלי היתה

עלי היתה לגודרה ועמדת וגדרת אותה מעלה אני עליך
כאילו שעמד בפרץ שנ׳ לולא משה בחירו עמד בפרץ וגו׳
ואמרו חכמ׳ ז״ל גדולפיוס דברים שאדם עושה לעני
יותר ממי שנותן לו צדקה שכל הנותן פרוטה לעני מתברך
בשש ברכות דכת׳ הלא פרוש לרעב לחמך׳ וכת׳ אז יבקע
כשחר אורך וגו׳ עד תשוע ויאמר הנני׳ והמפייסו
מתברך באחת עשרה שנ׳ ותפק לרעב נפשך ונפש נענה
תשביע׳ מה שכת׳ וזרח בחושך אורך וגו׳ עד כי פי
יי׳ דיבר׳ וכשם שהמפייסו מקבל שכר על הדיבור
כך המקשרו נענש על הדיבור כענין שנ׳ השמר לך פן
יהיה עם לבבך דבר בליעל וגו׳ שאפילו על הדיבור נקרא
בליעל׳ גדולה כוחה שלצדקה שכך אמרו חכמ׳ ז״ל
שכר הצדקה כשכר התורה׳ מה התורה שנ׳ בה כי היא
חייך ואורך ימיך׳ שהוא זוכה בה לעולם הבא שימיו
ארוכים׳ אף הצדקה שנ׳ בה וארוכתך מהרה תצמח
שהוא זוכה בה לעולם שכולו ארוך׳ ולא עוד אלא שכל
הרגיל לעשות צדקה זוכה ויושב במחיצתו שלהקב״ה׳
כענין שנ׳ והלך לפניך צדקך כבוד יי׳ יאספך׳ בני
אם בא לפניכם עני אל תחזירוהו ריקם מלפניכם אם
תוכלו כדי שלא יקבל עליכם לפני המק׳ כי דמעתו
קרובה ושוועתו עולה לפני המק׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל
נקמתן שלישראל ביד עניהן׳ ונקמתן שלאדום ביד הק׳
על ידי ישראל שנ׳ ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל׳
נקמתן שלישראל ביד עניהן שנ׳ וקרא עליך אל יי׳ והיה
בך חטא׳ ונקמתן שלאדום ביד הקב״ה על ידי ישראל
שנ׳ ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל׳ לפיכך צריכין
אנו להחזיק טובה לרמאין שבהן שאילמלא הרמאין שבהן
מכיון שהיה אחד מהן תובע מיד אדם והוא מחזירו
ריקם מיד הוא נענש למיתה שנ׳ והיה בך חטא׳ וכת׳
הנפש החוטאת היא תמות׳ ועוד אמרו אין פוחתין
לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון מארבע

סאין בסלע' כך שנותנין לו פרנסת לינה' דהיינו כר וכסת כדי לישן עליו' שבת שנותנין לו מזון שלש סעודות' ואם היה עני המחזר על הפתחים אין נזקקין לו למתנה מרובה' אבל שנזקקין לו למתנה מועטת' לעולם יבקש אדם רחמים מלפני המקום שאל יביאהו לידי עני שאם לא בא הוא בא בנו' אם לא בא בנו בא בן בנו שנ' כי בגלל הדבר הזה' גלגל הוא העניות שחוזר בעולם' לעולם ירגיל אדם עצמו להיות ידו פתוחה לכל עני הבא אצלו בין מכירו בין שאינו מכירו לכולם יתן בעין יפה כפי אשר תשיג ידו לא דרך הפקר כי אם על דרך טובה כדי שלא יצטרך הוא לבריות' שכך אמרו חכמ' נמנו באושא שיהא אדם מפריש חומש מנכסיו למצות' ואמרו עוד המבזבז אל יבזבז יותר מחומש' והני מילי מחיים אבל לאחר מיתה עד פלגא' אבל כל ממונו אינו רשאי לבזבז אפילו לאחר מיתה שכשם שאינו רשאי להטיל עצמו על הציבור כך אינו רשאי להטיל בניו ובנותיו על הציבור' לעולם יעשה אדם צדקה מכל מה שיש לו' שכך אמרו חכמ' ז"ל מאי דכת' פתוח תפתח את ידך לאחיך לעניך ולאביונך בארצך' למה כולם' הראוי ליתן לו פת נותנין לו פת' עיסה נותנין לו עיסה' מעה נותנין לו מעה' להאכילו לתוך פיו נותנין לו לתוך פיו' ומניין שאם צריך ליתן לו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו שנותנין לו שנ' פתוח תפתח את ידך לו והעבט תעביטנו די מחסורו אשר יחסר לו' אשר יחסר לו אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו' אמרו עליו על הלל הזקן שלקח לעני בן טובים סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו' פעם אחת לא מצא עבד לרוץ לפניו ורץ לפניו ארבעה מילין' וכן מצינו באברהם אבינו ע"ה שנתעסק בלויה כענין שנ' ויקומו משם האנשים וישקיפו על פני סדום ואברהם הולך עמם לשלחם' שקיים עמהן מצות לויה' וכן מצינו

במשה רבינו ע"ה שקיים מצות לויה כענין שנ' וישלח משה את חותנו' שקיים עמו מצות לויה' ואמרו חכ' ז"ל כל מי שאינו מלוה ומתלווה כאילו שופך דמים שנ' שאילמלא הלווהו אנשי יריחו לאלישע לא גירה דובים בתינוקות שנ' ויעל משם בית אל והוא עולה בדרך ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו וגו'' ועוד אמר' כל המלוה את חבירו אפילו ארבע אמות בעיר אינו ניזוק' ועוד אמרו כופין להלוייה ששכר הלוייה אין לו שיעור שנ' ויראו השומרים איש יוצא מן העיר ויאמרו לו הראינו את מבוא העיר ועשינו עמך חסד ואמת' וכת' ויראם את מבוא העיר וגו' ומה חסד עשו עמו שכל אותה העיר הרגו לפי חרב ואותו האיש ומשפחתו שלחו' ומה שכר שילם לו המק' שנ' וילך האיש ארץ החתים ויבן עיר ויקרא שמה לוז היא שמה עד היום הזה' היא לוז שצובעין בה תכלת' היא לוז שבא סנחריב ולא בלבלה' בא נבוכדנצר ולא החריבה' ואף מלאך ה' המות אין לו רשות לעבור בתוכה' אלא זקינים שבה בזמן שדעתן קצה בהן מוציאין אותן חוץ לחומה והן מתים' והלא דברים קל וחומ' ומה כנעני זה שלא דיבר בפיו ולא הילך ברגליו אלא שנעקם להן את הפה או שהראה להן באצבעו גרם הצלה לו ולזרעו ולזרע זרעו עד סוף כל הדורות' המדבר בפיו ומהלך ברגליו על אחת כמה וכמה' ואמרו חכמ' ז"ל המהלך בדרך ואין לו לוייה יעסוק בדברי תורה כענין שנ' כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך' בני בואו וראו כמה חביבה הצדקה לפני המק' שאפילו עשיית צדקה מממונו שלאדם בלא מתכוין הרי זו עולה לו לצדקה גמורה' שכך אמרו חכמ' ז"ל הרי הוא או' כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו וגו' עד' למען יברכך יי' אלהיך קבע הכתוב ברכה למי שבאת לידו מצוה בלא יודע' אמור מעתה היתה הסלע צרורה לו בכנפו ונפלה ממנו ומצאה

העני והלך ונתפרנס בה הרי הכת׳ קובע לו ברכה כשוכח
עומר בשדהו ׳ ומצינו בגדולי החכמים מי מהם
שהיה מפזר מעות במקום שהין העניים מצויין שם׳
כדי שיטלו אותם ולא יתביישו ׳ ומי מהם שהיה מפקיד
מן הגדיש שלו׳ ויש מהם שהיה משליך מעות לבית
העני בלא ידיעתו כדי שיטלם ולא יתבייש ממנו׳
ויש מהם שהיה צורר מעות בסדינו ומפשילו לא
לאחורין והמעות נופלין והעניים רואין ונוטלין אותן׳
וכל כך למה לפי שלא היה רוצה לידע מי העני שמקבלה
כדי שלא תזוח דעתו עליו בשעה שרואהו ׳ גדולה
היא הצדקה שכל פרוטה ופרוטה שאדם נותן מממונו
לצדקה מצטרפת ועולה לו לחשבון גדול׳ שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל מאי דכת׳ וילבש צדקה כשריון ׳ לומ׳ לך מה
שריון זה כל קליפה וקליפה מצטרפת לשריון גדול
אף הצדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול׳
לכן בני כשתוכלו לעשות צדקה עשו הן רבה הן
מעט ואל תאמרו מה יעשה עני זה מפרוטה אחת
שאם נותנין לו כי יזמין לו המק׳ אנשים אחרים שיתנו
לו כמו כן ואותה הפרוטה שתתנו לו עולה לכם לחשבון
גדול׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל אחד המרבה ואחד הממעיט
ובלבד שיכוין את לבו לשמים ׳ ודעו לכם שכן הוא
שבכל הקרבנות כולן כת׳ אדם כי יקריב׳ איש כי יקריב׳
ובעשירית האיפה שבאה בדלי דלות כת׳ ונפש כי
תקריב׳ אמ׳ הקב״ה הריני מעלה לו כאילו נפשו הקריב
לפני׳ ובזכות הצדקה אדם זוכה לבנים׳ שכך אמרו
חכמ׳ במסכת כלה׳ מה יעשה אדם ויהיו לו בנים׳ יעשה
חפצי שמים וחפצי אשתו׳ ואילו הן חפצי שמים יפזר
מעותיו לעניים שנ׳ פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת
לעד קרנו תרום בכבוד׳ ואילו הן חפצי אשתו יפתנה
בשעת תשמיש וישמחנה בדבר מצוה׳ כלו׳ ישמחנה
בכל עת שהיא צריכה לאותו מעשה׳ ותנא דבי אליהו

גדולה צדקה שמיום שנברא העולם ועד עכשיו כלה נתנה
הרי הוא משתבח וקולט את עצמו מדינה של גיהנם
שנ׳ אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו יי׳ ׳ אין יום
רעה אלא גיהנם שנ׳ והסר כעס מלבך והעבר רעה
מבשרך ׳ ונו׳ אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל
עת׳ אבותינו הראשונים מפני מה זכו בעולם הזה
ולימות המשיח ולעולם הבא מפני שהיו עוסקין בצדקה
שנ׳ כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו
אחריו ושמרו דרך יי׳ לעשות צדקה ומשפט ונו׳
אף הקב״ה משתבח בצדקה שנ׳ ויגבה יי׳ צבאות במשפט
והאל הקדוש נקדש בצדקה ׳ ואף כסא הכבוד משתבח
בצדקה שנ׳ צדק ומשפט מכון כסאך ׳ בני כשיבוא
לפניכם עני אל תעלימו עיניכם ממנו כאילו אינכם
רואין אותו כדי שלא תשלוט מאירה במעשה ידיכם ׳
מנין שנ׳ נותן לרש אין מחסור ומעלים עיניו רב מאירות
ואמרו חכמ׳ ז״ל כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו
עובד ע״ז כת׳ הכא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך
בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה ורעה
עינך באחיך האביון ׳ וכת׳ התם יצאו אנשים בני בליעל
מקרבך ׳ מה להלן ע״ז אף כאן ע״ז ׳ ואם יש לו לאדם
קרובים עניים ואין ידו משגת כדי ליתן לקרובין העניי׳
ולשאר עניי עירו ולעניי עולם ׳ קרובין קודמין לכל
שאר העניים כענין שנ׳ פתוח תפתח את ידך לאחיך
לעניך תחילה ׳ ואחר כך לאביונך בארצך ׳ ואם ידו
משגת לכולם כפי אשר תשיג ידו בעין טובה כדי
שיתברך מפי המק׳ כענין שנ׳ טוב עין הוא יבורך כי
נתן מלחמו לדל׳ וכשם שבעלי בתים מצווין לרחם
על עניהם כך העניים מצווין שלא להטריח על בני
אדם יותר מדאי ׳ שלא יהו מטילין עצמן על הציבור אלא
מתוך דוחק גדול כדי שלא לנעול דלת בפני עושה צדקה׳
לא יהא אדם משתדל ועוסק במלאכה כדי שישתכר בה

ויחיה ממנה הוא ובני ביתו בעולם ולא יבוא לידי הבריות׃
שכך אמרו חכמ' ז"ל לעולם ימכור אדם עצמו לעבודה שהיא
זרה אצלו וקשה עליו מחמת שאינו רגיל בה או שקשה
עליו מתוך שטורחתה מרובה או אפילו שאינה המלאכה
ההיא לפי כבודו ולא יצטרך לבריות׳ ועוד אמרו הפך
נבילתא ולא תהפך במילי פשוט נבלתא בשוקא ושקול
אגרא ולא תימא גברא רבא אנא כהנא רבא אנא וזילא
בי מילתא׳ וכל המטיל עצמו על הציבור בחינם הרי
זה גוזל את העניים כענין שנ' אל תגזל דל כי דל הוא
ולא עוד אלא שגורם לעצמו שפלות וקלון וחרפה ועליו הכת'
או' ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו וגו'
זה מי שהוא בריא וחזק והיה יכול להתעסק במלאכה
ולחיות ממנה הוא ובניו ואשתו ומסיר בטחונו מאת המק'
ויושב לו בטל ומטיל עצמו על הציבור׳ ומזה האיש ראוי
למנוע ממנו צדקה ולהכלימו ולביישו עד שישוב וישתדל
להתעסק במלאכה שיחיה ממנה הוא ובני ביתו כדי שלא
יתגנה בפני הבריות׳ וכל הרוצה להתעסק במלאכתו
באמונה ויתלה בטחונו בהקב"ה בכל מה שישתכר מן רב'
הן מעט ואינו או' היאך די לי להתפרנס בדבר מועט
כזה עליו הכת' או' ברוך הגבר אשר יבטח בי"י והיה י"י
מבטחו וגו'׳ מכיון שבטח בהקב"ה הקב"ה ממציא לו חיין
בריוח ואינו ירא משני הבצורות והרעב כענין שכת'
אחריו והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו׳
עד' ובשנת בצורת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי׳ ואם
עשה כן עליו הכת' או' יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב
לך׳ אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא׳ ואמרו
חכמ' ז"ל אין לך אומנות שעברה מן העולם׳ אוי לו
לאדם שהוא רואה את בן חורין באומנות פגומה׳ ועוד
אמרו לעולם ישתדל אדם ללמד אדם את בנו אומנות
שהיא נקיה וקלה ויתפלל לפני מי שהעושר שלו שאין ל
אומנות שאין בה עניות ועשירות׃ ללמדך שאין עני

ועושר מן האומנות לא שלא סייעוהו מן השמים׳ ועוד
אמרו חכמ' באגדה ז"ל מהו כי לא ממוצא וממערב ולא ממ
ממדבר הרים׳ לא מפני שאדם עמל ויגע ועושה סחורה
הוא נעשה עשיר אפילו הוא יוצא והולך בשיירה ואפי' הוא
עובר כל המערב ואפילו הוא מחזר על כל המדברות וכל
ההרים הוא נעשה עשיר שנ' כי לא ממוצא וממערב ולא
ממדבר הרים׳ וכל הרים טורין חוץ מזה שהוא רוממות׃
אין אדם מתרומם מדברים הללו מה הקב"ה עושה נוטל
מזה ונותן לזה כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים׳ למה
נקרא שמם גבים שהן נכנסין מזה ונגלין לזה׳ וכן
חנה אמרה י"י מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם׳ מהו
משפיל ואף מרומם׳ לא כאף שהוא מביא על זה [מרומם] משפיל
את זה׳ לפיכך צריך לו לאדם להשתדל לעסוק במלאכה
ויתן בטחונו על המק' שכל זמן שאדם נושא ונותן באמונה
עם הבריות ועמל וטורח והולך לכאן ולכאן ומחזר אחר
מזונותיו ורודף להשכיר עצמו בכל אשר ימצא ומשים
עצמו אל הסכנות כדי להשתכר מזונותיו ומזונות אנשי
ביתו ולא עלה בידו להצליח אין לו להתבייש בכך ואין
מביישין אותו על כך שכבר התנצל לפני הבורא ולפני הבריות
שהרי היה משאו ומתנו באמונה ובנחת עם הבריות והיה
זריז לחזר אחר מזונותיו לא שלא סייעוהו מן השמים
כמו שאמרו חכמ' ז"ל חיי בני ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא
אלא במזלא תליא מילתא דכת' וחנותי את אשר אחון אע"פ
שאינו הגון׳ לכן בני הוו זהירין במעשה הצדקה כדי
שתעמדו בהשקט ובטח ובשלום בעולם הזה ותזכו לימות
המשיח ולחיי העולם הבא כענין שנ' והיה מעשה הצדקה
שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם ה׳
יעליהנו בה ברחמיו הרבים׳

המעלה הט׳ בזכירת מעלת התפלה׳

בני בואו ואלמדכם מעלת התפלה׳ דעו בני כי מעלת

התפלה מעלה יקרה בעיני המק' ברוך הוא שהרי התפלות
נתקנו במקום הקרבנות. שכך אמרו חכמ' ז"ל תפלות כנגד
תמידין תקנום. כיצד תפלת שחרית כנגד תמיד של
שחר. ותפלת המנחה כנגד תמיד שלבין הערבים. א'
ותפלת הערב כנגד איברים ופדרים שלא נתעכלין
מבעוד יום שקריבין והולכין כל הלילה. וכל יום שיש בו
קרבן מוסף יש בו תפלת המוספין. וכן הוא אומ' קחו
עמכם דברים ושובו אל ה' ואמרו אליו כל תשא עון וקח
טוב ונשלמה פרים שפתינו. ואמרו חכמ' באגדה ז"ל
מי משלם אותם הפרים שהיינו מקריבין לפניך שפתינו
בתפלה שאנו מתפללין לפניך. שאם לקרבנות אנו צריכין
ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה לפי שחטאתינו
מרובין. לפיכך אין לנו לשלם במקום הקרבנות אלא
תפלותינו שאנו מניבין בשפתותינו.   כנזי באו וראו
כמה גדולה כח התפלה שכל מי שהוא קורא קרית שמע
ומתפלל בכונת הלב אין תפלתו חוזרת ריקם. שכך
אמרו חכמ' באגדה ז"ל רצונך לידע כח התפלה שאם
אינה עושה כולה עושה חציה. מקין שעמד ורצח ונגזר
עליו נע ונד וכיון שהתפלל ויא' גדול עוני מנשוא. א' להק'
וכי לכל באי העולם אתה סובל ולעוני אין אתה סובל.
מיד נתבטלה חצי הגזירה שנ' וישב בארץ נד וגו'. וכן
מצינו בחזקיה מלך יהודה שאמ' לו ישעיהו הנביא צו
לביתך כי מת אתה ולא תחיה. וכיון שהתפלל לפני המקום
די לו ישועה כה אמר ה' שמעתי את תפלתך וגו'. ולא
עוד אלא שהתפלה מקרעת גזר דינו שלאדם. שכך אמרו
חכמ' ז"ל ארבעה דברים מקרעין גזר דינו שלאדם ואילו
הן צדקה. צעקה. ושינוי השם. ושינוי מעשה מרעה
לטובה. ויש אומ' אף שינוי מקום. צדקה דכת' וצדקה
תציל ממות. וצעקה דכת' ויצעקו אל ה' בצר להם מ'
ממצוקותיהם יוציאם. ושינוי השם דכת' ויאמר אלהים
אבל שרי אשתך וגו'. וכת' וברכתי אותה. ושינוי מעשה

דכת' וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה וגו'
ויש אומ' אף שינוי מקום דכת' ויאמר ה' אל אברם לך
לך מארצך וממולדתך וגו'. וכת' ואעשך לגוי גדול וגו'
גדול כח התפלה שכל מי שזהיר בקרית שמע
ובתפלה שחרית וערבית הרי הן עומדין לו ליום הדין.
דתניא דבי אליהו עתיד הקב"ה לישב בבית המדרש שלו
וצדיקי עולם עומדין לפניו ונושאין ונותנין במקרא
במשנה במדרש בהלכות ובאגדות ואומ' על טמא טמא
ועל טהור טהור. על טמא במקומו ועל טהור במקומו.
ואחר כך מביאין את הרשעים ודנין אותן בפניהן. יש
נדונין שלשים יום. ויש נדונין ששים יום. ויש נדונין
ג' חדשים. ויש נדונין ו' חדשים. כללו של דבר שנו
רבותינו במשנה משפט רשעים בגיהנם שנים עשר
חודש. ואחר שנים עשר חודש עומדין צדיקים לפני
מי שאמר והיה העולם ואומ' לפניו רבונו שלעולם כשהיינו
באותו עולם אילו בני אדם היו משכימים ומעריבים
בבית הכנסת וקורין קרית שמע ומתפללין ועושין שאר
מצות. והוא או' להן אם כך עשו לכו וראו אותן. מיד
הולכין הצדיקים ועומדין על עפרן שלרשעים ומבקשין
עליהן רחמים. והקב"ה מעמידן מעפרן ועומדין על
רגליהן שנ' ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם
ובזכות התפלה ישראל נצולין מן המלכיות שנ' הקול
קול יעקב. ואמרו חכמ' ז"ל קולו שליעקב שולט בבתי
כנסיות וידי עשו שולטות בחמסין. כל זמן שקולו
שליעקב נמוך ידי עשו שולטות בו. וכל זמן שיעקב מ
מצפצף בקולו אין ידי עשו שולטות בו. ולא עוד אלא
שהקב"ה משרה שכינתו ביניהן ויושב ושומע תפלותיהן
שלישראל כענין שנ' ואתה קדוש יושב תהלות ישראל.
ואמרו חכמ' באגדה ז"ל על כל קילוס וקילוס שישראל
משבחין להקב"ה הוא משרה שכינתו עליהן ומה טעם
ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. ועוד אמרו באגדה

מלאך הממונה על התפלה ממתין עד שיתפלל כנסת אחרונה שבישראל ונוטל כל התפלות ועושה אותן עטרה ונותנה בראשו שלחי' שנ' ברכות לראש צדיק · לראש צדיקו שלעולם · בני בואו וראו כמה חבבן הקב"ה בתפלתן שלישראל שאין לך אומה בעולם קוראה ועונה כישראל כענין שנ' ומי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כי"י אלהינו בכל קראינו אליו · וכן הוא או' יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה · ואמרו חכמ' ז"ל לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלא לא הקדים אברהם תפלה לצרה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהן שלישראל שריד ופליט · ואמרו עוד באגדה לא תהא נוסר בשעת הריוח שלא להתפלל · א"ל הקב"ה כשם שאני זקוק לך להוריד לך גשמים וטללים לגדל צמחים להחיות הבריות כך תהא זקוק להתפלל לפני ולברך אותי מעין מעשיי · ולא תאמ' אני בריא מה אני מתפלל וכשתבוא לך צרה תבוא ותתפלל לא עד שלא תבוא לך צרה הוי מקדים ומתפלל · וכך אמר בן סירא אוקיר לאסיא עד דלא תצטריך ליה ·

חבובה היא התפלה לפני המק' ביותר שכך אמרו חכמ' ז"ל גדולה תפלה יותר ממעשים טובים שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממשה רבינו ואעפ"כ לא נענה אלא בתפלה שנ' אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה · וכת' בתריה עלה ראש הפסגה · ועוד אמרו כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם מנלן ממשה רבינו שנ' ואתנפל לפני ה' ארבעים יום וארבע' לילה וגו' · וכת' בתריה וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא ·

חבובה היא תפלתן שלישראל לפני המק' שאדם מקבל בה פני שכינה בכל יום · ולא עוד אלא שמלאכי השרת משכימין לבית הכנסת לשמוע תפלותיהן שלישראל · וכיון שהאדם נכנס להתפלל בבית הכנסת הן יוצ' לו ברוך אתה בבואך · ומכיון שהוא מתפלל

וגומר תפלתו ובא לו לצאת הן יוצ' לו וברוך אתה ה' בצאתך · ולא עוד אלא שהקב"ה נגלה עליו ומברכו שנ' בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך ·

גדולה כוחה שלתפלה שכל זמן שאדם מתפלל ומכוין ליבו לאביו שבשמים הקב"ה מקבל תפלתו · ולא עוד אלא שמוחל לו על כל עוונותיו שנ' כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע · ואמרו חכמ' באגדה ז"ל אין הקב"ה חפץ לחייב כל בריה אלא מבקש שיתפללו הבריות לפניו ויקבלם · וכן הוא או' ה' שמעה ה' סלחה · ואמרו חכמ' באגדה ז"ל עכשיו אין לנו לא נביא ולא כהן ולא מקדש ולא מזבח ולא קרבן מי מכפר עלינו · שהרבה לא נשתייר בידינו אלא התפלה הזאת · לפיכך אמ' דניאל ה' שמעה ה' סלחה · ואמרו חכמ' ז"ל גדולה תפלה יותר מן הקרבנות דכת' להשתחוות ולזבוח · להשתחוות ברישא והדר לזבוח · וכיון שהתפלה הוקשה לקרבנות צריך לו לאדם לכוון את ליבו לשמים ולעמוד לפניו באימה וביראה ברתת ובזיע ולא יהא מתפלל ואין ליבו על התפילה אלא שפונה לדברי הבטלה · שכשם שהמחשבה מפגלת הקרבן · כך המחשבה מפגלת התפילה ואינה עולה לו לרצון · וכן הוא או' זבח רשעים תועבת ה' ותפלת ישרים רצונו · הואיל והתפלות נתקנו במקום הקרבנות אם כן צריכין הציבור לברור להן שליח ציבור שיהיה אדם כשר חסיד וירא שמים ומנוקה מכל דופי לפי הדור כדי שיתקבלו תפלותיו לרצון · שכך אמרו חכמ' ז"ל גבי תעניות עמדו בתפילה אע"פ שיש שם חכם או זקן אין מעבירין לפני התיבה אלא רגיל ומי שטופל ואין לו ויש לו יגיעה בשדה וביתו ריקם מן העבירה זקן ופירקו נאה שלא יצא עליו שם רע בילדותו שפל ברך ומרוצה לעם ויש לו נעימה וקולו ערב ורגיל לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ובקי בכל הברכות כולן · ואם אין להן מעבירין למי שירצו כדי שלא יתבטלו

מן התפילה׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל מאי דכת׳ היתה לי נחלתי
כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה׳ זה שליח
ציבור שיורד לפני התיבה שאינו הגון׳ שכשם שהכהן
העובד עבודה על גבי המזבח צריך שיהיה מנוקה מכל
מום ומכל דופי כדי שיתקבלו קרבנותיו לרצון׳ כך
צריך להיות שליח ציבור חסיד וירא שמים ומנוקה
מכל דופי כדי שיתקבלו תפילותיו לרצון׳ משל לבני
המדינה שהיה להן דבר אצל המלך מי משלחין אצלו לא
הגדול והחכם שבהן שהוא חביב אצל המלך ושהוא
יודע לתבוע צרכיהן מלפניו׳ קל וחומ׳ לפני מלך מלכי
המלכים הקב״ה שצריך להעביר לפני התיבה אדם כשר
והגון שתהא תפילתו רצויה לפני המק׳ ושיהא יודע לתבוע
צרכיהן שלישר׳ כענין שנ׳ קחו עמכם דברים׳ ואמרו
חכמ׳ באגדה ז״ל מהו דברים בעלי דברים׳ פשוטין שבכן
קרוין שבכן דורשין שבכן כגון לוי בר סיסי וחביריו׳
לוי בר סיסי שנכנסו הגייסות לעירו נטל ספר תורה ועלה
לראש הגג אמ׳ רבון כל העולמים אם בטילית חדא מילא
מדין סיפרא יעלון להון ליסטיא׳ ואם לאו ייזלון להון
ליסטיא ואזלון להון׳ בני אל תהי התפילה קלה
בעיניכם מפני שהתפילות אבות העולם תיקנום׳ שכן
אמרו חכמ׳ באגדה ז״ל מאי דכת׳ אל תסג גבול עולם
אשר עשו אבותיך׳ אם ראית מנהג שעשו אבותיך אל
תשנה אותו׳ כגון אברהם שתיקן תפילת שחרית שנ׳
וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם וגו׳
ואין עמידה אלא תפילה שנ׳ ויעמד פינחס ויפלל׳ יצחק
תיקן תפילת המנחה שנ׳ ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות
ערב׳ ואין שיחה אלא תפילה שנ׳ תפילה לעני כי יעטוף
ולפני יי׳ ישפוך שיחו׳ יעקב תיקן תפילת ערבית שנ׳
ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש׳ ואין פגיעה אלא
תפילה שנ׳ יפגעו נא ביי׳ צבאות׳ ולא תאמ׳ אני
אתקן תפילה אחרת׳ ת״ל אשר עשו אבותיך׳ ולא עשאוה

להם בלבד אלא לכל הדורות עשאוה׳ וכן מפורש על ידי
דוד ע״ה ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי׳
בני כשאתם עומדין בתפילה הוו יודעין לפני
מי אתם עומדין כדי שתעמדו באימה וביראה וברתת
ובזיע לפני מי שאמר והיה העולם כענין שנ׳ עבדו
את יי׳ ביראה׳ ויהא ליבכם שמח עליכם שאתם עובדים
ליוצר שאין כיוצא בו בעולם׳ כענין שנ׳ עבדו את יי׳
בשמחה׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל המתפלל צריך שיראה
את עצמו כאילו שכינה שרויה כנגדו שנ׳ שויתי יי׳
לנגדי תמיד׳ אמרו כשחלה ר׳ ליעזר נכנסו תלמידיו
לבקרו אמרו לו רבינו למדינו ארחות חיים׳ אמ׳ להם
בני הזהרו בכבוד חביריכם וכשאתם עומדין להתפלל
דעו לפני מי אתם עומדין׳ ומתוך כך תזכו לחיי העולם
הבא׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל המתפלל צריך שיתן עיניו למטה
כדי שלא יסתכל לכאן ולכאן ויפנה ליבו במקום אחר׳
ויכוין ליבו למעלה כדי שיהא מכוין ליבו בתפילתו׳
גדולה היא תפילתן שלרבים לפני המק׳ שהוא
עושה צרכיהן קודם שיתפללו עליהן כענין שנ׳ והיה
טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע
לפי שזכותן שלרבים גדול לפני המק׳ וכן הוא אומ׳ פדה
בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי׳ ואמרו
חכמ׳ ז״ל מניין שאין הקב״ה מואס תפילתן שלרבים שנ׳
הן אל כביר לא ימאס׳ ואמרו אין תפילתו שלאדם
נשמעת אלא עם הציבור שנ׳ ואני תפילתי לך יי׳ עת
רצון׳ אימתי עת רצון בשעה שהציבור מתפללין׳
לפיכך צריך לו לאדם להיות זהיר וזריז להשכים
ולהעריב לבית הכנסת כדי להתפלל עם הציבור׳ שכך
אמרו חכמ׳ ז״ל לעולם ישכים אדם להימנות עם עשרה
ראשונים שבבית הכנסת שאפילו מאה באין אחריו
נוטל שכר כנגד כולן׳ וכל הרגיל לבוא לבית הכנסת
ועבר יום אחד ופשע ולא בא עליו הכת׳ אומ׳ מדוע באתי

וארז ישגה וגו׳ והרגיל לבוא לבית הכנסת ובא עליו הכת׳
שתולים בבית ה׳ בחצרות אלהינו יפריחו וכת׳ בתריה
עוד ינובון בשיבה וגו׳ שכל הרגיל להשכים לבית הכנסת
כדי להתפלל עם הציבור מאריך ימים׳ שכן דרש ר׳ יהושע
בן לוי לבניה קדימו ועיילו לבי כנישתא וחשוכו ופוקו כי היכי
דתורכו יומי׳ וצריך לו לאדם לקבוע מקום לתפילתו
שכך אמרו חכמ׳ ז״ל כל הקובע מקום לתפילתו אויביו
נופלין תחתיו שנ׳ ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיו
ושכן תחתיו ולא ירגז עוד ולא יוסיפו בני עולה לענותו
כאשר בראשונה וגו׳ גדולה קדושתן שלבתי כנסיות
שהן חשובין כבית המקדש כענין שנ׳ ואהי להם למקדש
מעט בגוים אשר באו שם׳ ודר׳ מר אילו בתי כנסיות
שבבבל׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל בתי כנסיות אין נוהגין בהן
קלות ראש אין אוכלין בהן ואין שותין בהן ואין נאותין
בהן ואין נכנסין בהן לא בחמה מפני החמה ולא בגשמים
מפני הגשמים׳ ואין מספידין בהן הספד שליחיד׳ אבל
קורין בהן ושונין בהן ומספידין בהן הספד שלרבים׳
ודוקא אכילה ושתיה שלרשות אסור לעשות בהן׳ אבל
סעודת מצוה מותר שכן נכנסין לשם באבוריות שלשנה
ושלראשי חדשים׳ והוא הדין לכל סעודת מצוה׳
גדולה קדושתן שלבתי כנסיות לפי שהשכינה מצויה
שם׳ כענין שנ׳ ואתה קדוש יושב תהילות ישראל׳ וכיון
שהשכינה שרויה שם צריך לו לאדם להיות זהיר וזריז
להשכים ולהעריב להתפלל בהן ולהתעסק בהן בכל המצות׳
ואל יאמר אדם מפני מה אני מטריח את עצמי לילך
להתפלל לבית הכנסת אתפלל בביתי שהרי כבודו שלהק׳
מצוי בכל מקום כענין שנ׳ מלא כל הארץ כבודו׳ וזו
בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך׳
כבר אמ׳ שלמה בחכמתו כי פועל אדם ישלם לו וכאורח
איש ימציאנו׳ מלמד שאין הקב״ה מקפח שכר כל בריה׳
ואפילו שכר פסיעותיהן בין כשהוא הולך לדבר מצוה

בין כשהוא הולך לדבר עבירה׳ ומעשה באלמנה אחת
שהיתה לה בית הכנסת בשכונתה והיתה הולכת לבית הכנסת
שבשכונה אחרת כדי לקבל שכר על פסיעותיה׳ בניי
ראו וראו כמה גדול המתפלל בבית הכנסת׳ שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל כל המתפלל בבית הכנסת כאילו מקיפו חומה של
ברזל׳ ולא עוד אלא שתפילתו מתקבלת לרצון כאילו הקריב
מנחה טהורה כענין שנ׳ כאשר יביאו בני ישר׳ את המנחה
בכלי טהור בית יי׳ וכל המשכים ומעריב להתפלל
בבית הכנסת כאילו מקבל פני שכינה שנ׳ אך צדיקים
יודו לשמך ישבו ישרים את פניך׳ ואין העולם מ
מתקיים אלא בזכות בתי כנסיות ובתי מדרשות׳ דתנא
דבי אליהו בכל יום ויום מלאכי חבלה יורדין מלפני הקב״ה
לחבל את כל העולם כלו שאילמלא בתי כנסיות ובתי
מדרשות שהן יושבין ועסקין בהן בתורה ובמצות היו
מחבלין אותו מיד שנ׳ מדוע באתי ואין איש וגו׳ הואיל
ובתי כנסיות חביבין כל כך לפני המק׳ שמשרה שכינתו
בתוכן וקראן מקדש מעט אם כן צריך לו לאדם לעמוד
בבית הכנסת באימה ביראה ברתת ובזיע ובדעת טהורה
כאדם העומד לפני המלך כדי שתתקבל תפילתו לרצון לפני
המק׳ ואל יכנס לתוכה מתוך קלות ראש ועזות פנים ופר
ופריצות ומתקוטט שם עם הבריות שאם עושה כן טוב
לו שלא הלך להתפלל׳ ולא עוד אלא שגורם לשכינה שת
שתסתלק מישראל וגורם להן לבתי כנסיות שייחרבו כענין
שנ׳ לכו אל מקומי אשר בשילו אשר שיכנתי שמי שם
בראשונה וראו את אשר עשיתי לו מפני רעת בני ישראל׳
אם כמשכן שילו כך כל שכן בבתי כנסיות׳ לכן
בניי הואיל שהקב״ה חפץ בתפילותיהן שלישראל וביותר
מי שמתפלל בבתי כנסיות עם הציבור כשתקומו ממ׳
ממיטותיכם הוו זהירין וזריזין לנקות את עצמכם מכל
טומאה וטינוף ותלכו לבית הכנסת ותפנו ליבכם מכל
שאר העניינים והעסקים ושאר הבלי העולם כדי שלא

ישרידן אתכם המחשבות ויבלבלו אתכם בתפילתכם ·
והשתדלו להתפלל כל תפילותיכם בעונתן וסדרן ותקראו
קרית שמע שחרית וערבית בעונתה כדי שיקבל הקבה
תפילותיכם לרצון ותזכו לראות בבנין בית המקדש
כענין שנ' והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית
תפלתי עולותיהם וזבחיהם לרצון על מזבחי כי ביתי
בית תפלה יקרא לכל העמים · ואלהינו ברחמיו ישמע
את קולינו ויקבל ברחמים וברצון את תפילותינו ·

המעלה השמינית מעלת הענוה ·

בני בואו ואלמדכם מעלת הענוה · דעו בני כי מעלת
הענוה מעלה גדולה ונכבדת להגיע בה אל כל שאר
מעלות המידות · שכן מצינו בהקבה יתעלה שמתנהג
בענוה עם בריותיו · שכך אמרו חכמ' באגדה ז"ל משבע
מקומות מצינו שהשוה הקבה עם חבורת הנמוכים · כי
ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים וגו' · וכת' בתריה עושה משפט
יתום וגו' · כי רם ה' ושפל יראה וגו' · כי כה אמר רם
ונשא שוכן עד וגו' · עד' ואת דכא ושפל רוח · כה אמר
ה' השמים כסאי וגו' · וכת' בתריה ואל זה אביט אל
עני ונכה רוח וגו' · ה' מלך עולם ועד · וכת' בתריה
תאות ענוים שמעת ה' · סולו לרוכב בערבות ביה
שמו · וכת' בתריה אבי יתומים ודיין אלמנות · עושה
שמים וארץ · וכת' בתריה עושה משפט לעשוקים ·
ועוד אמרו חכמ' ז"ל כל מקום שאתה מוצא גדולתו
שלהקבה שם אתה מוצא ענוותנותו · דבר זה כתוב
בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים · כתוב בתורה
שנ' כי ה' הוא האלהים ואדוני האדונים הא' הגדול הגבור
והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד · וכת' בתריה
עושה משפט יתום ואלמנה ואוהב גר · ושנוי בנביאים
דכת' כה אמר ה' השמים כסאי והארץ הדום רגלי וגו' ·

וכת' בתריה ואל זה אביט אל עני ונכה רוח · וכן הוא או'
כה אמר רם ונשא שוכן עד מרום וקדוש שמו מרום
וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח · כלומ' אעפ' שמרום
וקדוש אשכון את דכא ושפל רוח · ומשולש בכתובים
דכת' סולו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו · וכת'
בתריה אבי יתומים ודיין אלמנות ה' במעון קדשו · וכן
דוד מלך ישראל עה נתפלל להקבה שירבה לו מידת ענוה
כענין שנ' ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני וענותך
תרבני · ואמרו חכמ' באגדה ז"ל מהו וענותך תרבני ·
בשעה שנגלה לו הקבה לאברהם אבינו היה אברהם
מיצטער ממילתו · אמ' הקבה למלאכים לכו אצלו והלכו
שנ' והנה שלשה אנשים נצבים עליו וגו' · מה כת' בסוף
הענין ואברהם עודנו עומד לפני ה' · תיקון סופרים הוא
לא היה לו למקרא לומ' אלא וה' עודנו עומד על אברהם ·
כלום יש ענוה גדולה מזו · הוי זו וענותך תרבני · ועוד
אמרו תלמיד הולך אחר רבו מי נוטל את הפנים לפני
מי · לא התלמיד נוטל את הפנים · ברם הכא וה' הולך לפניהם
יומם · הוי זו וענותך תרבני · וכן בשעה שביקש הק'
ליתן את התורה לישראל נטל רשות ממשה שנ' וידבר אלהים
את כל הדברים האלה לאמר · מהו לאמר שנטל רשות
ממנו · כלום יש גדול שנוטל רשות מן הקטן · הוי זו
וענותך תרבני · כנוהג שבעולם הרב זו והתלמיד
עונה · ברם הכא ומשה ידבר והאלהים יעננו בקול ·
בני בואו וראו כמה גדולה מעלת הענוה שהרי
משה רבינו עה היה רבן שלנביאים ומובחר כל הנבראים
שהיו מאדם הראשון עד כאן · שכך אמרו חכמ' ז"ל
חמשים שערי בינה נבראו בעולם ונתנו למשה חמשים
חסר אחת שנ' ותחסרהו מעט מאלהים וגו' · ואעפכ לא
שתבח אלא בענוה כענין שנ' והאיש משה ענו מאד
מכל האדם אשר על פני האדמה · ונכתב ענו חסר יוד
לפי שהיה ענו ושפל בתכלית השפלות והענוה · ולפיכך

כמ"ש בן מאד שהיה משפיל עצמו ביותר ׳ ורבותי׳ ז"ל
שיוו במדת הענוה ואמרו מאד מאד הוי שפל רוח שתקות
אנוש רימה ׳ גדולה מעלת הענוה שמביאה את
האדם לידי יראת שמים וזוכה לג׳ מעלות טובות בעולם
הזה ואילו הן עושר וכבוד וחיים ׳ וכן מצינו במשה
רבינו ע"ה שהיה מתנהג בענוה ובשפלות שזכה בכולן ׳
בעושר מנין שכך אמרו חכמ׳ ז"ל מחצב של ספירינון
נתגלה לו למשה מתוך אהלו ופסל ממנו לוחות הברית
וא"ל הקב"ה פסל לך הפסולת יהא שלך ׳ וכן אתה
מוצא לכבוד כענין שנ׳ וקמו כל העם והשתחוו איש
פתח אהלו ׳ וכן הוא או׳ גם האיש משה גדול מאד בעיני
עבדי פרעה ובעיני העם ׳ וכן אתה מוצא שזכה לחיים
כענין שנ׳ ומשה בן מאה ועשרים שנה במותו וגו׳
וכך אמרו חכמ׳ ז"ל הוי קבל וקיים ׳ כלומ׳ תהיה חשוך
ושפל בעיניך ותתקיים בעולם ותחיה ׳ וזהו ששאל אלכס
אלכסנדרוס מוקדון את חכמי הנגב ׳ א"ל להן מה יעשה
אדם ויחיה ׳ אמרו לו ימית׳ כלומ׳ ימית את עצמו שיראה
עצמו במדרגה התחתונה של שפלות ויחשב עצמו כאילו
מת ואינו כלום ׳ א"ל להן מה יעשה אדם וימות׳ אמרו
לו יחיה ׳ כלומ׳ יחיה אדם את עצמו בעולם הזה במאכל
ובמשתה ובתענוגים והתאוות ובמרגוע ואז ימות [illegible]
בני קחו וראו כמה גדולה מעלת הענוה ומי שמשפיל
עצמו בעיני המק׳ כענין שנ׳ לא מרובכם מכל העמים
חשק י"י בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים ׳
ואמרו חכמ׳ ז"ל א"ל הקב"ה לישר׳ חושק אני בכם שאפי׳ שאני משפיע
לכם גדולה אין אתם מתגדלין לפני כאומות הללו ׳ לא
אתם ממעטין עצמכם לפני ׳ נתתי גדולה לאברהם א"ל
ואנכי עפר ואפר ׳ נתתי גדולה למשה ולאהרן אמרו
ונחנו מה ׳ דוד א"ל ואנכי תולעת ולא איש חרפת אדם
ובזוי עם ׳ ומהו חשק בכם ויבחר בכם ׳ חשק בכם בעולם
הזה ׳ ויבחר בכם לעולם הבא ׳ אבל אומות העולם אינן

כן׳ נתתי גדולה לנמרוד א"ל הבה נבנה לנו עיר וגו׳ לפרעה
א"ל מי י"י אשר אשמע בקולו ׳ סנחריב א"ל מי י"י אשר
אשמע בקולו בכל אלהי הארצות וגו׳ ׳ חירם א"ל אל אני
מושב אלהים ישבתי ׳ נבוכדנצר א"ל אעלה על במתי עב
אדמה לעליון ׳ בני אהבו את הענוה והידבקו בשפלות
מפני שמביאין את האדם לידי הכבוד כענין שנ׳ ולפני
כבוד ענוה ׳ ולא עוד לא שמעלין את האדם לגדולה כענין
שנ׳ כי השפילו ותאמר גוה ושח עינים יושיע ׳ דעו לכם
שכן שלא זכה שאול למלכות לא בשביל הענוה שהיה בו ׳
ומנין אנו יודעין שנ׳ הלא אנכי בן ימיני מקטני שבטי
ישראל ומשפחתי הצעירה מכל משפחות שבטי בנימן ׳
וכן הוא או׳ פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו ׳ שקל עבדו
לו וכשהיה בורח מן השררה מה כת׳ בו הנה הוא נחבא
אל הכלים ׳ מה עלתה לו ושאול לכד את המלוכה על ישראל ׳
וכן דוד מלך ישראל לא זכה למלכות לא לפי שהיה
בו מידת ענוה והיה משפיל את עצמו כענין שנ׳ ודוד
הוא הקטן ׳ ומנין שהיה משפיל את עצמו שנ׳ מי אנכי
ומי ביתי כי הביאותני עד הלום ׳ וא׳ ואנכי תולעת ולא
איש חרפת אדם ובזוי עם ׳ וכן הוא או׳ ויאמר דוד
הנקלה בעיניכם התחתן במלך ואנכי איש רש ונקלה ׳
וא׳ ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני וגו׳ ׳ ואמרו
חכמ׳ ז"ל ושם אחיו יקטן ׳ למה נקרא שמו יקטן שהיה
מקטין עצמו ולפיכך זכה להעמיד י"ג משפחות ׳ ק"ל
וחומ׳ ומה אם הקטן שמשפיל את עצמו כך ׳ גדול שהוא
מקטין את עצמו על אחת כמה וכמה שהקב"ה מגדילו ׳
וחסידים הראשונים בחרו במידת הענוה מפני
שהיא מובחר ממעלות המידות ׳ ויש מהם שנשתבח ואמ׳
שהיה מוחל על עלבונו והיה או׳ תמיד הבורא ימחול לכל
ודבר זה מדרכי [illegible]
מי שציער אותי ׳ ואמרו חכמ׳ ז"ל לעולם יהא אדם
ענוותן כהלל ׳ ואמ׳ חכם אחד כל מעלה מתקנאים
באדם עליה חוץ מן הענוה ׳ ואמ׳ אחר מי שהוא ענו

יהיה אדון׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל אי זו היא מידת ענוה
כל שרוח הבריות נוחה הימינו׳ וכל מי שאינו מתייהר כנגד
הבריות ושומע חרפתו ושותק׳ וכל מי שאינו מקפיד בשעת
כעסו׳ ומקבל את כל האדם בסבר פנים יפות׳ וכל מי שאינו
משגיח בדברי הכסלה׳ הלא תראו בני מה עשתה ותדבר
מרים ואהרן במשה וגו׳ ומפני ששתק משה ולא השיבם
נחשב לו לענוה ונתייחס בה כענין שנ׳ אחרין והאיש
משה ענו מאד וגו׳ ומדרכי הענוה שיהיה האדם עלוב
ולא עולב׳ ומענה רך בפיו ומשיב חימה ומרבה שלום
עם אביו ועם אמו ועם רבו ועם חבירו בשוק ואפילו עם
גוי כדי שיהא אהוב למעלה ואהוב למטה כדי שיהיה
מקובל בפני הבריות׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל הוי עלוב לכל אדם
ולאנשי ביתך יותר מכל העם׳ ויהיה נבזה בעיניו ומאוס
בפני עצמו ומשפיל את רוחו וכובש את יצרו ומכניע
את ליבו ונועל את פיו בשעת מריבה ומקדים שלום לכל
אדם׳ ומחזיק כל אדם נכבד ממנו ובורח מן השררה
ואינו רודף אחר הכבוד׳ ויושב בשפל המושבות ואינו
חושש׳ גדולה היא מעלת הענוה כענין המנ׳ שכך
אמרו חכמ׳ ז״ל אין העולם מתקיים לא במי שמשים עצמו
כמי שאינו כת׳ הכא תולה ארץ על בלימה׳ וכת׳ התם ומתח
מ׳ ז׳ וכל מי שיש בו מידת ענוה זוכה לירש את הארץ
ולהתענג כל ימיו בשלום כענין שנ׳ וענוים יירשו ארץ
והתענגו על רוב שלום׳ ולא עוד אלא שהקב״ה נותן לו
תאות נפשו ושומע תפילתו כענין שנ׳ תאות ענוים שמעת
ה׳ תכין לבם תקשיב אזנך׳ וכן הוא זו קרוב ה׳ לנשברי
לב ואת דכאי רוח יושיע׳ בני הוו זהירין במעלה
החשובה הזאת מפני שהיא מן המעלות העליונות וכה
ישלמו לכם כל עונותיכם ובעבורה תנחלו שם טוב ואהבת
כל אדם ותמצאו מנוחה ומרגוע בעולמכם׳ כמו שאומ׳
חכם אחד פרי השפלות האהבה והמנוחה׳ ואומ׳ אחר
יועץ חמדת הענוה׳ ואומ׳ כי פרי הענוה הנצחון

ופרי השפלות

ה

ופרי השפלות השלום והשלוה׳ ומעולם לא ראינו ענו ה׳
מתחרט ושפל נכשל׳ וכבר צוה חכם אחד את בנו ואמ׳
לו סבול דבר אחד כדי שלא תשמע דברים רבים׳ ומי ש
שהוא נקל אצל עצמו יהיה נכבד אצל בני אדם׳ ואומ׳
מה טובה הכנעת פי הענו מחרב פיפיות הגבור׳ ואמר
חכם אחד הענוה היודע בשעת הכעס׳ ואומ׳ אחר
הענוה משתק הנבל ומונע מהיזק האויב ועל כן לא תוכל
להלחם עם נבל כמו שתחריש ובזה תכניעהו ותשיב
עוד חרבו ותשליך עליו חרבות העדים אשר יראו מחילתך
לו והם יקחו נקמתך ממנו׳ גדולה היא הענוה שכל
מי שיש בו מידת ענוה הקב״ה מוחל לו על כל עונותיו
ועובר לו על כל פשעיו שנ׳ נושא עון ועובר על פשע
ואמרו חכמ׳ ז״ל כל המעביר על מדותיו מעבירין לו
על כל פשעיו שנ׳ נושא עון ועובר על פשע לשארית
נחלתו׳ למי שמשים עצמו כשיריים׳ ולא עוד אלא שהקב״ה
מחייה אותו בעולם הזה ומקיצו לחיי העולם הבא כענין
שנ׳ להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים׳ ומעלין
עליו כאילו בית המקדש קיים והקריב עליו כל הזבחים
כולן כענין שנ׳ זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונדכה
אלהים לא תבזה׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל מה שפסל בבהמה
הכשיר באדם׳ פסל בבהמה עורת או שבור׳ הכשיר
באדם זבחי אלהים רוח נשברה׳ ועוד אמרו באגדה
ההדיוט הזה אם משתמש בכלי שבור גנאי הוא לו׳
אבל הקב״ה אינו כן אלא כל כלי תשמישין שבורין הן׳ קרוב
ה׳ לנשברי לב׳ זבחי אלהים רוח נשברה׳ הרופא לשבורי
לב׳ לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה׳ הואיל והקב״ה
יתברך מתנהג בענוה עם בריותיו ואוהב את הענוה
בכל ענין ובכל מקום אם כן צריך לו לאדם להגביר
מידת ענוה על כל עניניו כדי שיהא ענו ושפל׳ שהרי
הדברים קל וחומ׳ ומה הקב״ה שהוא מלך מלכי המלכים
ושליט בעולמו לעשות ממנו כרצונו ולו הנצח והגדולה

וההוד וגאוה על כל גאים ומתנשא על כל נשאים והעושר
והכבוד שלו ואעפ״כ מתנהג בענוה עם בריותיו קל וחומר
לבשר ודם שהוא הבל וריק רימה ותולעה טיפה סרוחה שסופו
נדף שהיום כאן ומחר בקבר ויש לו לדאוג מן המיתה ומיום
הדין על אחת כמה וכמה שצריך להשפיל עצמו ומיום
השפלות ולהכניע יצרו בתכלית הכניעות והענוה ולשבר
לבו ורוחו לפני המקום ולהתנהג עם הבריות בענוה ובשפלות
ויעשה עצמו כאסקופה התחתונה שהכל דשין בה וכיתד
נמוכה שהכל תולין עליה׳ בני התנהגו במידת הענוה
כי בעבורה ירבו אוהביכם וימעטו אויביכם וירבו עוזריכם
וימעטו חומסיכם׳ כמו שאמר חכם אחד מי שרב סכלו
ונראית ענותו ימעטו חומסיו וירבו עוזריו׳ ואמר
אחר תחילת רווח הענו שיעזרו אותו בני אדם על הכסיל׳
ואמר אחר העוז והנצוח לענוי׳ לכן בני שימו
טובתכם אל מעלת המידה הזאת ותגבירו אותה על כל
טבעיכם כי בה תעלו אל שאר מעלות מידות הטובות
בעזרת שדי׳ כמו שאמר חכם אחד כאשר המוסר והחכמה
ההצלחה הגלויה כן המחילה והענוה כלל היושר וסיבה
להשיג רום המעלה׳ אלהינו יצליחנו בה ברחמיו׳
ואחרי אשר הגענו עד כאן בשבח מעלת
הענוה והשפלות ובעליהן׳ נספר לספר בגנות הגאוה וגסות
הרוח ובעליהן כדי להדריכם במידת הענוה בעזרת שדי׳
דעו בני כי מידת הגאוה וגסות הרוח מידה מגונה
מאד לפני המקום׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל כל אדם שיש בו
גסות הרוח אמ׳ הקב״ה כביכול אין אני והוא יכולין לדור
יחד בעולם שנ׳ גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל׳
קרי ביה אותו לא אוכל׳ וכן דוד משבח בעצמו שלא
נהג עצמו במידת הגאוה כענין שנ׳ ה׳ לא גבה לבי ולא
רמו עיני ולא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני׳ בני
ראו וראו כמה מגונה המידה הזאת לפני המקום שכן מצינו
בשלשה גדולי עולם על שנתגאו באו לידי שכחה׳ ומה

היו משה ושמואל ודוד׳ משה רבינו ע״ה על שנתגאה בעצמו
על הדיינים שמינה ואמר הדבר אשר יקשה מכם תקריבון
אלי ושמעתיו׳ העלים ממנו הקב״ה משפט בנות צלפחד׳
והוצרך לשאול דינם מאת המקום כענין שנ׳ ויקרב משה
את משפטן לפני ה׳׳ ושמואל על שנתגאה בעצמו ואמר
אני הרואה כשבא למשוח את דוד העלים הקב״ה ממנו
כענין שנ׳ וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה׳ משיחו׳
א״ל הקב״ה שמואל לא אמרת אני הרואה חייך אני מודיעך
שאין אתה הרואה אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו
כי מאסתיהו׳ וכן דוד על שנתגאה בעצמו ואמ׳ זמירות
היו לי חוקיך כלו׳ היה משתבח בעצמו ואו׳ שכל המצות
היו בעיניו קלות ורגילות כמו זמירות הללו׳ א״ל הק׳
חייך שסופך לטעות בדבר שתינוקות של בית רבן קוראין
אותו׳ בשעה שהעלה את הארון טעה והרכיבו על העגלה
כענין שנ׳ וירכיבו את ארון ה׳ ויביאו אותו על עגלה חדשה
תלה הארון באויר ונשמטו הבקר ונתחתכו׳ קירב עוזא
לסומכו ויכהו שם האלהים על השל׳ מהו על השל׳ מפני
ששיגגת תלמוד עולה זדון׳ מיד ויחר לדוד על אשר
פרץ ה׳ פרץ בעוזא׳ א״ל הקב״ה דוד לא אמרת זמירות
היו לי חוקיך׳ לא למדת ולבני קהת לא נתן כי עבודת
הקודש עליהם בכתף ישאו׳ התחיל דוד תוהא ואו׳ פרץ
ה׳ אלהינו בנו כי לא דרשנוהו כמשפט׳ בני הוו
זהירין מאד שלא להשתמש במידת הגאוה מפני שהיא
מלבוש המקום כענין שנ׳ ה׳ מלך גאות לבש׳ ואמרין
חכמ׳ באגדה ז״ל מלך בשר ודם מי שלובש כלדירין שלו
כלום יש לו חיים׳ מי שלובש מלבוש שלמלך מלכי המ׳
המלכים הקב״ה על אחת כמה וכמה׳ ועוד אמרו באגדה
ארבעה גאים נבראו בעולם׳ הגאה שבבריות אדם׳ הגאה
שבעופות נשר׳ הגאה שבבהמות שור׳ והגאה שבחיות
ארי׳ וכולן נטלו מלכות ונתנה להם גדולה והן קבועין
תחת המרכבה שלמי שאמר והיה העולם שנ׳ ופני האחד

ואמרו ז״ל [illegible]

פני הכרוב ופני השני פני אדם וגו׳ וכל כך למה כדי
שלא יתגאו בעולם וידעו שיש מלכות שמים עליהם׳
ואמר חכם אחד הגדולה מעטה לבורא וכל מי ש
שרוצה להיכנס עליו במעשהו יהדפהו׳ וכל המתגאה
הקב״ה משפילו כענין שנ׳ גאות אדם תשפילנו׳ ואם
השפיל עצמו עולה לגדולה וכבוד כענין שנ׳ ושפל רוח
יתמוך כבוד׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל רחק ממקומך
שנים ושלשה מושבות ושב כדי שיאמרו לך עלה ואל
תעלה כדי שלא יאמרו לך רד׳ מוטב שיאמרו לך עלה
עלה ואל יאמרו לך רד רד׳ וכן היה הלל או׳ הגבהתי
היא השפלתי׳ והשפלתי היא הגבהתי׳ ומה טעם
המגביהי לשבת המשפילי לראות׳ ועוד אמרו רד
למטה עלה למעלה׳ עלה למטה רד למעלה׳ כלומ׳ אם
השפיל אדם את עצמו למטה מגביהין אותו למעלה׳ חשיבים
ואם הגביה אדם את עצמו למטה משפילין אותו למעלה׳
בני הוו בורחין מן השררה ושנאו את הגאוה
כי היא סיבה מוכנת להקלות רבות כענין שנ׳ לפני
שבר גאון ולפני כשלון גובה רוח׳ ואמרו חכמ׳ באגדה
מי שטור לשבר גאוה ומי שטור לכשלון גובה רוח׳
ברית כרותה לעולם שאין גאות הרוח שלא יהיה אחרין
שבר וכשלון׳ צאו וראו מה שאירע לפרעה ולסנחריב
ולנבוכדנצר ולחירם מלך צור על שנתגאו בעצמן
הקב״ה השפילן בתכלית השפלות כדי שידעו הכל שיש
אלוה ואדון עליהם׳ וכן הוא או׳ יען כי גבהו בנות ציון
ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים וגו׳ על שנתגאו
בעצמן מה כת׳ בענין ביום ההוא יסיר יי׳ את תפארת
העכסים וגו׳ והביאן בתכלית השפלות והבזיון׳
בני מאסו הגאוה והתגנבו גסות הרוח מפני שדבר
שנאוי מאד בעיני הקב״ה שכך אמרו חכמ׳ ז״ל כל מי שיש
בו גסות הרוח כעובד ע״ז שנ׳ תועבת יי׳ כל גבה לב יד
ליד לא ינקה׳ מלמד שאפילו יש בו תורה וחכמה

כמשה רבינו ע״ה שקיבל את התורה מידו של הקב״ה לידו
ויש בו גסות הרוח לא ינקה מדינה של גיהנם׳ וכל
מי שיש בו גסות הרוח ומתגאה על הבריות לסוף מתמעט
והולך לשעה קלה ואיננו בעולם כענין שנ׳ רומו מעט
ואיננו וגו׳ כלומ׳ רוממותן של רשעים אינו אלא זמן
מועט׳ הלא הראו מה שכת׳ בהמן אחר הדברים האלה
גדל המלך אחשורוש את המן וינשאהו וישם את כסאו
מעל כל השרים אשר אתו׳ מה עלתה לו ויתלו את המן
על העץ וגו׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל כלי זכוכית
לפי נפיחתן היא שבירתן׳ ולא עוד אלא שכל מי שיש
בו גסות הרוח נטרד מחיי העולם הבא ואשה של גיהנם
אוכלתו דתניא דבי אליהו גסי הרוח ומספרי לשון הרע
ומדברי כזב והחכמים בעיניהם עליהן הכת׳ או׳ הנה
יום בא בוער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה
קש ולהט אותם היום הבא׳ וכל מי שיש בו גסות
הרוח יצר הרע שולט בו וכופר בעיקר כענין שנ׳ רשע
כגובה אפו בל ידרש אין אלהים כל מזימותיו׳ וכן משה
מזהיר את ישראל ואו׳ ורם לבבך ושכחת את יי׳ אלהיך׳
ואמר חכם אחד העושר מעטה הגאוה׳ והגאוה
מרכבת הרשע׳ ואמר אחר סמוך לגאוה רוע מעללים׳
ומצינו באגדה כי בני סימונא באו לפני רבינו הקדוש
ע״ה ובקשו ממנו שיתן להם אדם אחד שיהיה להם לתל׳
חכם וחזן ודיין ודרשן ובעל משנה שיעשה להן כל
צרכיהן ונתן להן לוי בר סיסי ועשו לו בימה גדולה
והושיבוהו עליה׳ ושאלו לו גדמת במה חולצת ולא ידע
להשיבם׳ ועוד שאלוהו היבמה שרקקה דם מהו ולא ידע
להשיבם׳ אמרו שמא אינו בעל משנה שאלוהו בדברי
אגדה׳ ושאלו אותו מאי דכת׳ אבל אגיד לך את הרשום
בכתב אמת׳ אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת׳
ולא ידע מה להשיבם׳ באו לפני רבינו הקדוש ואמרו
לו אותו האיש שנתת לנו לא השיב לנו דבר על שאילותינו

אמ׳ להן אדם גדול נתתי לכם · שלח רבינו הקדוש והביאו
אצלו ושאל אותו לפניהן גדמת כמה הולכת · אמ׳ לו אפילו
בשינה · רקית דם מהו · אמ׳ לו אם יש בו צחצחית שלרוק
כשר · אם אמת למה רשום · ואם רשום למה אמת · אמ׳
לו עד שלא נחתם גזר דין רשום · משנחתם גזר דין אמת ·
אמ׳ לו ולמה לא הישבת להם מתחילה כששאלוך · אמ׳ לו
עשו לי בימה גדולה והושיבוני עליה ונתגאה רוחי עלי
ולא ידעתי מה להשיבם · וקרא ר׳ עליו אם נבלת בהתנשא ·
מי גרם לך להתנבל בדברי תורה בשביל שנשאת עצמך
בהן · אוי לה לגסות הרוח כמה עושה משכח את השם
משכח את התלמוד משכח את מעשים טובים ומשכח
דרך ארץ ואינו מתעסק במלאכתו · ואמרו חכמ׳ ז״ל
הרבנות מקברת בעליה שכן מצינו ביוסף הצדיק שמת
קודם אחיו מפני שנהג עצמו ברבנות שנ׳ וימת יוסף
וכל אחיו וכל הדור ההוא · וכן ציוו חכמ׳ ז״ל אהוב את
המלאכה ושנא את הרבנות · ואמרו חכמ׳ ז״ל כל העושה
עצמו גדול אינו גדול אם אין אחר גדול ממנו מגדלו ·
וכל מי שהוא רודף אחר השררה השררה בורחת ממנו ·
וכל מי שבורח מן השררה שררה רודפת אחריו · ואמ׳
חכם אחד מי שלא התגאה בנפשו עזר אותה · ומי שהתגאה
בה השפילה · ואמ׳ מי שסמך על עצתו תעה · ומי ש
שבטח על שכלו נכשל · ומי שהתגאה על בני אדם שפל ·
ואמ׳ אני תמיה ממי שעבר במעבר השתן והדם
איך יתגאה · וכל מי שמואס את הגאוה ומתעב את
הגדולה וגסות הרוח והוא שפל בפני כל האדם הרי זה
משובח שמסתפק בין בדבר מועט בין בהרבה · כמו שאמ׳
חכם אחד מי שנכנסה בו הגאוה והגדולה אין כל העולם
וכל אשר בו מספיק לכלכלתו לגובה לבו ולרוב תאותו ·
ומי שבטבעו הוא מסתפק למזונותיו ולספקו · אוי להן
לגאים שבדבר שמתגאין באותו הדבר עצמו נפרע מהן
הקב״ה · צא ולמד מאנשי דור המבול ומדור הפלגה ומאנשי

סדום ועמורה וממצריים שבדבר שנתגאו בו בדבר נפרע
הקב״ה מהן · בדור המבול כת׳ וירא אלהים את הארץ והנה
נשחתה כי השחית כל בשר את דרכו על הארץ · שהיו באין
על נשי חבריהן · ואמרו חכמ׳ ז״ל שאפילו בהמה חיה ועוף
היו נזקקין לשאינן מינן · ברותחין קילקלו וברותחין נידונו
שהיו מי המבול חמין · ובדור הפלגה כת׳ הבה נבנה לנו
עיר ומגדל וראשו בשמים ונעשה לנו שם פן נפוץ על פני
כל הארץ · מה כת׳ בענין ויפץ יי׳ אותם וגו׳ · וזהו שאמ׳
הכת׳ מגורת רשע היא תבואנו · ובאנשי סדום כת׳ פרץ
נחל מעם גר הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו · שמתוך
שהיו צרי עין בממונם שלא היו מהנין להם משלהם
לעוברים ושבים לא היו העניים עוברים דרך שם · ומתוך
כך נהפכה ארצם והיתה שממה מבלי עובר ושב · ובמצריים
כת׳ כי בדבר אשר זדו עליהם · הם איבדו זכוריהם במים
לפיכך טיבעם הקב״ה במים · וכן הוא או׳ בסאסאה בשלחה
תריבנה · במידה שאדם מודד בה מודדין לו · בניי היו
זהירין מלהתחבר עם בעל גאוה וגסות הרוח ותברחו ממנו
מלא עיניכם כאשר יברח האדם משור המועד מפני ש׳
שאיפשר שיעמיד אתכם אל הסכנות בגאות ליבו וגסות
רוחו · וכן שלמה מזהיר בחכמתו ואו׳ טוב שפל רוח את
ענוים מחלק שלל את גאים · צא ולמד מזכריה הכהן בן יהוידע
שמתוך שנתגאה ליבו עליו ונתייהר נהרג ונהרגו בדמו
כמה נפשות מישר׳ כענין שנ׳ ורוח לבשה את זכריה
בן יהוידע הכהן ויעמד מעל לעם · מהו ויעמד מעל לעם
שראה עצמו גבוה מכל העם · חתן המלך וכהן ונביא
ודיין והתחיל לדבר גדולות ונהרג · מתוך כך ואמ׳ חכם אחד
ארבעה דברים מאבדים את האדם הגאוה · והעקשות ·
והעצלה · והמהירות · ואמרו על גאה אחד שהיה
הולך בדרך וראה על הדרך מושלך דינר זהב ולא רצה
לשוח את עצמו וליטלו · וקרא אדם אחר ואמ׳ לו שיטלהו
ונטלו · ושאל אותו על הענין · והשיב לו מפני שהוא היה

אדם חשוב ונכבד ונשאי עליו הדבר לשוח ולהעלע׳ ואמר
לו כמה אתה מגונה יותר מן הבגדים הבלויים שעליך מאה
שהיית מתגנה לשוח ליטול דינר זהב׳ ודעו לכם בני
כי טוב לו לאדם להתחבר עם השוטה כשאי איפשר לו
לעשות בענין אחר מלהתחבר עם בעל גאוה · מפני שהשוטה
חובה על האדם לסבול מפני שטותו · ובעל גאוה יתרהב
ויתגדל על האדם על כל דבר עד שלא יוכל לסבול ממנו ונמצא
מריב ומתקוטט עמו ואיפשר שיבלה הקרן · ושאלו
חכם מה היא הגאוה · ואמר שטות שאין עליה יכול
להוכחה · ואומר אילו ידע הגאוה ערך עצמו לא היה
מתגאה · ומה היא הגאוה ואיך באה בלב האדם · שהאדם
מתגאה בעצמו על שום מעלה אשר הוא סבור שתהיה בו ·
איפשר שהוא סבור להיות מופלג בחכמה או בעני או בעושר
או בגבורה או באחת משאר מעלות המידות · ומתוך כך
רואה את עצמו שהוא במעלה העליונה ומגיס לבו ומתנשא
בעצמו ואין כל אדם חשוב בעיניו לכלום ואינו נראין בעיניו
מנהגות האנשים ונוהג מנהגות בפני עצמו חלוקין משאר
האנשים ומתבודד ויושב לו בפני עצמו · כלומר שאינו
ראוי לישב ולהתערב עם כל אדם · וכשהוא מהלך בדרך
הולך עקב בצד גודל על דרך גאוה וגסות · וכבר אמרו
על אחד מהמלכים שהיה ממהר בהליכתו כשהיה הולך ·
ושאלו אותו על שלא התהדר · ואמר לפי שהוא רחוק יותר
מדרך הגאוה · ויותר מהר להשלמת החפץ · ועוד מידות
אחרות גרועות יש לבעל גאוה שכשהוא הולך עם האנשים
מגביה קומתו והולך בקומה זקופה · ואינו מקדים שלום
לכל אדם · ואינו מכבד את הבריות ורוצה שיכבדוהו
אחרים · וכל דבריו ומנהגותיו ומשאו ומתנו עם הבריות
הם על דרך הגאוה וגסות הרוח עד שילאו ממנו האנשים
ויתגנה בעיניהם ויתרחקו ממנו בתכלית הריחוק מפני
גאותו · ומן עיקרי המידה המגונה הזאת · ונבארת
היהירות שהיא מידה שנואה ומשוקצת ביותר לפני המקום

ולפני הבריות שכן מצינו בהושע מפני שנתייהר ואמ' לנביא
פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם
אראך · נתעלמה ממנו רוח הקודש שנ' ועתה קחו לי מנגן
והיה כנגן המנגן ותהי עליו רוח אלהים · ואמרו חכמ' ז"ל
כל המתייהר אם חכם הוא חכמתו מסתלקת ממנו · ואם
נביא הוא נבואתו מסתלקת ממנו · אם חכם הוא חכמתו
מסתלקת ממנו מהלל · כששאלוהו בני בתירה אם
פסח דוחה שבת אם לאו · והשיב להן שדוחה שבת · ומינוהו
נשיא עליהן · והיה יושב ודורש בהלכות הפסח כל היום
כלו · התחיל מקנטרן בדברים ואמ' להן מי גרם לכם
שאעלה מבבל ואהיה נשיא עליכם עצלות שהיתה בכם
שלא שימשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון · אמרו
לו שכח ולא הביא סכין מערב שבת מהו · אמ' להן הלכה זו
שמעתי ושכחתי · אלא הנח להן לישראל אם אינן נביאים
בני נביאים הן · למחר מי שפסחו טלה תחב לו בצמרו
מי שפסחו גדי תחב לו בין קרניו · ראה מעשה ונזכר
הלכה ואמ' כך מקובלני מפי שמעיה ואבטליון · והלא
הלל ענותן גדול היה ולא קינטרן מתוך גסות הרוח לא
דרך תוכחה ואעפ"כ מתוך שקינטרן דרך יהירות נתעלמה
הלכה ממנו ואמ' הלכה זו שמעתי ושכחתי · ואם נביא
הוא נבואתו מסתלקת ממנו מדבורה שנתייהרה ונתגאת
בעצמה ואמרה חדלו פרזון בישראל חדלו עד שקמתי דבורה
שקמתי אם בישראל · ולבסוף נסתלקה ממנה רוח הקודש
שנ' עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר וגו' שכבר
נסתלקה ממנה רוח הקודש · ואמרו חכמ' ז"ל כל המתייהר
אפילו על אשתו ביתו אינו מקובל שנ' גבר יהיר ולא ינוה ·
וכל מי שמתגאה ומתייהר סוף שיורש הבוז והקלון
כענין שנ' בא זדון ויבא קלון וגו' · ולא עוד אלא שנקרא
לץ כענין שנ' זד יהיר לץ שמו · ולא עוד אלא שכל המ'
המתייהר נופל בגיהנם שנ' עושה בעברת זדון · ואין עברה
אלא גיהנם כענין שנ' יום עברה היום ההוא · לכן בני

שמעו כדי שלא תבואו לידי גסות הרוח ויהירות׳
תחילה הסתכלו בעצמכם שלאחר שעה מיתה ושאו
עיניכם לשמים וראו מי ברא חמה ולבנה כוכבים ומזלות וכל
צבא השמים וכל מעשה בראשית כולם שבחכמת הבורא
יתברך ובתבונתו ובחסדו עם כל אחד ואחד כולן תלויין כמאמר
שפתיו כענין שנ׳ בדבר ה׳ שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם
והחזרו והסתכלו באדם ובבהמה ובעוף השמים ובדגי
הים שמזונות כל אחד ואחד בידו ונשמת כל אחד ואחד
בידו כענין שנ׳ אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש׳
וכן הוא או׳ בידך אפקיד רוחי׳ לפיכך חייב אדם לברך
ולשבח לרומם ולקדש שמו שלמי שאמר והיה העולם על
רוח ונשמה שנותן אותה לבעל הפקדון בערב ובבקר
מחזירין אותה אליו׳ לפיכך צריך לו לאדם להשפיל
את עצמו ולהכניע לבו לפני בוראו ולפני כל הבריות ואל
ירגיל עצמו במידת הגאוה כי הגאוה איננה נמצאת
בחסידים ויראי הש׳ מפני שהיא מידה גרועה וכל מי ש
שמשתמש בה אינו יכול להכניע יצרו ולשבר לבו לעבוד
לבוראו׳ אמנם מי שמתגאה בלבו ושמח לבו עליו
על מעשיו הטובים אשר קדם ועשה תמיד בכל יום לא
שיתגאה בעבורם על בני אדם ולא שמתגאה בנפשו ושמח
לבו עליו על שפקח לו הש׳ עיני לבו והאיר עיני שכלו
לבחור בדרך החיים והטוב דבר זה איננו מזיק לענוה
ולנמיכות ולשפלות הרוח כלל׳ אבל הדרך הזה מסקל
מלפניו הגאות הרע ומוסיף חיל ואומץ לילך בדרכי הש׳
וכן מצינו ביהושפט מלך יהודה ששמח בלבו וזחה
לבו עליו מפני שהלך בדרכי ה׳ כענין שנ׳ ויגבה לבו
בדרכי ה׳ ועל זה צוו חכמ׳ ואמרו הוי עז כנמר וקל
כנשר וגבור כארי ירץ כצבי לעשות רצון אביך שבשמים׳
האלהים אלהינו לעשות רצונו ויכניע
ערפינו לעבודתו ברחמיו
הרבים׳

המעלה התשיעית מעלת הצניעות

בני בואו ואלמדכם מעלת הצניעות׳ דעו בני כי מעלת
הצניעות היא מן המידות החשובות והמיוחסות מפני שהיא
משלש מידות שהקב״ה מבקש מישראל כענין שנ׳ ומה ה׳
שואל מעמך כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת
עם אלהיך׳ ולא עוד אלא שמגינה על האדם מעין רעה
ומצלת אותו מן החטאים והעבירות׳ שכן מצינו ביוסף
הצדיק ע״ה שמפני שנהג עצמו בצניעות על אדונתו
אשת פוטיפר שלא נכשל בה כענין שנ׳ ותשא אשת אדוניו
את עיניה אל יוסף׳ היא נשאה עיניה כדי להסתכל בו והוא
לא נשא עיניו להסתכל בה׳ שכך אמרו חכמ׳ באגדה ז״ל
שרתוק שלברזל נתנה תחת צוארו כדי שיתלה עיניו ויביט
בה ואעפ״כ לא הביט בה שנ׳ ענו בכבל רגליו ברזל באה
נפשו׳ ומצינו שמטרונה אחת שאלה את ר׳ יוסי אמרה
לו איפשר יוסף בן שבע עשרה שנה עומד בפירקו ולא
היה עושה את הדבר הזה׳ הוציא לפניה ספר בראשית
התחיל קורא מעשה ראובן יהודה ותמר׳ אמ׳ לה ומה אילו
שהיו גדולים וברשות אביהן לא כיסה עליהן הכת׳ זה
שהוא קטן וברשות עצמו על אחת כמה וכמה׳
גדולה היא מידת הצניעות לפני המקום שכך אמרו
חכמ׳ באגדה ז״ל התורה תחילתה צניעות וסופה צניעות
תחילתה צניעות שנ׳ בראשית ברא אלהים את השמים
ואת הארץ׳ סתם ולא פירש לך ברייתם כמו שפירש
לך בשאר תולדות השמים והארץ וכאן סתם זאת ואמרו
שבכל שאר התולדות כת׳ ויאמר ויאמר׳ וכאן לא נאמ׳ בו
ויאמר אעפ״י שמפורש בקבלה בדבר ה׳ שמים נעשו וגו׳
וכשם שנאמרו סתום כך צריך לסתום את דבריהם
שלא לחקור ולדרוש מה למעלה ומה למטה מה לפנים
ומה לאחור׳ ועוד אתה למד מתחילתה צניעות שנ׳
ויתחבא האדם ואשתו מפני ה׳ אלהים בתוך עץ הגן׳

ודן את חולך שמעתי בגן ואירא כי עירום אנכי ואחבא
וסופה צניעות שנ׳ ויקבור אותו בגיא וגו׳ עד ולא
ידע איש את קבורתו וגו׳ למה הדבר דומה למלך
שהיתה לו מרגלית מעולה והיה מצניעה כדי שלא
תשלוט בה את העין כך הצניע הקב״ה למשה מעיני
הבריות שלא תשלוט בו את העין שמא יבואו לעשותו ע״ז
והתורה עצמה היתה מוצנעת בחיקו שלהקב״ה אלפים
שנה קודם שברא העולם שנ׳ ואהיה אצלו אמון ואהיה
שעשועים יום יום ויומו שלהקב״ה אלף שנה כענין שנ׳
כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבר וגו׳ ומפני
מה הצניעה הקב״ה מפני השטן ומפני המלאכים שלא
יקטרגו ביניהן׳ בני בואו וראו כמה גדולה מידת
הצניעות שהרי הלוחות הראשונות מפני שניתנו בפומבי
כענין שנ׳ וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים וגו׳
שלטה בהן עין הרע ונשתברו׳ לפיכך כשבא ליתן לוחות
האחרונות הצניע בהן דרך צניעות כענין שנ׳ ואיש לא
יעלה עמך וגו׳ כדי שלא תשלוט בהן עין הרע
ועכשיו שהתורה ניתנה בצניעות כך תבארתה להיות
בצניעות כענין שנ׳ בני אם תקח אמרי ומצותי תצפן
אתך׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל אמ׳ הקב״ה לישראל לא
תבא תורתי עמכם כאדם שיש לו בת בוגרת והוא מבקש
לסופגה אצל מי שמוכח׳ לא תפתיגוה כלבבכם שמאני
השדות שנאון לה ולא נתנוה להם שנ׳ מלכי צבאות ידודון
ידודון ונות בית תחלק שלל ואתה ומצותי תצפן אתך׳
שלא תהא מוסר דברי תורה אלא לצנועין כמותך׳
גדולה היא מידת הצניעות שהרי אבות העולם
החזיקו בה שהיו צנועין במעשיהן ולא היו מפרסמין
אותן׳ באברהם כת׳ גר ותושב אנכי עמכם׳ שלא היה
מפרסם את עצמו ברבנות שאעפ״י שהן קוראין אותו
נשיא אלהים הוא קורא את עצמו גר ותושב ביצחק
כת׳ ראה ראינו כי היה יי׳ עמך ראינו מעצמינו ולא

שהראית לנו מפני שהיה נוהג במידת הצניעות׳ וביעקב
כת׳ ויאמר יעקב לבניו למה תתראו׳ אמ׳ להן יעקב לבניו
בבקשה מכם אל תראו עצמכם שביעים בפני בני עשו
ובני ישמעאל ובני קטורה שמא יתקנאו בכם ויתנו בכם
עין רעה׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל שציוה יעקב לבניו שאל ייכנסו
כולן בפתח אחד מפני שהיו כולן נאים וגבורים ויתנהגו
בצניעות שאל יעמדו כולם במקום אחד כדי שלא תשלוט
בהן עין הרע׳ וכן מצינו ביוסף הצדיק ע״ה שעלה
לגדולה בשביל הצניעות כענין שנ׳ בן פורת יוסף בן פורת
עלי עין בנות צעדה עלי שור׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל
עלי לפרוע לך מן אותה העין׳ לפי שנהג בצניעות על
אמו שקדם ועמד לפניה כדי שלא תשביע עשו הרשע
עינו ממנה לפיכך זכה למלכות׳ והיו בנות מצרים צוע
עדות להסתכל ביופיו׳ ודעו לכם בני שהצניעות
מעלה חשובה שכן מצינו בחזקיה מלך יהודה שכת׳ בו
ויעש הישר בעיני יי׳ ומפני שלא נהג עצמו במידת
הצניעות ופירסם עצמו לשלוחי בלאדן נענש כענין
שנ׳ בעת ההיא שלח בלאדן בן בלאדן וגו׳ וכת׳ ויראם
את כל בית נכותו וגו׳ עד לא היה דבר וגו׳ ואמרו חכמ׳
ז״ל מאי לא היה דבר זה ספר תורה׳ מה כת׳ בענין הנה
ימים באים נאם יי׳ ונשא כל אשר בביתך וגו׳ וכל כך
למה על ידי שפירסם את עצמו ולא נהג עצמו בצניעות
וחכמ׳ ז״ל ציוו במידת הצניעות שכך אמרו חכמ׳ ז״ל
אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות׳
שלא יהא אדם מתודע למלכות מתוך עושרו כדי לקבל
מהן שררה ורבנות לפי שאין המלכות נותנת שררה לאדם
לא כדי ליטול ממונו לבסוף׳ וכל מי שיש בו מידת
צניעות ניצל מן המיתה שכן מצינו בשאול שבשביל
הצניעות שראה בו דוד נמלט ולא הרגו כענין שנ׳ ואמר
להרגך ותחס עליך׳ לא היה צריך למקרא לומ׳ אלא ואמרתי
להרגך ואחס עליך׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל אמ׳ לו דוד לשאול

מן התורה מותר להורגו מאי טעמ' רודף הוא והתורה אמרה
הבא להרגך השכם להורגו · לא אתה הוא שחסתה על עצמך
צניעות שהיתה בך היא חסה עליך · ומה צניעות היתה
בו בשאול דכת' ויבא אל גדרות הצאן אל הדרך ושם מערה
ויבא שאול להסך את רגליו וגו' הנה גדר לפנים מגדר
ומערה לפנים ממערה · ומהו להסך את רגליו · מלמד
שעשה וסיכך את עצמו כסוכה · ואמרו חכמ' ז"ל אי זהו
צנוע זה הנפנה בלילה כדרך שהוא נפנה ביום · כלומ'
שלא יהא פורע את עצמו בלילה לא כדרך שהוא פורע
ביום · ואיבעי' כשם שביום מצניע עצמו ונפנה בקרן זוית
ובמקום צנוע · כך מצניע עצמו בלילה · ואמרו חכמ' ז"ל
האיש כשהוא נפנה מגלה מאחריו טפח ומלפניו טפחיים ·
והאשה מאחריה טפח ומלפניה ולא כלום · ומדרכי
הצניעות שיהו מלבושיו שלאדם ארוכים ונקיים · שכן
שלמה מזהיר בחכמתו ודו' בכל עת יהיו בגדיך לבנים ·
ושיהא צנוע בהליכתו · כיצד אל יצא כשהוא מבושם לשוק
ואל יצא יחידי בלילה · ואל ילך במקום שיוכל להגיע אליו
בו שום צד חשד ושום כיעור · ואל יספר עם אשה בשוק
ואל יפסע פסיעה גסה יותר מדאי · וכן אל ילך בנחת הרבה
עקב בצד גודל כי זה דבר מדרכי הגאוה וגסות הרוח · ואל
יהלך בקומה זקופה משום דכת' מלא כל הארץ כבודו · ואל
יסב בחבורה שלעמי הארץ · ואל ישב אצל מי שגדול
ממנו אלא אם כן שנותנין לו רשות לישב כענין שנ' ויקח בועז
עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו ·
ואמרו חכמ' ז"ל מיכן שאין רשות לקטן לישב עד שיתן
לו הגדול רשות · ויהיה צנוע בדבריו לדבר מעט ובלשון
נקייה · ויהיה משאו ומתנו בנחת ובכניעות · ויהיה צנוע
באכילתו ובשתייתו שלא יהא גרגרן · ואפילו בתוך ביתו
צריך לו לאדם להיות צנוע ובושן מבני ביתו · ושאלו
החכם מהו הצניעות · אמר שיחוס האדם על תורתו ויתקן
ממונו ויעשה מה שהוא חייב בו · ויתנהג בענוה עם

שמירת התורה והחכמה וההנהגה הטובה והסדר במחייה
וסבל הפגעים · ואמ' מהו הצניעות התרחק מן העונות
והעבירות כי אין צניעות לאדם אם לא יהיו לו בגדים לבנים ·
ואמ' אין תורה לא בצניעות · הצניעות עזיבת התענוגים ·
וכן מדרכי הצניעות מי שרוחו נדיבה ומקבל פני אוהבין
בשמחה ובסבר פנים יפות ומראה להם אהבתו ועושה להם
חפציהם · ומשתתף עמם בצרתם · כמו שאמ' חכם אחד
אין יכול לסבול מידת הצניעות לא מי שרוחו נדיבה · ואמ'
תחילת הצניעות הקבלת פני האוהב · השנייה להראות לו
אהבתו · השלישית לעשות לו חפציו · והרביעית להשתתף
עמו בצרתו · ואם הצניעות מידה טובה לאנשים ·
קל וחומ' לנשים שצריכות להתנהג במידת הצניעות ביותר ·
צניעות גדולה צריכות הנשים לנהוג בעצמן כענין
שנ' כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה · ואמרו
חכמ' ז"ל לא תצא אשה בשבת בנזר שלזהב ולא בטבעת
שיש עליה חותם ולא במחט שאינה נקובה · ואם יצאת בהן
לרשות הרבים חייבת חטאת · אבל לתוך חצירה פטורה ·
ומה טוב מאמר הירושלמי שהת' שאת בחול אסור
ליצאת בהן לרשות הרבים מפני שהעם מסתכלין בה ·
וגנאי גדול הוא לאשה כשהעם מסתכלין בה מפני שהאנשים
חושדין אותה · ולא נתנו תכשיטין לאשה לא שתהא רק
מתקשטת בתוך ביתה בפני בעלה כדי שתמצא חן בעיניו
ולא תתגנה עליו · לפיכך צריכה האשה להיות יושבת
בכבודה בתוך ביתה ולא תחזר בעיר לכאן ולכאן כדי
שלא תבזיל את עצמה ולא תביא מכשול לבני אדם ·
ונמצאו מסתכלין באשת איש · כי דבר זה מדרכי הזונות
שכת' בהן פעם בחוץ פעם ברחובות ואצל כל פינה תארוב ·
ולכל הפתחות מביאה חשד על עצמה בלכתה לכאן ולכאן ·
וכן מצינו בדינה בת יעקב אבינו ע"ה שעל ידי שלא
ישבה בצניעות בתוך ביתה ויצאה לראות בבנות הארץ
גרמה תקלה לעצמה · תדע שמתחילת ברייתה שלאשה

לא נבראת אלא לצניעות כענין שנ׳ ויבן ה׳ אלהים את הצלע
ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל מהו ויבן קרי ביה ויבן התבונן
בה הקב״ה מהיכן לבראותה · אמ׳ לא אברא אותה מן הראש
שלא תהא מזקפת ראשה · ולא מן העין שלא תהא סקרנית
ולא מן האוזן שלא תהא צייתנית · ולא מן הפה שלא תהא
דברנית · ולא מן הלב שלא תהא קנטרנית · ולא מן היד
שלא תהא ממשמשנית · ולא מן הרגל שלא תהא פרדנית
אלא בראה ממקום צנוע באדם שאפילו בשעה שאדם
עומד ערום אותו מקום מכוסה הוא · ועל כל אבר ואבר
שהיה בורא בה היה אומ׳ לה אשה צנועה · ואעפ״כ ותפרעו
כל עצתי · לא בראתי אותה מן הראש והיא זוקפת ראשה
שנ׳ ותלכנה נטויות גרון · ולא מן העין והיא סקרנית
שנ׳ ומשקרות עינים · ולא מן האוזן והיא צייתנית שנ׳ ושרה
שומעת · ולא מן הלב והרי היא קנטרנית שנ׳ ותקנא
רחל באחותה · ולא מן היד והרי היא ממשמשנית שנ׳
ותגנב רחל את התרפים · ולא מן הרגל והרי היא פרדנית
שנ׳ ותצא לאה לקראתו · בניי צאו וראו כמה גדולה
מידת הצניעות לאשה · שכך אמרו חכמ׳ ז״ל כל כלה שצנועה
בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים · מנלן
מתמר דכת׳ ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה ·
משום שכיסתה פניה בבית חמיה לא הכיר בה יהודה ובא
לידי אותו מעשה וכסבור שהיא זונה · וזכתה ויצאו ממנה
מלכים ונביאים · מלכים מדוד · ונביאים מאמוץ · ואמרו
חכמ׳ ז״ל כשהאשה מצנעת עצמה בתוך הבית ראויה
להינשא לכהן גדול ולהעמיד כהנים גדולים שנ׳ כל כבודה
בת מלך פנימה ממשבצות זהב לבושה · כלומ׳ אם יושבת
בכבודה לפנים בצניעות ראויה להינשא לכהן גדול דכת׳
בה ושבצת הכתנת שש · גדולה מידת הצניעות
לנשים ואפילו בתוך ביתם · שכך אמרו חכמ׳ ז״ל שבעה
בנים היו לה לקמחית וכולן שימשו בכהונה גדולה · נכנסו
חכמ׳ אצלה אמרו לה אמרי לנו מה מעשים טובים יש

בידך · אמרה להן העבודה אם ראו קורות ביתי שערות
ראשי · אמרו לה כל קמחיא קמחין וקמחא דקמחית
סולתא · וקראו עליה הפסוק הזה כל כבודה בת מלך פנימה
ממשבצות זהב לבושה · וכן מצינו ברות המואביה
שעל ידי הצניעות שראה בה בועז נזדווגה לה · ומה צניעות
ראה בה שכל הנשים שוחות ומלקטות והיא יושבת ומלקטת ·
כל הנשים מסלקות את כליהם וזו משלשלת את כליה
כל הנשים משחקות עם הקוצרים · וזו מצנעת את עצמה
מהן · כל הנשים מלקטות מבין העמרים · וזו מלקטת מן
ההפקר · ועוד צניעות אחרת נמצאת בה שאמרה לה
נעמי ורחצת וסכת ושמת שמלותיך עלייך וירדת הגרן
והיא לא עשתה כן אלא וירד הגרן תחילה כדי שלא תלך
בדרך כשהיא מקושטת · ואחר כך ותעש ככל אשר צותה
חמותה · כיון שראה בועז כל הצניעות הזה אמ׳ בודאי
זו היא ראויה למלכות · שנ׳ ויאמר לה בועז לעת האוכל
גשי הלום · אין הלום אלא מלכות כענין שנ׳ מי אנכי ומי
ביתי כי הביאותני עד הלום · ויצבט לה קלי · ויתן לה לא
נאמ׳ אלא ויצבט לה · לפי שאמ׳ לה גשי הלום והיא לא
נתקרבה אליו מפני שהיתה בושה לפניו ויצבט לה קלי ·
ומהו קלי קליל קליל בשתי אצבעותיו · ואעפ״כ כת׳ ותאכל
ותשבע ותותר · שהיתה אוכלה דרך צניעות ולא דרך
גרגרנות · כיון שראה בועז כל מידות הצניעות הללו
עמד וכנסה והעמיד ממנה מלכים ונביאים · ואמרו
חכמ׳ באגדה ז״ל בזמן שהאשה צנועה בתוך הבית כשם
שהמזבח מכפר על ישראל כך היא מכפרת על ביתה שנ׳
אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים
סביב לשולחנך · ואין ירכתי אלא מזבח שנ׳ ושחט אותו
על ירך המזבח צפונה · ותנא דבי אליהו אשתך כגפן פוריה
כגפן שהיא עושה פירות ולא כגפן שאינה עושה פירות
כל זמן שאשתך בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים · מה
זית זה יש בו זית לאכילה · זית לכבוד · זית לשמן · זית

לשמר · ושמע דלוק בכל הנרות · כך כל זמן שאשתך
בירכתי ביתך אינה דומה לא לגפן הזה שאינה זזה
ממקומה לעולם · ובאין בניה מהן בעלי מקרא מהן בעלי
משנה מהן בעלי משא ומתן · מהן חכמים מהן נבונים
מהן יודעין דבר בעיתו · לכך נא' אשתך כגפן פוריה ·
שנייה לה טווה בשוק ומדברת עם כל אדם · נותנת
עיניה בכל אדם · וגורמת לעצמה רעה · ומחייבת בעצמה
ובבניה · מיכן אמרו אשה גורמת לעצמה ולבניה ע'
שהויין בעלי מומין · כיצד מתגבהת על בעלה גורמת
לעצמה שהויין בניה בעלי מומין · מקללת ילדיו בפניו
גורמת לעצמה שהויין בניה בעלי מומין · פנים בחוץ
פנים ברחובות גורמת לעצמה שהויין בעלי מומין ·
לא קוצה לה חלה בטהרה נודרת ואינה מקיימת גורמת
לעצמה שהויין בניה בעלי מומין · ואינה מוצאה קורת
רוח בעולם · ובשביל מעשיה מקולקלין הויין בניה אחד
חיגר ואחד סומא ואחד שוטה ורשע · לפיכך צריכות
הנשים להנהג בעצמן צניעות גדולה בכל עניין בין בתוך
בתיהן ואפילו בפני בעליהן · וקל וחומ' חוץ מבתיהן ·
בין בישיבתן בין בהליכתן בין במאכלן בין במשתיהן
בין בדיבורן בין במלבושיהן בין בתכשיטיהן בין בכל
עניין ועניין שעושות כדי שלא תגיע להן שם רע
וחשד · לכן בני הוו זהירין מאד במידת הצניעות
כדי שתנחלו שם טוב בעולמכם · והאלהים ידריכנו
בה למען רחמיו הרבים · ואחרי אשר הגענו
עד כאן לספר בשבח מעלת הצניעות ובעליה · נספר
בגנות הפריצות והנבלה ובעליהן כדי להדריככם במידת
הצניעות בע"ה · דעו בני כי מידת הפריצות
והנבלה הן מן המידות המגונות והמכוערות לפני
המק' · שכך אמרו חכמ' ז"ל כל המנבל את פיו אפי' נחתם
עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה נהפך עליו לרעה
שנ' על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת אלמנותיו לא

ירחם כי כולו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה בכל זאת
לא שב אפו ועוד ידו נטויה · הכל יודעין כלה למה
נכנסה לחופה · לא כל המנבל את פיו אפילו נחתם עליו
גזר דין של שבעים שנה לטובה נהפך עליו לרעה ··
ועוד אמרו חכמ' ז"ל כל המנבל את פיו מעמיקין
לו גיהנם שנ' שוחה עמוקה פי זרות · ולא עוד אלא
אפילו שומע ושותק שנ' זעום ה' יפל שם · וכן הוא
או' כי הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה
שיחו · עכשו שרבו מגיד עליו מה שיחו כלום תקנה יש
לו · ואמרו חכמ' ז"ל שאפילו שיחה קלה של פריצות שבין
איש לאשתו מגידין לו לאדם בשעת מיתתו · פריצות
גדול הוא לאדם שמרבה דברים עם האשה · שכך אמרו
חכמ' ז"ל כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם
רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם ·
ולא תימ' לא שאסרו · לא דברים של תפלות או דברים
המביאים לידי תפלות · לא אפילו בדברים שאינן של
תפלות אסור להרבות שיחה עם האשה · ~~לא אפילו~~
ואם הוצרך לדבר לה בדברים בעלמ' · יקצר בדבריו בכל
יכולתו וידבר בדרך קצרה כדי להיפרד ממנה מהרה
כדי שלא יחשדוהו עליה · בני בואו וראו כמה
הזהירו רבותינו ע"ה בעניין הפריצות כדי שלא יתאוה
לדבר עבירה עצמה · שאסרו לשמוע קול שיר מפי האשה
ואמרו קול באשה ערוה שנ' כי קולך ערב ומראך נאוה
וכל כך למה כדי שלא יתאוה לה · ועוד הזהירו חכמ'
ואמרו שלא לזמר יחד האנשים עם הנשים כדי שלא
יתפרצו זה עם זה · שכך אמרו חכמ' ז"ל זמרין גברי
ועניין נשי פריצותא · זמרין נשי ועניין גברי כאש
בנעורת · ואם להרבות שיחה קלה עם האשה ולהתכוין
לשמוע קולה אסור ופריצות · ק"ו וחומר להסתכל בה ·
ואמרו חכמ' ז"ל לא יהלך אדם אחורי אשה בשוק
ואפילו היא אשתו · נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדין

וכל העובר אחרי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא׳
וכן הוא יז׳ שעצם עינו מראות ברע׳ זה שאינו מסתכל
בנשים בשעה שעומדות על הכביסה׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל
כל המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה
אפילו הוא כמשה רבינו שקיבל התורה מידו שלהקב״ה
לידו לא ינקה מדינה שלגיהנם׳ שנ׳ יד ליד לא ינקה רע׳
ועוד אמרו כל המסתכל אפילו באצבע קטנה של
אשה כאילו נסתכל במקום התורף׳ פריצות גדול
הוא לאדם שמהלך ערום אפילו בתוך ביתו שכל מי
שהולך ערום הרי הוא מבזה את עצמו והרי הוא חשוב
כבהמה שאין לה בושה׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל אין
שבחו שלאדם להיות עומד ערום שכשברא הקב״ה את
האדם לא בראו ערום שנ׳ בשומי ענן לבושו וערפל
חתולתו׳ בשומי ענן לבושו זה השפיר׳ וערפל חתולתו
זו השיליא׳ וכן הוא יז׳ אמר נבל בליבו אין אלהים׳
במתניתא תנא אילו בני ברבריא ובני מרטניא
שהולכין ערומין בשוק׳ שאין לך משוקץ ומתועב
לפני המק׳ יותר ממי שמהלך ערום׳ הא למדת שכל
מי שמהלך ערום נקרא נבל וחנף׳ ומדרכי הפריצות
והנבלה האדם שמשמש את מיטתו ביום׳ שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל אסור לו לאדם שישמש את מיטתו ביום שנ׳
ואהבת לרעך כמוך וגו׳ שמא יראה בה דבר מגונה
ותתגנה עליו׳ וכן המשמש מיטתו בפני כל הבריות
הוא דבר נבלה ופריצות׳ וכיון שהפריצות ודברי
הנבלה הן גנאי גדול לאנשים קל וחומר לנשים שפריצות
להן זהר כשצריכין כתבלית הזהירות שלא תהיינה פרוצות
אף לא מדברות דברי הנבלות׳ פריצות גדול הוא
לאשה שמדברת תמיד עם האנשים׳ ולא עוד לא שמבאה
עצמה לידי חשד׳ ומן הפריצות האשה שאין לה בעל
ומתקשטת בתוך ביתה׳ ~~אפילו~~ מפני שכשיוצאה מן השוק בני
אדם משיחין בה׳ בני באו וראו כמה מכוערת מידת

הפריצות לנשים׳ שהנשים שהן פרוצות בשום דבר פריצות
אמרו חכמ׳ ז״ל שיוצאות בלא כתובה׳ כגון האשה
שיוצאה בשוק וראשה פרוע שהוא דבר פריצות׳ ולפיכך
כה׳ בסוטה ופרע את ראש האשה׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל
מיכן לבנות ישראל שלא תצאנה בפריעת הראש׳ שכן
שערות האשה דבר פריצות וערוה ומרגילין את האדם
לידי הירהור ותאוה׳ שנ׳ שדים נכונו ושערך צמח׳
וכן האשה שטווה בשוק הוא דבר פריצות מפני
שמגלה זרועותיה ובני אדם רואין אותה שמא יתאוו
לה ותבוא לידי עבירה׳ וכן האשה שמשחקת עם
הבחורים הוא דרך פריצות׳ וכן האשה שמקללת
חמיה בפני בעלה הוא דבר פריצות וחציפות׳ וכן
הקולנית שמדברת בביתה ושכינותיה שומעות את
קולה׳ וכן האשה שמשמעת קולה על עסקי תשמיש
המיטה׳ כל אילו אמרו חכמ׳ ז״ל שיוצאות בלא כתובה
מפני שנוהגות עצמן בפריצות׳ ומדרכי הנבלה
והפריצות האשה שהיא גרגרנית ושותה מן היין יותר
מן השיעור הראוי לה׳ ופריצות גדול הוא לאשה ש
שמדברת בעיסקי התשמיש אפילו עם בעלה׳ ילדה
צריכה להיות צנועה ובויישנית אפילו עם בעלה
ודע בני כי הפריצות ודברי הנבלה הן סרסורין
שלזנות והן תחילת הקילקול ומבואות פתוחות לזנות׳
ולפיכך הזהירו רבותינו ז״ל על המידה המגונה הזאת
שירחיקוה מעליהן בין האנשים בין הנשים בתכלית
הריחוק׳ לכן בני הוו זהירין במידות המגונות הללו
להרחיקם מעליכם כדי שתתקדשו לפני המק׳ ותתקרבו
אליו׳ ואלהינו בהמון רחמיו יקדשנו במצותיו ויקרבנו
לעבודתו׳

המעלה העשירית מעלת הבושת

בני בואו ואלמדכם מעלת הבושה׳ דעו בני כי מעלת

מידת הבושת מעלה חשובה עד מאד שכל מי שיש
לו בושת פנים ניצול מן החטאים והעונות כענין שנ׳
ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם
בא האלהים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו׳
ואמרו חכמ׳ ז״ל בעבור תהיה יראתו על פניכם זו
בושה׳ לבלתי תחטאו מלמד שהבושה מביאה לידי
יראת חט מיכן אמרו סימן יפה לאדם שהוא ביישן׳
ואמ׳ חכם אחד סימן הבנים הכשירים הבושת
הנראה על פניהם׳ ומעלת המידה הזאת אינה נמצאת
לא בחסידים ויראי חט׳ כמו שאמרו חכמ׳ ז״ל כל המתבייש
לא במהרה הוא חוטא׳ וכל מי שאין לו בושת פנים
בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני׳ בני בואו
וראו כמה גדולה מעלת הבושת לפני המקו׳ שאפי׳ עבר
אדם כמה עבירות ומתבייש מהן ואינו שונה בהן הקב״ה
מוחל לו על כל עונותיו כענין שנ׳ למען תזכרי ובושת
ולא יהיה לך עוד פתחון פה בכפרי לך לכל אשר עשית
נאם יי׳ אלהים׳ וכן מצינו בשאול בשעה שהעלה שמואל
על ידי האשה בעלת אוב ויאמ׳ לשאול למה הרגזתני
להעלות אותי ויאמר שאול צר לי מאד ופלשתים נלחמים
בי ויי׳ סר מעלי ולא ענני גם ביד הנביאים גם בחלומות
ואקראה לך להודיעני מה אעשה׳ אבל אורים ותומים
נתבייש להזכירם מפני שהרג כהני נוב׳ ומחל לו הקב״ה
כענין שנ׳ מחר אתה ובניך עמי במחיצתי׳ ואמרו
חכמ׳ ז״ל כל העושה דבר עבירה ומתחרט בה מוחלין לו
מיד שנ׳ וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במנאפים
ובמכשפים ובנשבעים לשקר ובעושקי שכר שכיר אל
אלמנה ויתום ומטי גר ולא יראוני׳ הא יראוני מוחלין
להן׳ וכן הוא אומ׳ ומודה ועוזב ירוחם׳ ואמ׳ חכם
אחד היזהר במידת הבושת כי הבושת מורה על הנ
הנדיב׳ ואמ׳ מי שיעטהו הבורא מעיל הבושת יעלים
מומיו מבני אדם׳
גדולה היא מידת הבושת שבעבורה

יזכה האדם למעשים טובים ולא עוד אלא שזוכה לגן
עדן׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל עז פנים לגיהנם ובוש פנים
לגן עדן׳ ואמ׳ חכם אחד הבושת והאמונה צמודות
כשמסתלק האחת מסתלק חבירתה׳ ומהו הבושת
שיהיה האדם מתבייש מנפשו וממעשיו בינו לבינו׳
ויתבייש גם מן האנשים׳ ויהיה צנוע בכל דרכיו ובכל
ענייניו׳ וידקדק עליהם שלא יוולד בהם שום דופי ודבר
שלגנאי שאם יראו אותם או ישמעו אחרים שלא יוכל
להתבייש מהם׳ ויסתכל בתחילת הדבר קודם שיעשנו
כדי שישתדל לעשותו שלא יבוא עליו לידי בושה׳
ויהיה צנוע במאכל ובמשתה כדי שלא יתגנה ויתבזה
ויתבייש מן הבריות׳ ויתרחק מן הכיעור ומן הדומה
לו׳ כלל הדבר יתבייש מן הבורא ואז תשלם לו מעלת
מידת הבושת על שלימותה׳ כמו שאמ׳ חכם אחד
כשתעשה דבר בתוך ביתך תתבייש מבני ביתך׳
וכשתעשה דבר בשוק תתבייש מן האנשים ואם לאו
תתבייש מעצמך׳ ואם לא תתבייש מעצמך תתבייש
מנפשך׳ ואם לא תתבייש מנפשך התבייש מאת
הבורא הרואה אותך׳ בני הוו זהירין במידת
הבושת שבשעה שאדם מתבייש מן האנשים הרי הוא
נזהר מן הדברים המגונים והמכוערים ואינו נכשל בהן׳
וכל שכן אם מתבייש מן הבורא שלא ייכשל בעבירה
ועון׳ וכל מי שאין לו בושת פנים כבר הותרה התורה
בעיניו׳ כמו שאמ׳ חכם אחד סוף מה שקיבלנו מדברי
הנבואה כשאינך מתבייש עשה כל רצונך׳ ואומר
לא יגיע לבושן חשד כאשר לא יגיע לנאמן קול מן הג
הגזלות והגנבות׳ ושאלו לחכם מהו הבושת אמר
השכל׳ אמרו לו ומהו השכל׳ אמר הבושת׳ ואמ׳
אחר הבושת היא דרך החיים הארוכים׳ ואמ׳ אחר
חיי בני האדם בזכות האמונה והיראה ימים רבים׳
ואחר כך חיין במידת הבושת והענוה והשפלות׳ בני

הוו זהירין שלא לבייש פני חביריכם אפילו בינכם
לבינם ׳ וכל שכן שלא לביישם ברבים מפני שהיא
מן העבירות חמורות שבתורה ׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל
כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים דחזינא
ליה דאזיל סומקא ואתי חיוורא ׳ ועוד אמרו כל
המבייש את חברו סופו מתבייש ׳ ולא עוד לא ש
שמלאכי השרת דוחפין אותו ומראין קלונו לכל באי
עולם ׳ ועוד אמרו כל היורדין לגיהנם יורדין ועולין
חוץ משלשה שיורדין ואינן עולין ׳ ואילו הן הבא על
אשת איש ׳ והמכנה שם לחבירו ׳ והמלבין פני חבירו
ברבים ׳ הרי שבשביל שהלבינו פני בר קמצא
ברבים סייעו הקב״ה ונחרב בית המקדש ׳ ואע״פ
שהזהרתי אתכם במעלת הבושת אזהירכם שאם
טעיתם בדבר מן הדברים שאל תתביישו לחזור ולהודות
על האמת כי כל מי שהוא בוש לחזור להודות על האמת
הוא הנקרא עז פנים בלי ספק ׳ ואם חטאתם שוגג
או מזיד בדבר מדברי התורה והמצות אל תתביישו
להתודות עליו לפני המק׳ ׳ וכן כשתסתפקו בדבר
מדברי תורה או מדברי קבלה או בשום דבר מצוה
אל תתביישו לשאול עליה אפילו קטון מכם במעלה
ובשנים ׳ ואל תתביישו לומ׳ בדבר שאינכם יודעים
אין אנו יודעין ועל מה שלא שמעתם לומ׳ לא שמענו
או אם שמעתם ואינכם זוכרין לומ׳ שמענו ושכחנו ׳
שכן משה רבינו ע״ה הודה ולא בוש לומ׳ לא שמעתי
כענין שנ׳ וישמע משה וייטב בעיניו ׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל
לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד ׳ ותנא דבי אליהו
ישאל אדם את הפסוק אע״פ שהכל משחקין עליו ׳ ואת
ההלכה אע״פ שהכל משחקין עליו ׳ יכניס אדם עצמו
לעצה שלתורה אע״פ שאינו בקי בהלכה כלום ׳ שנ׳ אם
נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה ׳ וכן אל תתביישו
להזהיר את האדם ולהדריכו בדרך טובה כי דבר זה

מדרכי האנשים השלמים במידותם ׳ והבושת היא
רע מהעזות ׳ לכן בני הוו זהירין במידת הבושת
כדי שתהיה תמיד יראת הא׳ על פניכם לבלתי תחטאו ׳
ואלהינו ברחמיו יצליחנו בה ׳ ואחרי אשר הגענו
עד כאן לספר בשבח מעלת הבושת ובעליה נספר בגנות
העזות ובעליה כדי להדריכם במידת הבושת בעזרת שדי ׳
דעו בני כי מידת העזות מידה שנואה בעיני
המק׳ מפני שהיא כסעיף מעז׳ ׳ ולא עוד לא שבשביל
עזי פנים השמים נעצרין מלהוריד טל ומטר כענין
שנ׳ וימנעו רבבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה
היה לך מאנת הכלם ׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל לא חרבה ירושלם
אלא מפני שלא היה להן בושת פנים זה מזה שנ׳ גם
בוש לא יבושו וגו׳ ׳ והמידה המגונה הזאת אינה
נמצאת בחסידים ואנשי מעשה אלא ברשעים כענין
שנ׳ בהם חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב ׳ ואמרו חכמ׳
ז״ל כל אדם שיש בו עזות פנים מותר לקרותו רשע
בפניו שנ׳ העז איש רשע בפניו ׳ ולא עוד לא שמצוה
לשנאתו שנ׳ ועוז פניו ישונא ׳ אל תקרי ישונא אלא
ישנא ׳ וכל מי שיש בו עזות פנים סופו ליכשל וליפול
דתנא דבי אליהו האימתנין והזיותנין ועזי פנים ובעלי
זרועות עליהן הכת׳ או׳ כי זרועות רשעים תשברנה ׳
בני בואו וראו כמה קשה מידת העזות שכיון
שיש בו באדם עזות פנים בא לידי רשע כענין שנ׳
העז איש רשע בפניו ׳ ולא עוד לא כל מי שיש בו
עזות פנים בידוע שנכשל בעבירה כענין שנ׳ ומצח
אשה זונה היה לך ׳ יהיה לך לא נאמ׳ אלא היה לך כבר ׳
ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל ארבעה נקראו רשעים ואילו
הן הפושט ידו על חבירו להכותו אע״פ שלא הכהו נקרא
רשע שנ׳ ויאמר לרשע למה תכה רעך ׳ הכית לא נאמ׳
אלא תכה ׳ והלוה ואינו משלם שנ׳ לוה רשע ולא ישלם ׳
ומי שיש בו עזות פנים שנ׳ העז איש רשע בפניו ׳ ומי

שהוא בעל מחלוקת שנ׳ סורו נא מעל אהלי האנשים
הרשעים ההם האלה · ושניהם היו בדתן ואבירם · עזות
פנים · ומחלוקת · ואין לך עז פנים שאין בו שמץ
פסול · שכך אמרו חכמ׳ ז״ל עז פנים ר׳ אליעזר אומ׳
ממזר · ר׳ יהושע אומ׳ בן הנדה · ר׳ עקיבה אומ׳ ממזר
ובן הנדה · ומהו העזות העובר עבירה בפני
בני אדם ואינו מתבייש מהן נקרא עז פנים · והעובר
עבירה ושונה בה · וההולך בקומה זקופה ובעזות מצח
ואינו מתבייש מן האנשים · שכל מי שיש בו עזות
פנים ואינו מתבייש הרי הוא כעובד ע״ז כענין שנ׳
גם בוש לא יבושו והכלם לא ידעו לכן יפלו בנופלים
בעת פקודתם יכשלו אמר ה׳ · ואומ׳ כי אחרית
העזות המחלוקת · ואחרית המחלוקת חרטה · ואומר
כי העזות הוא החולי הגדול ורפואתו בעז פנים כמוהו ·
אמנם לעמוד בעזות מצח נגד הרשעים ועוזבי
התורה כדי לייסרם ולהוכיחם דבר זה טוב עד מאד
כענין שנ׳ הנה נתתיך לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומות
נחושת וגו׳ · ועל זה רמז שלמה ואמ׳ ענה כסיל כאולתו ·
לכן בני הוו זהירין במידה המגונה הזאת והרחיקוה
מעליכם ואל תשתמשו בה כדי שלא תוכל להתגבר
עליכם כי כל מי שיש בו המידה המגונה הזאת יתרחקו
ממנו בני אדם ויסורו מעליו · והאלהים יצילנו מן
המידות המגונות והפחותות ויעלנו אל המעלות העליונות
ברחמיו וחסדיו הרבים ·

המעלה האחת עשרה מעלת האמונה ·

בני בואו ואלמדכם מעלת האמונה · דעו בני׳ שמעלת
האמונה מעלה נכבדת וגדולה מאד בעיני המק׳ שכל
הנושא והנותן עם הבריות באמונה זוכה ויושב במחיצתו
שלהקב״ה כענין שנ׳ עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי ·

הולך בדרך תמים הוא ישרתני · ולא עוד אלא שהקב״ה
נתן עיניו תמיד בבעלי אמונה כענין שנ׳ ה׳ עיניך
הלא לאמונה · ובמעלת המידה הזאת נתייחס בה האל
כענין שנ׳ אל אמונה ואין עול וגו׳ · ובכל מקום
שהנאמנות מצויה שם הברכה והגדולה מצויה · שם
הברכה מצויה כענין שנ׳ איש אמונות רב ברכות וגו׳
ושם הגדולה מצויה שכן מצינו במשה רבינו ע״ה שעל
ידי שנהג עצמו בנאמנות ונתרחק מן הגזל כענין
שנ׳ וינהג את הצאן אחר המדבר וגו׳ · שם עלה לו
השכינה ומשם עלה לגדולה ושלחו הקב״ה בשליחותו
אל פרעה מה כת׳ כענין גם האיש משה גדול מאד
בעיני עבדי פרעה ובעיני העם · וכן הכת׳ משבחו
בענין הנאמנות כענין שנ׳ בכל ביתי נאמן הוא
וכן מצינו בדוד מלך ישראל ע״ה על ידי שנהג עצמו
בנאמנות ונתרחק מן הגזל זכה ועלה לגדולה כענין
שנ׳ על מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר וגו׳ · ומשם
זכה לגדולה כענין שנ׳ מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב
עמו ובישראל נחלתו · וכן הכת׳ משבחו בענין הנאמנות
כענין שנ׳ חסדי דוד הנאמנים · וכן הוא או׳ והוכן בחסד
כסא וישב עליו באמת באהל דוד · הלא תראו בני
מה עלתה לו ליעקב אבינו מפני שנהג עצמו במידת
הנאמנות ועל שמסר את עצמו על ממונו שללבן ושמר
אותו באמונה · כענין שנ׳ הייתי ביום אכלני חורב
וקרח בלילה · וגו׳ טריפה לא הבאתי אליך אנכי אחטנה
מידי תבקשנה גנבתי יום וגנבתי לילה · מה עלתה לו
לבסוף אם כה יאמר נקודים יהיה שכרך וילדו כל הצאן
נקודים ואם כה יאמר עקודים יהיה שכרך וילדו כל הצאן
עקודים · ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל צפה הקב״ה מה
היה לבן עתיד לעשות לו ליעקב והיה צר צורה כיוצא
בו · אם כה אומר אין כת׳ כאן אלא אם כה יאמר ·
כי ראיתי את כל אשר לבן עושה לך · ועשה לך אין

כד׳ כאן לא עשה לך׳ ומנין שעבד יעקב אבינו
ללבן באמונה אף לאחר שרימה אותו שנ׳ ויעבד עמו
עוד שבע שנים אחרות׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל מהו עוד׳
כנוהג שבעולם פועל עושה עם בעל הבית שתים שלש
שעות באמונה אבל יעקב אבינו מה הראשונות שלימות
אף האחרונות שלימות׳ מה הראשונות באמונה אף
האחרונות באמונה ואע״פ שברמאות בא עליו׳ ואמרו
חכמ׳ ז״ל יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך׳ וכבר
מצינו שהתורה חסה על ממונן של ישראל׳ ומדרך תורה
דרך ארץ שיהא כל אחד ואחד מישראל חס על ממון
חבירו כדרך שהוא חס על ממונו׳ ואמר חכם אחד
בני אדם שאלו מאלהיכם שיחון אתכם האמונה כי האמונה
ראש התורה׳ ובקשו ממנו השלוה כי היא הגדולה
שבנעימות ובקשוה בעולם הזה ובקשוה לעולם הבא ׳ודיי
באמונה עושר ובעבודה עסק׳ ואמר אחר באמונה
תעמוד האחוה׳ בני באו וראו כמה גדול כח הנאמנות
שבמקום שבעלי אמנה עומדין אפילו מלאכי השרת אין
יוכלין לה׳ שכך אמרו חכמ׳ באגדה ז״ל אין ישיבה למעלה
שנ׳ ורגליהם רגל ישרה׳ אין להן קפיצין׳ קרבת על
חד מן קמייא׳ קיימיא׳ שרפים עומדים ממעל לו׳
וכל צבא השמים עומדים עליו׳ ונתתי לך מהלכים בין
העומדים האלה׳ ואילו בבעלי אמנה כת׳ לשבת עמדי׳
בני התחברו לבעלי אמונה ורדפו אחריהם והוו
מתאבקים בעפר רגליהם כי הנאמנות היא ההצלחה
הגלויה והמאירת כל משכיל׳ וכתוב בחותם טרפארוס
הפילוסוף מי שידבק בו האמונה ידבק בו רצון בני
האדם׳ ואמר חכם אחד אין דבר גדול מן האמונה
וקצת בני אדם סובלים הפגעים יותר מקצתם והריש
והחולי והפחד׳ ודעו כל אלה משערי האמונה׳
ואמר אחר אין בטוח כנאמן׳ בני אל תהי ׳
מעלת האמונה קלה בעיניכם שהרי החזיקו בה אבות

העולם׳ כאברהם כת׳ והאמין בי״י ויחשבה לו צדקה ׳
וביצחק כת׳ ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה
ההיא מאה שערים ויברכהו י״י׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל למה
מדדו כדי לעשרן׳ ובתרומות ומעשרות מצינו אמונה
כענין שנ׳ והיה אמונת עתיך חוסן ישועות וגו׳ ופירשו
חכמ׳ ז״ל אמונת זה סדר זרעים שהאמינה התורה לאדם
להרום ולעשר תבואתו בלי עדות וראייה אחרת׳ וביעקב
כת׳ תתן אמת ליעקב וגו׳ ועוד אמרו כל מי שיש לו
מה יאכל היום ואו׳ מה אוכל למחר הרי זה מחוסר אמנה
מי שברא היום ברא פרנסתו׳ בני הוו זהירין לעשות
מלאכתכם באמונה וכל מעשיכם הרוחנים והגופנים
יהיו באמונה ובישר כדי שתתברכו מפי הא׳ ומפי הבריות
כי בעשות האדם הפך האמונה מצינו בו קללה כענין שנ׳
ארור עושה מלאכת י״י רמיה׳ ומכלל ארור אתה שומע
ברוך׳ ואמר חכם אחד ראוי מבני אדם להיות משובח
מי שגדלה תשוקתו בקנות החסד והאמונה׳ גדולה
היא האמונה שכל זמן שהבריות נושאין ונותנין זה עם
זה באמונה הקב״ה עושה עמהן צדקה מן השמים ומוריד
להם גשמי ברכה ועולי רצון בעיניהם כענין שנ׳ אמת
מארץ תצמח וצדק משמים נשקף׳ ולא עוד אלא שהעולם
מתקיים בזכות בעלי אמנה׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל על שלשה
דברים העולם עומד על הדין ועל האמת והשלום שנ׳
אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם׳ ומה היא האמונה
תחילת האמונה שיבטח האדם באלהים ולא יירא משום
דבר׳ וירצה בגזירת המק׳ וימסור עצמו ונפשו אליו׳
ושיהיה משאו ומתנו ודבריו כולם באמונה ובישר׳ ויאמר
על הין הין ועל לאו לאו׳ ואינו אץ להעשיר לא שבטחונו
בהקב״ה בכל ענייניו כענין שנ׳ בטח בי״י ועשה טוב שכון
ארץ ורעה אמונה׳ ומה שיבטיח יקיים ביכולתו׳
ומסעיפי המידה המשובחת הזאת יוצאת הצדק שיהא
כל משקלותיו שלאדם וכל מדותיו צדק כענין שנ׳ מאזני

צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם · וכל דבריו
ועניניו מתוקנים ומסודרים על פי הצדק · ואינו מבקש שום
מעלה ויתרון על בני אדם · ואומר כי פרי האמונה
העושר · ופרי הכחש הריש והעני · ודבר ידוע הוא שיהיה
הנאמן עני והמכחש עשיר · ודע בני כי הנאמן יעלהו
הש׳ אל המעלות הרמות ולמשרת השרים והמלכים · בני
הידבקו בנאמנות ובצדק כי האמונה והצדק תולדות הטובות
והחסד · ואמר חכם אחד מי שבחר בצדק למענו
ייכנעו לו בני אדם בעל כרחם · וצריך לו לאדם לנהוג
עצמו באמונה ובצדק אפילו בדברים בעלמא שנוהג עם
חבירו · שכך אמרו חכמ׳ ז״ל מה ת״ל איפת צדק והין צדק
יהיה לכם · והלא הין בכלל איפה היא · לא שיהא הין שלך
צדק ולאו שלך צדק · ועוד אמרו חכמ׳ ז״ל כל העושה
ונותן בדברים אין מוסרין אותו למי שפרע · אבל אמרו
חכמ׳ כל המבטל את דבריו אין רוח חכמ׳ נוחה הימנו ·
ושמא תאמ׳ במה שמוציא בשפתיו בלבד צריך לו לאדם
להיות נאמן · אבל במה שמחשב בליבו אין בכך כלום · הרי
כבר נאמ׳ הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו · וכן
מצינו ברב ספרא שהיה לו חמור למכור ובא אדם אחד
לקנותו ואמר לו תנהו לי בכך וכך מעות ואותה שעה
היה רב ספרא קורא קרית שמע ולא השיבו · וכסבור אותו
האיש שלא היה בדעתו שלרב ספרא ליתן לו החמור באותן
הדמים שאמ׳ לו ולפיכך לא השיבו · והוסיף לו על דמיו ·
ואחרי שסיים רב ספרא את תפילתו אמ׳ לאותו האיש
משעה שאמרת לי תנהו לי בכך וכך מעות גמרתי בליבי
ליתנו לך · ומה שהוספת אחריכן איני רוצה אותם ·
ושמא תאמ׳ הריני נוהג באמונה עם ישראל לפי שהוא
נוהג עמי באחוה · אבל עם הגוי אין בכך כלום · כבר
אמרו חכמ׳ ז״ל גזל גוי אסור · וכן אם הגוי סומך
על אמונתך בין בדברים בין במקח וממכר צריך אתה
לנהוג עמו באמונה ובצדק כדי שיתקדש שם שמים על

ידך · דתנא רבי אליהו בארבעה דברים העולם מתקיים מתוך
צדקה ומתוך הדין ומתוך האמת ומתוך השלום · בא אדם
אחד ואמ׳ לי ר׳ מעשה היה בי שמכרתי לגוי ארבעה כ׳
כורים שלתמרים ומדדתים לו בבית אפל מחצה על מחצה
ואמ׳ לי אתה ואלהים אשר בשמים יודע על מידה שאתה
מודד לי · מתוך שמדדתים לו חיסרתיו שלש סאין שלתמרים
לאחר מיכן נטלתי את המעות ולקחתי בהן כד אחד של
שמן והינחתיו במקום שמדדתי התמרים לגוי · נקרע הכד
ונשפך השמן והלך לו · אמרתי לו בני הכת׳ או׳ לא תעשק
את רעך וגו׳ רעך הרי הוא כאחיך · ואחיך הרי הוא
כרעך · הא למדת שגזל הגוי גזל ואין צריך לומ׳ שלאח ·
לכך היה אבא אליהו שונה לעולם יהא אדם ירא שמים
בסתר ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו · וכל מי
שנושא ונותן עם חבירו באמונה הרי הוא מודה בהקב״ה
שהוא אמת · וכל המכחש בחבירו הרי הוא מכחש בהקב״ה
שנ׳ אין ה׳ רואה אותנו עזב ה׳ את הארץ · בני אם
תמיכתם פרנסין על הציבור להוציא ממון על דבר
ידוע או על כל ענייניהם עשו מלאכתכם באמונה
ואע״פ שמחזיקין אתכם לנאמנין אל תתפארו בעצמכם
לומ׳ אילמלא שמחזיקין אותנו נאמנין לא היו ממנין אותנו
על צרכיהן ולא נבוא עמהן לחשבון לא תבואו עמהן
לחשבון ואל תתביישו · מי לנו נאמן יותר ממשה רבינו ע״ה
שנא׳ בו בכל ביתי נאמן הוא · ואע״פ כשגמר מלאכת
המשכן אמ׳ להן לישראל בואו ונעשה החשבון לפניכם ·
נתכנסו כל ישראל אצלו ואמ׳ להן משה אלה פקודי המשכן
משכן העדות אשר פקד על פי משה וגו׳ כך וכך יצא
על המשכן · עם כשהוא יושב ומחשב שכח אלף ושבע
מאות וחמשה ושבעים שקל שעשה ווים לעמודים · התחיל
יושב ותוהא · אמ׳ עכשיו יאמרו ישראל משה נטלן לעצמו
האיר הקב״ה את עיניו וראה אותן עשויין ווין לעמודים
אמ׳ ואת האלף ושבע המאות עשה ווים לעמודים וגו׳ ·

בחותה שעה נתפייסו ישראל על מלאכת המשכן ׳ ומהו
משכן העדות׳ דא׳ להן משה הרי אתם מעידין עלי
מה שאני נותן לכם את החשבון ׳ ואע״פ שלא הוצרך
משה רבינו ע״ה לעשות חשבון עם ישראל ללמד דרך ארץ
שכל מי שנתמנה על הציבור יעשה החשבון עם
הציבור כדי להוציא את עצמו מן החשד כענין שנ׳
והייתם נקיים מה׳ ומישראל׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל אע״פ
שיש לו לאדם גיזבר נאמן בתוך ביתו יצור וימנה שנ׳
ויהי כראותם כי רב הכסף בארון ויעל סופר המלך והכהן
הגדול ויצורו וימנו את הכסף הנמצא בית ה׳ ׳ ודעו
לכם בני כי מן האמונה תיוולד הסבל שסובל מאהבה
כל מה שיגזור הבורא עליו הן טוב הן רע׳ וסובל
בעצמו כל מה שאסר הבורא עליו ומאמין בו שישלם
לו שכרו לעתיד לבוא׳ כמו שאמר חכם אחד הסבל
שני מינין׳ סבל הצרות׳ והסבל במה שאסר הבורא עליך׳
ואמר הזכרון שני מינין׳ זכרון הסבל בעת הפגע׳
וטוב ממנו זכרון הבורא במה שאסר עליך להיות מבדיל
בינך לבינו׳ בני אם בא לכם שום פגע תהיה
הסבל מזומן ותדחו אותו בסבל ותנו הודאה לבורא
במה שגזר עליכם כי הסבל הוא העושר הגדול׳ ואמר
חכם אחד מי שיגביר הסבל בעת צרתו יגיע אל חפצו
מרוס לבבו׳ בני אם תתגבר עליכם תאוותכם
הכניעוה בסבל כי הסבל ממידות החסידים׳ וכל מי שהוא
סבלן יהיה אדון׳ ואם יסבול היום דבר אחד מן האנשים
סוף שיסבלו ממנו האנשים דברים רבים׳ וממידת
הסבל אם יחרפוהו בני אדם ויגדפו אותו שלא יענה
אותם דבר׳ וכל שכן אם יכו אותו ומתגבר בעצמו וסובל
שהיא ממידות החסידים ויראי הש״י׳ ואמר חכם אחד
הסבל מר ומעביר מבעליו הנזק׳ בני אם לא תוכלו
להינקם מאויביכם אם לא יגיע אליכם נזק טוב שתסבלו
ולא תתנקמו משתנקמו ותתנזקו׳ כמו שאמר חכם

אחד אין למי שאין לו יכולת טוב מן הסבל׳ ואמר
מי שישים הסבל תכליתו יגיעהו הסבל אל חפצו
אשריהן בעלי אמונה שזוכין להן ולכל העולם
כולו באמונתן כענין שנ׳ שוטטו בחוצות ירושלם וראו
נא ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עושה
משפט מבקש אמונה ואסלח לה׳ ולא עוד אלא שזוכה
לחיים בעולם הזה ולעולם הבא׳ שנ׳ בחוקותי יהלך
ומשפטיי שמר לעשות אמת הוא חיה יחיה נאם ה׳
אלהים׳ חיה בעולם הזה יחיה לעולם הבא׳ לכן בני
הוו זהירין במעלת המידה הזאת כדי שתירשו חיי העולם
הזה ותנחלו חיי העולם הבא׳ והאלהים יצליחנו בה
ברחמיו הרבים׳ ואחרי אשר הגענו עד כאן
לספר בשבח האמונה ובעליה נספר בגנות הגנבה והגזל
ובעליהן כדי להביאם למידת הנאמנות בעזרת שדי׳
דעו בני כי מידת הגזל והגנבה מידה משוקצת
ונמאסה מאד לפני המק׳ כענין שנ׳ אני ה׳ אוהב משפט
שונא גזל בעולה׳ שכל זמן שאדם מקריב קרבן מן
הגזל לא די שאינה עולה לו לרצון אלא שמלמד עליו
קטיגוריא לפני המק׳׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל לולב הגזול
והיבש פסול׳ משלו חכמ׳ משלה למה הדבר דומה
ללסטים שהיה יושב בפרשת דרכים ומלסטים את הבריות׳
פעם אחת עבר משם שלוחו שלמלך שהיה המלך שולחו
לגבות מס ממקום אחד וקם עליו הליסטים הזה ולקח
ממנו כל מה שהיה לו׳ לימים נתפש אותו הליסטים
וניתן בבית הסוהר׳ שמע עליו אותו השליח שלמלך
ובא אצלו ואמ׳ לו אם אתה נותן לי כל מה שלקחת לי
ממני אלמד עליך זכות לפני המלך׳ אמ׳ לו אין לי
מהם כי אם זה המלבוש שהיה מן השלל ונתנו לו׳ אמ׳
לו למחר כשתבא לדין ויאמר לך המלך יש לך אדם שילמד
עליך זכות תאמר יש לי איש פל׳ והמלך ישלח ויקראני
ואלמוד עליך זכות׳ למחר כשהיה הולך לדין אמ׳ לו

המלך כלום יש לך אדם שילמד עליך זכות. אמ' לו איש
פל'. שלח המלך בשבילו ואמ' לו מה אתה יודע זכות בזה
האיש. אמ' לו יודע שבשעה ששלחת אותי לגבות המס
ממקום פל' קם עלי ולקח כל מה שהיה לי והרי זה המלבוש
שהחזיר לי יעיד עליו. התחילו הכל דומ' אוי לו לזה
שנעשה סניגורו קטיגורו. כך אדם לוקח לולב כדי
לזכות בו ואם היה הלולב גזול הוא צווח לפני המק' ואו'
גזול אני חמוס אני. ומלאכי השרת דומ' אוי לו לזה
שנעשה סניגורו קטיגורו. בני באו וראו כמה קשה
מידת הגזל שהרי הקישו הכת' לעבירות חמורות שכתוב'
כענין שנ' והייתי עד ממהר במנאפים ובמכשפים
ובנשבעים בשמי לשקר ובעשקי שכר שכיר אלמנה
ויתום ומטי גר ולא יראוני. לכך משה מזהיר את יש'
לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו. שכל
הגונב או גוזל דבר מחבירו הוא מכחש ואו' לו לא גנבתי
ולא גזלתי לך דבר. והלה מביאו לבית דין וטוען עמו
כמו שגנב או גזל ממנו דבר פל' והוא משקר בבית דין
ואו' לא היו דברים מעולם. והלה משביעו ואו' משביעך
אני אם גנבת או גזלת ממני כך וכך. והוא עונה אחריו
אמן. ונמצא עובר על לא תשבעו בשמי לשקר. ולכשיתפרסם
הדבר שהוא גנב אותו הדבר או גזלו הרי נתחלל שם
שמים על ידו ועבר על וחללת את שם אלהיך. אוי להן
לבריות שגונבין וגוזלין וחומסין ממון חביריהם ומרבין
נכסים מממון שאינו שלהן ועליהן הנביא צווח ואו' הוי
המרבה לא לו. ואמרו חכמ' ז"ל כל הגוזל את חבירו שוה
פרוטה מעלה עליו הכת' כאילו הרגו שנ' כן ארחות כל
בוצע בצע את נפש בעליו יקח. ולא עוד אלא שהקב"ה
גובה נפשות מן הגזלן שנ' וקבע את קובעיהם נפש.
וכן מצינו בדור המבול שלא נחתם גזר דינם אלא
בשב' הגזל כענין שנ' כי מלאה הארץ חמס מפניהם.
ואמ' חכם אחד אין דבר ממהר לאבד הטובות כמו

השקידה לעשות עול. בני באו וראו כמה קשה גזילן
של בריות לפני המק' שהרי החמיר בגזילו שלהדיוט
יותר משלהקדש. שבגזילו שלהקדש כת' ואת אשר
חטא מן הקודש ישלם וחמישיתו יוסף עליו. ואילו א'
בגזילו שלהדיוט כת' וחמישיתו יוסף עליו. חמישיות
הרבה. שכל מה שהוא כופר וחוזר וכופר מוסיף חומש
על חומש. ועוד בגזילו שלהקדש כת' ואת אשר חטא
מן הקודש ישלם. ואין בו לא תשלומי כפל ולא תשלומי
ארבעה וחמשה. ואילו בגזילו שלהדיוט כת' ישלם
שנים לרעהו ולא שלהקדש. ואמרו חכמ' ז"ל קשה גזל
הדיוט יותר מגזל גבוה. שזה הקדים חט למעילה. וזה
הקדים מעילה לחט. וכן מצינו בעולת העוף שכת' בו
והסיר את מראתו בנוצתה. מפני שהעוף הזה פורח באויר
וטס בכל העולם ואוכל מכל צד גזילות וחמסים. אמ'
הקב"ה הואיל והזפק הזה מלא גזילות וחמסים אל ייקרב
לגבי המזבח. לכך נאמ' והסיר את מראתו בנוצתה. אבל
בהמה שאוכלת על אבוס בעליה ואינה אוכלת מכל צד
הגזילות והחמסין מקריבה כולה שנ' והקריב הכהן את
הכל המזבחה. הלא תראו בני כמה קשה מידת הגזל
לפני המק' שהוא רואה אותו תמיד לפניו ואינו שוכח אותו
שכך אמרו חכמ' ז"ל שלשה אין הפרגוד ננעל בפניהן ואילו
הן אונאה וגזל וע"ז. אונאה דכת' הנה י"י עומד על חומת
אנך. וגזל דכת' חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד. וע"ז
דכת' העם המכעיסים אותי על פני וגו'. ואמרו חכמ' ז"ל
כל מה שאדם גוזל וחומס בעולם הזה אינו יוצא מעולמו
עד שאחרים בוזזין אותו דכת' ויש נספה בלא משפט.
כשם שגזל ועשה ממון בלא משפט. כך נספה בלא משפט.
ולא עוד אלא שהחמס עצמו מעיד בפניו וקם עליו
לשבט מכהו שכך אמרו חכמ' באגדה ז"ל החמס קם למטה
רשע. החמס קם. אתמהא. חס ושלום אינו קם. ואם קם
למטה רשע. לחיובו שלרשע. כלומ' להיות לו שבט מכה.

אוי להן לגזלנין ולחמסנין מקול צעקתן שלנגזלין
ושלנחמסין שעולה בחוצו השמים. וכך אמרו חכמים
באגדה ז"ל לפי שבעולם הזה העשיר אוכל את העני.
אבל לעתיד לבוא הקב"ה תובעו מידו שנ' משוד עניים
מאנקת אביונים עתה אקום יאמר יי'. הגיע העת
שאתבע מן העשירים צער העניים ושוד ואנקת אביונים
שהיו עושים אותם. בני פקחו עיניכם והבינו על
מה שאמרו חכמ' ז"ל עשרים וארבע חטאות סדר יחזקאל
ומכולם לא חתם אלא על הגזל שנ' והנה הכיתי כפי אל
בצעך. מהו הכיתי כפי אל בצעך. הכרעתי כף החמס
כדי להכריעך לכף חובה. וכן הנביא מכריז וצווח
הוי בוצע בצע רע לביתו לשום במרום קינו להינצל
מכף רע. ואמרו חכמ' ז"ל קשה גזל הגזל שאפילו
צדיק גמור אינו יכול להחזירו. שנ' בלעדיי רק אשר
אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי וגו'.
ואמרו חכמ' באגדה ז"ל קשה הוא הגזל שגדולי
עולם צרכו להתוכח עליו. ואילו הן משה ושמואל. משה
דכת' לא חמור אחד מהם נשאתי. וכי מה הניח משה
לגנבין ולפקחנין. לא דבר משה בשעה שהיו ישראל
מתגלגלין ממסע למסע לא אמרתי לאחד מהן טול
כלי זה בדרך. טול כלי זה על חמורך. נשאתי. טענתי.
כמ' דתימ' ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על
החמור. גדול הדור בשעה שהוא הולך לעשות צרכי
ציבור ממי צריך ליטול את החמור לא משל ציבור. ברם
הכא ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו'. וכן שמואל
הנביא אומר את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת
מי עשקתי ואת מי רצותי. אמ' להן שמואל כשאמ' לי
הקב"ה עגלת בקר תקח בידך. לא משל ציבור הייתי
רוצה ליטול אלא משלי לקחתי אותה. וחמור מי לקחתי
כשהייתי מסבב בעיירות ושופט את ישראל משלי היה
וכי משלכם היה משלי היה אותו החמור לא משלכם.

היה צריך להיות ואת מי עשקתי ואת מי רצותי. מי
מכם שיבוא עמי כפועל ולא נתתי לו שכרו. בני ראו
וראו כמה חמורה מידת הגזל שאפילו האדם עובד ע"ז
ושופך דמים ומגלה עריות הגזל חמור כנגד כולם כענין
שנ' ראיתי את יי' נצב על המזבח ויאמר הך הכפתור
וירעשו הספים ובצעם בראש כולם. ואמרו חכמ'
באגדה ז"ל משל לקופה מליאה עונות מי מקטרג בכולם
גזל. ומשלו עוד משל לבני אדם שהיו בהן עובדי
ע"ז ושופכי דמים ומגלי עריות הגזל חמור כנגד כולם.
שנ' ובצעם בראש כולם. כלומ' תחילת פורענותן יבוא
להם בשביל הגזל שגוזלין וחומסין זה מזה. ומפני
מה החמירה תורה בגנב יותר מבגזלן שהגנב משלם
כפל והגזלן אינו משלם כפל. מפני שהגזלן השוה כבוד
עבד לכבוד קונו. והגנב לא השוה כבוד עבד לכבוד
קונו שהרי עשה עין העליונה כאילו אינו רואה. ושמא
יאמר אדם מכיון שאני לא גונב ולא חומס ולא גוזל מותר
לי לחלוק עם הגנב בגניבתו שהרי אני לא גנבתי כלום.
הרי כבר נאמ' חולק עם גנב שונא נפשו אלה ישמע ולא
יגיד. ששומע את הנגזל משביע את הגנב בבית הכנסת
באלה ועונה אחרין אמן והשותף לא יגיד. אתלא מתלין
לאו עכברא גנב אלא חורא גנב. וכל מי שהוא להוט
אחר הגניבה והגזל מארה משתלחת בממונו ואפילו
כמה שבא לידו בהיתר. שנ' הנה יחבל און והרה עמל וילד
שקר. ולא עוד אלא שנופל בגיהנם כענין שנ' בור כרה
ויחפרהו ויפל בשחת יפעל. וכשם שאסור לגנוב ממון האדם
חבירו כך אסור לגנוב דעתו שלחבירו שאף הגונב דעת
הבריות נקרא גנב שנ' ויגנב אבשלום את לב אנשי יש'.
ואמרו חכמ' ז"ל שגנב שלש גניבות לב אביו ולב בית
דין ולב ישראל. ועוד אמרו שבעה גנבים הן והראשון
שבכולן גונב דעת הבריות. כיצד המסרב בחבירו לאורחו
ואין בלבו לקרותו. והמרבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו

מקבל׳ והפותח לו חביות המכורות לחנוני׳ והמעול במידות
והמשקר במשקלות׳ והמערב את [illegible] והגורה בתלתן ואת
החומץ בשמן אע״פ שאמרו שהשמן אינו מקבל דולוס
לפיכך מושחין בו את המלכים׳ כל המתעסק באחת
מאילו הדברים נקרא גונב דעת הבריות׳ ולא דעתן
שלישראל בלבד אסור לגנוב לא אפילו דעתו שלגוי שכך
אמרו חכמ׳ ז״ל אסור לגנוב דעת הבריות ואפילו דעתו
שלגוי׳ כיצד לא ימכור לו בשר נבילה בכלל שחוטה מפני
שמתעהו׳ ועוד שמא יחזור וימכרנה לישראל׳ וכן כיוצא
בדברים הללו נקרא גונב דעת הבריות׳ ואסור לעשות
ולנהוג בהן אפילו עם הגוים׳ ואם לגנוב דעתו שלגוי
אסור כל שכן שאסור לגנוב לו ממונו כדי שלא יתחלל
שם שמים על ידו׳ אוי להן לגנבים ולגזלנין שאין
מוצאין קורת רוח והנאה בממון שעשו מגניבה וגזל׳
ולא עוד א״א שמתים בלא זמנן כענין שנ׳ קורא דגר
ולא ילד עושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו
ובאחריתו יהיה נבל׳ ומפני שהגניבה והגזל עונשן
מרובה ונפשו שלאדם מתאוה עליהן ומחמדתן לפיכך ריבתה
תורה עליהן אזהרות הרבה כענין שנ׳ לא תגנבו ולא
תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו׳ אל תונו איש את אחיו׳
לא תעשוק את רעך ולא תגזול׳ לא תעשו עול במשפט
במידה במשקל ובמשורה׳ כדי שלא ליתן פתחון פה לבעל
הדין לחלוק לא הזהירה תורה בלשון הזה׳ לפיכך הקפידה
תורה להזהיר בכל לשונות הללו שבכולן הוא מפסידו ממון׳
והאונאה בכלל גזל וגניבה היא׳ והוא שהאדם
מתעסק להונות את חבירו בין במקח וממכר בין בדברים׳
ודבר זה חטא גדול שהרי על שניהם הזהירה תורה׳ במקח
וממכר כת׳ וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד
עמיתך אל תונו איש את אחיו׳ ובאונאת דברים כת׳
ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך׳ ואמרו חכמ׳
ז״ל כשם שאונאה במקח וממכר כך יש אונאה בדברים׳

גדולה אונאת דברים מאונאת ממון׳ שבאונאת
ממון הוא או׳ אל תונו איש את אחיו׳ ובאונאת דברים כת׳
ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך׳ ממי שפיקדך
עליו׳ גדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזה בגופו
וזה בממונו׳ ועוד זה ניתן להישבון׳ וזה אינו ניתן
להשבון׳ ואפילו אשתו ובניו ובני ביתו אסור להונותם
בדברים׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל מאי דכת׳ ולא תונו איש
את עמיתו׳ עם שאיתך בתורה ובמצות אל תונהו׳
ועוד אמרו לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו
שמתוך שדמעתה קרובה אונאתה קרובה׳ והמידה
המגונה הזאת קרובה למידת הגנב יותר מן הגזלן׳ שא׳
שכשם שהאדם אינו יודע כשנגנב לו החפץ ומי גנבו׳
כך אין האדם יודע כמה שנתאנה׳ אבל הנגזל יודע מה
שנגזל ממנו ומי גזלו׳ אבל אין כח בידו להצילו מיד הגזלן׳
ואונאת דברים כיצד הרי שהיו חמרין מבקשין יין
ושמן אל יאמר להם לכו אצל פל׳ והוא לא מכר יין ושמן
מעולם׳ היו חלאים באין עליו וייסורין באין עליו אל
יאמר לו כדרך שאמרו חביריו לאיוב הלא יראתך כסלתך
תקותך ותם דרכיך׳ זכר נא מי הוא נקי אבד וגו׳ ראה
גר שבא ללמוד תורה לא יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות
שקצים ורמשים בא ללמוד תורה׳ וכן כל כיוצא באילו
הדברים נקרא אונאת דברים׳ בני בואו וראו
כמה הזהירה התורה על האונאה וכמה עונשה מרובה
שנ׳ וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל
תונו איש את אחיו׳ ואם עבר והונה סוף מוכר קרקעותיו׳
שנ׳ וכי ימוך אחיך ונמכר מאחוזתו׳ לא חזר בו סוף
יורד מנכסיו ולוקח בהלואה שנ׳ וכי ימוך אחיך ומטה
ידו עמך׳ לא חזר בו סוף שהוא מוכר את עצמו שנ׳ וכי
ימוך אחיך עמך ונמכר לך׳ לא חזר בו סוף שהוא
נמכר לגוי שנ׳ וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך
עמו ונמכר לגר תושב עמך׳ לא חזר בו סוף נמכר

לעז עצמה שנ' או לעקר משפחת גר' הרי כבר
למדנו כמה חמורה עונש האונאה' וכל המאנה את
חבירו סוף בא לידי עניות כענין שנ' השמר אל
תפן אל און כי על זה בחרת מעוני' ולא עוד אלא
הקב"ה בעצמו נפרע מן המאנה את חבירו שכך אמרו
חכמ' ז"ל הכל על ידי שליח חוץ מן האונאה שנפרע
הקב"ה בעצמו מן המאנה את חבירו שנ' הנה יי' נצב
על חומת אנך' ובשביל האונאה קצף חף בא חרון
לעולם כענין שנ' על און פלט למו באף עמים הורד
אלהים' ולא עוד אלא שבעון האונאה האומות
פושטין את ידיהן על שונאיהן של ישראל' שכך אמרו
חכמ' באגדה ז"ל אם ראית דור שמדותיו של שקר
דע שהמלכות באה ומתגרה באותו הדור' ומה טעם
מאזני מרמה תועבת יי' וכת' בתריה בא זדון
ויבא קלון' לכן בני הוו זהירין מאד במידות
הגרועות הללו והתרחקו מהן' והאלהים יצילנו
מן המידות הגרועות והפחותות וינחה לנו דרך אל
אמונתו ברחמיו הרבים'

המעלה השתים עשרה מעלת התמימות

בני בואו ואלמדכם מעלת התמימות' דעו בני כי
מעלת התמימות מעלה גדולה ויקרה' שכל מי שהולך
בתמימות הקב"ה בוחר בשירותו כענין שנ' הולך בדרך
תמים הוא ישרתני' וכן צוה משה רבינו ע"ה על
עסק התמימות כענין שנ' תמים תהיה עם יי' אלהיך'
גדולה מעלת התמימות שכל ההולך בתמימות
לבו בכל דרכיו זוכה ויושב במחיצתו שלהקב"ה כענין
שנ' יי' מי יגור באהלך ומי ישכון בהר קדשך' הולך
תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו' וכן מצינו
ביעקב אבינו ע"ה שנהג עצמו במידת התמימות

כענין שנ' ויעקב איש תם יושב אהלים' וכן דוד ע"ה
שיבח ההולכים בתמימות שנ' אשרי תמימי דרך ההולכים
בתורת יי'. ומה הוא התמימות שידבר האדם דברין
בלי רמאות' ומשאו ומתנו בלי רמאות ומרמה' ופיו
ולבו שוין' שכל מי שהוא אחד בפה ואחד בלב אינו
נקרא תם אלא שנקרא חנף ורמאי בלי ספק כענין שנ'
מרמה בלב חורשי רע וגו'' ומאותות התמימות מי
שעושה צדקה עם הבריות כענין שנ' צדקה תצר תם
דרך וגו'' וכל מי שהולך בתמימות הקב"ה מסייעו
במעשה עבודתו ומתמים דרכיו כענין שנ' עם חסיד
תתחסד ועם גבר תמים תתמם' וכן אמרו חכמ' ז"ל
בא ליטהר מסייעין אותו' גדולה היא מידת התמימות
לפני המק' שכל מי שהולך בתמימות הקב"ה רוצה וחפץ
בו כענין שנ' ורצונו תמימי דרך' ולא עוד אלא שבשביל
התמימות מיישר האדם את דרכיו שנ' צדקת תמים
תישר דרכו וגו'' וכל מי שהולך בתמימות עם הב'
והבריות הקב"ה משמרו מן החטאים והעונות כענין
שנ' ואהי תמים עמו ואשתמר מעוני' וכן הוא או' ואני
בתומי תמכתני ותציבני לפניך לעולם' ומן המידה
המשובחת הזאת יוצאת מידת האמת שהיא מי"ג מידות
שנתייחס בהן הבורא כענין שנ' ארך אפים ורב חסד
ואמת' ולא עוד אלא שחותמו שלהקב"ה אמת שכן אתה
מוצא אלף בראש האותיות מ"ם באמצעו ת"יו
בסופו' גדולה היא מעלת אמת שכל העולם כולו
עומד על האמת כענין שנ' אמת מארץ תצמח וצדק
משמים נשקף' ואמרו חכמ' באגדה ז"ל בשעה שברא
הקב"ה את אדם הראשון נעשו מלאכי השרת כיתין
כיתין וחבורות חבורות' מהן אומ' ייברא ומהן אומ'
אל ייברא' וכן הוא או' חסד ואמת נפגשו צדק ושלום
נשקו' חסד או' ייברא שכולו גומל חסדים' ואמת או'
אל ייברא דכוליה שיקרין' צדק ושלום שקו' צדק

דוד· יברא שהוא עושה צדקות· ושלום או' אל ייברא
דכוליה קטטה· מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכה
לארץ שנ' והשלך אמת ארצה ועשתה והצליחה· אמרו
מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו שלעולם עד מתי אתה
מבזה הטכסים שלך· תעלה אמת מן הארץ· לכך שנ'
אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף· שאילולי
שהשליך הקב"ה אמת בבריותו שלעולם לא היה ראוי
לעמוד לפי שהשקר אינו עומד· וכשם שהשקר אינו
עומד כך מעשה השקר אינו עומד· לכך הוצרך לשתף
אמת בבריותו שלעולם· וכן הוא או' ראש דברך אמת
ולעולם כל משפט צדקך· ואו' וה' אלהים אמת הוא וגו'
ואמרו חכמ' ז"ל שהוא אלהים חיים ומלך עולם וכדין
לקיים אמרותיו· לפיכך ילמד האדם ממידת קונו
לאמת את דבריו בכל ענין שיוכל· ויודה על האמת
בכל מה שיעבור עליו הן טוב הן רע· גדולה
מעלת האמת שכן שמה הולכת מסוף העולם ועד סופו·
שכשם שאותיות אמת הן מפוזרין· אל"ף בראש הא'
האותיות· מ"ם באמצען· תי"ו בסופן· ולא עוד אלא
שהאמת מתקיים ועומד על יסודותיו כשם שאותיות
אמת מרובעות ויש להן על מה שייסמכו· וכן
כשמינה משה רבינו ע"ה את הדיינים ביקש אנשי
אמת כענין שנ' אנשי אמת שונאי בצע· מפני שכל
המחזיק במידת האמת אינו קרוב לבוא לידי הטיית
דין· ונמצא ששאלו אדם גדול כמה היגעת אל המנוח
הזה ואתה מן הכושים· אמר בדבר אמת· והשמטתי
והימנעתי מן העשק· ושלא שאלתי על מה שאינו צריך
לי· ואמר חכם אחד שפת אמת פרי הצניעות
והחריצות מותר התאוות· והמתן מגדל עוז· והמהירות
מביאה אל החרטה· בניי הוו רגילין לדבר האמת
שכל מי שאוהב את האמת מציל את נפשו מדינה של
גיהנם· ולא עוד אלא שמציל כמה נפשות מן המיתה

כענין שנ' מציל נפשות עד אמת וגו'· שכל המעיד
עדות אמת בדין מציל כמה נפשות נפשו ונפש התובע
והנתבע· צאו וראו כמה גדולה מעלת האמת שכל
מי שהוא אוהב את האמת הרי הוא מציל את נפשו
ונפש בניו ובנותיו מן המיתה· שכן מצינו בתלמוד
חכם אחד שאמר מריש הוה אמינא ליכא קושטא
בעלמא· ואמר לו תלמיד חכם אחד שאפילו היו נותנין
לו כל ממון שבעולם לא היה משנה בדיבורו שפעם
אחת נטפל במקום אחד וקושטא שמיה ולא היו משנין
בדיבורן ולא היה מת אדם לשם כי אם זקן ושבע ימים·
ולקח אשה מהם והיו לו ממנה שני בנים· פעם אחת
היתה יושבת אשתו וחופפת ראשה במסרק· באת אחת
משכינותיה ודפקה על הדלת· אמר בלבו אין דרך ארץ
שתכנס בבית כנגד שאשתו עומדת פרועת ראש· ואמר
לאותה השכינה שאין אשתו בבית· ומתו לו שני בניו·
באו אנשי המקום לפניו ואמרו לו מה זה ועל מה זה·
ומה עון יש בידו שמתו בניו· אמ' להן כך וכך היה המעשה
אמרו לו צא מעמנו ואל תגרה דבר באותן האנשים·
וגדולי החכמים היו משתבחין בכלל שאר מדותיהם
ואומ' מעולם לא אמרתי דבר וחזרתי לאחוריו· ואעפ"י
שמידת האמת מעלה גדולה אעפ"כ יש דברים שמותר לו
לאדם לשנות בהם אם ישאלו אותו עליהם· שכן אמרו
חכמ' ז"ל בהני תלת מילי משנו רבנן בדיבורייהו ואין בכך
כלום· ואילו הן במסכתא ובפוריא ובאושפיזא· ועוד
אמרו מותר לשנות בדברי שלום שנ' כה תאמרו ליוסף אנא
שא נא וגו'· לפיכך מותר לו לאדם לשנות בדבריו כדי לקיים
התורה והמצות ולעשות שלום בין אדם לחבירו וכדי
שלא להוציא דבר נבלה ומגונה מפיו הכל לפי השעה
והצורך· לכן בניי הוו זהירין במעלת המידה הזאת
מפני שהיא מן המידות העליונות· והאל יתעלה יזכנו
בה ברחמיו וחסדיו הרבים· ואחרי אשר הגעתי עד

כאן לספר בשבח מעלת התמימות ובעליה ונספר בגנות
הרמאות ובעליה כדי להדריכם במידת התמימות בעזרת
שדי׳ דע בני כי מידת הרמאות מידה שנואה
ומגונה מאד לפני המק׳ שכל מי שמרגיל עצמו לרמות
את חבירו הרי הוא חשוב כאילו הרג כענין שנ׳ כמתלהלה
היורה זיקים חיצים ומות׳ וא׳ כן איש רמה את רעהו
ואמר הלא משחק אני׳ ולא עוד אלא כל מי שמרגיל
לרמות את חבירו בידוע שחורש עליו רעה כענין שנ׳
מרמה בלב חורשי רע וגו׳ ועל זה הזהיר שלמה בחכמתו
וא׳ אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך׳
וכל מי שבא על חבירו ברמאות סופו לשקר לו׳ וכל
מי שמרגיל עצמו לדבר בשקר כביכול כאילו מכחיש הק׳
שהוא האמת׳ שאין השקר נקרא שקר אלא מפני שאינו
אמת׳ וכל הדובר שקר על חבירו כביכול כאילו דיבר
שקר על בוראו׳ צאו וראו כמה קשה מידת השקר
שבשביל הדיבה והשקר שהוציאו המרגלים על ארץ יש׳
נחתם גזר דינן של ישראל למות במדבר מבן עשרים
שנה ומעלה׳ וכן אתה מוצא בדואג ואחיתופל שלא
נטרדו אלא מפני שהיו להוטין אחר השקר כענין שנ׳
נפשי בתוך לבאים אשכבה לוהטים בני אדם שיניהם
חנית וחצים ולשונם חרב חדה׳ מידה שנואה היא
השקר לפני המק׳ שכל מי שלהוט אחר השקר אינו מקבל
פני שכינה׳ שכך אמרו חכמ׳ ז׳ל ארבע כיתות אינן
מקבלות פני שכינה ואילו הן׳ כת ליצים׳ כת שקרים׳ כת חנפים
כת מספרי לשון הרע׳ כת ליצים דכת׳ משך ידו את
לוצצים׳ כלומ׳ משך ידו מן הליצים שלא ידור עמו
כת שקרים דכת׳ דובר שקרים לא יכון לנגד עיני׳
כת חנפים דכת׳ כי לא לפניו חנף יבוא׳ כת מספרי
לשון הרע דכת׳ כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע׳
בני בואו וראו כמה קשה מידת השקר שהרי
הקישה הכת׳ לעבירות חמורות שבתורה שנ׳ לא תענה

ברעך עד שקר׳ ובכל העבירות שבתורה תמצא לכל
אחת ואחת מיתה מפורשת בה ואין להמית העובר את
העבירה אלא במיתה הכתובה בה בלבד׳ ובלא תענה ברעך
עד שקר תמצא בה כל ארבע מיתות בית דין׳ שכת׳
המיתה שיעיד לה׳ עשות לחבירו באותה מיתה עצמה
הוא נדון כענין שנ׳ ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו׳
שכל הזוממין מקדימין לאותה מיתה׳ חוץ מגלות שאם
העידו על אדם שהרג נפש בשוגג והוזם אין זומ׳ יגלה
זה תחתיו אלא לוקה׳ ולמה לא נמצא גלות בעדים זוממין
לפי שהשקר אין מקום מחזיקו ואם בא לגלות אנה
יגלה׳ וכן הוא אומ׳ לא ישב בקרב ביתי עושה רמיה דובר
שקרים לא יכון לנגד עיני׳ משל למה הדבר דומה
למלך שהעביר כרוז בכל מלכותו כל מי שאינו נאמן
במלכותי יצא מן המלכות ואם לאו יתיזו את ראשו׳
כך אמ׳ הקב׳ה כל מי שהוא להוט אחר השקר אינו ראוי
לדור בעולמי׳ מפני שאני בראתי העולם באמת שאילמלא
כן לא היה העולם מתקיים׳ ואין שקר דר אצל האמת׳
ואם יאמר אדם לא נאסר אלא להעיד עדות שקר
על חבירו אבל לדבר שקר בעלמ׳ מותר׳ הל׳ מדבר שקר
תרחק׳ אפילו מדיבור קל של שקר תרחק ואעפ׳ שאינו
מזיק לשום אדם׳ ותנא דבי אליהו הכל ברא הקב׳ה
בעולמו חוץ ממידת השקר שלא ברא ומידת הנוול שלא
עשה שנ׳ הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה
ואין עול צדיק וישר הוא׳ וא׳ ה׳ צדיק בקרבה לא
יעשה עולה׳ וא׳ חלילה לאל מרשע ושדי מעול׳ כי
פעל אדם ישלם לו וכאורח איש ימציאנו׳ מעיד אני
עלי שמים וארץ שאילמלא לא נקנסו בני אדם למיתה
אין כל בריה יורד לפני קבר אלא מתוך שיאכל וישתה
ושמח הוא עם אשתו ועם בניו ועל בני ביתו ונפטר
לבית עולמו׳ ואין פירות ותבואה באין לידי הרקבה
אלא מתוך דרכיהן של בני אדם׳ ואין בני אדם באין לידי

בושה לא מפני דרכיהן · ואין עונשן שלבני אדם כהורתן ·
בחצי ימיהן לא מתוך דרכיהן · ואין הנשים מיטמאות
בזיבה לא מתוך דרכיהן שנ׳ כה אמר יי׳ בורא השמים
הוא האלהים יוצר הארץ ועושה הוא כוננה לא תהו בראה
לשבת יצרה אני יי׳ ואין עוד · בא ולמד מדרך ארץ
כלום אדם בונה בית שלא להכנס בו פירות ולהכנס בו
כלים ולהכנס בו כספים · או שמא להיות בו את האור ·
אף כאן בני אדם מתוך דרכיהן הן נדונין · דנין אותן
מתוך דרך הארץ בשביל להצילם מיום הבא לקראתם
שנ׳ אוי להם כי נדדו ממני וגו׳ · בשלשה דברים יהא
אדם מסתכל בכל יום · בשעה שנכנס לבית הכסא ·
ובשעה שמקיזין לו את הדם · ובשעה שהוא עומד על
המת · בשעה שנכנס לבית הכסא יומ׳ לו ראה דרכך
דרך בהמה · ובשעה שמקיזין לו את הדם יומ׳ לו ראה
שבשר ודם אתה · ובשעה שהוא עומד על המת יומ׳
לו ראה להיכן אתה הולך · ועדיין אינו חוזר לא שנ׳
שמרבה דברים בטילים שנ׳ אולת אדם תסלף דרכו ועל
יי׳ יזעף לבו · ובשקר הוא או׳ מדבר שקר תרחק וגו׳
עד כי לא אצדיק רשע · ואו׳ ואיש את רעת רעהו אל
תחשבו בלבבכם ושבועת שקר אל תאהבו כי את כל
אלה אשר שנאתי נאם יי׳ · ובאי זה צד יעשה אדם
עושה אדם עצמו צדיק לדבר אמת מוסרין לו מלאך
שמתנהג עמו כדרך הצדיקים ומדבר אמת · עושה
אדם עצמו חסיד לסבול את הכל מוסרין לו מלאך שנ׳
שמתנהג עמו כדרך החסידים ומקבל את הכל · ואם
עושה אדם עצמו רשע לכחש ולשקר מוסרין לו מלאך
שמתנהג עמו כדרך הרשעים ומכחש ומשקר · עושה
אדם עצמו מידה בינונית מוסרין לו מלאך שמתנהג
עמו בדרך מידה בינונית שנ׳ אני יי׳ חוקר לב לתת
לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו · ועל ידי דוד הוא או׳ עם
חסיד תתחסד ועם גבר תמים תתמם · עם נבר תתברר

ועם עקש תתפתל · ואו׳ ואת עם עני תושיע ועיניך על
רמים תשפיל · עם עני תושיע · עם שעונות יפה לו וע׳
ועיניך על רמים תשפיל · אילו אומות העולם · ואו׳ כי פי
עליון לא תצא הרעות והטוב · הטובה אינה יוצאה לעושה
רעה · והרעה אינה יוצאה לעושה טובה · לא טובה כלפי
טובה ורעה כלפי רעה · לפיכך הבא על חבירו בדברי
שקר סוף שנפרעין ממנו בשקר · וכן הוא או׳ אל יאמן
בשוא נתעה כי שוא תהיה תמורתו · מידה כנגד מידה ·
אוי להן לשקרים ולנושאי שמו שלהקב״ה על שקר
שהקב״ה בעצמו נפרע מהן בעונין שנ׳ לא תשא את שם יי׳
אלהיך לשוא כי לא ינקה יי׳ את אשר ישא את שמו לשוא ·
ולא עוד אלא שהקב״ה בעצמו מעיד עליו וממהר ליפרע
ממנו בעונין שנ׳ והייתי עד ממהר במנאפים ובמכשפים
ובנשבעים בשמי לשקר וגו׳ · בני בואו וראו כמה
מגונה מידת השקר אפילו בדברים בעלמ׳ · שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל לא לימא ליה איניש לינוקא דיהיבנא לך האי
מידי ולא יהיב ליה דקא מליף ליה שיקרא שנ׳ למדו לשונם
דבר שקר וגו׳ · ולא עוד אלא כל מי שהוא להוט אחר
השקר אין מאמינין לו כלום שכך עונשו שלבדאי שאפי׳
אמת יו׳ אין שומעין לו · וכל מי שהוא להוט אחר
השקר טורק מעליו עולו שלמלך שאוהב את האמת ושונא
את השקר · תדע שכן הוא שכשברא הקב״ה העולם
וכל אשר בו לא ברא השקר · שכך אמרו חכמ׳ באגדה ז״ל
לא ברא האלהים שקר אלא שקרא כל הרשעים ממוחן · הרה
עמל וילד שקר · והיכן הן גדולין שלשקר בגיהנם · לכך
שנ׳ בור כרה ויחפרהו וגו׳ · שכל מה שהשקר מוליד
לבאר שחת מוליד · לכך שנ׳ בור כרה ויחפרהו וגו׳ ·
זומ׳ במשל מה דשקרא מוליד פחתה נסבה · וכל זמן
שהבריות מתרחקין מן השקר ומידבקין באמת הקב״ה
מושיען בעונין שנ׳ ויאמר אך עמי המה בנים לא ישקרו
ויהי להם למושיע · ועם המידה המגונה הזאת

מסתעפת מידת החונף שאין לך עיקר שלא תהיה חנופה עמו ·
והיא גם היא מידה שנואה ומשוקצת לפני המק׳ · שכל
הרואה את חבירו עובר עבירה או מדבר דבר שלא
כהוגן ואינו מוכיחו אלא שמחניף לו אין לו חלק לעולם
הבא שנ׳ גם הוא לי לישועה כי לא לפניו חנף יבוא ·
ולא עוד אלא כל מי שהוא רואה דבר ערוה בחבירו
ואינו מוכיחו אלא שמחניף לו ומחפה עליו מעלין עליו
כאילו הרגו כענין שנ׳ בפה חנף ישחית רעהו וגו׳ ·
ותנא דבי אליהו חורשי רע ומהפכי דברים ומפטירי
שפה ומחליקי לשון עליהן הכת׳ או׳ יהי דרכם חושך
וחלקלקות וגו׳ · ואמ׳ חסיד אחד לתלמידיו אילו
לא היה לכם עון הייתי מפחד עליכם בדבר שהוא
גדול מן העון · אמרו לו ומה הוא · אמ׳ להן הגאוות
והחונף · בני צאו וראו כמה קשה מידת החונף
שכל מקום שהחנופה מצויה שם גלות מצויה · שכך
אמרו חכמ׳ ז״ל כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה שנ׳
כי עדת חנף גלמוד וגו׳ · ולא עוד אלא כל עדה שיש
בה חנופה מאוסה כנדה שכן בכרכי הים קורין לנדה
גלמודה · כלומ׳ גמולה דא מבעלה · כלומ׳ פרושה מבעלה ·
והוא מלשון ויגמל׳ · ולא עוד אלא שכל מי שיש בו
חנופה אֵשָּׁה שלגיהנם אוכלתו כענין שנ׳ ואש אכלה
אהלי שוחד · שאין לך לא שוחד ממון ולא שוחד דברים
שאין בהן חנופה · שכך אמרו חכמ׳ ז״ל כל המודה לרשע
סופו נופל בידו או ביד בנו · שכן מצינו בירמיהו על
שהודה לו לחנניה בן עזור כענין שנ׳ ויאמר ירמיהו
הנביא אמן כן יעשה יי׳ יקם יי׳ את דבריך אשר נבאת
להשיב כלי בית יי׳ וכל הגולה מבבל אל המקום הזה ·
וסוף נפל ביד בן בנו שנ׳ ויהי הוא בשער בנימן ושם
בעל פקידות ושמו יראייה בן שלמיה בן חנניה ויתפוש
את ירמיה הנביא לאמר אל הכשדים אתה נופל ·
אוי להן לחנפין שכל מי שיש בו חנופה מביא

חרון אף עליו ועל כל העולם כולו כענין שנ׳ וחנפי לב ישימו
אף · ולא עוד אלא שאין תפילתן נשמעת לפני המק׳ שנ׳
לא ישועו כי אסרם · ולא עוד אלא שבשביל עון בעלי
חנופה גורמין לארץ שאינה מוציאה פירותיה שנ׳ והארץ
חנפה תחת יושביה · ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל את סבור
מחנפה לה אף היא מחנפה לך · מראה לך קמה ואינה
מראה לך גדיש · גדיש ולא גורן · גורן ולא ערימה ·
וכל כך למה כי עברו תורות חלפו חוק הפרו ברית עולם ·
ואי זהו נקרא חנף זה הרואה או שומע דבר עבירה
או דבר שאינו הגון בחבירו ומהפך למיצא לו זכות · ולא
דיי שאינו מוכיחו אלא שמחזיק ידו עליה · כשם שענשו
ישר׳ שבאותו הדור לאגריפס המלך כשהיה קורא
במשנה תורה · וכשהגיע ללא תוכל לתת עליך איש נכרי
אשר לא אחיך הוא · זלגו עיניו דמעות מפני שהיה
מתירא שמא יעבירוהו מן המלכות לפי שלא היה ראוי
למלכות שהיה מעבדי בית חשמונאי · ולא דיי שלא
שתקו אלא שאמרו לו אל תירא אגריפס אחינו אתה
אחינו אתה · ואמרו חכמ׳ ז״ל אותה שעה נתחייבו
שונאיהן שלישר׳ כלייה על שהחניפו לאגריפס · ועוד
אמרו כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבמעי
אמן מקללין אותו שנ׳ אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו
עמים יזעמוהו לאומים · ואין לאום אלא עוברין כמ׳ שנ׳
ולאום מלאום יאמץ · בני אם ראיתם חבירכם נוהג
שלא כשורה הוכיחוהו בינכם ובינו אולי ישמע לכם
ויתחרט וישוב מדרכיו המכוערים · ואם הוכחתם אותו
בינכם ובינו פעמים רבות ולא נתחרט ולא שב תוכיחוהו
עוד ותלבינו פניו ברבים · ואל תאמרו מה לנו ולצרה הזאת
לגרום עלינו שנאה ואיבה ולהתקוטט עמו · הרי כבר שנ׳
הלא משנאיך יי׳ אשנא ובתקוממיך אתקוטט · ואמרו
חכמ׳ ז״ל מפרסמין את החנפין מפני חילול השם שנ׳ ובשוב
צדיק מצדקתו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו · ולמד־

נותן הקב״ה מכשול לפניו כדי לפרסם מעשיו לכל שאם
יארע בו שום פורענות ידעו הכל כי מעשיו הרעים גרמו
לו ולא ירננו אחרי מידת הדין · ואמרו חכמ׳ ז״ל מיום
שגברה אגודה של חנופה נתעוותו הדינין ונתקלקלו ה
המעשים ולא היה אדם שהחנפו לחברו מעשיי גדולים
ממעשיך · ולא עוד אלא בזמן שהחנופה בעולם הקב״ה
ממליך עליהם מלך חנף שמבטיחם לטובה ועושה להם רעה
שנ׳ ממלוך אדם חנף ממוקשי עם · ואמרו חכמ׳ באגדה
אם ראית רשע וחנף מנהיג את הדור נוח לו לדור לפרוח
באויר ולא להשתמש בו שנ׳ ממלוך אדם חנף ממוקשי
עם · ומנין שהלשון הזה לשון פריחה דכת׳ התפול צפור
על פח הארץ ומוקש אין לה · ואע״פ שמידת החנופה
דבר שנאוי מאד בעיני המק׳ ובעיני הבריות אע״פ״כ מותר
לו לאדם להחניף לרשעים מפני הפחד ומפני היראה
שמתירא או מפחד ממנו · שכך אמרו חכמ׳ ז״ל מותר
להחניף לרשעים בעולם הזה שנ׳ ולא ייקרא עוד לנבל
נדיב ולכילי לא יאמר שוע · אבל בעולם הזה מותר להחניף
להן · וכן מצינו ביצחק אבינו שהחניף לעשו בנו וקראו
גדול כענין שנ׳ ויקרא את עשו בנו הגדול · לפי שראה
שהעולם הזה בידו לפיכך החניפו · וכן יעקב אבינו ע״ה
החניף לעשו שא׳ לו כי על כן ראיתי פניך כראות פני
אלהים ותרצני · לפי שמחניפין לרשעים בשעתן · אמ׳
הקב״ה בעולם הזה לפי שהשעה ביד עשו אתם מחניפין
לו כביכול אף מלכותי אינה מתבססת · אבל לעתיד
לבא אני פורע ממנו ומלכותי מתבססת שנ׳ ועלו מוש׳
מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה׳
המלוכה · לכן בני הוו זהירין להתרחק מן המידות
המגונות הללו כדי שתנצלו מדינה של גיהנם ותעמדו
במחיצתו של הקב״ה · והאלהים יצילנו מן המידות
המגונות והפחותות ויתן תמים דרכינו ברחמיו

הרכים

המעלה השלש עשרה מעלת הרחמנות

בני בואו ואלמדכם מעלת הרחמנות · דעו בני כי מעלת
הרחמנות מעלה חשובה עד מאד · והיא מי״ג מידות שנתייחס
בהן הבורא יתברך כענין שנ׳ ה׳ ה׳ אל רחום וחנון וג׳
והוא ברוך הוא מתנהג עם בריותיו במידת רחמים כענין שנ׳
טוב ה׳ לכל ורחמיו על כל מעשיו · ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל
טוב ה׳ לכל ורחמיו על הכל למה שהן מעשיו ומדותיו הוא
לרחם על הכל · בני בואו וראו כמה גדולה מידת
הרחמים שכן לא היה העולם מתקיים עד ששיתף הקב״ה
מידת הרחמים עם מידת הדין כענין שנ׳ בראשית ברא
אלהים את השמים ואת הארץ · שכן אלהים מידת הדין ·
וכת׳ אחר או׳ בדבר ה׳ שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם ·
שאין כאן אלא מידת רחמים בלבד · בא הכת׳ השלישי
והכריע ביניהן שנ׳ אלה תולדות השמים והארץ בהבראם
ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים · ומשלו חכמ׳ משל
למה הדבר דומה למלך שהיו לו כוסות דקים · אמ׳ המלך
אם אני נותן בהן חמין מיד הן נבקעין · צונן מיד הן
קורסין · מה עשה המלך עירב צונן בחמין ונתן בהן
ועמדו · כך אמ׳ הקב״ה אם אני בורא עולם במידת
רחמים בלבד הרי הם חוטאים גדולים · אם אני בורא
אותו במידת הדין אינו יכול לעמוד · אלא הריני בורא
אותו במידת הדין ובמידת רחמים והלואי יעמוד · ולא
עוד אלא שהקדים מידת רחמים למידת הדין שנ׳ ביום
עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים · וכן הוא או׳ זכור רחמיך
ה׳ וחסדיך כי מעולם המה · גדולה היא מידת הרחמנות
לפני המק׳ שכל המרחם על הבריות מביא טובה לעולם ·
שנ׳ טוב ה׳ לכל · אימתי בזמן שרחמיו על כל מעשיו ·
כלומ׳ בזמן שהבריות מרחמין זה על זה · ואמרו חכמ׳
ז״ל למחר שנתבשרת באה והבריות מרחמין אילו על
אילו והקב״ה מתמלא עליהן רחמים · ועוד אמרו חכמי
דכת׳

ונתן לך רחמים ורחמך והרבך · כל המרחם על הבריות מרחמין
עליו מן השמים · וכל מי שאינו מרחם על הבריות
אין מרחמין עליו מן השמים · אוי להן לרשעים
שהן הופכין מידת הרחמים למידת הדין שבכל מקום
שנ׳ יי׳ מידת רחמים והרשעים הופכין אותו למידת
הדין שנ׳ וירא יי׳ כי רבה רעת האדם בקרב הארץ ·
ויאמר יי׳ אמחה את האדם · ואשריהן הצדיקים
שהופכין מידת הדין למידת רחמים שאין אלהים בכל
מקום אלא מידת הדין כמ׳ שנ׳ עד האלהים יבא דבר שניהם
והן הופכין אותו למידת הרחמים שנ׳ וישמע אלהים
את נאקתם · ודו׳ ויזכר אלהים את נח · ומעלת
הרחמנות אינה נמצאת אלא בחסידים כענין שנ׳ וימהר
יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו · ואמר חכם אחד
מן הנדיבות שיעמוד האדם במידת הרחמים ·
גדולה היא החיבה שחיבב הקב״ה את ישראל שנתן
להם הרחמים במתנה · שכך אמרו חכמ׳ ז״ל שלש מתנות
טובות יש ביד ישראל · ביישנין ורחמנין וגומלי חסדים
ביישנין דכת׳ ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי
תחטאו · ואמרו חכמ׳ ז״ל זו בושה · רחמנין דכת׳ ונתן
לך רחמים ורחמך והרבך כאשר נשבע לאבותיך · וגומלי
חסדים דכת׳ ושמר יי׳ אלהיך לך את הברית ואת החסד
אשר נשבע לאבותיך · גדולה היא מידת הרחמנות
שבזמן שישראל מרחמין זה על זה הקב״ה מרחם עליהן
וגואל אותן שנ׳ ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים
אקבצך · שמא יאמר אדם אם אני מרחם על
הבריות הרי ממוני מתמעט והולך וכלה · כבר מפורש
על ידי שלמה טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל
וכן הוא או׳ נותן לרש אין מחסור וגו׳ · אשריהן בעלי
רחמנות שאין הקב״ה פוסק רחמיו מהן ומתנהג עמהם
תמיד בחסד וברחמים והן נוצרין אותו כענין שנ׳
אתה יי׳ לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד

יתרונ׳ · וראוי לכל בעל שכל לרחם על גופו ולחמול
עליו כדי שיהיה בריא בגופו וחזק שיוכל לעבוד
לבוראו · ואם התענית קשה לו אל יסגף עצמו בתענית
שכן מצינו בנזיר על ידי שמצטער עצמו מן היין
נקרא חוטא כענין שנ׳ וכפר עליו מאשר חטא על
הנפש · ואמרו חכמ׳ ז״ל כל המיקל בסעודת הקזה מקילין
לו מזונותיו מן השמים · וכן ראוי לו לאדם להיות
רחמני על אשתו ועל בניו ועל בני ביתו ביותר מפני
שהן תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם ·
כענין שנ׳ גומל נפשו איש חסד ועוכר שארו אכזרי ·
בניי הוו רגילין במידת הרחמנות מפני שהיא
מידה מיוחסת ויאות אל כל משכיל להתנהג בה · כמו
שאמר חכם אחד אשרי מי שליבותם מרחמים ונגוהים
ואמר עוד מי שאינו מרחם יהיה מונע על יד מי
שאינו מרחם · ואעפ׳ שהזהרתי אתכם במידת
הרחמנות יש אנשים שאינן כנו׳ רחמנות ואסור להתנהג
עמם במידת רחמנות · תדעו שאסור לרחם על הרשעים
שנ׳ כי לא עם בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו ויוצרו
לא יחוננו · וכן הוא או׳ ורחמי רשעים אכזרי · שכל
המרחם על הרשעים לא דיי שאינו נקרא רחמן אלא
שנקרא אכזרי · שכך אמרו חכמ׳ ז״ל כל מי שהוא רחמן
על אכזרים סוף שהוא נעשה אכזר על רחמנים · שכן
מצינו בשאול על ידי שחמל על אגג אמר לו הקב״ה ולא
תבא עד עיר הכהנים כזרעו שלעמלק · ואמרו חכמ׳ ז״ל
כל אדם שאין בו דיעה אסור לרחם עליו שנ׳ כי לא עם
בינות הוא על כן לא ירחמנו עושהו · ועוד אמרו
כל הנותן פיתו לאדם שאין בו דיעה ייסורין באין עליו
שנ׳ לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו · הלכך
תראו בניי מה שאמרו חכמ׳ ז״ל רועי בהמה דקה והגוים
לא מורידין אותן לבור ולא מעלין · אבל המינין והמסורות
מורידין ולא מעלין ומצוה לאבדם בידים ואין מרחמין

ומנין שנדונו באכזריות שנ' וי' המטיר על סדום ועל
עמורה גפרית ואש מאת י' מן השמים · ומהו האכזריות'
כך אמרו חכמ' ז"ל זה המפזר מעותיו בחמתו · והקורע
בגדיו מחמת כעסו · והמתאכזר על בנו ועל אשתו ועל
בהמתו שנ' יודע צדיק נפש בהמתו ורחמי רשעים אכזרי
שבעה מיני רשעים הן וכל המתאכזר באחת מהן עליו
הכת' יו' אוי לרשע רע · וכי אי זהו רשע שהוא טוב · אלא
זהו האכזרי שהוא רע לשמים ורע לבריות שהוא שקול
נגד כולן שנ' ורחמי רשעים אכזרי · רשע אין כת' כאן
אלא רשעים · ואילו הן שבעה רשעים עז פנים שנ' העז
איש רשע בפניו · השני לוה ואינו משלם שנ' לוה רשע
ולא ישלם וגו' · השלישי המדבר אחת בפה ואחת בלב שנ'
אל תמשכני עם רשעים ועם פועלי און דוברי שלום עם
רעיהם ורעה בלבבם · הרביעי המתהלל ברשע שנ' כי
הלל רשע על תאות נפשו וגו' · החמישי מי שיש בו שנאת
חנם שנ' נפש רשע איותה רע וגו' · הששי רודף צדיק
שנ' צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו · ורשע מכולם
אכזרי זה המתפנק כנגד העניים · ומעכב את הרבים
מלעשות דבר מצוה · והטורף נפשו בכעסו עליו הכת' אומ'
ובעל חימה רב פשע · אוי להן לאכזרין שמתאכזרין
על הבריות שהקב"ה מתאכזר עליהן ומתנהג עמהן באכזריות
ומביא עליהן יסורין קשין · צאו וראו מרבינו הקדוש
שה' שהיה מחסידי עליון ועל שנתאכזר הביא עליו הקב"ה
יסורין קשין · אמרו פעם אחת היו מוציאין עגל אחד
לשחיטה וברח אותו העגל תחת טלית של רבינו הקדוש
ואמ' זיל כי לכך נוצרת · ואמרו מן השמים הואיל ואינו
רחמני נביא עליו ייסורין · והביאו עליו ייסורין קשים
עד שכשהיה צועק היה נשמע קול צעקתו יותר מצעקת
שלשת סוסין · ונתרפא על ידי רחמנות שפעם אחת
שפחתו היתה מטאטאה הבית והיתה מטאטאה גם את
הזבובים והורגם · ואמר לה רבינו הקדוש הנח להן ורחמי'

עליהן מפני שאינן בני רחמנות · וכן מצינו באדם אחד
שמכר עצמו ללודים שבא לפני ר' אמי ורבה לפרוקו
ואמרו ליה רבנן לר' אמי והלא ראוהו אוכל נבלות · אמ'
להן שמא לתיאבון הוא אוכל · אמרו לו והלא פעמים ראוהו
שיש לפניו ההיתר והאיסור ומניח ההיתר ואוכל האיסור ·
ואמ' ר' אמי לאותו האיש לך לדרך אינן מניחין לפרותך ·
הרי כבר למדנו שאסור לרחם על הרשעים המורדים
במק' ומתכוונין להכעיס · אוי להן לרשעים שמורדין
בהקב"ה · וממרין את דבריו שהקב"ה שולח בהן מלאך
אכזרי ודן אותם באכזריות כענין שנ' אך מרי יבקש
רע ומלאך אכזרי ישולח בו · ומהו הרחמנות · כך אמרו
חכמ' ז"ל אי זהו רחמני זה המלוה לעני בשעת דוחקו
ואחר כך חוזר ונותן לו לשם מתנה · והמיצר על דאגת
אחרים · ובלבד שיהא ביתו פתוח לרווחה · ומחזיר
אבידה בצינעה · ומרגיל אחרים למצות · והרגיל בגמילות
חסדים · לכן בני הוו זריזין במידת הרחמנות מפני
שהיא ממידות הבורא יתברך · והאלהים יצליחינו בה
ברחמיו הרבים וחסדיו הגדולים · ואחרי אשר
הגענו עד כאן לספר בשבח מעלת הרחמנות ובעליה
נספר בגנות האכזריות ובעליה כדי להחזירם למידת
הרחמנות בע"ה · דע בני כי מידת האכזריות היא
מן המידות הרעות והמגונות ואינה נמצאת לא באנשים
חשובים ולא בחסידים ואנשי מעשה · כי אם ברשעים
ואויבי י' כענין שנ' ורחמי רשעים אכזרי · ולא עוד
אלא שכל המתאכזר על הבריות מביא חרון אף עליו ועל
כל העולם כולו כענין שנ' אכזריות חימה ושטף אף
ומי יעמוד לפני קנאה · ובכל מקום שהאכזריות
מצויה אין הרחמנות מצוי' · והקב"ה נפרע מהן באכזריות
שכן מצינו באנשי סדום שעל ידי שהיו אכזרים נדונו
באכזריות כענין שנ' הכצעקתה הבאה אלי עשו כלה
ואם לא אדעה · מתחילה פסק עליהן הדין לכליה ·

על כל מעשיו כו׳ ואמרו מן השמים הואיל והוא רחמני כדיי
הוא לרחם עליו ונתרפא׳ והלא דברים קל וחומר ומה זה
שהיה חסיד וקדוש כך׳ שאר בני אדם שמתאכזרין על
אחת כמה וכמה׳ ונאמר כי מידת האכזריות היא ממידות
חיות היער׳ ומן המידה המגונה הזאת יוצאת הנקימה
ומידת הנטירה בלב שהתורה הזהירה עליהן כענין שנ׳
לא תקום ולא תטור את בני עמך וגו׳ וכן הזהיר שלמה
בחכמתו ואמ׳ בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך׳
בני הוו זהירין מאד במידת האכזריות שכל המתאכזר
על הבריות הבריות מתאכזרין עליו והכל מלמדין עליו
קטיגוריא והכל מתירין את דמו ומתאכזרין עמו כענין
שנ׳ כאשר עשית יעשה לך גמולך ישוב בראשך׳ וכן
הוא אז׳ בסאסאה בשלחה תריבנה׳ במידה שאדם מודד
בה מודדין לו׳ לכן בני התרחקו מן המידה המגונה
הזאת ואל תתעו בנתיבתה׳ ומן השמים ירחמו עלינו
כהמון רחמיו וחסדיו הרבים

המעלה הארבע עשרה מעלת הרצון

בני באו ואלמדכם מעלת הרצון דעו בני כי מעלת
הרצון היא מן המעלות הנכבדות והיא סגולת אנשים
חשובים ונכבדים ובעלי נפש טובה׳ וכן מצינו במרדכי
הצדיק ע״ה שנשתבח במידת הרצון כענין שנ׳ כי מרדכי
היהודי משנה למלך אחשורוש וגדול ליהודים ורצוי לרוב
אחיו וגו׳ גדולה היא מידת הרצון והדעת נוחה לפני
המק׳ מפני שהיא מידה מקובלת בעיני המק׳ ובעיני הבריות
שכך אמרו חכמ׳ ז״ל כל שרוח הבריות נוחה הימינו רוח
המק׳ נוחה הימינו וכל שאין רוח הבריות נוחה הימינו
אין רוח המק׳ נוחה הימינו׳ וכן אמ׳ שלמה בחכמתו מרפא
לשון עץ חיים וסלף בה שבר ברוח׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל
ארבע מידות בדיעות נוח לכעוס ונוח לרצות יצא הפסדו

בשכרו׳ קשה לכעוס וקשה לרצות יצא שכרו בהפסידו׳
קשה לכעוס ונוח לרצות חסיד׳ נוח לכעוס וקשה לרצות
רשע׳ בני באו וראו כמה גדולה מידת הרצון שכיון
שהאדם רצוי מן האנשים ואוהבין אותו מפני מעשיו
המתוקנים הקב״ה רוצה בו ואוהב אותו כענין שנ׳ ברצות
יי׳ דרכי איש׳ ולא עוד אלא ששונאיו משלימין עמו שנ׳
גם אויביו ישלים אתו בני התרצו במה שגזרו עליכם
מן השמים וקבלו אותו בשמחה כי לא תוכלו לדחותו מעליכם
כי אם בתשובה ומעשים טובים׳ ואמ׳ חכם אחד מי
שרצה בשגיונו לרצות רוצה בו בעל כורחו בני התרצו
לחביריכם קודם שיבקשו מכם המחילה כי מי שמונע עצמו
אל בקשת המחילה אינו מבעלי הרצון הטוב׳ בני התרצו
אל כל האנשים במיטב שפתותיכם ולשאול בשלומם ולדבר
טוב עליהם׳ ועם האנשים החשובים התנהגו בענוה
ובשפלות כדי שתפיקו מהם רצון טוב׳ ואזהירכם בני
שתהיו תמיד בדעת נוחה וברצון טוב כדי שישלימו לכם כל
עניניכם לטובה כמו שאמ׳ חכם אחד לדעת נוחה תחילה
ותכלית תחילתה החכמה ואחריתה השלום׳ ומי שדעתו
נוחה חיין בטוב ושמחתו מתמידת לא יעברו אותו הפגעים
ואמ׳ אחר הגדול שבבני אדם מי שדעתו נוחה ואחריתו
טובה׳ גדולה היא מידת הרצון שכל מי שהוא רצוי
למטה בידוע שהוא רצוי למעלה׳ וכל מי שהוא אהוב
למטה בידוע שהוא אהוב למעלה׳ וכל מי שמתנהג
במידת הרצון תפילתו מתקבלת לפני המק׳ כענין שנ׳ עת
רצון עניתיך׳ כלומ׳ בעת שאתה מתנהג במידת הרצון
תקרא אלי ואענך׳ וכיון שבני אדם מתנהגין זה עם
זה במידת הרצון הקב״ה מתרצה להן ומוחל עונותיהן
כענין שנ׳ לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב יינך
כי כבר רצה האלהים את מעשיך׳ וכל מי שדעתו
נוחה עם הבריות ומאריך אפו בידוע שיש בו מדעת קונו
כענין שנ׳ ארך אפים רב תבונה וגו׳ והתבונה היא מן

העליונה כענין שנ' ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים
בתבונה ׳ גדולה היא מידת הרצון והלשון הרכה
שכל מי שדעתו נוחה ולשונו רכה אפילו אם היה מי
שכנגדו שר וקצין והיה ליבו קשה כנגדו כעצם הזה
מתוך כעסו הרי הוא מפתה אותו ברכות לשונו וכנועם
שפתיו ומשבר את כעסו ומכניעו כנגדו כענין שנ'
באורך אפים יפותה קצין ולשון רכה תשבר גרם ׳
וכל מי שמתנהג במידת הרצון ולשון רכה סוף
שעולה לגדולה ולשררה כענין שנ' קח לך את יהושע
איש אשר רוח בו ׳ וכי כל שאר האנשים אין בהן רוח ׳
אלא מהו אשר רוח בו שהיתה רוחו נוחה ולשונו רכה
לסבול את הבריות׳ צא ולמד כמה דיבר בלשון רכה
ובדעת נוחה כשבא לידון מעשה עכן כענין שנ' בני
שים נא כבוד לה' והן לו תודה ׳ ומתוך ריצויין ופיוסין
נתרצה לו והודה וחזר בתשובה וקנה לו חיי העולם הבא
שנ' יעכרך ה' היום הזה ׳ היום הוא עכור ואינו עכור
לחיי העולם הבא ׳ ואמר חכם אחד אין עושר כמו
הרצון וההסתפקות׳ ואין שכל כמו ההנהגה טובה׳ ואין
חסידות כיראה ׳ ולא יופי כדעת הנוחה ׳ בני בואו
וראו כמה חביבה מידת הרצון שאפילו בשעה שהקב"ה
מוכיח את ישראל אינו מוכיחם לא מתוך רצון ונחת רוח
כאשר ייסר איש את בנו כענין שנ' כי את אשר יאהב
ה' יוכיח וכאב את בן ירצה ׳ וכן הוא או' וידעת כי כאשר
ייסר איש את בנו ה' אלהיך מייסרך׳ לכן בני הוו
זהירין מאד במידת הרצון כדי שתהיו אהובים למעלה
ונחמדים למטה ׳ והאלהים יצליחנו נא ברחמיו הרבים ׳
ואחרי אשר הגענו עד כאן לספר משבח מעלת
הרצון ומעליה ׳ נספר בגנות הכעס ומעליה כדי להרגילה
במידת הרצון בעזרת הא-ל ׳ דעו בני כי מידת
הכעס היא מן המידות המגונות והפחותות׳ והיא גם היא
אוצר הסכלים ומטמון עניי הדעת כענין שנ' כי כעס

בחיק כסילים ינוח ׳ ואמרו חכמ' ז"ל הכעס מסלק את ה
דעת׳ וכל מי שהוא כועס ואינו עובר על מדותיו
הקב"ה כועס עליו׳ שכך אמרו חכמ' ז"ל ראובן לא עלתה
בידו לא רוגזותו ולאדם מטעימין לו מפרי מעשיו
בעולם הזה לפי שכל מידותיו שלהקב"ה מידה כנגד מידה
דבר קשה הוא הכעס שכל הכועס עיניו כהות דומה
כאילו אינו רואה כענין שנ' וכהה מכעס עיני וגו'׳ וכן
הוא או' עששה מכעס עיני וגו'׳ ולא עוד אלא שכל הכועס
יצר הרע מתגבר עליו וגורם לו לחטוא כענין שנ' איש
אף יגרה מדון ובעל חימה רב פשע׳ מיכן אמרו חכמ'
כל הכועס בידוע שעונותיו מרובין מזכיותיו שנ' ובעל
חימה רב פשע׳ ואמרו חכמ' ז"ל המקרע בגדיו בחמתו
והמשבר כליו בחמתו והמפזר מעותיו בחמתו יהא
בעיניך כעובד ע"ז שכך אומנותו שליצר הרע היום
או' לו עשה כך ולמחר או' לו לך עבוד ע"ז׳ מאי קראה
לא יהיה בך אל זר׳ אי זהו אל זר שיש בגופו שלאדם
הוי או' זה יצר הרע׳ והיינו דאמ' ליה אליהו לרב יהודה
אחוה דרב סלא חסידא לא תרתח ולא תיחטי׳ ולא
תירוי ולא תיחטי׳ וכשאתה יוצא לדרך הימלך בקונך
וצא׳ מאי היא זו תפילת הדרך׳ בני בואו וראו
כמה קשה מידת הכעס שכך אמרו חכמ' ז"ל כל המיטיל
אימה יתירה בתוך ביתו סוף בא לידי שלש עבירות
גדולות׳ ואילו הן ע"ז וגלוי עריות׳ ושפיכות דמים׳
בע"ז כת' אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם
אלהי זהב׳ בגלוי עריות כת' ואיך אעשה הרעה הגדולה
הזאת וחטאתי לאלהים׳ בשפיכות דמים כת' גדול עוני
מנשוא׳ וחכמים הראשונים ז"ל מתקנין היו משתבחין
בכל שאר מדותיהם ויוס' מעולם לא עמדתי על מדותי׳
מימיי לא הקפדתי בתוך ביתי׳ ולכך למה מפני שהכעס
מן המידות המגונות שאפילו היה אדם ראוי לגדולה
ניטלת ממנו מתוך כעסו׳ שכך אמרו חכמ' ז"ל כל אדם

שכועס אפילו פוסקין לו גדולה מן השמים מטלת ממנו.
מנלן מאליאב שנ' ויחר אף אליאב בדוד וגו'. וכשהלך
שמואל למשוח את דוד בכולן נאמר גם בזה לא בחר ה'
ואילו באליאב כת' אל תבט אל מראהו ואל גבה קומתו
כי מאסתיהו. לא הוסיף לומר כי מאסתיהו לא שנבחר
כבר ומתוך כעסו נמאס. וכל מי שהוא כועס
אוולתו נראית וחרפתו גלוית בעיני הבריות מפני
שהכעס גורם לו טירוף הדעת כענין שנ' אויל ביום
יוודע כעסו וגו'. כלומ' באותה שעה שכועס נודע כעסו
ואוולתו. משלו חכמ' משל למה הדבר דומה לקדירה
שהיא נתונה על גבי גחלים כל זמן שאינה רותחת אין
אדם יודע מה שבתוכה. עלתה רתיחתה הרי היא פולטת
לחוץ והכל רואין אותה. דוומרין במשל כל מה שהאשה
טווה על פילכתה עולה. וממה שקונמקוס מרתח שופך
על צדדיו. ומי שרוקק למעלה על פניו יורד. ואמרו
חכמ' ז"ל כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין עליו כת' הכא
והעבר רעה מבשרך. וכת' התם וגם רשע ליום רעה.
וכל מי שאין כעס שולט עליו אין אִשָּׁה שלגיהנם
שולטת עליו שנ' והסר כעס מליבך והעבר רעה מבשרך
ואין רעה אלא גיהנם שנ' וגם רשע ליום רעה. בניי
הוו זהירין מאד במידת הכעס שהרי משה רבינו ע"ה שהיה
רבן שלנב' איש בעבור הכעס בא לכלל טעות. שכך
אמרו חכמ' ז"ל בג' מקומות בא משה לכלל כעס ובא
לכלל טעות. ויקצף משה על אלעזר ועל איתמר וגו'.
ובא לכלל טעות מדוע לא אכלתם את החטאת וגו'.
כיוצא בדבר אתה או' שמעו נא המורים וגו'. ובא לכלל
טעות. וירם משה את ידו ויך את הסלע וגו'. כיוצא
בדבר אתה או' ויקצף משה על פקודי החיל וגו'. ובא
לכלל טעות שנ' ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו'.
[illegible] ולאלעזר נאמרה [illegible]
[illegible] לכלל כעס בא לכלל טעות.

וכל מי
ח

81

וכל מי שמרגיל בעצמו מידת הכעס מביא לעצמו
עונש גדול מאת הבורא כענין שנ' גדל חימה נשא עונש
בניי תשמרו עצמכם מן הכעס כי הוא מן החלאים
שאין להן רפואה. לפיכך ראוי לכם להסיר כעס מליבכם
ולמשול ברוחכם ואל יהי כעסכם מושל על שכלכם. וכך
אמ' שלמה בחכמתו שכל אדם האריך אפו ותפארתו
עבור על פשע. ואמרו חכמ' ז"ל אי זהו גבור הכובש
את יצרו שנ' טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו
מלוכד עיר. ואמ' חכם אחד מי שכעסו במחשבה
יראה עליו היישוב וההדר. ומי שכעסו שלא במחשבה
תראה עליו השטות. ואמ' כאשר בעל הרצון הטוב
דעתו מיושבת עליו ואינו בא לכלל כעס. כך בעל כעס
דעתו מטורפת עליו בכל עת ולא ימצא בדעת מיושבת.
ומעולם לא ראינו בעל הרצון הטוב עצב. ולא בעל כעס
שמח. ואמ' חכם אחד מי שכעסו חזק ורוגזו אמיץ
אינו רחוק מן המשוגעים הנכפים. ואעפ' שהזהרתי
אתכם במידת הכעס לפעמים צריך לו לאדם להראות
את עצמו כמי שכועס ואינו כועס כי אם שיראה
בעצמו כאילו הוא כועס כדי להוכיח בניו ובני ביתו או
אנשים אחרים הכל לפי השעה והצורך. שכך אמרו
חכמ' ז"ל לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו
שהרי פילגש בגבעה הטיל בעלה עליה אימה יתירה
ונפלו עליה כמה רבבות מישראל. ועוד אמרו לעולם
אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו שהרי אדם גדול הטיל
אימה יתירה בתוך ביתו ומנו ר' חנינה בן גמליאל ובקשו
להאכילו אבר מן החי. וחסידים הראשונים כשהיו
רואין עצמן כועסין יש מהם שהיה משבר כלים שבורים
בחמתו. ויש מהם שהיה עוקר עשבים מגנתו. ויש
מהם שהיה משליך ציר שלדגים מלוחים על ראש שפחתו.
וכל כך למה כדי שיהו נראין בעיני ביתם כעסנין ויקבלו
מוסר וישמרו עצמן מכל דבר רע ומכוער. ואמרו

חכמ׳ ז״ל הוא דאמור רבנן שלשה דברים צריך אדם לומר
בתוך ביתו ערב שבת עם חשיכה עישרתן עירבתן
הדליקו את הנר צריך למימרינהו בניחותא כי היכי
דליקבלינהו מיניה׳ שאם יאמר להן בלשון כעס וגערה
יאמרו על מה שלא עשו כבר עשינו ויבוא לידי תקלה׳
לפיכך צריך לו לאדם להוכיח בנו ובני ביתו ולהטיל
עליהן אימה ולגעור בהן׳ ואחר כך תהי דעתו נוחה
עמהן ומפייסן בדברים ומוכיחן מתוך יישוב הדעת׳
שכך אמרו חכמ׳ ז״ל יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה
וימין מקרבת׳ ועוד אמרו לעולם תהא שמאל דוחה
וימין מקרבת׳ לא כאלישע שדחפו לגיחזי בשתי ידיו׳
ולא כיהושע בן פרחיה שדחפו לאותו האיש בשתי ידיו׳
וכך אמ׳ שלמה בחכמתו שבט ותוכחת יתן חכמה ונער
משולח מביש אמו׳ כלו׳ אעפ׳ שהשבט ביד האדם
להכות בו בנו ובני ביתו תהיה התוכחה אצלו ויפייס
בדברים רכים וערבים מתוך יישוב הדעת ומתוך כך
יתחכמו ויקבלו מוסר׳ ונער משולח מביש אמו׳ שכל
זמן שאדם כועס עם בנו ומשלחו מפניו ודוחהו בשתי
ידיו לגמרי ושרוי עמו בכעס ואינו חוזר ומרצה אותו
ומפייסו בדברים ואינו מקרבו אצלו סוף שמבייש את
אמו מפני שאינו מקבל את התוכחות׳ שכל תוכחה
שמוכיח אדם מתוך כעס גמור אינה מתקבלת על הלב׳
וכל תוכחה שמראה שמכמין כעס כאילו הוא כועס
ואינו כועס כלל ודעתו נוחה עליו ואחר כך מרצה
את התוכחה הרי היא מתקבלת על הלב׳ וכן הוא או׳ דברי
חכמים בנחת נשמעים מזעקת מושל בכסילים׳
לכן בני הסירו כעס מלבבכם והעבירו רעה מבשרכם
כדי שתינצלו מדינה של גיהנם ותזכו לחיי העולם הבא׳
ואלהינו ברחמיו יצילנו מן המידות המגונות ויורינו
לעשות רצונו למען חסדיו הגדולים׳

המעלה החמש עשרה מעלת שם טוב׳

בני בואו ואלמדכם מעלת שם טוב׳ דעו בני כי מעלת
שם טוב שיצא לו לאדם במעשה עבודת האלהים היא מעלה
יקרה׳ ואינה נמצאת לא בחסידים ואנשי מעשה ויראי
הש׳ אשר בעבודתם את האלהים שם הטוב הולך למרחוק׳
ואפילו הקב״ה בעצמו חיזר לקנות שם טוב בעולמו שנ׳
אשר הלך האלהים לפדות לו וגו׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל
מצינו שהילך הקב״ה מהלך חמש מאות שנה לקנות לו
שם בעולמו שנ׳ אשר הלך האלהים לפדות לו וגו׳ שכן מן
הארץ עד לרקיע מהלך חמש מאות שנה׳ בני היו
זהירין לקנות מעלת שם טוב בעבודת הש׳ ובמעשיכם
טובים מפני שהיא מעלה מעולה עד מאד׳ ואף שלמה
משבחה בחכמתו כענין שנ׳ טוב שם משמן טוב וגו׳
ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל שמן טוב לשעה ושם טוב
לעולם שנ׳ יהי שמו לעולם׳ שמן טוב בטל׳ ושם טוב קיים
שנ׳ ונתתי להם בביתי ובחומותי יד ושם טוב מבנים
ומבנות וגו׳ שמן טוב בדמים׳ ושם טוב בחינם׳ שמן
טוב יורד׳ ושם טוב עולה׳ שמן טוב נותן על גבי המת
ומסריח שנ׳ זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח׳ ושם טוב
נופל על המת ואינו מסריח שנ׳ ויפל ויגהר על הילד וגו׳
שמן טוב לחיים׳ ושם טוב לחיים ולמתים׳ שמן טוב
לעשירים׳ ושם טוב לעניים ולעשירים׳ שמן טוב יורד
למים ונמחה׳ שם טוב יורד למים ואינו נמחה׳ שכן
מצינו ביונה שהושלך לים ועלה׳ שמן טוב יורד לאור
ונשרף׳ ושם טוב יורד לאור ואינו נשרף׳ שכן מצינו
בחנניה מישאל ועזריה שעלו מכבשן האש׳ שמן טוב
כמה ריחו מהלך מקיטון לטריקלין׳ אבל שם טוב מסוף
העולם ועד סופו שנ׳ ויהי ה׳ את יהושע ויהי שמעו בכל
הארץ׳ ואו׳ כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל
המדינות׳ בני בואו וראו כמה גדולה מעלת שם טוב

שכך אמרו חכמ׳ ז״ל בעלי שמן הטוב נכנסו למקום
חיים ויצאו שרופים · ומי היו אילו נדב ואביהוא ·
ובעלי שם טוב נכנסו למקום מיתה ויצאו חיים · ומי
היו אילו חנניה מישאל ועזריה · ואמרו חכמ׳ ז״ל ג׳
שלשה כתרים הן כתר כהונה וכתר נבואה · וכתר
מלכות · כתר כהונה זכה בו אהרן ונטלו · כתר נבואה
זכה בו משה ונטלו · כתר מלכות זכה בו דוד ונטלו ·
הרי כתר שם טוב מונח לרב׳ כל מי שיזכה בו מעלה
אני עליו כאילו שלשתן מונחין וזכה בכולן · וכל מי
שלא יזכה בו מעלה אני עליו כאילו שלשתן מונחין
ולא זכה באחת מהן · גדולה מעלת שם טוב מכל
כסף וזהב שבעולם כענין שנ׳ נבחר שם מעשר רב
מכסף ומזהב חן טוב · בני השתדלו לקנות שם
טוב בעולם אשר אתם עומדים בו ביראת שמים
ובעבודת המק׳ ואהבת הבריות מפני שהשם טוב יעזך
בעולם הזה ולעולם הבא · והשם טוב הוא הגדול שביחסים
כמ״ש חכם אחד הגדול שביחסים השם הטוב ואין
חונך בכל התאוות כמשמעות העינים · ואמ׳ אחר
מיקר הנפש שיחוס האדם על זכרו ושיקנה השם הטוב
ויבטח באלהים היא האמונה הגמורה · חשובה מעלת
שם טוב וביותר ביום המיתה כענין שנ׳ טוב שם משמן
טוב ויום המות מיום הולדו · ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל
שלשה שמות נקראו לו לאדם · אחד שקראו לו אביו
ואמו · ואחד שקורא לו הוא בעצמו · ואחד שקרא לו
הקב״ה בספר תולדות שנ׳ זה ספר תולדות אדם וגו׳ · ומה
קורא אותו אדם · אבל אין את יודע אי זה מהן חביב
בא שלמה ופירש טוב שם שביום המות מיום הולדו ·
שבשעה שאמ׳ לו הקב״ה למשה מנה לי כהן גדול אמ׳ לו
משה מאי זה שבט יתמנה · אמ׳ לו משבטו שללוי ·
באותה שעה שמח משה ואמ׳ כך שבטי חביב · אמ׳ לו
הקב״ה חביבין עלי שמותיהן שלשבטים משמן המשחה ·

שכהן גדול נמשח בו · שאין עבודתו שלכהן גדול [illegible]
ואינו נכנס לכפר אילולא שמותיהן שלשבטים נתונין
על לבו ואפילו היו חסירין אות אחת או נקודה אחת
לא היה נכנס כהן לכפר שנ׳ ששה משמותם על האבן
האחת וגו׳ · שיהא שמם תם · בשעה שהיו חיים לא זכו
לשמוע דבר זה · ובשעה שמתו כת׳ ששה משמותם ·
ואמרו חכמ׳ ז״ל חביבה מיתתו שלשאול משעת לידתו
שבשעת לידתו לא נתבשר שיש לו חלק לעולם הבא ·
ובשעת מיתתו נתבשרו מחר אתה ובניך עמי · נתבשרו
שיש לו חלק לעולם הבא · ועוד אמרו חביבה מיתתן של
צדיקים משעת לידתן · שבשעת לידתן לא הרגיש בהן כל
בריה · ובשעת מיתתן כל העולם מרגיש · בשעה שנולד
שמואל לא הרגיש כל בריה · ובשעה שמת כת׳ ושמואל מת ·
הוי אומ׳ ויום המות מיום הולדו · אשרי מי שגדל בשם
טוב ונפטר בשם טוב · מה הבריות אומרות עליו אשרי
פל׳ שגדל בשם טוב ועסק בתורה ובמצות ובמעשים טובים
כל ימיו · והיה צדיק חסיד וירא שמים אוהב את המק׳
אוהב את הבריות אוהב את הצדקות אוהב את המישרים ·
וכיון שהבריות מעידות עליו כך הקב״ה מקבלו בסבר פנים
יפות ומוחל לו על כל עונותיו · שכך אמרו חכמ׳ ז״ל אי
זהו בן העולם הבא שנ׳ ואזניך תשמענה דבר מאחריך
לאמר · ועוד אמרו מהספידו שלאדם ניכר אם הוא בן
העולם הבא · ועליו אמ׳ שלמה בחכמתו טוב שם משמן
טוב ויום המות מיום הולדו · וכיון שזכה אדם לקנות
שם טוב בעולם בעבור מעשה עבודת המק׳ ומפני שהוא
מעורב עם הבריות ואינו מתגאה עליהן ישתדל להוסיף
על מעלות מדותיו מעלות יתירות כדי שיהא שמו הטוב
עולה למעלה עד יום מותו · בני התאוו לשם טוב בעבודת
המק׳ ואהבת כל הבריות לכבוד שמים לא לכבוד עצמכם ולא
לשם שררה בעולם כאשר יעשו הסכלים המתאוים לקנות
שם טוב בעולם לכבוד עצמם כהבלי העולם ולא לכבוד

שמים׳ בני אם יצא לכם שם טוב במעלה שאין בכם
אל ירהיבכם ליבכם ואל תתפארו בעצמכם כאילו עליהם
במעלה ההיא ואל תתעטרו בה׳ אבל השתדלו לקנות על כל
פנים אותה המעלה שמשבחין אתכם עליה כדי להגדיל
השם ולהאדיר׳ וכך אמ׳ חכם אחד כאשר ישבחוך בני
אדם במה שאין בך דאג ואל תשמח׳ ואמ׳ כשתראה
אדם מספר בך טובה שאין בך אל תבטח בו׳ לכן בני
הוו זריזין מאד במעלה החשובה הזאת להנהיגה עליכם
בעבודת המק׳ כדי שיתן לכם הקב״ה בביתו ובחומותיו
יד ושם טוב מבנים ומבנות׳ והאלהים יצליחנו בר״ה
ברחמיו הרבים׳ ואחרי אשר הגענו עד כאן לספר
בשבח מעלת שם טוב המגיע לו לאדם בעבודת המקום
נספר בגנות שם טוב המגיע לו לאדם בהבלי העולם
והוא מתכבד ומתפאר בו כדי להרגילם במעלת שם טוב
השלימה לכבוד שמים בעזרת הא׳׳ל׳ דעו בני כי
השם טוב המגיע לו לאדם בהבלי העולם והוא מתכבד
ומתפאר בו לא די שאינו עולה לו לשם טוב ומעלה טובה
אלא שעולה לו לשם גנות וחרפה וטורדין אותו מחיי העולם
הזה ומחיי העולם הבא׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל הקנאה
והתאוה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם׳ צא ולמד
מאדם הראשון שבשביל השם שיצא לו בעולם שקרא שמות
לכל בריות העולם בחכמתו זחה ליבו עליו ונתגאה וביקש
לו מעלה עליונה שלא היתה ראויה לו ומתוך כך נתקנאו
בו מלאכי השרת ונטרד מן העולם׳ שכך אמרו חכמ׳ בשעה
כשבא הקב״ה לבראות את האדם אמרו מלאכי השרת לפני
הקב״ה רבונו שלעולם מה אדם ותדעהו׳ אדם להבל דמה
ואין לא עפר מושלו׳ אמ׳ להן הקב״ה כשם שאתם כולכם
מקדשין לי בעליונים כך הוא מייחד אותי בתחתונים׳ ולא
עוד אלא אם אתם יכולין לעמוד ולקרות שמות לכל בריותי
שבראתי ועמדו ולא יכולו׳ מיד עמד אדם הראשון וקרא
שמות לכל הבריות שנ׳ ויקרא אדם שמות לכל הבהמה וגו׳

וזחה ליבו עליו ונתגאה׳ כיון שראו מלאכי השרת כך׳ אמרו
מלאכי השרת אם אין אנו באין בעצה על אדם הראשון
שיחטא לפני בוראו אין אנו יכולין לעמוד בו׳ והיה סמא״ל
שר גדול בשמים׳ והחיות ושרפים משש כנפים׳ וסמא״ל
משתים עשרה כנפים׳ מה עשה לקח כיתו וירד וראה
בכל הבריות שברא הקב״ה ולא מצא ערום להרע כנחש
שנ׳ והנחש היה ערום וגו׳ והיה דמותו כמין גמל ועלה ורכב
עליו והיתה תורה צועקת ואומרת סמא״ל עתה נברא העולם
ועת למרוד במקום כעת בגבהו תמריא׳ רבון כל העולמים
שחוק לסוס ולרוכבו׳ דן נחש דין בינו לבין עצמו ואמ׳
אם אומר לאדם יודע אני שאינו שומע לי שהאיש קשה
לעולם׳ הריני הולך לאשה שהנשים שומעות לכל שנ׳ פתיות
ובל ידעה מה׳ הלך הנחש ודבר לאשה אף אתם מצווין
על פירות האילן הזה׳ אמרה לו הין ומפרי העץ אשר בתוך
הגן וגו׳ מתוך דברי חוה נמצא הנחש פתח לה בו׳ דבר
לה אין הציווי הזה אלא עין רעה שבשעה שאתם אוכלין
ממנו תהיו כאלהים כמו שהוא ברא את העולם כך אתם
יכולין לבראות׳ מה הוא [illegible] אף אתם יכולין
להמית ולהחיות שנ׳ כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו
ונפקחו עיניכם והייתם כאלהים יודעי טוב ורע׳ מיד ראתה
חוה דברין שלנחש והנאוה׳ [illegible] והייתם כאלהים יודעי
טוב ורע לפיכך ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה [illegible]
ויאכל׳ נתאוו למעלה עליונה אחרת והיא הוציא[illegible]
העולם׳ הוא שאמ׳ הכת׳ גאות אדם תשפילנו וגו׳ [illegible]
שקרא שמות לכל הבריות ויצא לו שם נתגאה [illegible]
ואכל מן העץ וביקש להיות כאלהים׳ ומתוך כך [illegible]
לו ולכל הבריות שנ׳ אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון
כולכם׳ אכן כאדם תמותון וגו׳ ומתוך שאדם רודף
אחר הכבוד ושררת העולם אינו חושש לכבוד המק׳ ונקל
בעיניו לחטוא ואינו נותן אל ליבו מאין בא ולאין הוא הולך
ולפני מי עתיד ליתן דין וחשבון׳ ומתוך כך נורד נפשו

מחיי העולם הבא · בניי הוו יודעין שכל זמן שאדם
מתכוין להגדיל שמו בעולם שמו אבד ומתמעט והולך
שכך אמרו חכמ׳ ז״ל נגד שמא אבד שמיה · ועליו
אמ׳ שלמה בחכמתו כבוד חכמים ינחלו וכסילים מרים
קלון · רוממותן שלכסילים הוא הקלון שלהן מפני שהן
שמתגאין ומשתררין בה · וכן הוא אומ׳ לפני שבר גאון
ולפני כשלון גובה רוח · והמידה הפחותה הזאת נמצאת
ברשעים כענין שנ׳ סביב רשעים יתהלכון כרום זולות
לבני אדם · הרשעים הללו כשיצא להם שם בהבלי
העולם הזה מתרוממין ומתגאין בעצמן ומקיפין
וסובבין והולכין להראות לבריות רוממותן וכבודן · וסוף
שהקב״ה משפילן ומזלזלן בפני הבריות · צא ולמד
מבלעם הרשע שבשביל השם שיצא לבלעם בעולם
שהיה נביא נתגאה בעצמו והיה רודף אחר הכבוד
ואחר השררה ונטרד מן העולם · ומנין שנתגאה
בעצמו והיה רודף אחר הכבוד והשררה שכשאמ׳ לו
הקב״ה מי האנשים האלה עמך · השיב לו בלק מלך מואב
שלח אלי · לשון שררה וגסות הרוח כלומ׳ שהוא אדם
נכבד וחשוב בעיני המלכים · וכן השיב בשררה וגסות
לשלוחי בלק שנא׳ כי מאן יי׳ לתתי להלוך עמכם · כלומ׳
שאין כבודו לילך עם אנשים פחותים כמותם · מה עשה
לו הקב״ה הראה לכל שאינו ברשותו ואמ׳ את אשר ישים יי׳
בפי אותו אדבר · ואמ׳ אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב
לא אוכל לעבור את פי יי׳ וגו׳ · מה עלתה לו לבסוף כעס
עליו בלק ואמ׳ לו ועתה ברח לך אל מקומך אמרתי כבד
אכבדך והנה מנעך יי׳ מכבוד · וכל תלמיד חכם שזכה
לשם טוב עבור תורתו ומתגאה בה ומשתרר על הבריות
הרי הוא מחלל שם שמים [ומחלל את התורה] ואת לומדיה ונוח לו שלא
למד תורה · ולא עוד אלא שנוטל חייו מן העולם · שכך
אמרו חכמ׳ ז״ל ודישתמש בתגא חלף · שכל זמן שאדם
משתמש בכתרה שלתורה כבר התקבל שכרו עליה מפני

שהוא מכבד את עצמו ומבזה את התורה · וכל הדורש
בתורה כדי להתכבד בה וליטול עטרה לעצמו ואינו דורש
בה לשם שמים ולכבוד התורה וכדי להוכיח ולייסר בה
את הרבים אלא לכבוד עצמו ולהגדיל השם כדי שיקרא
דרשן עליו קורא אני עליו וגם אני נתתי להם חוקים לא
טובים ומשפטים לא יחיו בהם · ועליו אמרו חכמ׳ ז״ל הגס
ליבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח · ואמרו עוד כל המכבד
את התורה גופו מכובד על הבריות · וכל המחלל את התורה
גופו מחולל על הבריות · לא זהו דרכן שלתלמידי חכמ׳
הצנועין בתורתן לכבד את המקו׳ ואת תורתו במעלותיהן
הטובות ומתכוונין בכל דרכיהן ובכל עניניהן בעבודתו
שלמק׳ ובעבור שמו הגדול · ולא כדי לקנות מעלה בעולם
הזה ולהגדיל את השם · שכל מי שהוא מכבד את המקו׳
בכבודו אשר חלק לו הקב״ה בעצמו מוסיף לו מעלה וכבוד
כענין שנ׳ כי מכבדיי אכבד · גנאי גדול הוא לתלמיד
חכם להתפאר בעצמו ולהשתבח בפני הבריות שכן שלמה
מוכיח בחכמתו ואמ׳ יהללך זר ולא פיך נכרי ואל שפתיך ·
שכל זמן שאדם מגדל ומשבח את עצמו הרי הוא משפילו ·
וכל זמן שאדם משפיל ומקטין את עצמו הרי הוא מרוממו ·
לכן בניי אל תבקשו גדולה ואל תתאוו כבוד כי אם
תהיו ראויין לכך ותכבדו הי׳ בכל דרכיכם סוף הכבוד
לבוא · והאלהים יצילינו מן המידות הפחותות ויזכינו
לשם טוב ולמעשים טובים ברחמיו הרבים

המעלה השש עשרה מעלת יצר טוב

בניי בואו ואלמדכם מעלת יצר טוב · דעו בניי כי מעלת
יצר טוב היא מן המעלות העליונות מפני שיצר טוב נברא
מן העליונים ממקום טהרה וקדושה וממקום דיעה בינה
והשכל והולך אחר טבע הנשמה שנבראת מן העליונים
כענין שנ׳ ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה ·

מה שאין כן בשאר הבריות ששאר הבריות גופתן ונשמתן
נבראו ממקום אחד כענין שנ' כי מי יודע רוח בני האדם
העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה
לארץ · שחוזרות כל אחת ואחת למקומה · לפיכך בהמה
חיה ועוף שאין בהן לא יצירה אחת הגוף והנפש ביחד
ממקום אחד לכך כת' ויצר יי' אלהים מן האדמה כל חית
השדה וגו' ויצר ביו"ד אחת · ובאדם כת' וייצר יי' אלהים
את האדם עפר מן האדמה · וייצר בשני יודין · לפי שיש
בו שתי יצירות גופו מן התחתונים ונשמה מן העליונים ·
וכיון שיצר טוב נברא עם הנשמה מן העליונים צריך
לו לאדם להמליך עליו יצר טוב ולהתבונן בו ולהתחכם
בין טוב לרע ולירא מיוצרו ולעשות רצון קונו ולנהוג בעצמו
טהרה וקדושה כדרך שהמלאכים עושים · וכל זמן
שמתגבר על האדם יצרו הטוב הוא נותן עיניו למטה
להסתכל במקום שהגוף נברא ממנו והוא עתיד לחזור שם
כמותו כענין שנ' כי עפר אתה ואל עפר תשוב · ונותן לבו
למעלה מקום שנברא ממנו להכיר מעלת הבורא שבראו
מאין ומבין ויודע שהקב"ה רואה מעשיו וגלויים לפניו כל
סתרי לבו ומחשבותיו וכל מעשיו נכתבין בספר ועתיד
ליתן דין וחשבון לפניו אפילו על שיחה קלה שיוצאה מפיו
ורואה את בוראו לנגדו תמיד ומתירא ממנו וחרד מאימתו
כענין שנ' שויתי יי' לנגדי תמיד וגו' · ומונע את עצמו
מכל העבירות ומתגבר עליו והולך עד שמחזיר נשמתו
טהורה לבעליה כמו שנתנה בגוף ומתוך כך הוא מביאו
לחיי העולם הבא · אשריהן הצדיקים שמתגברין על
יצרן ומגביהין עצמן על פשעיהן כענין שנ' אשרי נשוי
פשע כסוי חטאה · ואמרו חכמ' ז"ל אשריו לאדם שהוא
גבוה על פשעו ואין פשעו גבוה ממנו · בני תגבירו
עליכם יצר טוב ותשליטוהו עליכם ותשאלו תמיד מאת האל
שיפקח לכם עיני לבבכם ושכלכם לבחור דרך הטובה ויפתח
לכם דרכי תורתו וילמד אתכם דרך ידיעתו ועבודתו כענין

81

שנ' אני יי' מלמדך להועיל מדריכך בדרך תלך · ומפעולות
יצר טוב למאוס האדם בחיי ההבל הזה ולמעט בהנאות
הגופניות ומעביר על טבעו ~~אהבת~~ דברים המביאין אותו חיי העולם הבא ומידבק
בו מפני שאי איפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד
כי אם האדם אדוק בהנאות הגופניות והבלי העולם הזה אי
איפשר שידבק באהבת העולם הבא · כמו שאמר אחד מן
החסידים כאשר לא יתחברו בכלי אחד המים והאש · כן לא
יתחבר בלב המאמין אהבת העולם הזה ואהבת העולם הבא ·
ואמר אחר העולם הזה והבא כשתי צרות כאשר תרצה
אחת מהן תקניט השנית · לכן בני הפקרו את נפשכם
בעודכם בעולמכם ואל תבחרו במעדנים יתרים והנאות
יתרות כי אם לקבל מהם די סיפוקכם במאכל ומשתה ובכסות
כדי שתוכלו לחיות בהם וכדי שתקיימו עצמכם רק שתוכלו
לעבוד לבוראכם בעודכם בחיי ההבל הזה · ומזריזות יצר
טוב שאדם עוקר כל מעשיו ועניניו כולם לתקן המצות
ולמלאות החסרון ולישר מפעלותיו בדרכי הא' כדי שילווהו
בעולמו אשר הולך אחריתו ומתוך כך יזכה לחזות בנועם
בוראו · וכך אמרו חכמ' ז"ל העולם הזה דומה לפרוזדור בפני
העולם הבא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין ·
בני תגבירו עליכם יצר טוב שאם אתם עושין כן
הקב"ה יסייע אתכם במעשה ועבודתו שכך אמרו חכמ' ז"ל
בא ליטהר מסייעין אותו · ועוד אמרו לעולם ירגיז אדם
יצר טוב על יצר רע שנ' רגזו ואל תחטאו · אם נצחו מוטב
ואם לאו יעסוק בתורה ובקריאת שמע ובתפלה דכת' אמרו
בלבבכם · בתורה ובקריאת שמע דכת' והיו הדברים האלה
אשר אנכי מצוך היום על לבבך ושננתם לבניך ודברת בם ·
ובתפלה כת' בכל לבבכם · ואמרו חכמ' ז"ל אי זו היא עבודה
שהיא בלב הוי אומר זו תפלה · וכן הוא אומר בדניאל והא די אנת
פלח ליה בתדירא הוא ישיזבינך · וכי יש פולחן בבבל לא
שהיה מתפלל שלשה פעמים ביום · אם נצחו מוטב ואם לאו
יזכור לו יום המיתה שנ' על משכבכם ודומו סלה · כלומ'

שיהא דומם ומחשב על המיתה · ואמרו חכמ׳ באגדה
מאי דכת׳ על כן יאמרו המושלים בואו חשבון · המושלים
אילו בני אדם שמושלין על יצרן · בואו חשבון · בואו
ונחשב חשבונו שלעולם הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר
עבירה כנגד הפסידה · תיבנה ותכונן · אם אתה עושה
כן תיבנה בעולם הזה · ותכונן לעולם הבא · עיר סיחון ·
אבל אם משים אדם את עצמו ללכת אחר יצרו כעייר
הזה שהולך אחר שיחה נאה · או אחר סייחה נאה · מה
כת׳ בתריה כי אש יצאה מחשבון · תצא אש מן המחשבין
ותאכל את שאינן מחשבין · להבה מקריית סיחון · להבה
מקריית הצדיקים ותאכל את הרשעים שנקראו סיחון ·
אכלה ער מואב · זה המהלך אחר יצרו כעייר המהלך
אחר סייחה נאה · בעלי במות ארנון · אילו גסי הרוח ·
ונירם · אמר הרשע אין רם · אבד חשבון · אין חשבונו אבד
שלעולם · עד דיבון · המתן עד שיבוא יום דין · ונשים
עד נופח · עד שתבוא אשה שלגיהנם שאינה צריכה נפוח
כד׳ שנ׳ תאכלהו אש לא נופח · אשר עד מידבא · עד
שתאדיב נשמתן · ואמרי לה עד דעביד מה דבעי ·
תמיד
בני אם תרצו להגביר עליכם יצר טוב תחשבו מה
אתם ומאין תבואו וקרבתכם לנוס המות ומעמד הדין
והחשבון · שכך אמרו חכמ׳ ז״ל הסתכל בשלשה דברים
ואין אתה בא לידי עבירה · דע מאין באתה ולאיין אתה
הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון · מאיין באתה
מליחה סרוחה · ולאיין אתה הולך למקום עפר רימה ותולעה ·
ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי
המלכים הקב״ה · ושלשתם הוציאום חכמ׳ ז״ל ממילת בוראך
שנ׳ וזכור את בוראך בימי בחורותיך · ואמרו בארך בורך
בוראך · דע מאיין באתה · בארך · כלומ׳ מן הבאר שנבעת
והוא השכבת זרע שממנו נוצרת · ולאיין אתה הולך ·
בורך · דהיינו הקבר שלך שהוא הבור שלך · ולפני מי
אתה עתיד ליתן דין וחשבון · בוראך · כלומ׳ לפני בוראך

אתה עתיד ליתן דין וחשבון · לכן בני תמליכו יצרכם
הרעים
הטוב עליכם ותגבירו אותו על כל טבעיכם ואז תצליחו
בכל דרכיכם ותנחלו חיי העולם הזה ותזכו ותירשו שני
המשיח וחיי העולם הבא · ואלהינו ימליך עלינו יצר
טוב ברחמיו הרבים · ואחרי אשר הגענו עד כאן
לספר בשבח מעלת יצר טוב ובעליה׳ נספר בגנות יצר
הרע ובעליו כדי להכניע לבבות בני האדם ולשבר את
יצרם ולזכות אותם לפני המק׳ כדי שישובו בתשובה שלימה
לפניו בעזרת הא׳ · דעו בני שכל מי שיצר הרע
מתגבר עליו ושולט בו ושומע לו טורדו מחיי העולם הזה
ומחיי העולם הבא · שכן מסיתו ומרגילו אחר התאוות
הבהמיות וההנאות הגופניות לקבל מהם יותר ממה שיאות
לקבל
לו · ומושכו אל התענוגים והתפנוקים וממתיק לפניו הע׳
העבירות עד שטורדו מחיי העולם הזה וחיי העולם הבא ·
ולא עוד אלא שהוא בעצמו מעיד עליו שכך וכך עשה ·
כענין שנ׳ מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון · שכן
באגד׳ בה קורין לסהדה מנון אוי להן לבריות מעלבונו
שליצר הרע מפני שברשות כל אדם להיטיב מעלליו ולתקן
אורחותיו ולישר דרכיו ולבחור דרך החיים והטוב כענין
שנ׳ ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב את המות ואת
ועתה י׳
הרע ובחרת בחיים · ואו׳ מה ה׳ אלהיך שואל מעמך כי אם
ליראה וגו׳ · וכן הוא או׳ לבד ראה זה מצאתי אשר עשה
האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים · לא
ברא הקב״ה את האדם בכלתו לא שיהא צדיק וישר כמותו
אלא שהם בקשו חשבונות רבים שנשתעבדו ליצר הרע
שבלבם · ואם יאמר אדם הרי הקב״ה קראו רע כענין
שנ׳ כי יצר לב האדם רע מנעוריו · ואם הקב״ה בעצמו קראו
רע איך יוכל האדם לחזור ולעשותו טוב · זה׳ הקב״ה אתה
בעצמך עושה אותו רע שכשהיית תינוק לא היית חוטא
משנתגדלת נתגדל יצרך הרע עמך וחטאת · תינוק היית
ולא חטאת · נתגדלת וחטאת · ואם יאמר אדם מי

יוכל לעמוד כנגדו ולהילחם עמו כדי להחזירו למוטב׳ וא׳
הקב״ה כמה דברים קשים ומרים בראתי בעולם ואתם
מתחכמין להן וממתקים אותם כמו התורמוס והחרדל
והצלף וכיוצא בהן׳ אף אתם התחכמו למתק מרירות
יצר הרע ולהכניע את ערפו כדי שלא יזיק אתכם׳
בני התגברו על יצרכם ביראת הא׳ כדי שלא יתגבר
הוא עליכם ויטרדכם מן העולם שכך אמרו חכמ׳ ז״ל
יצרו שלאדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו שנ׳
צופה רשע לצדיק ומבקש להמיתו׳ ואילמלא הק׳ עוזרו
אינו יכול לו שנ׳ יי׳ לא יעזבנו בידו וגו׳ בואו וראו
כמה יצר הרע גדל והולך בתוך האדם׳ שכך אמרו חכמ׳
ז״ל יצר הרע בתחילה דומה לחוט שלעכביש׳ ולבסוף דומה
לעבות עגלה שנ׳ הוי מושכי העון בחבלי השוא וכעבות
העגלה חטאה׳ ועוד אמרו יצר הרע דומה לזבוב ויושב
בין מפתחי הלב שנ׳ זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח׳
תחילתו כזבוב׳ ואם שמע לו הרי הוא מתגבר ועולה
כמעיין המתגבר על כל גדותיו׳ כך הוא גדל ומכסה את כל
הלב׳ ועוד אמרו יצר הרע בתחילה קראו דוד הלך׳
ולבסוף קראו אורח׳ ולבסוף קראו איש שנעשה בעל
הבית. דכת׳ ויבא הלך לאיש העשיר ויחמול לקחת מצאנו
ומבקרו לעשות לאורח הבא אליו ויקח את כבשת האיש
הרש׳ ויעשה לאיש הבא אליו׳ ועוד אמרו יצר הרע
כתח לו בשיתו שנ׳ כי רוח זנונים התעם׳ ולבסוף מתגבר
עליו שנ׳ רוח זנונים בקרבם׳ בני בואו וראו כמה
דורות אבד יצר הרע. דור אנוש דור המבול דור הפלגה
כיון שעמד אברהם אבינו נתגבר עליו וכיתתו כמו שנ׳
וכתותי מפניו צריו וגו׳ הוא שאמ׳ הכת׳ אשרי האיש אשר
לא הלך בעצת רשעים וגו׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל זה אברהם
אבינו שלא הלך בעצת אנשי דור הפלגה מפני שאנשי דור
הפלגה רשעים היו שנ׳ הבה נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים
ובדרך חטאים לא עמד׳ שלא עמד במושב אנשי סדום

מפני שאנשי סדום חטאים היו שנ׳ ואנשי סדום רעים וחטאים
ליי׳ מאד׳ ובמושב לצים לא ישב׳ שלא ישב במושב אנשי
פלשתים׳ שאנשי פלשתים ליצנים היו שנ׳ ויהי כטוב לבם
ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו׳ בני בואו וראו אומ׳
אומנותו שליצר הרע׳ שכך אמרו חכמ׳ באגדה ז״ל אין יצר
הרע מהלך לצדדין לא באמצע פלטיא וכשהוא שרואה
רואה אדם ממשמש בעיניו ומתקן בשערו ומתלה בעקיבו
הוא יש הדין דידי׳ בא לו מאחרין כהלך הזה העובר ממקום
למקום ומספר שמועות וחידושים ויאמ׳ לו יש במקום פל׳ קורת
רוח בשחוק וליצנות ותפלות׳ אוי לו לבן אדם שסופו לרימה
ואינו מוצא קורת רוח בחייו׳ מי שהקב״ה חפץ בו אוטם את
אזניו ועוצם את עיניו ממנו ואינו משגיח עליו לא מניחו
והולך לו׳ אף הוא כיון שרואה שאין האדם משגיח בו
מניחו והולך לו׳ ומי שאין הקב״ה חפץ בו כשהוא שומע את
דבריו מחזר את ראשו לאחוריו ויאמ׳ לו אחי מה אתה יודע
מה חידושים ראית מה שחוק וליצנות אתה יוד׳ אף הוא
כיון שרואה אותו משגיח לדבריו הוא מתקרב אליו ונושא
ונותן עמו כאורח הזה הרגיל עמו לפרקים׳ ויאמ׳ לו אחי שמא
עברת ממקום פל׳ ראית שם צורות נאות ובריות מפוארות
ראית שם שחוק וליצנות שאדם משדל בהן את חיי ההבל
הזה׳ אשרי מי שעובר משם ורואה את מעשיהן ומתלוצץ
את נפשו מהם כמה הוא זוכה לנפשו׳ וכן הולך ומשדל
אותו בדברים הללו עד שמסיתו לילך לשם ואף הוא הולך
עמו ואינו מניחו׳ כיון שהוליכו שם החליק אליו בעיניו
להביא עונו לשנוא׳ והרי הוא עושה לו כבעל הבית והעושה
סרסור בין שני תגרים׳ התחיל למתק לפניו את העבירות
ויאמ׳ לו ראה המעון הזה כמה הוא מתוכב׳ זונה זו כמה היא
נאה׳ העון הזה כמה הוא מתוק׳ ממי אתה ירא אין מי
רואה אותך ואין מי יודיעך לבריות׳ שמא תאמ׳ אבינו
שבשמים רואה אותך עזב יי׳ את הארץ׳ וכי איפשר שלא
יהא מרחם על כמה בריות נאות שברא בעולמו מה שדי׳

לאילו דיי גם לך · והולך ומסית אותו בדברים הללו עד
שהוא נכשל בעבירה ומאבד חייו מן העולם · ולאחר
שהכשילו ולכדו במצודתו יושב ומתהולל עליו · וכן הוא
אומ' כי הלל רשע על תאות נפשו ובוצע ברך נאץ יי' · זה
יצר הרע שיושב ומתהולל על הבריות ומתהלל בעצמו
על שעלה בידו להטעות את הבריות · אוי להן לרשעים
שהולכין אחרי שרירות לבם ואחר מראית עיניהם מפני
שהן גורמין לגוף לחטוא ומורידין את נפשן מן העולם ·
שכך אמרו חכמ' ז"ל ליבא ועינא תרין סרסורי דחטאה
שהעין רואה והלב חומד והגוף הולך ועושה · נמצא שהלב
והעין הן גורמין לגוף לחטוא · הוא שציוה משה רבינו ע"ה
ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם · וכך אמ' שלמה
בחכמתו תנה בני לבך לי ועיניך דרכיי תצרנה · כלומ'
אם תתן לי לבך ועיניך ותשמור אותם מלחטוא נמצא
שכל גופך שמור מן העבירות ומתוך כך אתה שלי ואין
יצר הרע שולט בך · גדול מי שמתגבר על יצרו וזובח
אותו לפני בוראו כענין שנ' זובח תודה יכבדנני · ואמרו
חכמ' בגמרא ז"ל זובח חטאת זובח אשם אין כת' כאן לא
זובח תודה · יכבדני אין כת' כאן לא יכבדנני בשני נונין
שכל מי שהוא זובח יצרו ומתודה על עונותיו מעלין עליו
כאילו כיבד להקב"ה בעולם הזה ולעולם הבא · וכל מי
שמתגבר עליו יצר טוב הקב"ה חונה בו ומשלים עמו יצר הרע
עד שאינו יכול להזיק לו כענין שנ' ברצות יי' דרכי איש
גם אויביו ישלים אתו · ואמרו חכמ' ז"ל ברצות יי' דרכי
איש זה יצר טוב · גם אויביו ישלים אתו זה יצר הרע ·
בנוהג שבעולם אדם גדל עם חבירו שתים שלש שנים נקשר
והוא קושר בו אהבה · ויצר הרע גדל עם האדם מנעוריו
ועד זקנתו ומבקש להכשילו ולהפילו · תדע שכן שהרי
יוחנן כהן גדול שימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף
נעשה צדוקי · ואמרו חכמ' ז"ל למה יצר הרע דומה לטור
גבוה שהוא עומד בפרשת דרכים והיו בני אדם נכשלין בו

אמ' להן המלך סתתו בו קימעא קימעא עד שתבוא השעה
ואני מעבירו מן העולם · כך אמ' להן הקב"ה לישר' בני
יצר הרע הזה מכשול הוא לעולם שנ' ואמר סולו סולו פנו
דרך הרימו מכשול מדרך עמי · לא סתתו בו קימעא קימעא
עד שתבוא השעה ואני מעבירו מן העולם שנ' והסירותי
את לב האבן מבשרכם וגו' · ועוד אמרו לעתיד לבוא הק'
מביא יצר הרע ושוחטו בפני הצדיקים ובפני הרשעים
צדיקים נדמה להן כהר גבוה · ורשעים נדמה להן כחוט
השערה · הללו בוכין והללו בוכין · צדיקים בוכים ואומרין
היאך יכולנו לכבוש הר גבוה זה · ורשעים בוכין ואומ' היאך
לא יכולנו לכבוש חוט השערה זה · ואף הקב"ה תמיה עמהן
שנ' והיה כי יפלא בעיני העם הזה נאם יי' גם בעיני יפלא ·
בני בואו וראו כמה גדול עפשותן של עבירות שבכל יום
ובכל שעה אדם מחכה למות ואינו בטוח בעצמו מן המיתה
והוא נוסע אחר יצר הרע שהוא מסיתו ומחטיאו ומחייבו
לגיהנם ויודע בו ומכיר מעשיו ואינו נזהר ממנו · בני
התגברו על יצרכם והילחמו בו ואל תרפו ידיכם ממנו אפילו
שעה אחת ואל תתעצלו לנצחו כי מלחמת יצר הרע היא
העקרית מלחמה גדולה אשרי מי שזכה לנצחו · וראו דבר
פלא כי אם יש לו לאדם אויב ומתגרה בו ונוצח אותו פעם
ופעמיים ושלוש אז ירף ממנו או ישלים עמו · אבל יצר
הרע אין מספיק לו לאדם לנצחו אלף פעמים ובכל יום ויום
הוא מתגרה עליו להחטיאו כמו שאמרו חכמ' ז"ל ואל תאמין
בעצמך עד יום מותך · והענין מפני שכל הימים אשר
האדם חי על האדמה יארוב לו ונלחם עמו כדי להחטיאו ·
לכן בני אל תעלימו עיניכם ממנו ואל תתנו שינה לעיניכם
ולעפעפיכם תנומה עד שתנצחוהו · כי אם חס ושלום הוא
ינצח אתכם ימיתכם ויטרדכם מחיי העולם הבא · ואם
ינצחכם בקלה שבקלות סוף שינצח אתכם בחמורה שבחמורות ·
שכך אומנותו של יצר הרע היום אומ' לו לאדם עשה כך · ולמחר
אומ' לו עשה כך וכך עד שיסיתו לעבור על העריות ולעבוד ע"ז

ואם תשתדלו תמיד לנצחו ותנצחוהו מעט היום ומעט
למחר אותו המעט יעלה לדבר גדול כי לא יעמוד לפניכם
ונפרד מכם כענין שנ' ואליך תשוקתו ואתה תמשל
בו · ואם יאמר אדם טוב לו לאדם לאכול ולשתות ולשמוח
בעולם הזה ולקבל כל הנאותיו ממנו ולהשיג את כל
תאוותיו ולמלאות נפשו מכל אשר ישאלו עיניו כי אין
מעשה וחשבון בשאול אשר האדם הולך שם ולית דין ולית
דיין כבר נא' על ידי שלמה ע"ה שמח בחור בילדותיך
ויטיבך ליבך בימי בחורותיך והלך בדרכי ליבך ובמראה
עיניך ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט · ואמרו
חכמ' ז"ל בקשו חכמ' לגנוז ספר קהלת מפני שמצאו בו
דברים שהן נוטין למינות · אמרו כך היה שלמה צריך לומר
שמח בחור בילדותיך וייטיבך ליבך בימי בחורותיך והלך
בדרכי ליבך ובמראה עיניך · משה אמ' ולא תתורו אחרי
לבבכם ואחרי עיניכם · ושלמה אמ' והלך בדרכי ליבך
ובמראה עיניך · הותרה הרצועה לית דין ולית דיין · וכיון
שאמ' ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט · אמרו
יפה אמ' שלמה · בני השמרו עצמכם מן העריות
מפני שהאדם מתפתה אחריהן ונפשו שלאדם מחמדתן
ביותר · וכל מי שמתפתה אחריהן סופו נטרד מן העולם
הבא מפני שהיא מן המצות החמורות שבתורה · תדע
שכן שהרי התורה ריבתה על העריות שמירה לפניהן וע'
ושמירה לאחריהן לומ' שיהא אדם נזהר ונשמר מהן ביותר ·
שמירה לפניהן דכת' ושמרתם את חקותי ואת משפטיי
אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני יי · ושמירה לאחריהן
דכת' ושמרתם אתם את חקותי ואת משפטיי ולא תעשו
מכל התועבות האלה האזרח והגר הגר בתוככם · שתי ש'
שמירות הללו למה · שמירה לאיש ושמירה לאשה · שמירה
מאשתו · ושמירה מאשה אחרת · שמירה בעינים · ושמירה
בלב · שמירה בשפתים · ושמירה במעשה · שמתוך שהאדם
נותן את עיניו להסתכל באשה הרי ליבו מתאוה לה והולך

כרוך אחריה · ומתוך שאדם מרבה עמה שחוק וקלות ראש
סוף שבא לידי הרגל עבירה · לפיכך ריבתה עליה התורה
שמירות הרבה · ומהן ושמרתם את חקותי · עשו משמרת
למשמרתי · כגון שניות לעריות שהן מדברי סופרים ·
ואמרו חכמ' ז"ל שלא תאמ' כל מי שנואף בגופו בלבד
נקרא נואף לא אפילו הנואף בעיניו נקרא נואף שנ' ועין
נואף שמרה נשף וגו' · וכן הוא או' ולא תתורו אחרי לבבכם
ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם · הרי כבר למדנו
שכל מי שתר העבירה בלב ובעינים נקרא זונה · בני
בואו וראו כמה קשה עונה שלעבירה שאין לך שבט
מישראל שלא העמיד מלך או שופט חוץ משבט שמעון
שלא העמיד לא מלך ולא שופט בשביל החט שעשה זמרי
בשיטים עם המדיינית · ללמדך כמה קשה הזנות · כיצד
עתניאל משבט יהודה · אהוד משבט בנימן · דבורה וברק
מהר אפרים ומקדש נפתלי · גדעון משבט מנשה ואבימלך
בנו אחריו · תולע בן פואה משבט יששכר · יאיר הגלעדי
מחוות יאיר משבט מנשה · וכן יפתח מיושבי גלעד ·
אבצן מבית לחם יהודה · אילון משבט זבולון · עבדון
בן הלל משבט אפרים · שמשון משבט דן · עלי ושמואל
משבט לוי · מבנימן יצאו מלכים · ומיהודה יצאו מלכים ·
ומאפרים ירבעם · וממנשה יהוא בן נמשי · אבל שמעון
לא העמיד לא מלך ולא שופט בשביל עון הזנות שלזמרי ·
ולא עוד אלא כל מי שהוא להוט אחר בולמוס שלעריות
הוא מאבד את נפשו ומורדה מחיי העולם הבא · שנ' נואף
אשה חסר לב משחית נפשו הוא יעשנה · וכל מי שבא
דבר עבירה לידו ופירש ממנה מאהבת הבורא לא מיראת
חטאים זוכה ועולה לגדולה · תדע שכן שלא עלה יוסף
הצדיק לגדולה אלא מפני שפירש מן העבירה מאדונתו
אשת פוטיפר · בני בואו וראו כמה האשה הזונה
קשה שהיא מרה מן המות כענין שנ' ומוצא אני מר ממות
את האשה אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה ·

מצודים בעולם הזה · וחרמים לעולם הבא · ליבה שכל
ליבה אינה אלא לדברי תפלות וזימה · אסורים ידיה · תופסת
את האדם בשוק ואומרת לו בוא עלי ושכב עמי · משל
לכלב שככית שהיא נושכת את העוברים והשבים מה
עשו לה בעליה עשו לה שלשלת · ואעפ"כ היתה מקרעת
בבגדיהן · ואילמלא שירי הכת' אסורים ידיה לא היה אדם
יכול לעמוד בה · טוב לפני האלהים ימלט ממנה זה יוסף ·
וחוטא ילכד בה זה זמרי · בני שמעו וראו מה שכתוב
באשה זונה שתופסת את האדם בחלקת לשונה ורכות
שפתיה כענין שנ' כי נפת תטופנה שפתי זרה וחלק
משמן חכה · אילו שפתי זונה שהן מתוקין כנופת להטעות
את הבריות · מה כת' בתריה ואחריתה מרה כלענה חדה
כחרב פיות · שכפי עריבותה שלעבירה תהיה מרירותה ·
ולא עוד אלא שמביאתו לידי המיתה · שנ' כי רבים חללים
הפילה ועצומים כל הרוגיה · ואמרו חכמ' ז"ל באגדה · מאי
דכת' ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות · מה החרב
הזה אוכלת משני צדדיה · כך הזונה מאבדת חיין שלאדם
מהעולם הזה והעולם הבא · וכן הוא אומ' רגליה יורדות מות
שאול צעדיה יתמוכו · רגליה יורדות מות בעולם הזה ·
שאול צעדיה יתמוכו לעולם הבא · וכך אמר בן סירא
העלם עינך מאשת חן פן תלכד במצודתה · אל תט אצלה
עם בעלה למסוך עמו יין ושכר · כי בתואר אשה יפה
רבים הושחתו ועצומים כל הרוגיה · בני שמעו וראו
כמה קשה מעשה שלעבירה · שכל מי שהוא להוט אחר
העבירה גורם לעצמו שיתבטל ממנו הוד שכינה כענין
שנ' פן תתן לאחרים הודך · ולא עוד אלא מכיון שנטל
ממנו הוד שכינה מלאכי חבלה מושלין עליו ודנין אותו
באכזריות שנ' ושנותיך לאכזרי · ואמרו חכמ' ז"ל אל
תהי רגיל בנדרים שסופך למעול בשבועות · ואל תהא רגיל
אצל כהן עם הארץ שסופך להאכילך תרומה · ואל תרבה
שיחה עם האשה שסופך בא לידי ניאוף · וכל הצופה בנשים

סוף שהוא בא

91

סוף שהוא בא לידי עבירה · וכל המסתכל אפילו בעקיבה
שלאשה הויין לו בנים שאינן מהוגנין · דבר קשה הוא
הזנות ושנאוי מאד בעיני המקו' כענין שנ' בגדה יהודה
ותועבה נעשתה בישר' ובירושלם כי חילל יהודה קודש י"י
אשר אהב ובעל בת אל נכר · ואמרו חכמ' ז"ל בגדה יהודה
זו ע"ז · וכן הוא אומ' כולכם בגדתם בי בית ישרא' · ותועבה
נעשתה בישר' ובירושלם · זה משכב זכור · וכן הוא אומ'
ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא · כי חילל
יהודה קודש י"י אשר אהב זו זונה · וכן הוא אומ' לא יהיה
קדש מבני ישרא' · ובעל בת אל נכר · זה הבא על הגויה ·
וכת' בתריה יכרת י"י לאיש אשר יעשנה ער ועונה מאהלי
יעקב ומגיש מנחה לי"י צבאות · אם תלמיד חכם הוא לא
יהיה לו לא ער בחכמים ולא עונה בתלמידים · ואם כהן
הוא לא יהיה לו בן מגיש מנחה לי"י צבאות · ולא עוד
אלא כל מי שבא על הגויה כאילו נתחתן לע"ז שנ' ובעל
בת אל נכר · וכי בת יש לו לאל נכר · אלא זה הבא על הגויה ·
ואמרו חכמ' ז"ל הבועל ארמית קנאין פוגעין בו בשעת
מעשה · כלומ' מי שמקנא לאל יש לו רשות להורגו בשעה
שעובר העבירה כדרך שעשה פינחס לזמרי שהרגו בשעת
מעשה · בני שמעו וראו כמה קשה הניאוף · שכך אמרו
חכמ' באגדה ז"ל הנואף והנואפת עוברין על עשרת הדיברות ·
על אנכי כיצד · שכל מי שהוא בא על הערוה כאילו כופר
בהקב"ה שנ' כחשו בי"י ויאמרו לא הוא · לא יהיה לך אלהים
אחרים על פני וגו' · כי אנכי י"י אלהיך אל קנא · ושני
פעמים אמור בסוטה וקנא וקנא · ולמה שני פעמים שהוא
מקנא להקב"ה ולבעלה · וכן הוא אומ' כי מנחת קנאות הוא
שהן שתי קנאות · לא תשא · שהוא נואף עם האשה ונשבע
על שקר · כבד את אביך · שהוולד הנולד מן הערוה עומד
ומכבד למי שאינו אביו · ומכה ומקלל למי שהוא אביו
כסבור שאינו אביו · לא תרצח שהנואף נכנס על מנת
שאם ירגש להרוגו להרג · לא תנאף שהרי הוא נואף

לא תגנוב כמו שנאמר גנוביה ומתקו ולחם סתרים ינעם
לא תענה ברעך עד שקר שהוא נואף עם אשת
חבירו והיא אומרת לבעלה ממך אני מעוברת לא תחמוד
אשת רעך שכל מי שהוא חומד אשת חבירו ונואפה
חומד כל שלחבירו כיצד שהוא נואף עמה והולך לו
והיא יולדת ממנו וסבור בעלה שהוא בנו בא לה לפטור
מן העולם עושה דייתיקי ומורישו בכל שלו ואינו
יודע שאינו ממנו ונמצא הנואף חומד כל שלחבירו
זכור את יום השבת כיצד שהרבה פעמים כהן יש לו
כהנת וישראל נכנס עליה והיא יולדת מישראל וסבורים
שהוא בנו שלכהן ועמד אותו התינוק וגדל ומשמש בבית
המקדש בשבת ואינו אלא ישראל ונמצא מחלל את השבת
ומעשה ברשע אחד שחמד אשת שכינו והיא היתה
יפת תואר וטובת שכל דיבר עמה פעם ופעמים אם תשמע
לו והיתה ממאנת לו לפי שאשת איש היתה פעם אחת
הלך בעלה לפרקוס אחד וערב שבת היה עמד אותו
רשע בלילי שבת וחתר את ביתו ואנסה ושכב עמה ואחר
כך הרגה כדי שלא תצעק ותגיד את קלונו וגנב כל מה
שבבית והלך לו הרי עבר על זכור את יום השבת ועל
לא תרצח ועל לא תנאף ועל לא תגנוב ועל לא תחמוד
למחר באו הכל [illegible] וראו את המאורע [illegible] לבית
[illegible] את האשה [illegible] אמרו מי עשה זאת לא
עשה אלא [illegible] שכינה קראוהו ואמרו לו למה עשית כזאת
[illegible] להן אני [illegible] שלא עשיתי [illegible] לבית
הכנסת ונשבע לשוא ועבר על לא תשא [illegible] עשה שכר
את העדים שלשקר כדי [illegible] אחד [illegible]
ואחרים שהוא [illegible] על
[illegible] ידעו שהוא [illegible] והרגוהו
וברח לו [illegible] ישראל [illegible] ועבר
על אנכי ולא יהיה לך היו לו אב ואם והכחין [illegible] לו
ועבר על כבד את אביך ואת אמך הרי [illegible] עבר על עשרת

הדיברות ומי גרם לו על שחמד את הערוה ללמדך שמצוה
גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה בניי בואו וראו
כמה קשה סרסורה שלעבירה שהעובר עבירה מאבד את
נפשו בלבד ומי שהוא סרסור לדבר עבירה מאבד את נפשו
ונפש חבירו העובר עבירה על ידו צא ולמד מן הנחש
הקדמוני שהחטיא את חוה ונתקלל עמה ואם אדם וחוה
חטאו הנחש למה נתקלל אלא שהוא גרם להן לחטוא שכל
המחטיא את חבירו אין מספיקין בידו לעשות תשובה
שלא יהו תלמידיו יורדין לבאר שחת והוא יורש גן עדן
לפי שהמחטיא את חבירו קשה מן ההורג שההורג זה
הורגו בעולם הזה והמחטיאו הורגו בעולם הזה ולעולם
הבא וכן הוא אומ' משגה ישרים בדרך רע בשחותו הוא
יפול ותמימים ינחלו טוב וכל מי שהוא להוט אחר הזונה
סוף שהוא מבקש ככר לחם בביתו ואינו מוצא שנ' כי
בעד אשה זונה עד ככר לחם ולא עוד אלא כל הבא על
אשת איש אפילו למד כל התורה כולה שכת' בה יקרה היא
מפנינים היא יורדת לגיהנם שנ' ואשת איש נפש יקרה
תצוד ואמרו חכמ' באגדה ז"ל מהו עונשה שלאשת איש
לעתיד לבוא בוא וראה מה כת' למטה מן הענין היחתה
איש אש בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על
הגחלים ורגליו לא תכוינה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה
כל הנוגע בה מאי תקנתו ילך ויגדל יתום בתוך ביתו וילמ'
וילמדהו תורה ויתעסק בכל המצות ויתכפר לו לעולם הבא
על מנת שיחזור בו ויעשה תשובה תשובה לדבר זה מניין
שנ' שובה ישראל עד יי' אלהיך וגו' אפילו כפרת בעיקר הק'
מקבלך קל וחומ' ומה אם הכופר בעיקר הקב"ה מקבלו [illegible]
בתשובה הבא על אשת איש על אחת כמה וכמה שהקב"ה
מקבלו בתשובה קשה עונשן שלעריות שכך אמרו
חכמ' ז"ל כל זמן שישראל פרוצין בעריות השכינה מסתלקת
מביניהן שנ' ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך אפי'
ערות דיבור אסור ולא עוד אלא שכל העובר עבירה

מלפפתו והולכת לפניו ליום הדין שנ' ולפתו אורחות דרכם
יעלו בתוהו ויאבדו · ולא עוד לא שקשורה בו ככלב שנ'
ולא שמע אליה לשכב אצלה להיות עמה · לשכב אצלה
בעולם הזה · להיות עמה לעולם הבא · בניי בואו וראו
כמה קשה עונשה של עבירה שאפילו הצדיקים שנוגעין
עם עוברי עבירה · שכך אמרו חכמ' ז"ל בכל מקום שאתה
מוצא זנות אנדרולומוסיא באה לעולם והורגת רעים
וטובים · ועוד אמרו הכל הקב"ה מוותר חוץ מן הזימה ·
צא ולמד שעד שלא נצטוו עליה מה כת' ויראו בני האלהים
את בנות האדם כי טובות הנה וגו' · מה כת' בתריה וינחם
י"י כי עשה את האדם בארץ וגו' · ויאמר י"י אמחה את
האדם וגו' · וכל מי שגודר את עצמו מן הערוה והזנות
ומתגבר על יצרו נקרא קדוש שכך אמרו חכמ' ז"ל מפני
מה נסמכה פרשת עריות לפרשת קדושים תהיו · ללמדך
שבכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה את מוצא קדושה ·
שנ' אשה זונה וחללה וגו' · וסמיך ליה וקדשתו · וכן הוא
או' אלמנה וגרושה וחללה זונה וגו' · וסמיך ליה ולא יחלל
זרעו בעמיו כי אני י"י מקדשו · ועוד אמרו שלשה הין
שברחו מן העבירה ושיתף הקב"ה שמו ביניהן · ואילו הן
יוסף ויעל ופלטי · יוסף מנין שנ' עדות ביהוסף שמו
קרי ביה יה שמו שהקב"ה מעיד עליו שלא נגע באשת
פוטיפר · יעל מנין שנ' ותצא יעל לקראת ותאמר
אליו סורה אדוני סורה אלי אל תירא ויסר אליה האהלה
ותכסהו בשמיכה · ואמרו חכמ' ז"ל חיזרנו על כל המקרא
כולו ולא מצינו כלי ששמו שמיכה · ומהו שמיכה שמי
בה · שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע · פלטי
מנין כת' אחד או' ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד
לפלטי בן ליש · וכת' אחר או' ויקחה מעם איש מעם
פלטיאל בן ליש · קרי ליה פלטי · וקרי ליה פלטיאל · כי
נסיב פלטי · וכי יהיב פלטיאל · אלא אל מעיד עליו שלא
נגע באשתו של דוד · מה עשה נעץ חרב בינו לבינה

אומרין
ואמ' כל מי שעוסק בדבר זה ידקר בחרב · ועוד שלשה הן
שבא יצרן לתוקפן ונזדרזו עליו בשבועה · ואילו הן יוסף ·
דוד · ובועז · יוסף דכת' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת
וחטאתי לאלהים · וחטאתי לי"י אין כת' כאן אלא וחטאתי
לאלהים · באלהים איני עושה רעה זו · דוד דכת' ויאמר דוד
חי י"י כי אם י"י יגפנו · למי נשבע ליצרו שבקש שהיה יצרו
או' לו אילו נפלת אתה בידו לא היה מרחם עליך ומן התורה
מותר להורגו שהרי רודף הוא לפיכך קפץ ונשבע · בועז
דכת' חי י"י שכבי עד הבקר · שכל אותו הלילה היה יצרו
מקטרגו אתה פנוי והיא פנויה למה אינך פושט יד עליה ·
נשבע ליצרו ואמ' חי י"י אם אגע בה · ולה אמ' שכבי עד
הבקר · וכן הוא או' גבר חכם בעוז ואיש דעת מאמץ כח ·
גבר חכם בעוז זה בועז · ואיש דעת מאמץ כח שנזדרז
על יצרו בשבועה · בניי אם יש לכם לדבר עם האשה
תקצרו בדבריכם ואל תאריכו עמה בדברים · שכך אמרו חכמ'
ואל תרבה שיחה עם האשה · ומצינו בר' יוסי הגלילי שהיה
מהלך בדרך ופגע בברוריה אשת ר' מאיר ושאל אותה ואמ'
לה בתי באי זה דרך נלך ללוד · והיא השיבתו גלילי שוטה
לא כך אמרו חכמ' אל תרבה שיחה עם האשה · היה לך
לומ' באי זו ללוד · וכן מצינו כשבא הקב"ה לדבר אל חוה
קיצר עמה בדברים ואמ' לה מה זאת עשית וגו' · ולמה
תשו' שאין יצר הרע מתגבר על האדם אלא כשהוא נושא
ונותן עמה בדברי ליצנות והבלות אלא אפילו לדבר עמה
בשאר דברים בעלמא כדי להסתכל בה · או אפילו להסתכל
בה בלא מדבר עמה · או אפילו מהרהר עליה בלא ראות
פניה יצר הרע מתגבר עליו שנ' וידע אדם עוד את אשתו ·
מהו עוד שנתוספה לו תאוה על תאותו · לשעבר אם לא
היה רואה לא היה מתאוה · ועכשיו בין רואה בין שאינו
רואה מתאוה · לפיכך צריך לו לאדם לשמור את עצמו
מכל דבר המביא אותו לידי הירהור עבירה · שכך אמרו
חכמ' ז"ל כל המביא עצמו לידי הירהור אין מכניסין אותו

יסלק יצר הרע מקרב לבנו ויטהרינו מכל טומאותינו ויחדש
בנו לב טהור ורוח חדשה ברחמיו הרבים ׃

המעלה השבע עשרה מעלת התשובה ׃

בני בואו ואלמדכם מעלת התשובה ׃ דעו בני כי מעלת
התשובה מעלה גדולה עד מאד ׃ ומתוך חשיבותה קדמה
הקבה לבריאת העולם שנאמ׳ שנ׳ בטרם הרים יולדו ותחולל
ארץ ותבל ומעולם ועד עולם אתה אל ׃ וכת׳ בתריה תשב
אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם ׃ ולא עוד אלא
שמגעת עד כסא הכבוד ׃ כענין שנ׳ שובה ישראל עד יי
אלהיך וגו׳ ׃ ואמרו חכמ׳ זל גדולה כוחה שלתשובה שכיון
שאדם מהרהר בליבו לעשות תשובה מיד הוא עולה למעלה
ולא תשכח עד עשרה מילין או עד עשרים או עד מאה
מילין לא עד מהלך חמש שנה ׃ ולא עד רקיע הראשון
ולא עד רקיע השביעי לא עד שהיא עולה ועומדת לפני
כסא הכבוד ׃ שנ׳ שובה ישראל עד יי אלהיך וגו׳ ׃ ולא עוד אלא
שהתשובה מקרבת הגאולה שכך אמרו חכמ׳ זל מתוך חמשה
דברים ישראל נגאלין ׃ מתוך צרה ׃ ומתוך קץ ׃ ומתוך תשובה
ומתוך רחמים ׃ ובזכות האבות ׃ מתוך צרה דכת׳ בצר
לך ומצאוך את כל הדברים האלה וגו׳ ׃ ומתוך קץ דכת׳
באחרית הימים ׃ ומתוך תשובה דכת׳ ושבת עד יי אלהיך ׃
ומתוך רחמים דכת׳ כי אל רחום יי אלהיך ׃ ובזכות האבות
דכת׳ ולא ישכח את ברית אבותיך ׃ והתשובה גורמת לרחמים
ולזכות האבות כענין שנ׳ ושבת עד יי אלהיך ושמעת
בקולו ׃ ובתריה כי אל רחום יי אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך
ולא ישכח את ברית אבתיך ׃ בני בואו וראו כמה
חביבה התשובה לפני המקום שהרי עשה הקדוש ברוך הוא תשובה הגון
... בכל צדיקין בני כולו ׃ ... שבתורה כי
יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי
מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות וגו׳ ׃ וכשנשאה

בעיני

במחיצתו שלהקבה שנ׳ וירע בעיני יי אשר עשה וימת גם
אותו ׃ וכת׳ כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע ׃ עדיין
אתה יי לא יגור במגורך רע ׃ וכל מי שמגרה יצר
הרע בעצמו נקרא משומד שכן אומנותו שליצר הרע
היום אומ׳ לו עשה כך ׃ ולמחר אומ׳ לו לך עבוד עז והולך
ועובד ׃ ואמרו חכמ׳ זל כל המקשה עצמו לדעת הוא
יהא בנידוי מפני שמגרה בעצמו יצר הרע ׃ ועוד
אמרו מאי דכת׳ ונשמרת מכל דבר רע ׃ שלא יהרהר אדם
ביום ויבוא לידי טומאה בלילה ׃ ושלא יסתכל אדם באשה
נאה ואפילו היא פנויה ׃ באשת איש ואפילו מכוערת ׃
ולא בבגדי צבע אשה ׃ ולא בכל בהמה חיה ועוף בשעה
שמשקקין זה לזה ואפילו מלא עיניכם כמלאך המות ׃ וכל
כך למה כדי שלא לגרות עליו יצר הרע ׃ ואמרו חכמ׳ זל
כל המימרק עצמו לדבר עבירה פעמים וחבורות יוצאות
בו שנ׳ חבורות פצע תמרוק ברע ׃ ולא עוד אלא שלוקה
בהדרקון שנ׳ ומכות חדרי בטן ׃ אוי להן לרשעים
שמתגאין בליבם ומתפתין אחר יצרן ואחר תאות ליבם
ואחר מראה עיניהם וטורדין את עצמן מחיי העולם הזה
וסופן יורשין גיהנם ׃ אשריהן הצדיקים שמכניעין
את ליבם ומדכדכין את נפשם ומשפילין את עצמן
ומשברין את רוחם לפני בוראם וזוכחין את יצרן ומתגברין
עליו ומשתדלין להתרצות במעשיהן הנאים לפני מי שאמר
והיה העולם ׃ ועוצמין עיניהן כדי שלא להביט מדבר
ערוה בעולם הזה ׃ ומתוך כך זוכין עצמן להקביל פני
שכינה ׃ שכך אמרו חכמ׳ זל מניין שכל מי שהוא רואה
דבר ערוה ואינו זן עיניו ממנה זוכה ומקבל פני שכינה ׃
ומה טעם עוצם עיניו מראות ברע ׃ וכת׳ בתריה מלך
ביופיו תחזינה עיניך ׃ לכן בני תגערו ביצר הרע
כדי שלא יסית אתכם ויחטיאכם כדי שתהיה זרעכם
מתברך והולך ולא יכלה לעולם כענין שנ׳ לא ייגעו לריק
ולא ילדו לבהלה כי זרע ברוכי יי המה וגו׳ ׃ והאלהים

האיש האחרון וגו' וכת' לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה
לשוב לקחתה אחרי אשר הטמאה· אבל הקב"ה אינו כן
אעפ' שעזבו אותו ועבדו לאחר אמ' להן עשו תשובה ובואו
אצלי ואני מקבל אתכם· שכן פירש על ידי ירמיה שנ'
לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש
אחר הישוב אליה עוד הלא חנוף תחנף הארץ ההיא
ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם יי'· בואו ואני אקבל
אתכם בתשובה· ולא עוד אלא שהקב"ה נשבע לקבל
שבים שנ' חי אני נאם יי' אם אחפוץ במות הרשע כי
אם בשוב רשע מדרכו וחיה· גדולה היא התשובה
שהרי הקב"ה הכתיב בעצמו תשובה בענין שנ' הנני שבו
משל לבן מלכים שהיה חולה אמ' לו הרופא אם יאכל
מן התפוח הזה הוא מתרפא והיה הבן מתירא לאוכלו· אמ'
לו אביו תדע שאינו מזיקך הריני אוכל ממנו תחילה·
כך אמ' הקב"ה לישראל מתביישין אתם לעשות תשובה
הנני שב ראשון שנ' הנני שב וגו'· ומה הקב"ה יתברך
שאין בו לא חט ולא סירחון הכתיב בעצמו תשובה ואמ'
הנני שב· בני אדם שהן מגועלין ומטונפין בחטאים
ועוונות על אחת כמה וכמה שצריכין לעשות תשובה ולא
ולהתודות על פשעיהן· גדולה היא התשובה שאפי' אם
היה רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה שלימה בסוף ימיו
אין הקב"ה מזכיר לו כלום מעוונותיו אשר עשה מתחילה
שנ' לא תזכרנה הראשונות ולא תעלינה על לב· ולא עוד
אלא שהתשובה גדולה יותר מן הקרבנות שנ' הנה שמוע
מזבח טוב להקשיב מחלב אילים· בני בואו וראו
כמה גדולה כוחה שלתשובה שכן מלך בשר ודם כותב
הפסק דין שלו ומחליפו בממון הרבה· והקב"ה כותב הפסק
דין שלו ומחליפו בדבר קל ואי זה דבר קל כמ' שנ' קחו
עמכם דברים ושובו אל יי' וגו'· מה כת' למעלה מן הענין
צרור עון אפרים וגו' תאשם שומרון כי מרתה באלהיה·
ואחר כל זה אמ' עשו תשובה ואני מחליף את כולן שנ' שובה

95

ישראל עד יי' אלהיך· ואמרו חכמ' בהגדה ז"ל כל הנביאים
קוראין לישראל בתשובה אבל לא כהושע· ירמיה אמ' אם תשוב
ישראל אלי תשוב· וישעיה אמ' דרשו יי' בהמצאו· ואחרין
מלמדין ישראל מה לומ' בתשובתם לפני המק'· אבל הושע
אמ' עשו תשובה ומלמדם מה יפייסו על עצמן שובה ישראל
עד יי' אלהיך וגו'· קחו עמכם דברים ושובו אל יי' ואמרו
אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו· ועוד
אמרו כל הנביאים שהכו את ישראל הכום בנפילה· ירמיה
אמ' לכן יהיה דרכם להם חושך וחלקלקות ידחו ונפלו בה·
וכן עמוס אמ' נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל· אבל
הושע לא עשאה אלא מתקלת שנ' כי כשלת בעונך· אוי
להן לרשעים שמתים בלא תשובה שהן מאבדין סברן ותקוותם
מחיי העולם הבא· שהמלאכים המסורין לו לאדם בעולם הזה
כותבין בכל יום ויום את מעשיו והכל צפוי לפני המקום
והכל חתום· אם יצדיק אדם כותבין צדקתו· ואם הרשיע
אדם כותבין רשעתו· לפיכך כשבא הצדיק להיפטר מן
העולם המלאכים מקדימין ומקלסין לפניו יבוא שלום ינוח
על משכבו· ואם מת אדם רשע שלא עשה תשובה הקב"ה
אמ' לו הנפח רוחך כמה קראתי לך שתעשה תשובה ולא
עשית· ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם
מפח נפש· אמ' הפיקחין הואיל וכך הוא מקוה לשבים לכו
ונשובה אל יי' כי הוא טרף וירפאנו יך ויחבשנו· ואמרו
חכמ' ז"ל גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין
לו ולכל העולם כולו שנ' ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב
אפי ממנו· מהם לא נאמ' אלא ממנו· ואמרו חכמ' ז"ל היכי
דמי בעל תשובה· כגון שבא דבר עבירה לידו פעם ראשונה
ושניה באותו הפרק ובאותה אשה שנכשל בה כבר ובאותו
מקום והיה יכול לעבור עבירה עמה ופירש ולא עבר הרי
זה בעל תשובה גמורה· וכן אם גנב או אנס ממון מאחרים
והחזירו שלא מחמת יראת אדם אלא מיראת הש"י הרי זה
בעל תשובה גמורה· בני בואו וראו כמה גדולה כוחה

שלתשובה שאפילו אילו היה האדם רשע גמור ונתחתם
גזר דינו לרעה ואחר כך עשה תשובה מעכבת הפורענות
מלבוא עליו מהרה · שכך אמרו חכמ״ז״ל תשובת מוחלטין
אין רשעים גמורין מוחלטין ברשען מעכבת הפורענות
מלבוא עליהן · בני השתדלו לעשות תשובה קודם
ביאת הפורענויות והצרות כי אם ישוב האדם לבוראו
אחר ביאת הצרות והפגעים רעים אינה תשובה שלימה
ושמא לא יקבל הבורא תשובתכם אעפ״י שהוא ארך אפים
ומלא רחמים · אמנם התשובה השלימה היא כשאדם
יודע בעצמו שחטא לבוראו יתחרט חרטה גמורה על
העבירות שעשה ויעזוב דרכי חטאיו ואל ישנה עליהם ·
ויבקש עליהם מחילה לפני בוראו וייטיב מפעליו קודם
שיבואו עליו הצרות והפגעים רעים · שכך אמרו חכמ״ז״ל
תשובה ומעשים טובים כתרים לפני הפורענות ·
בני אל תתעצלו מלשוב בתשובה שלימה לבוראכם
ואל תאמרו למחר או לאחרתיים נשוב בתשובה לפניו שמא
תמותו היום או למחר בלא תשובה · שכך אמרו חכמ״ז״ל
שוב יום אחד לפני מיתתך · וכי יודע אדם באי זה יום
ימות · ישוב יום אחד קודם מיתתו · לכן ישוב היום שמא
ימות למחר · ישוב למחר שמא ימות למחרתיים ונמצא
כל ימות האדם בתשובה · ואם חטא אדם ועשה
עבירות בין קלות בין חמורות בין שוגג בין מזיד אל יתיאש
ויאמר כבר אבד סברי ותוחלתי מיי׳ ונדחתי מחיי העולם
הבא ושוב לא יקבל המק׳ תשובתי · אלא יאמר אדם כך לא
ישתדל לעשות תשובה וישוב לפני בוראו וישפוך נפשו
ויתחרט על עוונותיו והקב״ה ימחול לו על כל עוונותיו · שכן
מצינו בדוד מלך ישראל ע״ה שחטא ושב והתודה ומחל לו
הקב״ה על אותו עון · וכן מצינו באנשי נינוה שעלתה
רעתם לפני המק׳ ונתחתם גזר דינן לרעה · וכיון ששבו
בתשובה שלימה לפני הבורא קרע גזר דינן ומחל להן כענין
שנ׳ וירא אלהים כי שבו מדרכם הרעה וינחם יי׳ על הרעה

אשר דיבר לעשות להם ולא עשה · ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל
כי הנה רחקיך יאבדו וגו׳ · כלומ׳ מי שמתרחק מן הק׳ מלעשות
תשובה אבד מן העולם · ואני קרבת אלהים לי טוב · שכל מי
שמתקרב לאל אומרין · תדע שכן הוא יתרו על ידי שנתקרב
להקב״ה זכה להורות למשה ע״ה שנ׳ ואתה תחזה מכל העם
אנשי חיל וגו׳ · בני בואו ואודיעכם מקצת מן הדברים
המנעלים דלתי התשובה · ואילו הן מי שמסכים בליבו לעשות
ולא נכשל בה במקרה אבל מסכים בליבו לעשות העבירה
ומחזר לעשותה בכל יכולתו · והמתמיד עליה ומתאחר מלהניחה
ומי שמחשב בליבו לשוב בתשובה לסוף ימיו וכן כך וכן כך
שיבלה כל תאוותו הבהמיות וסובר לרוות את יצרו · ועל
זה אמרו חכמ״ז״ל כל האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין
מספיקין בידו לעשות תשובה · וכן מי ששב בתשובה ממקצת
חטאיו ונתחרט עליהן ומתמיד על קצתם ולא עשה מהם
תשובה · כי בהתמידתו על מקצת העבירות שעשה אין מועיל
לו מה שיש על שאר העבירות ששב מהן בתשובה · כל אילו
שנועלין דלתי התשובה · בני אם עברתם על עבירה קלה
שבקלות אל תתמידו עליה כי ההתמדה על העבירה מורה
על בוז השם ועל ביזוי מצותיו וביטול דבריו והוא הנקרא
מזיד ועליו נאמ׳ והנפש אשר תעשה ביד רמה · ולא עוד
אלא שההתמדה על העבירה אפילו אם היא קטנה הולכת
ומתגדלת בהתמדתו עליה כמו שאמרו חכמ״ז״ל יצר הרע בתחילה
דומה לחוט של בוכיא ולבסוף דומה לעבות עגלה שנ׳ הוי מושכי
העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה · ואמר חכם אחד
אין קטנה בעבירות עם התמדה · ולא גדולה בהם עם בקשת
מחילה · כלומר אם עבר אדם אפילו הקטנה שבעבירות
ומתמיד עליה אינה נחשבת קטנה אלא גדולה · ואפילו אם
עבר אדם גדולה שבעבירות ומבקש אדם מחילה עליה בכל
ליבו ומתחרט עליה ושב לפני המק׳ אינה נחשבת גדולה אלא
קטנה והקב״ה מוחל לו עליה · ומה היא התשובה ובאי זה
ענין ישוב האדם לבוראו · אחר שידע האדם שחטא ויודע

גנות מעשיו וחרפתם יהא מתגבר על יצרו ונלחם עמו וכו'
וישתדל להכניע תאוותו ולהכריח נפשו להסירה מתאוות
הבהמיות והבלי העולם הזה ׳ ויחשב בעצמו מתקות העבירה
לפי שעה כנגד מרירותה ואבדן נפשו מחיי העולם הבא ׳
ויתמיד לחשב בעצמו על העבירות שעשה ויהיו נגד עיניו
תמיד כענין שנ׳ כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד ׳
ויהיה ירא מבוראו ויבוש ממנו ויחשב בעצמו נגד מי
המרה ויתחרט על עונותיו ולא ישנה עליהם ויבקש
עליהם מחילה מאת הבורא כל ימי חייו כדי שיקבלנו וימחול
לו הקב״ה על כל עונותיו ׳ וצריך לו לבעל תשובה גנות
מעשיו וחרפתם על הבירור כי אם יסתפק לו בהם אי
איפשר לו להתחרט עליהם חרטה גמורה ׳ וכן צריך לו
לידע שאם לא ישוב בתשובה שלימה מחטאיו לפני המק׳
ואינו מתודה עליהן שהקב״ה נפרע ממנו על מעשיו הרעים ׳
ועוד צריך לו לידע שהקב״ה מבין ויודע כל מעשיו
נסתריו וגליו וכל מעשיו נכתבין ונחתמין בספר ואין
דבר נעלם ממנו ואין שכחה לפני כסא כבודו כענין שנ׳
ביד כל אדם יחתום לדעת כל אנשי מעשהו ׳ ואם השב
בתשובה לא יתן אל לבו את הדבר הזה אי איפשר לו
לשוב בתשובה שלימה לפני הבורא ׳ ודעו לכם בני כי
התשובה רפואה על החטאים והעונות כאשר התחבושת
ושאר מיני הרפואות רפואה אל הנגעים והמכות ׳ ולא
עוד אלא שבתשובה יהיה האדם אהוב לבוראו תחת אשר
היה הקב״ה שונאו בלכתו אחר תאות לבו ואחר מראה
עיניו ואחר יצרו שכן מצינו שהרשעים נקראין שונאי
המק׳ כענין שנ׳ ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו ׳ וכן
הוא או׳ הלא משנאיך יי׳ אשנא ובתקוממיך אתקוטט ׳
וצריך לו לבעל תשובה להתחזק בעצמו למנוע עצמו
מן העבירות אשר היה רגיל בו ויסכים בלבו לסור מהם
לגמרי בכל לבו ובכל נפשו ואל יחזור עליהן כלל כענין
שנ׳ וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל יי׳ אלהיכם כי חנון

ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה ׳ ועוד
צריך לו לבעל תשובה לילך בהכנעה ובשפלות לפני המקום
ולפני הבריות שאם היה רגיל לילך בקומה זקופה ישפיל
עצמו ויכניע ויסתכל למטה במקום שנברא ממנו ושם
עתיד לחזור בסופו כענין שנ׳ כי עפר אתה ואל עפר תשוב ׳
וכן אם היה רגיל ללבוש מלבושים נאים ובגדים
הדורים ישנה מלבושיו ובגדיו כדי שישבר לבו לאבין
שבשמים ׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל אם ראה אדם שיצרו מתגבר
עליו ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתעטף
שחורים ויעשה מה שלבו חפץ ׳ כלומ׳ מכיון שרואה בעצמו
שינוי המלבושים וזילזולם יהרהר תשובה בלבו ויתאוה
לעשות מעשים טובים על כל פנים ׳ וכן אם היה רגיל
בתענוגים ובמעדנים ובמאכלים ערבים יפחות מהן ויסגף
עצמו בתעניות מפני שהתענית משבר לב האדם למקום
ומכניע את יצרו ׳ וכן אם היה רגיל לעמוד בעזות מצח
ולהיות עז פנים ולדבר גדולות ירגיל עצמו למידת הענוה
ולדבר רכות ויעשה עצמו כאסקופה התחתונה שהכל דשין
בה ׳ וכן אם היה רגיל להכות לאנשים ירגיל בעצמו שאם
יכו אותו אחרים שיסבול מהם ולא יתנקם ׳ ויבכה ויצעק
ויתחנן לבוראו שימחול לו על כל עונותיו שחטא ׳ ויוכיח
נפשו ויכלימינה על שנגברו עליה התאוות הבהמיות ולא
גברה עליהן ׳ וצריך לו לבעל תשובה לפרוש את עצמו
ולהיזהר מכל מה שהזהירנו הבורא עליהן ולהתרחק מהן
בתכלית ההרחקה ׳ גם צריך לו לפרוש את עצמו מן הד׳
הדברים המסופקים אם אסורין או מותרין כדי שלא יתקרב
אל האיסור כלל ׳ וצריך לו למנוע עצמו מן העבירות
מאהבת הש׳ ומיראתו לא מיראת בני אדם ולא כדי שלא
יבוא לידי בושה וגנות בפני הבריות כי אם הכל מאהבת
הש׳ ומיראתו ׳ וכשם שיש לו לבעל תשובה למנוע עצמו
מן העבירות כך צריך לו להתעסק בכל המצות ולחזור
עליהן לעשותן כענין שנ׳ סור מרע ועשה טוב ׳ ועוד

צריך לו לבעל תשובה שיתודה על עונותיו׳ ויבין בעצמו
שעוניו וגדלו חטאתיו בליבו כענין שנ׳ כי רבו פשעינו
נגדך וחטאתינו ענתה בנו׳ וצריך לו לפרש כפיו לפני
המק׳ העבירות שעשה שנ׳ אנא חטא העם הזה חטאה
גדולה ויעשו להם אלהי זהב׳ ועוד צריך שיתן אל ליבו
תמיד יום המיתה ונקמת הבורא עליו בעבור עונותיו
שקדם כענין שנ׳ ומי מכלכל את יום בואו ומי העומד
בהראותו׳ ועוד צריך לו לבעל תשובה שאם גנב או
גזל או עשק ממון חבירו שיחזירנו לו כענין שנ׳ אם
און בידך הרחיקהו ואל תשכן באוהליך עולה׳ כי אז
תשא פניך ממום והיית מוצק ולא תירא׳ וכן אם הכה
את חבירו או הונהו בדברים ישתדל לפייסו עד שירצה
ואם אינו מתרצה לו ירבה עליו ריעים כענין שנ׳ עשה
זאת איפוא בני והינצל כי באת בכף רעך לך התרפס
ורהב רעך׳ וצריך לו לבעל תשובה למחול לכל אדם
שחטא ונסרח לו כדי שימחול לו הקב״ה על כל עונותיו׳
ומדרכי התשובה הגמורה שיעשו כענינו כל המצות
וכל החסדים וכל הצדקות שעשה ויחשב בליבו שלא עשה
ולא חיסר מהם כטיפה מן הים לפי חיובו בהם׳ ואם באין
עליו ייסורין וחלאים יקבלם מאהבה ויצדיק עליו את הדין
ויחשב בעצמו שלא נגבה מחובותיו אחד מני אלף והרבה
ייסורין יותר מאילו היו ראוין לבוא עליו לפי רוב עונותיו׳
לכן בני דבקו תמיד בשער התשובה בבכי ובדמעה
שכל מי שרוצה להתקרב אל האלהים אין מי שמונע אותו
מלהתקרב אליו׳ אבל הקב״ה בעצמו פותח לו דרך הטובה
והישרה ומסקל לפניו המסילה ומסייעו במעשה עבודתו
ומורה אותו הדרך הטובה בחסדו ובטובו כענין שנ׳ טוב
וישר יי׳ על כן יורה חטאים בדרך׳ ואו׳ ובקשתם משם
את יי׳ אלהיכם ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך׳
וכן הוא או׳ קרוב יי׳ לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת׳
ואמרו חכמ׳ ז״ל בא לטהר מסייעין אותו׳ ואלהינו ברחמיו

ישיבנו בתשובה שלימה לפניו למען חסדיו הרבים׳

המעלה השמונה עשרה מעלת החכמה

בני בואו ואלמדכם מעלת החכמה׳ דעו בני כי מעלת
החכמה מעלה יקרה אשרי מי שזכה לעלות במעלתה מפני
שהיא מתנה נתונה לאדם מאת הקב״ה כענין שנ׳ כי יי׳ יתן
חכמה מפיו דעת ותבונה׳ וכן הוא או׳ אשרי אדם מצא
חכמה ואדם יפיק תבונה׳ וכן מצינו בהקב״ה יתברך לנצח
שברא את העולם בחכמה כענין שנ׳ יי׳ בחכמה יסד ארץ
כונן שמים בתבונה׳ וכן שלמה המלך ע״ה לא שאל מאת
הקב״ה לא עושר ולא נכסים ולא אריכות ימים׳ ואף לא שאל
שיתן הקב״ה את אויביו בידיו לא שאל ממנו חכמה בלבד
כענין שנ׳ חכמה ומדע תן לי ואצאה לפני העם הזה ואבואה׳
והקב״ה נתנה לו במתנה כענין שנ׳ החכמה והמדע נתון לך
ועושר ונכסים וגו׳ וכן הוא או׳ הנה עשיתי כדבריך הנה
נתתי לך לב חכם ונבון אשר כמוך לא היה לפניך ואחריך
לא יקום כמוך׳ ואו׳ וי״י נתן חכמה לשלמה כאשר דבר לו וגו׳
ולא נשתבח שלמה המלך ע״ה לא בעושר וכבוד ולא בשום
מעלה אחרת כמו שנשתבח בחכמה כענין שנ׳ ויחכם מכל
האדם וגו׳ וכן הוא או׳ ויבואו מכל העמים לשמוע את
חכמת שלמה מאת כל מלכי הארץ אשר שמעו את חכמתו׳ ואו׳
וכל מלכי הארץ מבקשים את פני שלמה לשמוע את חכמתו
אשר נתן לו האלהים בליבו׳ וכן מלכת שבא באה כדי
לשמוע חכמתו׳ ולבסוף אמרה והנה לא הוגד לי חצי מרבית
חכמתך וגו׳ גדולה היא החכמה שמביאה את האדם
לידי יראת שמים כענין שנ׳ תחילת חכמה יראת יי׳ וגו׳
וכן הוא או׳ חכם ירא וסר מרע׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל אם אין
חכמה אין יראה׳ ואמרו החכמים בחכמה משלמים גמול
הבורא ומגיע האדם לעבודת אלהיו בחייו ולשם טוב אחר
מותו׳ בני בואו וראו כמה גדולה מעלת החכמה שהיא

קריאת עוז לבעליה ומגינה על האדם מן החטאים והעונות
שכך אמרו חכמ' באגדה ז"ל מאי דכת' והחכמה תעוז לחכם
מעשרה שליטים אשר היו בעיר · מלמד שהחכמה מגינה על
האדם מעשרה האיברים שמחטיאין אותו · ואילו הן שתי
עיניו שמראין לו דברי עבירה · ושתי אזניו שבהן שומע
דברי עבירה · ושתי ידיו שבהן גוזל וחומס · ושתי רגליו שה'
שמוליכין אותו לדבר עבירה · ופיו אשר ידבר בו דבר עבירה
ורכילות ולשון הרע · וליבו שמחשב לעשות העבירות · ולא
עוד אלא שהחכמה מביאה את האדם לקיים התורה והמצות
כענין שנ' חכם לב יקח מצות וגו' · בני בואו וראו כמה
גדולה מעלת החכמה שהרי יוסף הצדיק ע"ה בהיותו עבד
אסור בבית הסוהר עלה לגדולה בעבור חכמתו · וכך אמ'
שלמה בחכמתו עבד משכיל ימשול בבן מביש ובתוך אחים
יחלוק נחלה · וכן הוא אומ' טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל
הלא הראו בני כי במעלת החכמה יתקרב האדם אצל
ומצלתו מדינה שלגיהנם ומביאתו לחיי העולם הבא כענין
שנ' אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה ·
ואמ' החכם החכמה סולם המשכיל מי שיחסרנה יחסר
קרבת הבורא · ומי שלא יהיה חכם לא יחסר לו חולי · ולא
עוד אלא שמעשרת בעליה כענין שנ' אוצר נחמד ושמן בנוה
חכם וגו' · וכן הוא אומ' בחכמה יבנה בית ובתבונה יתכונן ·
וגו' ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים · וכתוב במוסרי
אלסכנדר · וזכרו לפני המלך אלסכנדר שני אנשים האחד
עשיר והאחד רש אשר שאלו בת רומיינס לקחת אותה
לאשה · ואירס אותה לרש ולא רצה לארסה לעשיר · ושאלו
אותו על זה · ואמ' לו אדוני המלך עשיתי זה בעבור כי העשיר
היה שוטה ולא היה בעל מוסר לשמור העושר · והרש היה
בעל מוסר וחכם ויש תקוה שיתעשר ועל כן הוקרתיו על
העשיר · ואמ' חכם אחד יש לי תקוה במשכיל ההולך ודל
יותר מן הכסיל המצליח · גדולה היא החכמה שמצלת
בעליה מן המיתה ומן הפגעים רעים כענין שנ' ויתרון דעת

החכמה תחיה בעליה · וכן הוא אומ' החכם עיניו בראשו וגו' ·
ודעו לכם בני כי החכמה היא הקנין הגדול שאינו כלה
והולך · ואוצר אשר לא יסוף · ומטמון אשר לא יחסר · והולכת
עם בעליה בכל מקום אשר ילך שם · והיא אור הנפש וחיי הגוף
וטעם הנשמה ומנוחת הגויה · ובריאות הלב ואור העינים
ומשען המשכיל ועמוד המבין ויסוד הדעת · והצלחת כל
הענינים וקנין כל הקנינים ומהלל כל המסחרים · כי כל
מי שקנה חכמה קנה הכל · וכל מי שאין בו חכמה אין לו כלום ·
ומדרכת בעליה לנתיבות יושר · ודבר טבעו הוא ונגד הטבע
אם יימצא אדם חכם נוטה מדרך הטובה והישרה ויעשה דבר
שאינו מתוקן רק אם יתחברו עמו הרכבות התנועות וטבעים
לא מתוקנים מתגברים על שכלו · ואמ' חכם אחד מיתרון
החכמה כי לא תוכל שיעבדך אדם אחר בה כמו שיעבדך בשאר
העסקים אבל אתה תעבדנה בעצמך · ולא יוכל אדם לשלול אותה
ממך כאשר ישלול אדם זולתה מן החפצים · בני בואו
וראו כמה גדולה מעלת החכמה שאפילו הבריות קטנות אם
נתפרסמו בשום דבר חכמה שתבחו עליה כענין שנ' לך אל
נמלה עצל ראה דרכיה וחכם · אשר אין לה קצין שוטר ומושל
תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר מאכלה · וכן הוא אומ' ארבעה
המה קטני ארץ והמה חכמים מחוכמים · הנמלים עם לא עז
ויכינו בקיץ לחמם · שפנים עם לא עצום וישימו בסלע
ביתם · מלך אין לארבה ויצא חוצץ כלו · שממית בידים תתפש
והיא בהיכלי מלך · גדולה היא החכמה מכל קנין כסף
וזהב שבעולם כענין שנ' קנה חכמה מה טוב מחרוץ וקנות
בינה נבחר מכסף · ואין דבר חשוב בעולם שיוריש אדם
לבנו טוב כמו שאם יורישנו חכמה ומוסר · כי כל מה שמוריש
אדם לבנו ספק מתקיים בידו ספק אינו מתקיים · והחכמה
הולכת עמו בכל מקום אשר ילך · ואיפשר שיקנה בחכמתו
עושר ונכסים · ואמרו החכמים לא הנחילו האבות לבנים
דבר שהוא חשוב מן החכמה כי יש אדם קונה הון בחכמה
ומאבדו באיוולת ויישאר חסר כל · ואמ' חכם אחד לא תשלם

החכמה לאדם עד שיהיה מוקדם בשלשה · ומואחר בשלשה ·
ונקי משלשה · וסומך על שלשה · השלשה המוקדמות השכל
והעצה · והדיבור · והמאוחרות החונף והמהירות · ועזיבת
המועצה · והשלשה שיהיה נקי מהם החמדה · והחשק והכזב ·
כי מי שיחמוד יארוב · ומי שחשק תעה · ומי שכיזב לא
יועיל בבזבזו ויחשדוהו באמת · והשלשה שיסמוך עליהם
אריכות אפים · והשתיקה · והסבל · ויאות לכם בני לישב
בין החכמים כדי לשמוע דבריהם וחכמתם כי תלמדו מהם
חכמה ומוסר כענין שנ׳ הולך את חכמים יחכם · וגו׳ הט
אזנך ושמע דברי חכמים וגו׳ · וכן צוה חכם אחד לבנו
ואמ׳ לו בני היה יושב עם החכמים כי אם תדע ישבחוך ואם
תסכל ילמדוך · ואם יעידו לך יועילוך · ואל תתביישו לשאול
דבר חכמה מן החכמים ולתור אחרי החכמה בכל מקום אשר
תמצאו אותה כי דבר זה שורש מן החכמה · כמו שאמ׳ חכם
אחד שאילת החכמים חצי החכמה ופיוס בני אדם חצי השכל ·
ואמ׳ אחר אם תתבוש לדרוש החכמה תבוכר שדורשין
אותה ממך · וראוי לכם בני להיות צנועים בכל עניניכם
ודבר זה תיחשב לכם לחכמה כענין שנ׳ ואת צנועים חכמה ·
ותקבלו עצה מכל הענינים שיש לכם לעשות ואפי׳ בדברים
שנראין בעיניכם ברורים עד שלא תגמרו לקבל עליהם עצה
תקבלו עליהם עצה · ואחר כך תחשבו בענין שלבבכם על מה
שייעצו אתכם ותבררו הענין בבינתכם פעם אחר פעם
ועשו את והצליחו כענין שנ׳ ושומע לעצה חכם · ואמ׳ חכם
אחד אין משען חזק כבקשת העיצה · ותהיה לכם אוזן
שומעת לקבל תוכחות מוסר מן החכמים ומן הגדולים מכם ·
ובזה תיחשבו חכמים ונבונים כענין שנ׳ אוזן שומעת תוכחת
חיים בקרב חכמים תלין · וכן הוא או׳ אוהב מוסר אוהב דעת ·
בני כשאתם יושבים עם החכמים הטו אזנכם לשמוע
דבריהם ותשתקו ואל תדברו בפניהם כי דבר זה אות גדול
מן החכמה כענין שנ׳ חושך אמריו יודע דעת יקר רוח איש
תבונה · וכן הוא או׳ גם אויל מחריש חכם יחשב אוטם שפתיו

נבון · ואמרו חכמ׳ [illegible] · [illegible] אמרו כל
[illegible] בין החכמים ולא [illegible] טוב ולא [illegible]
ואמ׳ חכם אחד [illegible] החכמה [illegible] והשיבת [illegible]
[illegible] זכרונות [illegible] [illegible]
[illegible] אחד [illegible] כל עמר השתיקה · ואמ׳ אחר [illegible]
עם החכמים יהיה [illegible] לשמוע יותר מדבר · בני [illegible]
עם [illegible] יהיו [illegible] עניים [illegible] כי דבר זה [illegible]
מאותות החכמה כענין שנ׳ דברי חכמים [illegible]
ומה [illegible] לכם לדבר [illegible] הדברים בלבבכם [illegible]
הדברים [illegible] ואחר כך תדברו דבריכם לפני
כל [illegible] כענין שנ׳ לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו
יוסיף לקח · [illegible] החכמה [illegible]
חכמות הדברים [illegible] אמרו חכמ׳ ז״ל [illegible]
מחכמתו [illegible] וכל [illegible] חכמתו [illegible]
[illegible] חכמתו [illegible] · וכן צוה חכם אחד [illegible]
[illegible] חכם [illegible] כי [illegible]
[illegible] לעולם הבא [illegible] הדברים [illegible]
ואתם בני [illegible]
[illegible] שהם [illegible]
[illegible] אל כל [illegible] להתהדר [illegible]
[illegible] והחכמה [illegible] התבונה ·
[illegible] בחכמה ומפרסם [illegible]
[illegible] בדרך · ומכלן קודה לבעוס [illegible]
[illegible] ויברח מן המחלוקת [illegible]
[illegible] על עלבונו · ויגבר שכלו [illegible]
[illegible] עם הבריות · ויהיו דבר [illegible]
[illegible] כהלכה · ולא יהיה [illegible]
דבר · ויהיה דן את כל האדם לכף זכות · [illegible]
[illegible] לא נקמן ולא חומד · [illegible]
[illegible] לעולם · ואל יבזה [illegible]
[illegible] גאות ובורח מן השררה · ואל [illegible]

מורה על השעות ומסיר חדרת פנים · ואל יוציא יותר מיכולתו
שכבר אמר חכם אחד העושה יותר מיכולתו יפול · ויסתפק
בבדי הצורך · ויניח המותרות · ויעצם עיניו מן התאוות ·
וימנע הזיקו מבני אדם · מכסה הפשעים וזוכר החסדים ·
לא ילך רכיל ולא יגלה סוד · כמו שאמר חכם אחד העלמת
הסוד חובה על המשכיל · ומגלה סוד אין לו שכל · ואל יקבל
דברי רכילות · ויקבל ההתנצלות כמו שהוא ומה שהוא ·
ומה שיבטיח יקיים ביכולתו · ויודה על האמת וישפוט
הצדק · ויתן הדין מעצמו לנפשו · ואל ישמח בקלקלה ואל
ישלח לאיד · ויאהב אנשי האמת והצדק · וידריך בני אדם
בדרך ישרה ויוכיחם בינו לבינו וימנעם מן העבירות ·
ויתחרט בעצמו כשידבר או כשיעשה דבר שלא כהוגן ·
וישמח כשידבר צדק ואמת או כשעשהו · ויכבד כל אדם
כפי מעלתו · ויהיה מסודר ומתוקן בכל עניניו · ויראה
כל אדם למעלה ממעלתו · וישמור עצמו מן המידות המגונות
והפחותות ומן המנהגות המגונים והמכוערים · ויתנהג
גם בשאר מנהגות מיוחסים אשר יאותו אל כל חכמי לב
להתנהג בהם · והם תפארתם וכבודם ותפארת להם מן האדם
האנשים כמו שאמרו חכמי ז"ל אי זו היא דרך ישרה שיבור
לו האדם כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם ·
ואמר חכם אחד אין דבר שמורה על דעת הדעתן
כמנהגו הטוב · בני אל תהי מעלת החכמה קלה בעיניכם
מפני שהיא מעלה כללית וכוללת [illegible] כל שאר מעלות המדות
החמודות · כי אם האדם קנה מן החכמה לא ייתכן שיהיו לו
מידות טובות כי בה יבחין הטוב מן הרע ודבר שזה מן
המכוער · וכל מי שנתן לו הש"י חכמה ותבונה בלבו יתכן
שיימשכו אליו שאר מעלות והמידות הטובות והנפשיות ·
ואשרי מי שזכה לעלות במעלה במדריגת החכמה כי בה
יישר האדם דעתו ויתקן כל מדותיו ובה ימצא חן ושכל
טוב בעיני אלהים ואדם כענין שנ' אשרי אדם מצא חכמה
ואדם יפיק תבונה ·
[illegible] מידה המשובחת הזאת מסתעפת

מידת המוס

101

מידת המוסר שהיא עדי החכמה וחלי התבונה · כמו שאמרו
חכמי הרומיים המוסר צורת השכל ועל כן ייפה צורת שכלך
כפי רצונך · דעו לכם בני כי לא תשלם לאדם החכמה אם
אין לו מוסר כי כמו שהראש עיקר הגוף כן המוסר עיקר
החכמה · ואף שלמה ע"ה סמך מוסר לחכמה מפני שאין חכמה
בלי מוסר כענין שנ' לדעת חכמה ומוסר להבין אמרי בינה ·
ואמר חכם אחד לבנו דע בני כי המוסר ראש השכל
והשתיקה כללת החכמה · ואמר אחר שכל בלא מוסר כאילן
בלא פרי · ושכל עם מוסר כאילן עם פרי · בני כשתראו
בעל מוסר אל תשאלו על אבותיו ועל ייחוסו כי המוסר הוא
היחס הגדול · ואם אין מוסר אין יחס · ויתכן שהיחס יעזור
על המוסר כשם שהאילן הטוב יעזור לשאת ענף ולעשות
פרי טוב כיוצא בו · ואמר חכם אחד היה בן מי שתרצה
וקנה מוסר כי אין טוב בשורש מבלי מוסר · ואמר אריסטו
במוסר לא תצטרך ליחס · ואומר כי פרי המוסר המנוחה
והצלחת כל הענינים · ואומר טוב עבד בעל מוסר מבן
חורין בלי מוסר · ודעו בני כי המוסר מתקן האדם ומייפה
את חכמתו כאשר הציורים ושאר התיקונים מתקנים ומייפים
את הכלים · וכבר דימו החכמים מי שיש לו מוסר לבית אשר
יסודו חזק · ומי שאין לו מוסר לבית אשר אין לו יסוד ·
ודעו כי האדם יכובד על מוסרו ועל תיקון מעשיו כענין
שנ' ושומר תוכחת יכובד · ובמוסרי אלסכנדר בעל [illegible]
המוסר יכובד ואם הוא רש כמו האריה שייראו ממנו והוא
רובץ · וחסר המוסר יקל ואם הוא עשיר ככלב ואם יושם
רביד הזהב על צוארו · ושאלו לאריסטוטליס מה יפה
לאדם בין חביריו אמר להם המוסר אשר ייפה עושר העשיר
ויסתיר דלות העני · בני אהבו את התוכחות וקנו את
המוסר כי הוא עיקר כל המהללים וכתרון כל המעלות והוא
חיי הנפש ובו תלויים עיקר חיי האדם בעולם כענין שנ'
החזק במוסר אל תרף נצרה כי היא חייך · ואמר חכם
אחד שני דברים יתקן האדם את עולמו מוסר יתקן בו

הנפש והשתדלות ייטיב בו חיותו · ודע כי אין ממון בעולם
טוב כמוסר שכך אמ׳ שלמה בחכמתו קחו מוסרי ואל כסף
ודעת מחרוץ נבחר · ואמ׳ חכם אחד מיאתי כל קנייני
העולם ומכולן אובדים ואין מטמון כמוסר ולא מעוז כח
בחבירים · ואמ׳ אחר אין ירושה טובה מן המוסר · וגמ׳
שאין בו מוסר כת׳ רעי וקלון פורע מוסר · ועליו אמ׳ חכם
אחד מי שלא יוסר בבני אדם ייסר בו הש׳ לבני אדם ·
ואמ׳ אחר רע המוסר מרבה הבזיון ומעבירה הדאגה ·
ואמ׳ אחר מי שאינו מקבל מוסר אבד ונשמד · בני אל
תברחו מקירבת בעל מוסר ומכעסו כי כעסו רצון ותקפו
פיוס ונחתרות כי תוכחות נפשו ות׳ מרעו ויישוב מכעסו
ואמ׳ חכם אחד לולא המוסר היו בני אדם שוין אבל
יתרון קרבתם על קרבתם במוסר הטוב · ואמ׳ אחד כאשר
לא תוכל עין האדם לקבל אור השמש כן לא יוכל המספר
כסיפור בעל המוסר הנבון · ומדרכי המוסר מי שאינו
מדבר בפני מי שגדול ממנו במעלה ובשכנו ואינו חולק
על דבריו · ואינו נכנס לתוך דברי חבירו · ומכבד כל אדם
איש כפי מעלתו · ומקבל כל אדם בשמחה ובסבר פנים
יפות · ואינו מבזה האנשים · ואינו עז פנים · ומבטיח
ועושה · ואינו משנה בדיבורו · ואינו רגיל במידת הכעס
כענין שאמ׳ שלמה בחכמתו כי אל תבהל ברוחך לכעוס כי
כעס בחיק כסילים ינוח · ומן המוסר אדם שיאהב את
מוכיחיו ומכבד מדריכיו בדרכי החכמה והמוסר כי הם
הורוהו דרך חיים כענין שנ׳ ודרך חיים תוכחות מוסר ·
בני אל ייקל בעיניכם המוסר מפני שמביא את
האדם אל תבלית הטובה ואל נתיב המנוחה כענין שנ׳
יסר בנך וינחך ויתן מעדנים לנפשך · ונ׳ יסר בנך
כי יש תקוה וגו׳ · ונ׳ אל תמנע מנער מוסר כי תכנו
בשבט לא ימות · אתה בשבט תכנו ונפשו משאול
תציל · ונוה הוא המוסר שלא יעשה דבר בסתר
שיתבייש ממנו בגלוי · וישמור את נפשו · ויכניע יצרו

ויבריח תאותו · ויחזיק כל אדם למעלה ממעלתו · וישמור
את עצמו לעשות ולומר לחבירו דבר שהיה קשה עליו
לסבול ממנו · וכל מי שמקבל מוסר סופו להתחכם כענין
שנ׳ שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו · וכן הוא או׳ שמע
עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך · לכן בני הוו
יושבין עם בעלי מוסר ורדפו אחריהם כדי שתתחשבו מהם
כי האדם ניכר בחברתו אם טוב אם רע · כמו שאמ׳
חכם אחד כשתשב שב עם הנדיבים כי אין כבודו שלאדם
וקלונו לא בישיבתו · והאלהים ברחמיו ידריכנו בדרכי
החכמה והמוסר · ואחרי אשר הגענו עד כאן לספר
בשבח מעלת החכמה ובעליה · נספר בגנות הסכלות
ובעליו כדי לייסר הפתאים ולהורותם פחיתות הכסילים
ורישעתם ואבדן נפשותם והפסד גופותם וממונם · כדי
ליישרם בדרכי החכמה והמוסר בעזרת שדי · דעו בני
כי מידת הסכלות גרועה מאד ואין בכל המידות מידה גרועה
הימנה מפני שמגנה את עצמו · ומגנה את אביו ואת
אמו · מגנה את עצמו שנקרא כסיל כענין שנ׳ לא יחפוץ
כסיל בתבונה כי אם בהתגלות לבו · ונ׳ אם תכתוש את
האויל במכתש בתוך הריפות בעלי לא תסור מעליו אוולתו ·
וכן הוא או׳ אוולת אדם תסלף דרכו ועל יי׳ יזעף ליבו · ומגנה
את אביו ואת אמו כענין שנ׳ כעס לאביו בן כסיל וממר
ליולדתו · ונ׳ יולד כסיל לתוגה לו ולא ישמח אבי נבל ·
ואמרו חכמי הרומיים הסכל קטן ואם יהיה זקן · והחכם
גדול ואם יהיה נער · ולא עוד אלא שהכסיל מאבד את
ממונו באוולתו כענין שנ׳ אוצר נחמד ושמן בנוה חכם
וכסיל אדם יבלענו · וכן הוא או׳ הכסיל חובק את ידיו
ואוכל את בשרו · ואמ׳ חכם אחד אין הון עתק כמו
השכל ואין חוסר כל כמו הסכלות · בני בואו וראו כמה
קשה הסכלות וכמה היא מגונה שבן בסכלותו מאבד האדם
גופו ונפשו כענין שנ׳ פי כסיל מחיתה לו ושפתיו מוקש
בעולם הזה לעולם הבא
נפשו · פי כסיל מחיתה לו שמאבד גופו בעולם הזה · ושפתיו

מוקש נפשו שמאבדה מן העולם הבא׳ והסכלות קשה מן
המות כמ״ש שאמר חכ״ם אחד המות שנים׳ והסכלות המות
הגדול שבהם׳ בני היזהרו מן הכסיל יותר ממה שאתם
נזהרים מן האש כי אם תתקרבו אצל האש על דרך ביענ
תהנו ממנו׳ וכל מה שתוסיפו להתקרב אל הכסיל אפילו
כמלוא עיניכם תלקו׳ ולא תוכלו ללמוד ממנו לא יראת שמים
ולא דעת ולא תבונה ולא דרך ארץ כי אם דברי הבל ושטות׳
ועל זה הזהיר שלמה בחכמתו וא׳ לך מנגד לאיש כסיל
ובל ידעת שפתי דעת׳ ושאלו לחכ״ם מה התכלית אשר
תשי״ם אליו כוונתך׳ והשי״ב להישמר מן הכסילים׳ בני
הזהרו מחברת הכסיל והתרחקו ממנו כי חברתו סכנה׳
והידבקו בו אנחה וקרבתו יגון ושברון רוח׳ שכך א׳ שלמה
בחכמתו ורועה כסילים ירוע׳ ואמ״ר חכ״ם אחד חברת
השוטה עינוי הרוחות׳ ואמ״ר אחר חבר הכסיל מסתכן׳
ואמ״ר אחר איבת המשכיל טובה מחברת הכסיל׳ ואל
תעשו דבר מן הדברים על ידי הכסיל ואפילו אם תבטחו
עליו שיעשה הדבר מתוקן׳ אע״פ שדבר נמנע הוא ונגד
הטבע שיעשה הכסיל או יאמר דבר מתוקן׳ אבל איפשר
שיעלה לידו כסומא בארובה׳ או יפול דבר כמו על הדרך
שאמרו חכמ׳ ז״ל מיום שחרב בית המקדש ניטלה נבואה מן
הנביאים וניתנה לשוטים ולקטנים׳ ומן הזריזות לשמור
עצמכם מן הסכלים שמראין בעצמן שהן חכמים ומדברים
על דרך חידות ומשלים שלשטות׳ והם סכלים ופתאים
בתכלית הסכלות והפתיות׳ אבל לא באו לכלל שוטים גמורים
שיצאו מכל גדרי החכמה עד שזורקין האבנים ומכין את
האנשים בשטותם׳ ומפילין עצמן מן החומות ומן הגגים
ומן המגדלים והולכין ערומין בשוק ואינן מתביישין׳ שאילו
איני צריך להזהירכם כי מפני אילו בורחין אפילו הנערים
והקטנים והפתאים׳ ועל העושים ממיני השטות הזה
אמרו חכמ׳ ז״ל חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה הם שחבלו
באחרים פטורין׳ ואחרים שחבלו בהן חייבין׳ ותנו חכמ׳

סימן לשוטה הזה שמקרע כסותו ומפזר מעותיו׳ ולן יחידי
בבית הקברות׳ ועושה כיוצא בדברים הללו מעניני השטות׳
ושוטה שדיברו בו חכמ׳ בכל מקום שעושה ממיני השטות
הללו וכיוצא בהן׳ אמנם אם תראו נער עושה מעשה
נערות ועניניהם שלשטות ומדבר דברים שלסכלות ונראה
שאדוק וקשור בהם בשביל נערותו אל תתייאשו ממנו
מלהוכיחו ולייסרו ולרדותו בשבט׳ כי אם תוכיחו אורחו
ותייסרוהו יגיע לו מכם רפואה והצלחה גדולה כענין שא׳
שלמה בחכמתו אולת קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה
ממנו׳ וא׳ שבט ותוכחת יתן חכמה וגו׳ בני אל תדברו
באזני הכסיל כי לא ישמע אליכם ויבזה את דבריכם שכך
א׳ שלמה בחכמתו באזני כסיל אל תדבר כי יבוז לשכל מליך
ובמוסרי אלסכנדר מי שמדבר למי שאין בו דיעה
דומה למי שמשקה אילן יבש׳ והסעת אבנים מראש ההר
יותר נקל מדבר למי שאין בו דעת׳ בני אל תתאהבו
עם הכסיל כי אהבתו שנאה ואחוותו מריבה וריעותו קטטה׳
ואמ״ר חכ״ם אחד הכסיל אויב נפשו ואיך יהיה אוהב
לזולתו׳ ואמ״ר אחר היזק איבת המשכיל פחות מהיזק אהבת
הכסיל׳ ואמ״ר אחר טוב שונא חכם מאוהב שוטה׳ בני
אל תשאלו מתנה מן הכסיל כי מתנתו גרועה ורבתו בוז וקלון׳
כמ״ש שאמר חכ״ם אחד טובות הכסילים כערוגות באשפתות׳
בני אל תשאלו על הכסיל כי מעשיו ודבריו יורו על עצמו
ואפילו אם יהיה בין אלף אנשים תכירוהו כענין שנ׳ וגם
בדרך כשסכל הולך ליבו חסר ואמר לכל סכל הוא׳ וכן הוא א׳
כל ערום יעשה בדעת וכסיל יפרוש אולת׳ בני אל תשבו
במושב הכסיל כי יחלוק עמכם בלא דבר ורוצה לנצח על כל
פנים ואם יודע בכם דבר רע יגלהו ומדותיכם הטובות יסתיר
כמ״ש שאמר חכ״ם אחד הנבלים רודפים אחר מומי בני אדם
ויעזבו מדותם הטובות כאשר יבקש הזבוב המקומות הנגועים
בגוף ויניח הבריאים׳ ואמ״ר אחר היזהר משבת עם
הכסילים כי כמה פעמים הפסיד הכסיל את העניו׳ ואמ״ר

אחר ירא מישיבת הכסיל כאשר תבטח בישיבת החכם ·
והעצה הטובה לכם בני אם יחרף אתכם הכסיל אל
תענו אותו על דבריו כי אם תענו אותו כבר יצאתם
מגדר החכמה אל הסכלות · ועל זה הזהיר שלמה בחכמתו
ואמ' אל תען כסיל כאולתו פן תשוה לו גם אתה · ואמ'
חכם אחד השתיקה לכסיל היא תשובתו · ואעפ"י שהכסיל
רגיל לחרף ולגדף תמיד תנו לו מקום ועשו עצמכם חרשים
כי יזמין לו הק' כסיל כמותו שיטול נקמתכם ממנו · אך
אם ידבר הכסיל נגד התורה והמצות אז תענוהו והוכיחו
על פניו חרפתו כדי שלא יהא רגיל בכך וכדי שלא יחזיק
עצמו חכם · ועל זה הוכיח שלמה בחכמתו ואמ' ענה
כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו · וזו היא דרך החכמים
וכל בעלי מוסר היראים את י"י החרדים אל דברו ·
בני אם יפגע אתכם ~~השוטה~~ הכסיל בדרך עקמו אורח
הדרך וסורו מעליו וברחו מפניו יותר ממה שיברח
האדם מחיות היער שכך אמ' שלמה בחכמתו פגוש דוב
שכול באיש ואל כסיל באולתו · ואמ' חכם אחד אין
רפואת השוטה כי אם להתרחק ממנו · וברחו מקהלת
הכסיל ומכנסו כי כמו שיאמר יעשה ואל ינח דבר מיכלתו ·
ואמרו מעולם לא עבר דבר על לב הכסיל שלא הביאו
אל הפועל · ומעולם לא נתחרט על דבר רע שעשה ·
ואתם בני שימו כוונתכם ושכלכם על אילו המידות
המגונות והשחותות אשר אני זוכר עתה שייאות אל כל
חכם לב להיזהר בהם כדי שלא ייחשב לסכל ולשוטה כי
כל אילו המידות הגרועות נמצאות בסכלים ובחסירי הדעת ·
דעו לכם בני כי אילו הם מקצת ממידות הכסיל הרשע
חכם בעיניו · ומחזיק עצמו צדיק וחסיד וירא שמים · ואינו
מכיר ערך עצמו · ומחזיק כל אדם סכל ממנו · על כן בני
השמרו עצמכם ממנו כמו שתשמרו עצמכם מן הנחשים
השרפים · ואל תתווכחו עמו בדבר מן הדברים פן תחללו
עצמכם עמו · ודעו כי מידת הכסיל כשיעשה או ידבר

דבר שלשטות אז מתנשא ומתפאר בעצמו ויעלוז וישיש
כמוצא שלל רב כענין שנ' אולת שמחה לחסר לב · ושונא
את התוכחות ואת המיסרים כענין שנ' ושונא תוכחת בער ·
וכן הוא אז אויל ינאץ מוסר אביו וגו' · ושונא מוכיחין
והמייסרים אותו כענין שנ' אל תוכח לץ פן ישנאך וגו' ·
ושונה תמיד באולתו ואינו מתבייש כענין שנ' ככלב שב על קיאו
כסיל שונה באולתו · ומדבר בגאות ושררה כענין שנ'
בפי אויל חוטר גאוה וגו' · ומריב עם כל אדם וכועס ללא
דבר כענין שנ' כל רוחו יוציא כסיל וגו' · ודן את כל האדם
לכף חובה · ואומר מה שיודע ומה שאינו יודע ומה ששומע
ואינו שומע · הולך רכיל ומגלה סוד · עקש ונוטר מקנא
וחומד · ומרבה הזיקין לכל אדם · נבהל להשיב ונחפז לעשות
כל מה שיעלה בליבו · זוכר הפשעים ומכסה החסדים ·
ושונא החכמים ובעלי המוסר לפי שאינו מהם · ומרבה השחוק
ומהלך בקומה זקופה · גבה עינים ורחב לבב · ומתאוה לכל
דבר · חולק על האמת ומריב על הצדק ושמח בקלקלה ·
ומבזה האנשים וכל בני אדם שוין בעיניו · וכבר אמ'
חכם אחד כל מי שבני אדם שוין בעיניו לא יהיו לו חברים ·
וכל עניניו ומעשיו בלי סדר ותיקון · וכל מדותיו הפוכות
ומנהגיו מגונים ומכוערים · ומנהג הכסיל לקנא על החכם
ולהשתרר עליו בגאוה ולהעיד על רוב סכלותו · והחכם
המשכיל שומע ושותק ואינו משיב כדי שלא יתחלל עמו
פן ייחשב כסיל כמוהו · ואמ' חכם אחד שלשה ראוי לחמול
עליהם יותר מכל אדם · דעתן שמנהיג אותו משוגע · וצדיק
שמושל בו רשע · ונדיב שהוא צריך לנבל · ודעו בני
כי אם יעשה אדם או יאמר אפילו דבר אחד מעניני הש'
השטות מכריע הוא את חכמתו ומחזיקין אותו בחזקת
שוטה כענין שנ' יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט ·
לכן בני אהבו את החכמה וקנו את המוסר ותבחרו
את בעלי החכמה והמוסר כדי שתחשבו מהם · והאלהים
יצילנו מן המידות המגונות ויצליחנו בדרכי החכמה ·

והמוסר למען רחמיו הרבים וחסדיו הגדולים ׃

המעלה התשע עשרה מעלת העושר

בני בואו ואלמדכם מעלת העושר ׃ דע בני כי מעלת
העושר הבא לו לאדם בצדק ובאמונה ובושר היא מן
המעלות טובות כי בה יזכה האדם לנחול חיי העולם הזה
ולירש חיי העולם הבא ׃ שבזמן שהאדם עשיר יחיה את
עצמו בלי צער ובלי יגיעה גדולה ובלי מחשבה בעולם
הזה בענייני הפירנס והכילכול וכל מחיית בני אדם ׃
וכן יוכל האדם להציל את נפשו מדינה שלגיהנם כי יחלק
מממונו לצדקה ויפרנס ממנו העניים כענין שנ׳ כופר
נפש איש עשרו וגו׳ ׃ ולא נבראת מידת העני אלא כדי
שיזכו העשירים בהן וינצלו מדינה שלגיהנם ׃ וזו
היא השאילה ששאל טורנוסרופוס הרשע את ר׳ עקיבה ׃
ואמ׳ לו אם אלהים אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסן
אמ׳ לו כדי שניצול אנו בהן מדינה שלגיהנם ׃ וכן הוא או׳
ישב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן ינצרוהו ׃ אמ׳ דוד לפני
הקב״ה רבונו שלעולם ישב העולם בשוה ׃ כלומ׳ שלא יהיו
הבריות [illegible] לזה ׃ אמ׳ לו הקב״ה אם כן חסד ואמת מן ינצרוהו
ולא עוד אלא בכל מקום שהעושר הזה מצוי שם הברכה
מצויה כענין שנ׳ ברכת יי׳ היא תעשיר וגו׳ ׃ ואמרו
חכמ׳ ז״ל עשר תעשר ׃ עשר בשביל שתתעשר ׃ כלומ׳ עשר
ממונך ותן ממנו לעניים ותזכה להתעשר ׃ ומן המעשרות
היו זוכין בהן לעניים ׃ וכן מצינו באבות העולם שהיו
עשירים והיו מעשרין את ממונם כדי לזכות בהם לעניים ׃
ומצינו אנו יודע׳ כן באברהם אבינו כד׳ ואברהם זקן
בא בימים וי״י ברך את אברהם בכל ׃ ועשר ממונו כענין
שנ׳ ויתן לו מעשר מכל ׃ ועל כל זה היה ביתו פתוח לכל
עובר ושב והיה מאכסנם בביתו כענין שנ׳ ויטע אשל
בבאר שבע וגו׳ ׃ וכן מצינו ביצחק אבינו שהיה עשיר

כענין שנ׳ לך מעמנו כי עצמת ממנו מאד ׃ שהיו אומרין
זבל פרדותיו שליצחק ולא כסף וזהב שלאבימלך ׃ ועישר
ממונו כענין שנ׳ ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה
ההיא מאה שערים ויברכהו יי׳ ׃ ואמרו חכמ׳ ז״ל למעשרות
היו ׃ וכן מצינו ביעקב אבינו שהיה עשיר כענין שנ׳
ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה וגו׳ ׃ ועישר ממונו
כענין שנ׳ וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך ׃ ומאותן
המעשרות היו זוכין בהן לעניים ׃ מעלה גדולה היא
מעלת העושר שבכל זמן שיש לו לאדם עושר ונכסים ועושה
מהן צדקה קונה לו חיי העולם הבא כענין שנ׳ הון ועושר
בביתו וצדקתו עומדת לעד ׃ ולא עוד אלא שמגינין עליו בעו׳
בעולם הזה מן הפגעים והמקרים הרעים כאדם שנתון בעיר
בצורה כענין שנ׳ הון עשיר קרית עזו ובחומה נשגבה
במשכיתו ׃ ואמ׳ חכם אחד העושר צינה וסוחירה ׃
גדולה היא מעלת העושר מפני שהעושר בא לו לאדם
מאת המקום כענין שנ׳ והעושר והכבוד מלפניך ׃ ויאו׳ לי הכסף
ולי הזהב נאם יי׳ צבאות ׃ וכן הוא או׳ כי ממך הכל ומידך
נתנו לך ׃ בני בואו וראו כמה גדולה מעלת העושר
שהרי הכל מתקרבין אצל העשיר ונעשים לו מהם קרובים
ומהם אוהבים וריעים כדי ליהנות ממנו כענין שנ׳ ואוהבי
עשיר רבים ׃ ואו׳ הון יוסיף ריעים רבים וגו׳ ׃ ולא עוד אלא
שנעשה עליהם שר וגדול כענין שנ׳ עשיר ברשים ימשול ׃
גדולה היא מעלת העושר שהכל משכימין לפתחי הע׳
העשירים ונמצאין בבתיהן ׃ אם חכמים הם בבתי העשירים
נמצאין ׃ ואם בעלי מקרא הם בבתי העשירים נמצאים ׃
ואם בעלי משנה בבתי העניים (עשירים) נמצאין ׃ ואם בעלי תלמוד
הלכות ואגדות בבתי העשירים נמצאין ׃ ואם סופרים בבתי
העשירים נמצאין ׃ ואם בעלי פרקמטיא בבתי העשירים
נמצאין ׃ ואם פרנסי צבור בבתי העשירים נמצאין ׃ ואם
גבאי צדקה בבתי העשירים נמצאין ׃ ואם צריכי חסד
בבתי העשירים נמצאין ׃ אמור מעתה הכל צריכין למרי

חיצריא׳ ושאלו לחכם אחד מדוע החכמים שוקדים
על דלתי העשירים והעשירים לא ישקדו על דלתי הח
החכמים׳ והשיב כי ידעו החכמים מעלת העושר׳
והעשירים לא ידעו מעלת החכמה׳ לפיכך אזהירכם
בני לכבד את העשירים שאינן מתגאין בעושרן על
הבריות ומחלקין ממונן לצדקה וגמילות חסדים׳
שכן מצינו בר׳ עקיבה שהיה מכבד את העשירים
וכן רבינו הקדוש כמו כן היה מכבד את העשירים ומ
ומושיבן אצלו׳ וכל כך למה מפני שעשירים גדולים
היו והיו מכירין מעלת העושר׳ ודעו לכם בני כי
מעלת העושר ממיטב מעלות מידות העולם הזה כי
בעבור הממון יהיה האדם נכבד בין השרים והסגנים ויתר
העם ואם יש בו מום ודופי יסתירהו׳ והוא מקוה טהרה
לפסולין׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל הכסף מטהר את הממזרים׳
ואמר חכם אחד מיטב החיים המדע והעושר כי
שניהם תשיג כבוד על היחידים ועל ההמון כי היחידים
יכבדוך במה שתדע׳ וההמון יכבדוך במה שיש בידך׳
ואמר אחר העושר יסתיר כל מום׳ ואמר אחר העושר
יגלה הטובה׳ בני אלמדכם מעלת העושר קלה שבעבור
מפני שהיא ממבחר מעלות מידות הגופניות׳ לפיכך
השתדלו לקנות עושר ונכסים בפסק ובאמונה ובאושר
כדי שיתקיים בידכם והורישו אותו לבניכם כענין שנ׳
טוב ינחיל בני בנים וגו׳ שאם לא כן דעו לכם כי העושר
הבא ליד האדם בגנבה ועושק וגזל לא יתקיים בידו
ויאבד העושר ההוא כענין רע׳ או יירשנו צדיק כענין
שנ׳ וצפון לצדיק חיל חוטא׳ או שמא ימות קודם זמנו
ולא ימצא באותו הממון קורת רוח והנאה בעולם כענין
שנ׳ קורא דגר ולא ילד עושה עושר ולא במשפט בחצי
ימיו יעזבנו וגו׳ ואו׳ הון מהבל ימעט וגו׳ ואל יאמר
האדם העשיר כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה׳
כי דבר זה ממידת הרשעים המתגאין על בני אדם בממונם

שסופו לאיבוד׳ לא יבין וידע כי האלהים הוא הנותן לו
כח לעשות חיל ולקנות ממון׳ לפיכך יתן אל לבו שכל
מה שחננו הא׳ מן העושר והממון הוא אצלו פיקדון מאת
הבורא כי הממון הזה נכסים יש לו והיום האדם עשיר מלא
מכל טוב ולמחר אין לו מאומה כענין שנ׳ התענית עניך
בן ואינו כי עשה יעשה לו כנפים וגו׳ ואל יתגאה ויתגבר
עליו ואל יבטח בו כענין שנ׳ איוב אם שמתי זהב כסלי
ולכתם אמרתי מבטחי׳ ויתן אל לבו תמיד כי ה׳ מוריש
ומעשיר משפיל אף מרומם׳ והעולם הזה כגלגל מתגלגל
על בני האדם תמיד ויירא ויפחד מגזירת המק׳ כענין שנ׳
כי בגלל הדבר הזה׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל גלגל הוא העניות שחוזר
בעולם שאם לא בא הוא לידי עניות בא בנו׳ ואם לא בא
בנו בא בן בנו׳ ואמר חכם אחד טוב מן המטמונים
ומן המטמונים עושר אשר הושם לדעת שמירה לנפשו
וקנה במתנתו שם טוב׳ בני בעבור אשר ראיתי
קצת מן האנשים העשירים מתגדלים ומשתררים על בני
אדם בעבור ממונם ומתנשאים על אנשי דורם וחכמי
הקהלות ואעפ׳ שיש מן העשירים הללו כבלי אשר אין
חפץ בו ואין בהם שום מעלה אחרת בעולם שיסמכו
עליה לא דעת ולא תבונה לא תורה ולא יראת שמים ולא
אפילו דרך ארץ ואעפ״כ רוצים להכריע בני דורם לפי
דעתם בגאות ליבם וגבות רוחם׳ לפיכך ראיתי להזהירכם על
זה כלי להתגאות על ממונכם ולבלתי השתרר בעשרכם
על בני אדם ואפילו אם עליתם לשאר מעלות המידות
מפני שהעושר והממון הוא משלהקב״ה וכדרך שנתנו ביד
האדם כן ברשותו ליטלו ממנו כענין שנ׳ איוב ה׳ נתן
וה׳ לקח יהי שם ה׳ מבורך׳ דעו לכם בני כי יש מן
האנשים העשירים שכל שאר מעלות המידות אשר ייתכנו
לבני אדם הסשירים להחזיק בהם נראין בעיניהם הבל ורעות
רוח וכולם כאין בעיניהם׳ וסבורים הם שאין בכל שאר
מעלות המידות תועלת שלכולם לבד מעלת העושר׳ ואומרים

ואמר חכם אחד העושר מעטה הגאוה והגאוה מרכבת הרעה

והוא החכמה
שהעושר הוא התורה והוא היראה והוא היחס הגדול שבכל
היחסים · כמו שאמר אחד מן החכמים העושר יחס למי
שאין לו יחס · ובעושר יקנו בני אדם עבדים ושפחות כדי
שישמשו אותם · ומשכרין ממנו בני חורין שמשמשין אותן
ועושין מלאכתן · כמו שאמר חכם אחד בני אדם יקנו העושר האנשים
והעושר יקנה האנשים · ואומרים בלבם אילמלא שהם
חשובים וצדיקים בעיני המק' לא היו זוכים במעלת העושר ·
ולא נראה אליכם כי לחנם נתן המק' לאדם עושר ונכסים
כדי לנסותו אם יעשה ממנו צדקה וגמילות חסדים ואם לאו ·
ואם לא יעשה ממנו צדקה וגמילות חסדים כפי הראוי לו
לעשות ממונו אז טוב לו אם היה עני מחזר על הפתחים ·
כי ייענש עליו בעולם הזה ולעולם הבא · ועליו נאמר עושר
שמור לבעליו לרעתו · הלא תראו בני מה שאירע לו לקרח
על שנתגאה בעשרו ונערער על הכהונה · מה עלתה לו
לבסוף ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם ואת בתיהם ואת
כל אשר להם וגו' · גם המן הרשע על שנתגאה בעשרו
ואמ' ועשרת אלפים ככר כסף אשקול על ידי עושי המלאכה
מה עלתה לו לבסוף · ויתלו את המן על העץ אשר הכין למרדכ
וכן הוא אומ' בוטח בעשרו הוא יפול וגו' · בני אל תתגאו
בעצמכם בשביל הממון ואל תבטחו עליו מפני שהבטחון
על הממון היא מידת הרשעים שכת' הבוטחים על חילם
וברוב עשרם יתהללו · ודע בני כי מקצת מן העשירים
חכמים בעיניהם ושמדברים לבני אדם מדברים דרך חידות
מדברים על בעלי הממון לא על פיהם
ומשלים ואפילו אם הם סכלים וחסירי הדעת כענין שנ' חכם
בעיניו איש עשיר ודל מבין יחקרנו · ולא עוד אלא שמקצתם
סבור עשירים שבוטחים עליו
עזי פנים וקשי מצח כענין שנ' ועשיר יענה עזות · ואין
מאד דבר מכוער ומגונה העשיר המבזה את העני ומביטו
בתוכה מתוך העושר וזו היא מידת הרשעים שבועטין בהק'
מתוך שובע ושלוה ועושר כענין שכת' ברשעים כמרעיתם
וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני · וכן הוא אומ' וישמן
ישורון ויבעט שמנת עבית כשית וגו' · ואמר חכם אחד

107
שתי מידות הם רעות כשיתגאה העני בעניותו וכשיתגאה
העשיר בעשרו · ואומ' עושר הרשעים רעה להם ורעה
לעולם · ועושר הצדיקים הנאה להם והנאה לעולם · בני
השתדלו לקנות עושר ונכסים באמונה ובמוסר כדי שתוכלו
לחיות בעולם ואל תצטרכו לבריות וכדי שתוכלו לפרנס ממנו
לעניים · וכבר שאלו לחכם אחד מדוע תכבוד העושר ואתה
זקן · והשיב טוב שימות האדם ויניח לאויביו הונו משיצטרך
לאוהביו בחייו · בני אם חנן לכם המק' עושר ונכסים
תחלקו ממנו ותעזרו בו את קרוביכם ואוהביכם ושכיניכם
הצריכים לכם כי הדבר הזה חובה עליכם מאת הבורא · ואמ'
חכם אחד מי שלא יעזור אוהבו בעשרו יעזבוהו בעת חסרונו ·
לכן בני תשמרו הממון שבא לידכם בהיתר ובמוסר ואל
תפזרו אותו כי אם בעת הצורך ובשעה הראויה ולאנשים
ראוים · ותהיו נכנעים לפני הבורא שחננכם הממון ההוא ·
ותשמחו בחלקכם על כל הטובה אשר גמל לכם המק' · כמו
שאמרו חכמ' ז"ל אי זהו עשיר השמח בחלקו שנ' יגיע כפיך כי
תאכל אשריך וטוב לך · אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם
הבא · ואלהינו יפתח לנו את אוצרו הטוב ברחמיו הרבים ·

המעלה העשרים מעלת הזריזות ·

בני בואו ואלמדכם מעלת הזריזות · דע בני כי מעלת
הזריזות היא מידה חשובה לפי שמתחילת בריאתו שלאדם
לא נברא אלא להיות זריז במעשיו ובדרכיו כענין שנ' ויהי
האדם לנפש חיה · מהו חיה זריזתא · ואמרו חכמ' באגדה ז"ל
שאין עבד מכודן לעצמו שאם אינו יגע אינו אוכל · ראה
מה שכת' בענין ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשומרה · וכי
עבודה ושמירה היה צריך לא כדי לזרזו · וכן הוא אומ' עובד
אדמתו ישבע לחם ומרדף ריקים ישבע ריש · שכל היגע ועמל
לעבוד את שדהו הרי הוא משביע את נפשו · ומי שהוא רודף
ומרדף אחר הריקים שאינן טורחין ואינן עוסקין במלאכתן

הרי הוא מתרושש · וכל מי שהוא בעל מלאכה ועוסק במל'
במלאכתו ונשתכר ממנה עד שהעשיר וקנה עושר ונכסים
אל ינחנה וילך לא ישתדל להתעסק במלאכתו כל ימי חייו ואל
יתבייש · שכך אמרו חכמ' באגדה ז"ל גדולה היא המלאכה
שכל מי שהוא עסוק במלאכה אין ידו חסירה פרוטה לעולם
וכל מי שאינו עוסק במלאכה סופו להתחייב בנפשו · כיצד
היה בטל כיום ראשון כיום שיני כיום שלישי ואין לו מה יאכל ·
והיו לו מעות שלהקדש ואכלן הרי זה מתחייב בנפשו · מי גרם
לו להתחייב בנפשו על שלא היה עסוק במלאכה · ועוד
אמרו גדולה היא המלאכה שכל מי שהוא נהנה שוה פרוטה
מן ההקדש מעל · והפועלין עושין מלאכה במלאכת הקודש
ונוטלין שכרן משלהקדש · ועוד אמרו גדולה היא המלאכה
שכל הגוזל את חבירו שוה פרוטה יוליכנו אחריו אפילו למדי
ופועל שהיה עושה מלאכה עם בעל הבית לבתבות אפילו
אחת מהן יפה דינר אוכל ואינו נוש · בני בואו וראו
כמה חשובה מידת הזריזות שכן ממכין האדם הזריז במלאכת
המלכים · והוא ששלמה משבח ואו' חזית איש מהיר במלאכתו
לפני מלכים יתייצב וגו' · ואמ' להו רבא לרבנן במטותא בעינא
מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי עסקו במזוניכו כי היכי דלא
תיתו לידי זילותא · ומן הזריזות לשמור אדם את ממונו
ואינו מפקירו ואינו מוציאו לבטלה לא בשעת הצורך · ופוקד
שדותיו וכרמיו בכל יום לידע מה הן צריכות · שכך אמרו חכמ'
מאן דסייר נכסיה משכח איסתירי · ומצינו שאביי היה
רגיל לפקוד את כרמו תמיד · פעם אחת פגע באריסו שהיה
מוליך חבילת זמורות וענבים על כתיפו ואמ' לו אנה אתה
מוליך אילו הענבים · והשיב האריס אני מוליכם לבית אדוני ·
ואמ' לו כבר קדמוך רבנן שאמרו מאן דסייר נכסיה משכח
איסתירי · שאילמלא שפגעתי בך היית מוליכם לביתך ·
גדולה היא מידת הזריזות שאם הרגיל אדם את עצמו
במידת הזריזות בימי הנערות יהיה זריז והולך אפילו בזק>
בזקנותו כענין שנ' חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא

יסור ממנה · ולא עוד אלא שאם ראית בנך נוהג במידת הזריזות
בין בהליכתו
בין במלאכתו בין בכל ענייניו אל תאמר מעתה אינו צריך
לזרזו לא תמיד תוסיף לזרזו במלאכתו שכן מצינו בהקב"ה
שאמ' לו למשה רבינו ע"ה וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו וגו'
ואמרו חכמ' ז"ל אין צו בכל מקום אלא לשון זירוז שאין מזרזין
אלא למזורזין · ודעו לכם בני שכל מי שזריז לעבודת
מלאכתו ומתכבד בה מלאכתו מכבדת אותו · שכך אמרו
חכמ' ז"ל גדולה מלאכה שמכבדת בעליה · וגדולי החכמים
היו נושאין כלי אומנותן על כתפן והיו מתכבדין בה והיו אומ'
גדולה מלאכה שמכבדת בעליה · הלא תראו בני מה שכת'
במידת הזריזות והון אדם יקר חרוץ · כלומ' היקר שבהון ה
האדם ומדותיו החריצות שהוא הזריזות · וכל מי שמשתדל
לעשות מלאכתו ועניינו בזריזות בידוע שמתעשר כענין
שנ' ויד חרוצים תעשיר וגו' · ולא עוד אלא שמוצא קורת רוח
בעולם ומדשן את ביתו מכל טוב כענין שנ' ונפש חרוצים
תדושן · ולא עוד אלא שידו מושלת בכל כענין שנ' יד חרוצים
תמשול וגו' · ומה הוא הזריזות שיהא אדם נזהר במעשיו
מתחילה שלא תבוא תקלה או דבר שאינו הגון לידו · ושיהיה
משתדל להוסיף על ממונו · כמו שאמר חכם אחד ממבחר
עונות הזריזות ההשתדלות · ואל יתרשל לעשות מלאכתו
ועניינו · ואם יאמרו לו לעשות דבר מזדרז עליו לעשותו מייד ·
כמו שאמר חכם אחד מן הזריזות לשמור מה שצוית ולעזוב
מה שלא צוית · ואמר אחר איבוד תועלת הזריזות טוב
מהתרשלות שאף כי יהיה בו ריוח ותועלת · ומן הזריזות
שיהא אדם מתקן את ביתו מכל מה שיצטרך לו בעניינו
הפירות ומשתדל בימים הצורך · ומשתדל להתגרות בזול
הולך וקונה ממנו ומוכרו בשעת היוקר או מוליכו למקום ש'
מוכרין אותו ביוקר · ואינו מתבייש להשכיר את עצמו לכל
מלאכה שיוכל להתפרנס ממנה · שכך אמרו חכמ' ז"ל פשוט
נבילתא בשוקא ושקול אגרא ולא תימא גברא רבא אנא כהנא
רבא אנא וזילא בי מילתא · ואמר חכם אחד הזריז מי

שלא ימנעהו גאותו בטובה מעשות לאחריתו · ואמר אחר
הזריז מי שלא יטרידהו רוב הטובה מחשוב באחריתו ולא
רוב הדאגה בתלאותו מלבקש עיצה מלהינצל הימינה ·
גדולה היא מידת הזריזות שכל זמן שאדם זריז לעשות
מלאכתו ועניינו בזריזות נמצא מצליחין · ולא עוד לא
אפילו אם היה רש מתחילה אין עניותו וחסרונו מתעכב
עמו כמצינו שנ' מעט שנות מעט תנומות מעט חיבוק
ידים לשכב · ובא כמהלך רישך ומחסורך
כאיש מגן · ודעו לכם בני שכל זמן שאדם מתעסק
לעשות מלאכתו ועניינו בזריזות נמצא מצליחין והרי הוא
מצליח בכל ענייניו · ואם מתעצל לעשות מלאכתו ועניינו
לא יצליח לעולם · ואומר כי העצלות הוא עיקר רוע
מזל האדם אשר קנאת בני אדם מתרעמים על רוע מזלם ·
ואינן נותנין אל ליבם כי העצלות שבהם הביאם למה שהם
במיעוט הטרף והפירנס · אמנם הוו זהירין שלא לעשות
דבר מענייניכם על דרך המהירות כי דבר זה איננו מן
הזריזות אלא שהוא קלות ושטות · כי מן המהירות לא יצא
דבר מתוקן לעולם · ומתון ייתקנו העניינים ויזדמנו הבן
הבקשות · ואמר חכם אחר מידת החריצות טובה כשתהיה
בכח הנפש ולא תראה כפועל מהרה · כי אם תראה כפועל
מהרה אז תהיה ראויה שתיקרא מהירות · ואמר אחר מי
שרכב על המהירות איננו בטוח מן המכשול · וכשם
שהזהרתי אתכם שתהיו זריזים וזהירים לעשות מלאכתכם
וכל ענייניכם בזריזות · אזהירכם עוד שתהיו זריזים וזהירים
בענייני התורה והמצות לעשותן כתיקנן ובזריזות עם
המלאכה שאתם עוסקים בה · שכך אמרו חכמ' ז"ל יפה תלמוד
תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון וכל תורה
שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון · ואמרו חכמ' ז"ל
הזריזין מקדימין למצות מנלן מאברהם שנ' וישכם אברהם
בבוקר וגו' · וכל מי שזריז וזהיר בתורה ובמצותיו מטמין
אותו בעולם הזה · ולא עוד אלא שמלמדין עליו זכות לעולם

109

הנה מצינו שנ' בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמר עליך
והקיצות היא תשיחך · ואמרו חכמ' ז"ל בהתהלכך תנחה אותך
בעולם הזה · בשכבך תשמור עליך בקבר · והקיצות היא
תשיחך לעתיד לבוא · ודעו בני שכל זמן שאדם קובע
עת לתורתו ועת למלאכתו שניהן מתקיימין בידו · שכך אמרו
חכמ' ז"ל אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח · ועוד
אמרו שונה אדם שני הלכות שחרית ושני הלכות ערבית ועוסק
במלאכתו כל היום מעלין עליו כאילו קיים כל התורה כולה וקיים
והגית בו יומם ולילה · מיכן היה ר' שמעון בן יוחי אומ' לא
ניתנה תורה לידרש אלא לאוכלי המן · מפני שלא היה להן צורך
לא למלאכה ולא לסחורה · הא כיצד היה יושב ודורש ולא
היה יודע מהיכן הוא אוכל ומהיכן הוא לובש ומכסה · הא
לא ניתנה תורה לידרש אלא לאוכלי המן · ושניים להן אוכלי
תרומה · אמור מעתה שהתורה מתקיימת עם המלאכה והמ'
והמלאכה מתקיימת עם התורה · לפיכך צריך לו לאדם
להתעסק בתורה ובדרך ארץ כיחד שמתוך כך שניהן מתק'
מתקיימין כך שניהן מתקיימין בידו · ואמרו חכמ' ז"ל אהוב
את המלאכה ושנא את הרבנות · וצריך לכם בני להיות
זהירין וזריזין להתעסק בתורה ולחזור עליה כדי שלא
תהא תורתכם משתכחת מכם שכן כת' במגלת חסידים יום
תעזביני יומים אעזבך · ואמרו חכמ' באגדה ז"ל אשרי
תלמיד חכם המשמר תלמודו בידו בליבו כדי שיהא לו מה
להשיב לפני הקב"ה ליום הדין · ועוד אמרו אשרי מי שבא
לכאן ותלמודו בידו · וצריך לו לאדם להיות זהיר וזריז
ורץ לעשות את המצות שאם באת מצוה לידו יעשה אותה
מיד שנ' ושמרתם את המצות · אל תיקרי המצות אלא המיצות
כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה ·
לא מצוה הבאה לידך עשה אותה מיד ואל תחמיצינה ·
ואמרו חכמ' ז"ל חביבה מצוה בשעתה שהרי בקרבן עולה
ויורד מביא מיד עשירית האיפה ואין ממתינין עד שיעשיר
ויביא כשבה או שעירה · וכן בערכין מביא סלע ואין מת'

ממתינין אותו עד שיעשיר ויביא סלעים · וכן הקטר חלבים קריבין
כל הלילה ודוחין את השבת ואין ממתינין להן שייקרבו למוצאי
שבת · וחכמ׳ ז״ל צוו לעשות המצות בזריזות ואמרו הוי עז
כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך
שבשמים ׃ לכן בני הוו זריזין בתורה ובמצות ולעשות כל
עניניכם בזריזות שכל הזריז הרי זה משובח · ואחרי
אשר הגענו עד כאן לספר בשבח מידת הזריזות ובעליה
נספר בגנות העצלות ובעליה כדי להרגילם במידת הזריזות
בעזרת הש׳ · דעו בני כי מידת העצלות מן המידות
הפחותות והגרועות אשר ימצאו בבני אדם ואינה נמצאת
בחכמים · לא בפתאים וחסירי לב כענין שנ׳ על שדה איש
עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב · והנה עלה כולו קמשונים
כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה · וכי היכן ליבו שלעצל
הזה שרואה את כל הבריות עוסקין במלאכתן כדי לחיות
בעולם הזה · זה חורש את שדהו · וזה עודר את כרמו · וזה
קוצר · וזה בוצר · וכן בשאר כל המלאכות והוא יושב ובטל
ידיו ורגליו למה נבראו · עיניו ואזניו למה נבראו · פיו ולשונו
למה נבראו · וכן כל שאר האיברים שבו למה נבראו · לא
להתעסק בהן ולהשתדל עליהן להחיותם · והנשמה שבו למה
נבראת לא להתבונן עליה ולהתחכם בה · ואם הוא אינו
מתחכם לעצמו מי יתחכם בשכלו · ואם אינו מתחכם מ׳
בראשיתו ועמל וטורח בבחרותו ובשעה שהוא בריא מה
יעשה לימי הזקנה ולימי החולי והייסורין · מידה מגונה
מאד העצלות שאם האדם מתעצל לעשות מלאכתו ועניניו
בני אדם משיחין בו ומליזין עליו וזומ׳ תראו אדם עצל
שהוא בריא בגופו ובחור עומד בתוקפו ובכוחו ואינו מתעסק
במלאכתו כדי להחיות את עצמו ואת בניו · לא שיושב ובטל
וישן כל היום וכל הלילה · ומתוך כך אין הבריות מרחמין
עליו · ועליו אמ׳ שלמה בחכמתו על שדה איש עצל עברתי
ועל כרם אדם חסר לב · והנה עלה כולו קמשונים כסו פניו
חרולים וגדר אבניו נהרסה · כלום מפני שנתעצל לחרוש

ולזרוע שדהו · ולגדור ולנכש כרמו עלה בהם קוצים ודרדרים ·
וגם הגדר נהרס ונפל · ואחזה אנכי ואשית לבי ראיתי לקחתי
[illegible] באגדה ז״ל [illegible] ראיתי הקטן
שבכל הבריות ולקחתי ממנו מוסר · [illegible] הקטן שבכל הבריות
[illegible] זו נמלה [illegible] ראה דרכיה וחכם · אשר
אין לה קצין שוטר ומושל · תכין בקיץ לחמה אגרה בקציר
מאכלה · ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל שלשה [illegible] יש לה ואינה
כונסת לא בתחתון ולא בעליון · לא באמצעי · לא בעליון מפני
הדלף · ולא בתחתון מפני הטינה · לא באמצעי · ואינה חיה
[illegible] חדשים [illegible] חיטה ומחצה · והיא הולכת ומכנסת
בקיץ [illegible] ושעורים ועדשים · [illegible]
[illegible] למה היא כונסת כל כך · שאומרת
[illegible] הקב״ה [illegible] חיים ויהיה לי מה לוכל · מעשה
ומצאו בחור [illegible] מאות כור · ומהו ראה דרכיה וחכם ·
רבותי׳ אמרו ראה דרך ארץ [illegible] שבורחת מן הגזל · מעשה
בנמלה אחת שהפילה [illegible] כולן באות ומריחות
אותה ולא היתה אחת מהן שנוטלה · באת אחת שהיתה שלה
ונטלתה · ראה חכמה [illegible] ובכל שבח זה [illegible]
לכך כתו׳ ראה דרכיה וחכם · [illegible] וראו שאין
בכל המידות מידה מגונה מן העצלות [illegible] בן
המידה המגונה הזאת [illegible] שנ׳
[illegible] כיצד
הרי שבא לקרות את [illegible] קורא אותו [illegible]
הבא קורא אחרת ואינו [illegible] הרי [illegible]
[illegible] והולכת [illegible] ידלוף
[illegible] הרי [illegible] לבנה אחת [illegible] ומתעצל
[illegible] חסרון יש בלבינה אחת [illegible]
[illegible] ומתוך העצלות הזה הדלף נופלת על [illegible]
[illegible] והולכין עד שנופל כל הבית · [illegible]
[illegible] ומתעצל לתקנו [illegible]
[illegible] והקרע מתרחב והולך עד [illegible] כל

החלוק׳ וכן אם נפלה אבן מגדירו ונתעצל לבנותה ואמ׳ וכי
אבן זו מעמדת כל הגדר הזה׳ נתעצל מלתקנה ונפלה שניה
ושלישית עד שנפלה כל הגדר כולה׳ וכן אם נמצא סדק
בחביתו ונתעצל לסותמה ואמ׳ וכי מה חסרון יש בטיפה
אחת ילין או שלשה והוא מטפטף ויורד טיפה אחר
טיפה עד שמתרוקן כל החבית כולו׳ וכי יש עצלות ושפלות
גדולה מזו׳ ועלין שלמה ע״ה אמ׳ גם מתרפה במלאכתו
אח הוא לבעל משחית׳ מידה גרועה היא העצלות שכן
מביא את האדם לידי שינת תרדימה כענין ש״נ עצלה תפיל
תרדימה וג׳׳ ועלין שלמה ע״ה אמ׳ עד מתי עצל תשכב מתי
תקום משנתך׳ ולא עוד לא שמתאוה לכל דבר ואינו מוצא
כענין ש״נ מתאוה ואין נפשו עצל וג׳׳ ונמצא שמת מתוך
תאותו כענין ש״נ תאות עצל תמיתנו כי מאנו ידיו לעשות:
בני בואו וראו כמה מגונה מידת העצלות שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל בשביל עצלות שהיתה בין הנשיאים שלא התנדבו
תחילה בנדבת המשכן נחסרה אות מקריאתם ש״נ והנשיאם
הביאו׳ חסר יוד׳ ועוד אמרו באגדה בעצלתים ימך המקרה
על ידי שהאדם מתעצל מלכסות את ראשו כראוי הרי הוא
נעשה רומטיקוס׳ ובשפלות ידים על ידי שהאדם הזה אינו
משתפל לרחוץ ולקנח את עצמו כראוי ידלוף הבית׳ יעלה
בגופו חטטים׳ ועוד אמרו שבעה עצלין הם
ועצילו שלמטה גדול מכולן׳ וזהו שאמ׳ שלמה חכם עצל
בעיניו משבעה משיבי טעם׳ כיצד אמרו לו לך וללמוד תורה
בעיר פל׳ אמ׳ להן ירא אני מן הארי שבדרך ש״נ אמר עצל
שחל בדרך׳ אמרו לו הרי רבך במדינה לך אצלו׳ אמ׳ להן
ירא אני מן הארי שברחוב ש״נ ארי בין הרחובות׳ אמרו
לו הרי הוא אצל ביתך׳ אמ׳ להן ארי בחוץ׳ אמרו לו הרי
הוא בתוך ביתך׳ אמ׳ להן אם אני הולך הריני חוזר ובא׳
ש״נ הדלת תסוב על צירה׳ אמרו לו פתוח הוא׳ לסוף שאין
לו מה להשיב הוא אמ׳ להן הדלת בין פתוח בין נעול מבקש אני
לישן עוד מעט ש״נ עד מתי עצל תשכב וג׳׳ עמד בבוקר

משנתו

משנתו נתנו לו לאכול ומתעצל לתת ידו לתוך פיו ש״נ טמן עצל
ידו בצלחת׳ מהו בצלחת׳ נתן ידו בצלוחית שלדבש ונלאה
להשיבה אל פיו׳ או נתן ידו בתוך הקדירה רותחת ונכוית
ידו והיה עצל מלהשיבה אליו׳ ועצילו שלמטה גדול מכולן׳
אמ׳ משה איני אומ׳ לך שתלך ללמוד מעיר לעיר ולא משכונה
לשכונה ולא מבית לבית ולא מחבר לחבר׳ אלא כי קרוב הדבר
מאד בפיך ובלבבך לעשותו׳ מפיך ללבך מלא הסיט׳
מידה פחותה היא העצלות לפני הבריות שכל זמן שאדם
מתעצל ואינו חורש וזורע בימות הגשמים סופו בא לידי
צורך הבריות ושואל מהן בימות הקציר ואין מי שישגיח עליו׳
כענין ש״נ מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין׳ וכן הוא
אומ׳ שומר רוח לא יזרע ורואה בעבים לא יקצור׳ שכל מי
שמתעצל בשעת זריעה ואמ׳ עת סגריר הוא עת גשמים הוא
ואינו זורע׳ וכן בשעת הקציר אמ׳ עתה חמימות גדול והשמש
מכה על ראשי סוף שאין לו מה יאכל ונמצא מיצטרך לבריות
ובא לידי בזיון׳ ועלין שלמה ע״ה אמ׳ אל תאהב שינה פן
תיורש פקח עיניך שבע לחם׳ ואמ׳ חכם אחד רוע העולם
הזה והבא בשני דברים׳ העניות והעצלה׳ וטובתם בעושר
ובזריזות׳ ואומ׳ העצלות מפתח העניות כאשר הזריזות
מפתח העושר׳ ואין לך עצלות גדולה ממי שאינו משתדל
להוסיף על ממונו׳ אף כי מי שאינו זריז לשמור מה שבידו׳
אמנם האדם שמתעצל לילך במקום הסכנות הידועות וכמ׳
ובמקום גדודי חיות וליסטים בזה אין ספק שהעצלות הזה
הוא משובח מן המעשים החכמים ואין לתמוה על כך׳ כמו
שנאמר על אדם אחד שהיה המלך רוצה לשלחו במקום הסכנה
ומיאן ללכת והירפו המלך׳ ואמ׳ לו טוב שתחרפני ואני חי
משתתפלל בעדי ואני מת׳ ומסעיפי המידה המגונה הזאת
יוצאות רוב התענוג ורוב המנוחה בעולם שכל מי שמתאוה
לרוב התענוג והמנוחה ואינו מייגע עצמו לעשות מלאכה כן
ועסקין כבר נתעצל מקנות חיי העולם הזה וחיי העולם הבא
כי לא תשלם לאדם התענוג והמנוחה לא לאחר טורח גדול

וגיות הגוף ומתוך עוזר גדול ותיקון עניניו כדי שיוכל להיות
שמח ובטוח יותר על ההוצאה וזה יוכל אדם להשגיג ולנוח
כפי חפצו לכן בני הוו זהירין מאד במידות השגלות מפני
שגורמות לגוף חלאים גדולים ומדוים רבים כמו הנקרס
והכובד והכאבות וחולי הפודגרא ושאר חלאים משונים
אשר יקרו לאדם ממיעוט כח המאכל מלבד מה שיתגבר
ויתבזה האדם בזוללותו בפני הבריות והאלהים ברחמיו
יצילנו מן המידות המגונות ויצליחנו במידות החמודות
למען חסדיו הגדולים

המעלה האחד ועשרים מעלת ההסתפקות

בני שמעו ואלמדכם מעלת ההסתפקות דעו בני כי מעלת
ההסתפקות מעלה חשובה ויקרה עד מאד והיא מ[illegible]
החסידים שמסתפקין בדבר מועט כדרך שמסתפקין שאר
האנשים בדבר מרובה [illegible] שמסתפק במה שיש לו ונהנה
מיגיע קונה לו חיי העולם הזה וחיי העולם הבא [illegible]
יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה
וטוב לך לעולם הבא ואמרו חכמ׳ ז״ל גדול הנהנה מיגיעו
יותר מירא שמים שאילו בנהנה מיגיעו כת׳ [illegible]
אשריך וטוב לך ואילו בירא שמים [illegible] ירא ה׳
במצותיו חפץ מאד [illegible] מידה טובה היא
ההסתפקות [illegible] [illegible]
במאכלה ושתיה די הספק [illegible] נפשו ומחיה
את נפשו ודעתו [illegible]
[illegible] ודי חלב עזים ללחמך ללחם ביתך [illegible]
[illegible] לאדם כמה שיש [illegible] לא כמה
שיש לו ללחמך ללחם ביתך שלא יהא אדם [illegible]
בכל מקום [illegible] [illegible] [illegible]
עם בניו ובני ביתו וחיים לנערותיך כך אמרו [illegible]
לעולם תן חיים לנערותיך [illegible] דרך ארץ

שלא ילמד אדם בנו ובני ביתו לאכול בשר ולשתות יין הרבה
ואפילו הוא עשיר ביותר לא כמה שיוכלו לתת את [illegible]
ואם אתה עושה כן הרי אתה נותן חיים לנערותיך [illegible]
[illegible] ואתה מספק להם [illegible] ואמרו חכמ׳ ז״ל
מאי דכת׳ טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט לעולם
יאכל אדם וישתה בפחות ממה שיש לו וילבש ויתכסה כמה
שיש לו ויכבד את אשתו ובניו יותר ממה שיש לו [illegible]
תלויין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם ועוד
אמרו אכול בצל ושב בצל ואל תאכל אווזין ותרנגלין וליבך
רדוף עליך [illegible] [illegible] דאכיל אליתא [illegible]
דאכיל קקולי [illegible] [illegible] וכך [illegible]
כבשים ללבושך ומחיר שדה עתודים [illegible] ללבושך
שיהא אדם גוזז את [illegible] ויתכסה וילבש מגיזתה [illegible]
כדי שלא תבלה הקרן וכן הוא [illegible] ודי חלב עזים ללחמך
ללחם ביתך וחיים לנערותיך דיין לאדם שיהא [illegible]
מחלב [illegible] [illegible] בתוך ביתו ולא יהא [illegible] לוכל
את הבשר ואמרו חכמ׳ ז״ל [illegible] דכת׳ כי ירחיב ה׳ אלהיך את
גבולך כאשר דיבר לך ואמרת אוכלה בשר כי תאוה נפשך
לאכול בשר בכל אות נפשך תאכל בשר למדה תורה דרך
ארץ שלא יאכל אדם בשר אלא לתאבון [illegible]
ויאכל [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] כל בקרו וכל
[illegible] [illegible] [illegible]
ולא כל [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] יקח
[illegible] [illegible] [illegible] לקדירה [illegible] חכמים
[illegible] [illegible] [illegible] לו קדירה בכל
[illegible] ואמרו חכמ׳
[illegible] [illegible] [illegible] חזקיה
[illegible] [illegible] [illegible]
מלך יהודה שלא היה עולה [illegible] [illegible] אגודת
שלירק וליטרא בשר והיו ישראל [illegible] [illegible] [illegible]
פקח בן רמליהו [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
רמליהו בני באו וראו מה טובה מידות ההסתפקות

שכל מי שמרגיל את עצמו במידת ההסתפקות זוכה להיות
ביתו מלאה מכל טוב כענין שנ' חכמות בנתה ביתה חצבה
עמודיה שבעה׳ טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה׳
אימתי בזמן שהאדם בזמן שנוהג במידת ההסתפקות
שטבח פעם אחת ושייר לעצמו מה לטבוח בפעם אחרת׳
ובזמן שהוא מוזג את יינו במים ואינו שותהו חי דרך שכרות
לא דרך הסתפקות׳ אף ערכה שולחנה׳ בזמן שהוא מיסב
ואוכל על השלחן ה׳ ולא יהא עומד ואוכל עומד ושותה מהלך
ואוכל מהלך ושותה׳ שמשמע דבר שהוא אוכל ושותה כשהוא
מיסב על השולחן מסתפק יותר ממה שאילו היה אוכל כפליים
כשהוא עומד או כשהוא מהלך׳ ומכיון שערך את השולחן
יקרא לבנו ולבני ביתו שיאכלו עמו כענין שנ' שלחה נערותיה
תקרא על גפי מרומי קרת׳ ולא יהא הוא מיסב ואוכל ובנו
ובני ביתו עומדין ומצטערין׳ והיינו דאמרי אינשי שיתין
ותר כיפי מטיא לכסא דקל חבריה שמשו שנ' ולי אני עבדך
ולצדוק הכהן ולבניהו בן יהוידע ולשלמה עבדך לא קרא׳
אני בגימטריא שיתין ותר הוי׳ (מידה טובה היא ההסתפקות
שכל זמן שאדם מסתפק בדבר מועט מוצא בו קורת רוח והנאה
ורפואה׳ שכך אמרו חכמ' ז"ל הרוצה שלא יבוא לידי חולי מעים
יהא רגיל בטיבול קיץ וחורף׳ סעודה שהשאתך משוך ידך
הימינה׳ ואל תשהא עצמך בשעה שאתה צריך לנקביך׳ וכן
אמ' שלמה בחכמתו מתוקה שנת העובד אם מעט אם הרבה
יאכל והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון׳ בני בואו וראו
כמה גדולה מידת ההסתפקות שהרי יעקב אבינו ע"ה לא שאל
מאת המקו' לא מה שמספיק לו בלבד בדבר שאין מעט ממנו
ולא יוכל לחיות בלעדיו כענין שנ' ונתן לי לחם לאכול ובגד
ללבוש׳ וכן שלמה המלך ע"ה לא שאל מאת המק' לא ההסתפקות
בלבד כענין שנ' ריש ועושר אל תתן לי הטריפני לחם חוקי׳
ולא שאל ממנו המותרות׳ גם ביקש רחמים על מידת הענוה
שלא יהיה עני׳ ופירש בעושר וא' שלמה פן אשבע וכחשתי
ואמרתי מי ה'׳ ובמידת העוני פירש וא' שלמה פן איוורש וגנבתי

ותפשתי שם אלהיי׳ לכן בני חדלו לכם מלחזר אחר המותרות
לפי שאין מביאין את האדם לידי יראת שמים׳ והמידה הזאת
אינה נמצאת במידות החכמים והחסידים ויראי שמים׳
וכתב חכם אחד למלך שהיה בזמנו טוב שטבעיכם עוזבת
המותרות׳ ואמ' ההסתפקות רסן התאוות וכבישת המותרות׳
ואמ' חכם אחד מי שמבקש יותר מכורתו טורד נפשו מ
מתועלתו׳ ונאמ' כי מלך אחד אמר לחכם אחד אילו היית
שואל ממני הייתי מספיקין לך כל ימיך׳ אמ' לו ולמה אשאל
ממך ואני עשיר יותר ממך׳ אמ' לו המלך והיאך אתה עשיר
יותר ממני׳ אמ' לו מפני שאני מסתפק יותר במעט אשר לי
יותר ממה שאתה מסתפק ברב אשר לך׳ ואמ' מי שדי לו
במה שעשה הבורא הוא עשיר מכל בני אדם׳ ואמ' הסתפק
במה שחלק לך הבורא ואל תביט אל מה שיש לזולתך ואל תתאוה
מה שלא נתן לך כי מי ששמח בחלקו שבע׳ בני אתם
אתם צריכין לקנות בגדים כדי לכסות את עצמכם ובני
ביתכם תקנו בגדים הראויים לפי ערככם ואל תשגבו אל ה
הבגדים אשר הם יקרים יותר ממה שאין ידיכם משגת די
ילוון עליכם האנשים׳ ושמא לא תוכלו להתדיר בבגדים יקרים
כאילו׳ וכשתקנו בגדים הראויים לפי ערככם אל תחושו
אם תקנו אותם מעט יותר מכדי שויים׳ אבל אם סוחם לקנות
עניני אכילה ושתייה אל תקנו אותם יותר מכדי שויים כלל׳
שכך אמרו חכמ' ז"ל עשיין לגביך ושוה לכריסיך׳ לעולם
ילמד אדם בנו ובני ביתו לאכול קימעא ולשתות קימעא כחוק
שיוכלו לחיות בהן כענין שאמ' שלמה בחכמתו ותתן טרף
לביתה וחוק לנערותיה׳ מהו וחוק לנערותיה׳ שיהא מאכילן
בחוקה שלתורה׳ ומהו חוקה שלתורה כענין שנ' ויאמר משה
בתת ה' לכם בערב בשר לאכול ולחם בבוקר לשבוע וגו'׳
למדה תורה דרך ארץ שדיו לו לאדם לוכל שתי סעודות ביום
סעודת שחרית וסעודת ערבית׳ ושלא יהא ממשיך בקריאות
לסעודת שחרית כדי שלא יתגרה בשינה ונמצא בטל מתורתו
וממלאכתו׳ ובסעודת ערבית מה׳ מערב בשר לאכול ולא

לשבוע · שלא יהא אדם אוכל בשר דרך שביעה שמא יימשך
אחרין · בני אל תהיו רודפים אחר המאכלים טובים ואחר
המעדנים ערבים ואחר התענוגים כדי שלא תמשכו אחריהם ·
ואם לפעמים אתם אוכלין מהן אל תאכלו מהם יותר מדאי
שכך שלמה מזהיר ואו׳ דבש מצאת אכול דייך פן תשבענו
והקאתו · ואמ׳ חכם אחד מי שרוצה מן העולם כדי ספקו
יהיה המעט שבו מספיק לו · ומי שרוצה במעט הטרף יקבל
הבורא המעט ממעשיו · ואמ׳ ראוי לחכם שלא יבקש מן
העולם יותר מן הספק שיעבור בו הצורך והעסק מעצמו כי
הממון ושאר הון העולם בא במהרה וחולף במהרה · ואמ׳
ההסתפקות שמונעת בעליה מן הזולות טוב מן הממון המביא
אל הבזיון · ואמ׳ עושר הנפש גדול מעושר הממון ·
ואמר ההסתפקות פרי המנוחה ופרי השפלות האהבה ·
תענוג הנפש כדי הספק ואם לאו ידאג לגזירת הבורא · ומן
המידה המשובחת הזאת תיוולד מידת הביטחון באלהים שהיא
מידה מיוחסת אשרי מי שזכה בה שנ׳ פ״נ ובוטח בי״י ישוגב·
וכן הוא או׳ בטח בי״י ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה ·
ומה הוא הביטחון באלהים שיפקיד האדם בידו כל ענייניו
ויראה במה שחננו הבורא הן רב הן מעט · ואל ידאג במיעוט
הטרף שיש לו · ואל יקנא בני שלמעלה ממנו בממון · ושאלו
לחכם אחד מה הבטחון באלהים · והשיב שתבטח בו בכל
ענייניך ותנוחם אליו · ואמ׳ אחר החכם שבבני אדם ·
הבוטח מכולם מי שהוא רוצה בדברים כבואם וכפי יתנו ·
לכן בני הוו מסתפקין בסעודה קלה ומונעת ותרגילו
עצמכם בה כדי שתוכלו לחיות בשלום מעמל ידיכם ולא
תצטרכו לבריות · וכן ציוו חכמ׳ הראשונים עשה שבתך חול
ואל תצטרך לבריות · והאלהים יצליחנו בה ברחמיו הרבים ·
ואחרי אשר הגענו עד כאן לספר בשבח מעלת
ההסתפקות ובעליה · נספר בגנות זוללים וסובאים ונרחיקם
כדי להרגילם במידת ההסתפקות בעזרת שדי · דעו בני
כי מידת זולל וסובא מידה שנואה מאד בעיני המקום והבריות ·

שכן מאבד חיין מן העולם הזה ומן העולם הבא · שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל בן סורר ומורה מאימתי חייב משיאכל תרטימר בשר
וישתה חצי לוג יין האיטלקי · וכו׳ מפני שאכל תרטימר
בשר ושתה חצי לוג יין אמרה תורה יצא לבית דין ויסקל ·
לא הגיעה תורה לסוף דעתו שלבן סורר ומורה שסוף מגמר
נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא ויוצא לפרשת דרכים
ומלסטים את הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב ·
שמיתתן שלרשעים הנאה להן והנאה לעולם · וכן שלמה
מזהיר בחכמתו אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו · ולא
עוד אלא כל המרגיל עצמו באכילה גסה ובשתייה מרובה
סוף שיורד מנכסיו כענין שנ׳ כי סובא וזולל יורש · ומגבה
חלאים רעים בגופו ומאבד את נפשו ואין דעתו מיושבת
עליו · ורבותי׳ ז״ל צוו ואמרו אל תתאוה לשולחן מלכים ·
בני אל תרגילו עצמכם בבתי משתאות פן תכרתו
מגדר ההסתפקות ותמנו עם כת זוללים וסובאים · ואל
תרגילו עצמכם לאכול ולשתות עם הגוים · שכך אמרו חכמ׳
באגדה ז״ל כל מי שאוכל עם הערל כאילו אוכל בשר שקץ
וכל הרוחץ עם הערל כאילו רוחץ עם הנבילה · וכל הנוגע
בערל כאילו נוגע במת שהן בחייהן במתים · ובמותם כנבלת
השדה · ואין תפילתו נכנסת לפני המקו׳ · ועליהן הוא או׳ לא
המתים יהללו יה · אבל ישׂ׳ שהן נמולין תפילתן נכנסת
לפני המקו׳ ועליהן הוא או׳ ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם
הללו יה · ר׳ לעזר המודעי או׳ עמד פינחס מחרם עליה׳
בסוד שם המפורש בכתב הנחתם על הלוחות בחרם בית דין
העליון ובחרם בית דין התחתון שלא ישתה אדם מיש׳ מיין
שלהם כי אם מרפס רגליהן שנ׳ ויצאו מרמס רגליהן תרעינה
ומרפס רגליהן תשתינה · וכל יין שלהם לנסך וזנות שנ׳ זנות
יין ותירוש יקח לב · ואו׳ אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ·
ואל תרבה סעודתך אצל עמי הארץ שלאחר שעה מספרין
עליך לשון הרע · ולא עם הגוים ועמי הארץ בלבד אסור
להרבות סעודתו לא אפילו עם בניו ובני ביתו צריך לו לאדם

לעשות סדר בסעודתו להרגילו באכילה קלה ובשתיה מועטת
די הספק בלבד · שכל מי שמרגיל את בנו ואת בני ביתו
להאכילן אכילה גסה ושתיה מרובה הרי הוא מגדלן לתרבות
רעה · לפי שאין אדם מבעט בהקב"ה לא מתוך שובע ושלוה
כענין שנ' כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם על כן שכחוני ·
בני הוו זהירין באכילה גסה ובשתיה מרובה מפני
שמביאין על האדם חלאים גדולים וכבדים כענין שנ' וימדו
בעומר ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר איש לפי
אכלו לקטו · מיכן אמרו חכמ' ז"ל כל האוכל כשיעור הזה הרי
זה בריא ומבורך · פחות מיכן מקולקל במיעיו · יותר מיכן
הרי זה רעבתן · ואמ' חכם אחד המסתפק ישבע והבוצע
יכשל · בני בואו וראו כמה היא מידה מגונה מי שנמשך
אחר אכילה ושתיה שלא גלו עשרת השבטים לא מתוך
שנמשכו בשלוותן אחר אכילה ושתיה כענין שנ' האוכלים
כרים מצאן ועגלים מתוך מרבק · וגו' השותים במזרקי יין וגו'
ואמרו חכמ' ז"ל מיא דדימסת וחמרא דפרוגתא קיפחו
עשרת השבטים מיש' · וכן אתה מוצא בסדומיים שלא
מרדו לא מתוך שובע כענין שנ' הנה זה היה עון סדום
אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה
ויד עני ואביון לא החזיקה · ומתוך כך אבדו מן העולם ·
וכן אתה מוצא בדור המדבר שלא מרדו לא מתוך מאכל
ומשתה כענין שנ' וישב העם לאכול ושתות ויקומו לצחק ·
ומתוך כך נענשו · וכן אתה מוצא בבנו ובנותיו של איוב
שלא באה עליהן פורענות לא מתוך מאכל ומשתה כענין שנ'
ויהי הם אוכלים ושותים יין וגו' והנה רוח גדולה וגו' · וכן
אתה מוצא בבלשצר שלא באה עליו פורענות לא מתוך מאכל
ומשתה כענין שנ' בלשצר מלכא עבד לחם רב וגו' · וכן
מצינו בנדב ואביהוא שלא מתו לא על שנכנסו שתויי יין
למקדש · ומכאן אנו למדין ממה שמצוה את אהרן ואת
בניו ואמ' להן יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך וגו' אנו
יודעין שלא מתו לא בשביל היין · בני בואו וראו כמה

הזהיר שלמה על היין כענין שנ' אל תרא יין כי יתאדם כי יתן
בכוס עינו יתהלך במישרים · ואמרו חכמ' ז"ל אל תרא יין
כי אחריתו יהא דם · כלומ' שאחריתו לבוא לידי שפיכות דמים ·
יתהלך במישרים · שכל מה שהוא עושה נראה לפניו כמישור
הזה · ועוד אמרו אל תרא יין שמאדים פניהן של רשעים
בעולם הזה שסוף שהוא מלבין פניהם לעולם הבא · ועוד
אמרו כת' תירש · וקרינן תירוש מלא בו"ו · זכה נעשה ראש ·
כלומ' אם אדם שותה ממנו כהוגן מחכים אותו ונעשה ראש
ישיבה · כדאמ' רבא חמרא וריחני פקחין · לא זכה נעשה רש
שאם שותה ממנו יותר מכשיעור והולך ומשתכר תמיד סוף
שמתרושש מפני שהוא מוכר כל כלי ביתו ושותה בהן יין
ועושה את ביתו כמישור הזה שהוא פנוי · אוי להן לזוללין
וסובאין שמאבדין חלקן מן העולם הזה ומן העולם הבא ·
שכל מי שרודף אחר אכילה גסה ושתיה מרובה לא דיו ש[illegible]
שמאבד את ממונו · לא שמאבד את נפשו ומורידה [illegible]
העולם הבא · שמתוך שהוא משתכר ביינו מתיר את האסור
ואוסר את המותר · מטמא את הטהור ומטהר את הטמא ·
והולך ומבזה כל אדם והולך ומכה את חבירו · ואחרים
מתפסין אותו · ולכן שלמה אומר למי אוי למי אבוי למי מ'
מדינים למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים · מה
כת' בתריה למאחרים על היין לבאים לחקור ממסך · מה כת'
בסופה אחריתו כנחש ישך וכצפעוני יפריש · מה הנחש
[illegible] וכת' בתריה עיניך
יראו זרות ולבך ידבר תהפוכות · תדע שדבר קשה לגוף
האדם [illegible] כשאדם שותה ממנו יותר מדאי · שכך
אמרו [illegible] ז"ל הגפן הזאת כשהיא טעונה מסתמכת
[illegible] אינה יכולה לעמוד · והאדם
[illegible] אמרו כל הפירות נקראין על שם
[illegible] · יצא מיתקרי רימון · ותמרתא
[illegible] מיתקרי תלת שמהן · גופנא · ופקין
[illegible] · לומ' לך מה ענבים

הללו כשאותה ממרסן את מוציא מהן כלום · כך כל מי ששותה יין הרבה סוף שהוא מקיא כל מה שבמעיו · הלא תראו כי כמה היין והשכרות עושה נח עד שלא התחיל בנטיעת הכרם נקרא איש צדיק תמים · משהתחיל בנטיעה נקרא איש האדמה · שנ׳ ויחל נח איש האדמה ויטע כרם · מהו ויחל שנתחלל ונעשה חולין · ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל בשעה שהיה הולך נח ליטע כרם פגע בו שידא שמדון אמ׳ לו להיכן אתה הולך · אמ׳ לו ליטע כרם · אמ׳ לו ומה טיבו · אמ׳ לו פירותיו מתוקין בין לחים בין יבשים · ועושין ממנו יין המשמח לבו של אדם דכת׳ ויין ישמח לבב אנוש וג׳ · אמ׳ לו בוא ונשתתף שנינו בכרם זה · אמ׳ לו לחיים · מה עשה שטן הביא כבש והרגו תחת הגפן · ואחר כך הביא ארי והרגו שם · ואחר כך חזיר · ואחר כך קוף · והטיפו דמיהן באותו הכרם והשקוהו מדמיהן · לפיכך קודם שישתה אדם ממנו הרי הוא כרחל הזו שאינה יודעת כלום כמ׳ דתנ׳ וכרחל לפני גוזזיה נאלמה · שתה חמשה ששה כוסות מתגבר כארי ואו׳ אין כמוני בעולם · כיון ששתה עשרה נעשה כחזיר ומתגלגל בטיט רגליו ודבר אחר · שאחר נעשה כקוף עומד ומרקד ומשחק ומוציא נבלות פה מפיו ואינו יודע מה לעשות · וכל זה אירע לנח הצדיק כענין שנ׳ וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה · ואם לנח שפירש הקב״ה אותו צדיק כך אירע לו בשביל היין · שאר בני אדם על אחת כמה וכמה · [illegible] שלא שתה ממנו במידה הראויה שאתבר ונעשה קל [illegible] היין הומה שכר וכל שוגה בו לא יחכם · לעולם אל ירגיל אדם עצמו במעדנים ובמאכלים עתיקים [illegible] שכל המרגיל עצמו במאכלים הללו [illegible] יכול לסבול לנכל שאר המאכלים [illegible] אותו את גופו · שכך אמרו חכמ׳ ז״ל [illegible] וכן מצינו באדם אחד שהרגיל [illegible] פרוטות וכיוצא בהן [illegible] מיצא אילו אלא מן העשירים [illegible] ואין מי שמגנה באדם אותה

שאמ׳ לתלמיד חכם אחד זכה עימי בתרנגולת אחת ואמ׳ לו הא לך דמי התרנגולת וקנה לך מהם בשר אחר · הלך אותו האיש וקנה בשר ואכל ומת ממנו · ודע בני כי גנאי גדול הוא לאדם להיות זולל וסובא גרגרן ורעבתן מפני שהמידה הזאת אינה נמצאת אלא ברשעים ובמורים כענין שנ׳ בהם אתיו אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה יום מחר גדול יותר מאד · ודע כי נקבת הגרון יש במותו ורחב מאד כאיכותו על כן תנו לו די סיפוקו בלבד שאם תכניסו בו היום מאכלים רבים ועריבים ותרגילו אותו תמיד בכך · למחר מבקש למודו ורוצה יותר ואינו דיי לו דבר מועט · ואם תרגילוהו באכילה קלה ומועטת יהיה הדבר לכם לשבע ולא תתאוו לאכילות גסות ולמעדנים עריבים · ודומה למה שאמרו חכמ׳ ז״ל אבר אחד יש בו באדם משביעו רעב מרעיבו שבע · לכן בני הוו זהירין במידה הגרועה הזאת ולא תרגילו עצמכם בה והסתפקו באכילה קלה ובשתיה מועטת כדי שתחיו במנוחה ובהשקט בלי מדוה וחולי בעודכם בחיי ההבל הזה · וכדי שתחשבו מן הצדיקים כענין שנ׳ צדיק אוכל לשובע נפשו · ולהיות ברחמיו ישביענו מטוב הצפון ליראיו ולחוסיו ·

המעלה השנים ועשרים מעלת הנדיבות ·

בני בואו ואלמדכם מעלת הנדיבות · דעו בני כי מעלת הנדיבות היא מן המידות החשובות והמיוחסות ואינה נמצאת אלא באנשים חשובים · וחביבה מאד לפני המק׳ שלא נברא ע׳ העולם עד שלא שיתף בו מידת הרחמים כענין שנ׳ אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות י״י אלהים ארץ ושמים · ומנין אנו יודעין שמידת הרחמים היא ממידת הנדיבות שנ׳ טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל · ולא עוד אלא שמידת הנדיבות קונה האדם חיי העולם הזה וחיי העולם הבא · כענין שנ׳ מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו · מתן אדם ירחיב לו בעולם הזה · שיהא נכבד וחשוב בבני המלכים והשלטונים

ושרי המדינות· ולפני גדולים יתיצב· שהקב״ה משרה אותו לעולם
הבא אבל אברהם יצחק ויעקב שנקראו גדולים· ומניין אנו
יודעין שנקראו גדולים· באברהם כת׳ האדם הגדול בענקים·
וביצחק כת׳ ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד·
וביעקב כת׳ ויגדלו הנערים וגו׳ וסוף שקילקל עשו ומכר את
בכורתו ליעקב שנ׳ עליו הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה
מאד ונטל ממנו שם הגדולה וחל על יעקב· ולא עוד אלא
כל העושה צדקה וגמילות חסדים מממונו הן מקדימין ליום
הדין ומעידין עליו שנ׳ והלך לפניך צדקך וגו׳ גדולה היא
מעלת הנדיבות שבה נתייחס אברהם אבינו ע״ה כענין שנ׳
כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו
דרך יי׳ לעשות צדקה ומשפט וגו׳ וזו׳ נדיבי עמים נאספו
עם אלהי אברהם וגו׳ ונקרא נדיב על שהיה בעל צדקה וגמילות
חסדים· ואמרו חכמ׳ ז״ל כל מי שיש בידו שלשה דברים
טובים הללו מתלמידיו שלאברהם אבינו עין טובה ורוח נמוכה
ונפש שפלה מתלמידיו שלאברהם אבינו· עין טובה מנין
דכת׳ ואקחה פת לחם וגו׳ ולבנות ואל הבקר רץ אברהם·
הרי כבר למדנו שהיה עינו טובה שהיא ממידת הנדיבות·
וכן דוד ע״ה שאל מאת המק׳ שיסמוך לו מידת הנדיבות
מפני שהיא מעלה חשובה כענין שנ׳ השיבה לי ששון ישעך
ורוח נדיבה תסמכני· בניי אם באתם לשאול שאילה
מאיזה אדם שאלו אותה מן הנדיבים כי ישמחו בשאילתכם
וישתדלו למלאותה בעין טובה· ואל תשאלו שאילה מן הכילי
כי יתעכב בשאילתכם ויפנה אליכם ערפו· ושאלו לחכם
מהו המכאוב שאין לו רפואה· אמר שיצטרך הנדיב אל הנבל
ויתעכב ממנו· וחכם אחד היה מתפלל לאל ואו׳ אלהיי אל
תצריכני אל הרעים שבבני אדם ואם תצריכני לאחד
מבני אדם יהיה אל הטוב שבהם והנפש הנדיבה שבהם והלשון
המתוקה שבהם ואשר לא יזכור טובתו לי מהם· ואחד
מן הנדיבים היה יו׳ לחבירו כשתצטרך לי בדבר אל תבקשהו
ממני פנים בפנים כי איני רוצה שאראה נכם גלות השאילה·

117

אבל כתוב לי שאילתכם באיגרת· בניי בואו ולמדו נדיבות
מהתרנגול· הלא תראו מה התרנגול הזה עושה כשיבוא לפניו
שום דבר מאכל קורא התרנגולות שיאכלו עמו ומלקט ומניח
לפניהם· את אתם בניי אם יש לכם מאכל ערב אל תאכלו אותו
לבדכם לא תמיענו מכם עניים או קרוביכם ואוהביכם שיאכלו
עמכם או תשלחו להם כבתכם כי הוא מדרכי הנדיבות· בואו
וראו שאין בכל המידות מידה טובה כעין טובה שאם האדם עושה
כל המצות שבתורה ואינו עוהג בהן עין טובה אינן עולין לו
מן המניין· שאם היה מאכיל לעני פטומות וכל מעדני העולם
ועינו צרה עליו טוב שלא האכילו כענין שנ׳ טוב ארוחת ירק
ואהבה שם משור אבוס ושנאה בו· ואם נתן לו בעין טובה הוא
מתברך כענין שנ׳ טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל·
ולא עוד אלא שהוא מתעלה וגדל כמעיין הנובע שהוא מתגבר
ואינו פוסק לעולם שנ׳ לחמו נתן מימיו נאמנים· גדולה
מידת הנדיבות שהרי משה רבינו ע״ה החזיק במידת הנדיבות
ועין טובה· ומניין אנו יו׳ כן שנ׳ קח לך את יהושע בן נון
איש אשר רוח בו וסמכת את ידך עליו· ידו אחת· והוא
נהג בו נדיבות ועין טובה שנ׳ ויסמוך את ידיו עליו· שתי
ידיו· וכן מצינו שבירך את ישראל בעין טובה ובנדיבות
כענין שנ׳ יי׳ אלהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך
אתכם כאשר דיבר לכם· ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל בוא וראה
כמה משובה ברכתו שלמשה מסוף העולם ועד סופו· אלף פעם
אין כת׳ כאן לא אלף פעמים· ומהו ככם· יכולין היו ישראל
לומ׳ רבינו משה אין בנו אחד מהדברים שאתה יו׳ לנבר
תוכחותיך· לא שתקו· לפי דר׳ משה יעמיד הקב״ה מכם צדיקים
מקבלי תוכחות כבם ושותקין· ומה הוא הנדיבות שיהא האדם
וותרן בממונו לעשות ממנו צדקה וגמילות חסדים· ושיהא
נושא ונותן עם הבריות באמונה ומוותר להן משלו ואינו לוקח
משלהן כלום· כמו שאמרו חכמ׳ באיוב איוב וותרן בממונו
היה שהיה מניח פרוטה לחנוני· ומוכיח הוצאותיו על הסדר·
ונותן למי שראוי ליתן ומונע ממי שראוי למנוע· ומוציא

בני כי הנדיבות על דרך הכוונה היא מידה משובחת ונכבדת
ובני אדם מתקרבים אל הנדיב ומשבחין אותו בגבורתו
ובמתנת ידו כענין שנ' רבים יחלו פני נדיב וכל הרע לאיש מתן
וכל מי שמרגיל עצמו במידה המשובחת הזאת ונותן בעת
שראוי ליתן ולמי שראוי ליתן הרי הוא אוצר טמון אשר
לא יכלה ולא יאבד אפילו עם אורך הזמן. וכן שלמה מזהיר
על מדת הנדיבות כענין שנ' שלח לחמך על פני המים כי ברוב
הימים תמצאנו. וכן אמ' דוד במידת הנדיבות פזר נתן
לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד. ודע בני
כי הנדיבות מורה על היחס והחסידות כאשר הכילות מורה
על הנבלות והגריעות והרשע. ואמ' חכם אחד מי שנותן
הבורא נפשו הטובה הוא מבני העולם הבא. ואמרו מהו היחס
הגדול. אמ' גמילות החסד לבני אדם. ומן הנדיבות מי
שדבריו בנחת ופניו ונחת רוח ורצון וכל עניניו ועצתו על
דרך הנדיבות כענין שנ' ונדיב נדיבות יעץ. ולא עוד אלא
שמתקיים בעולם מתוך נדיבותו שנ' והוא על נדיבות יקום.
ודע בני כי הנדיבות מידה הבאה לו לאדם מן הלב מתוך
שמחה ששמח בלבו כשהוא נותן ממונו לאנשים הגונים וג'
ומתנדב בליבו לעשות צדקה וגמילות חסדים כענין שנ' ויקחו
לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו וגו'. וזו כל נדיב ליבו
יביאה וגו'. וכן מן הנדיבות האדם שהוא רחמני ומרחם
על הבריות ואם נראה בעיניו שמצטרך אדם לבקש ממנו דבר
מקודם ונותן לו בטרם השאלה. בני אע"פ שהזהרתי
אתכם במידת הנדיבות שנ' אזהירכם שלא תרבו בה עד
שתצאו מגדר הנדיבות אל הפיזור וההפקר. כי אם על דרך
הכוונה וכפי מה שתוכלו לגמול חסד ולהתנדב לאנשים מכח
שהטבם הבורא עד שלא תגיעו בסיבת הנדיבות היתירה אל
הרשות והעוני. זו היא מידת הנדיבות אשר יגיע אדם בה אל
למעלה ושם טוב. אבל לפזר האדם את ממונו דרך הפקר ליתן
למי שאינו צריך ובמקום שאינו ראוי ולוותר ממונו ומרחיב
ידו יותר מן הראוי לו וממה שידו משגת. לא די שאינה עולה

הוצאותיו לעוף שמים. ושונא את האונאות ואת העושק ואת
הגזל. ואם באת מצוה לידו מרחיב ידו עליה לעשותה בעין טובה
ובדרך צניעות שלא יקבל בה שכרו מתוך גאות לבו והתפארותו
בבני אדם. וחביב עליו ממון חבירו כשלו. שכל מי שאוהב
ממון שלחבירו כשלו בידוע שאינו בא לידי גזל וגניבה ואונאה.
וכל האוהב ממון שלחבירו לחבירו אינו אלא מן הנדיבים
ובעלי עין טובה ומתוך כך מסתפק בשלו הן רב הן מעט ומוצא
קורת רוח והנאה לנפשו מפני שהוא שמח בחלקו שחננו הבורא.
ואמ' חכם אחד אין הנדיב מי שהתנדב על מי שהתנדב
עליו וקירב מי שקירבו כי זה גמול. אבל הנדיב מי שהתנדב
על מי שלא התנדב עליו ומקרב מי שהרחיקו. ואמ' מי
שהתנדב יהיה אדון ומי שהוא כילי יהיה נקלה. ואמרו כי
נדיב אחד נכנס על אחד המלכים. אמ' לו המלך הגידה לי קצת
מנדיבותך. אמ' לו הנדיב טוב שתשמע ההגדה הזאת מזולתי
ממה שתשמענה ממני. אמ' לו המלך אני גוזר עליך שתאמר.
אמ' לו מעולם לא ישב אדם עמי ופשטתי רגלי לפניו. אמ' לו
ולמה. אמ' לו כדי שלא יראה שיש לי מעלה עליו ויתרון. ולא
הירע לי אדם מעולם וגמלתיו רעה. אמ' לו ולמה. אמ' לו מפני
שאם היה אדם חשוב ראוי לו והדין עלי למחול לאדם חשוב.
ואם יהיה נבל לא אחלל כבודי עמו שידברו בי הנבלים. ולא
שאל ממני אדם דבר שלא מלאתי שאלתו וראיתי שחילול פניו
תמורת מה שנתתי לו אפילו אם הייתי יוצא מכל קניני.
אמ' לו המלך יאות לך שתהיה אדון בעמך ובזולתם. וקיבול
ההתנצלות גם כן מדרכי הנדיבות. כמו שאמ' חכם אחד
כשיתנצל לך אוהבך בשגגה או בהודאה אל תתפוש עליו
ומחול לו שהמחילה ממידות הנדיב. ואמ' אחר קבל התנצלות
מי שבא להתנצל לפניך אם אמת ואם שקר. כי מי שרוצה
אותך בגלוי מוקירך. ומי שממרה אותך בסתר מכבדך.
ונאמר כי אדם אחד התנצל לאוהבו. ואמר לו אוהבו כבר
לא הצריכך הבורא אל ההתנצלות בדעתנו אותך לזכות ולא
הודרכנו לחשוב עליך רע באהבתנו אותך. ודע לכם

לו למעלת הנדיבות לא שיעלה לו לגנאי וחרפה ובני אדם מלזין
עליו ומדברים אחריו · ועל הכל פן ירד מנכסיו ויצטרך
לבריות ונמצא מתבזה · הלא שמעתם בני מה שאירע
לנדיב אחד שהיה בעל מלאכה והיה כל כך נדיב שהיה עושה
מלאכתו לכל הבא אצלו ולא היה לוקח מהם שכירותו · והרגיל
עצמו בזה עד שכל האנשים הבאים אצלו לעשות מלאכה
כשנגמרה מלאכתן לא היו נות׳ לו כמה שכירות בדקה מן ה
המלאכה שעשית לו אלא שהיו לוקחין מלאכתן ואומ׳ תשואות
חן לך והולכין להן עם מלאכתן · והרגיל במידה הזאת עד
שהעני וירד לו מנכסיו · ואעפ״כ היה מתבייש לבקש לאנשים
שכירות מלאכתן מפני שהיה רגיל לעשות עמהן נדיבות ·
מה עשה אותו העני לקח כלב אחד וקשרו ברגלי הספסל
שהיה יושב בו לעשות מלאכתו · וכשהיה בא האדם כפעם
בפעם ליטול מלאכתו והיה אומ׳ לו תשואות חן לך היה אומ׳ לו
השלך טובת הנאה זו שאתה מחזיק לי לפני הכלב הזה ולא
היה מאכיל לכלב הזה שום דבר עד שמת · וכיון שמת הכלב
והיו באין האנשים כפעם בפעם ליטול מלאכתן בלי פשוט
ואומ׳ לו תשואות חן לך היה אומ׳ להם המתינו לכם ותפרעו לי
שכירותי כי כבר מת הכלב שלי מטובת הנאה שהחזקתם לי
שהשלכתם לפניו · וכשם שלא ניזון הכלב שלי מטובת הנאה
שהשלכתם לפניו · כך אין אדם ניזון מטובת הנאה שמחזיקין
לו האנשים מבלעדי טובה אחרת · והיו האנשים משיבין לו
וולואי תקח מעות כרצונך · ומאז היו פורעין אותו ממלאכתו ·
לכן בני הוו זהירין שלא לצאת מגדר הנדיבות אל
הפיזור וההפקר · כי כמו שהנדיבות משובחת מן החכמים ·
כך הפיזור וההפקר מגונה מן החכמים ומכל עם הארץ ·
ונאמ׳ הנדיב עשיר ואם הוא רש · והמפזר דל ואם הוא
עשיר מלך · ונאמ׳ כי הכילי טוב מן המפזר · כי המפזר
ימצא חן בעיני האנשים בעוד שידו פתוחה ליתן להם · וסוף
וכשיעבור ידו מהם ייהפכו לו לאויבים · והנדיב נעשה
אדון עליהם · ונאמ׳ כי הנדיבות מידה נחמדת ונמצאת

119

בחכמים החסידים · והפיזור וההפקר עכש׳ לא עיקר ומידה לא
נבראת אבל הוא רוח שגעון ושטות הבא לו לאדם שלהפקיר ממונו׳ והכילות נמצא במות חסר לב
פן יחסר ממונו ואינו בטוח בני שחונן הממון ההוא ·
בני הוו זהירין מאד במידת הפיזור וההפקר ואל תוציאו
ממונכם לבטלה כי אם בדברים שאין מנוס מהם כמו עניני
אכילה ושתיה ובגדים וכל שאר העניינים הצריכים לכם די
הספק בלבד לא דרך הפקר כי אם די מחסורכם אשר יחסר
לכם · וכשאתם מרויחין שתי מעות תוציאו אחד ותצניעו
אחד כדי שתמיד ימצאו בידכם מעות מקובצים · על אשר
יאמרו מושלי המשלים ערך האדם כפי מה שיש לו · ואם
אין בידו מאומה אינו חשוב לכלום · הלא תראו בני כמה
העניים נבזים בעיני קצת העשירים וכמה שפלים בעיניהם
עד שאינן מחשבין חכמתן לכלום · הוא שאמ׳ שלמה וחכמת
המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים · ולא עוד לא שאחיו
וקרוביו שלעני שונאין אותו · וכל שכן שכיניו ואוהביו מה
מתרחקין ממנו כענין שנ׳ כל אחי רש שנאוהו אף כי מרעהו
רחקו ממנו · ולא עוד לא שמוצאין לו עלילות וסיבות ידועות
כדי שלא להטותו משלהם כלום שנ׳ מרדף אמרים לא המה ·
לכן בני הוו זהירין במידת הנדיבות המשובחת והרגילו
עצמיכם בה · ותשמרו עצמיכם מן הפיזור וההפקר והמתנות
כי כל מי שמרגיל את עצמו אל הפיזור וההפקר סופו בא
לידי עניות ובזיון ושפלות ואין מנוס מהם · ולהיפך
ברחמיו יפתח לנו את ידו הפתוחה והרחבה · וטוב לחסות
בי״י מבטוח בנדיבים · ואחרי אשר הגענו עד כאן
לספר מקצת מעלת הנדיבות וכשליה · נספר בגנות מידת
הכילות ובשליה כדי להרגילם במידת הנדיבות המשובחת
כגזרת שדי · דעו בני כי מידת הכילות וצרות העין
מידה מגונה עד מאד · ואין ברוב המידות המגונות מידה
פחותה ומגונה ממנה · וראוי לכל אדם חשוב להתרחק מן
המידה המגונה הזאת · כי הסכימה דעת כל החכמים ואמרו
אין חשיבות עם הכילות ולא אמונה עם הבצע · וכל מי

שמרגיל עצמו במידה הגרועה הזאת לא ייזכר בין אנשים
חשובים כענין שנ' לא יאמר עוד לנבל נדיב ולכילי לא
יאמר שוע׳ ואמר חכם אחד הכילות גריעות והחריצות
הפסד׳ והמהירות טעות׳ ודעו בני כי הכילי חבר הכלב
הלא תראו הכלב עומד על נבלת בהמה שמספקת לכמה
ואם בא כלב אחר לאכול עמה מתרים כנגדו ומגרשו מעליו
וכן הוא או' והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה׳ דבר
שנאוי מאד הכילות וצרות העין שכן טורד את האדם מן
העולם הזה ומן העולם הבא׳ שכך אמרו חכמ' ז"ל עין הרע
ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם מן העולם
ועליו שלמה צווח ואו' אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו
למטעמותיו׳ כי כמו שער בנפשו כן הוא אכול ושתה יאמר
לך ולבו בל עמך׳ ואמרו חכמ' ז"ל כל הנהנה מצרי העין
עובר בשני לאוין אל תלחם ואל תתאו׳ וכיון שנ' אל תלחם
את לחם רע עין למה נאמ' ואל תתאו למטעמותיו׳ לומ'
לך כיון שאתה יודע בו שעינו צרה אינך רשאי ליכנס לביתו
ואפילו הוא מרבה לפניך כמה מיני מעדנים וכמה מטעמים׳
למה כי כמו שער בנפשו כן הוא׳ שמתוך שעינו צרה
עליך הרי הוא עומד ומשער בלבו כל מה שאתה אוכל
ושותה׳ ומתוך כך אין הברכה שרויה במעיך לפי שעינו
רעה אוכלתו בתוך מעיך כענין שנ' פיתך אכלת תקיאנה
שאינה מתעכלת במעיך׳ ולא עוד אלא כל האוכל ושותה
מפיתו שלצרי עין כאילו אוכל ושותה סם המות שאין בו
הנאה אלא מזיק לו כענין שנ' לחמו במעיו נהפך מרורת
פתנים בקרבו׳ ואמר חכם אחד אכסנאי הכילי לא יפחד
מן הקבסא ולא יצטרך אל המרקחת׳ ואמר אחר מי שמתארח
אצל הכילי תתענה בהמתו ואינו צריך להיפנות׳ בני
באו וראו כמה קשין המעדנים וצרי העין שכל מי שעינו
רעה הרי הוא כשופך דמים׳ שכך אמרו חכמ' ז"ל אין עגלה
ערופה באה אלא בשביל צרי העין שנ' וענו ואמרו ידינו לא
שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו׳ וכי עלת על לבינו שזקני

בית דין שופכי דמים הן׳ אלא לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות
ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לויה׳ ולא עוד אלא אפילו עשרת
השבטים [illegible] בצרי העין׳ שכך אמרו חכמ' באגדה ז"ל מפני
[illegible] עשרת השבטים [illegible] בצרי העין שנ' כי [illegible] מזורה
הרשות [illegible] כל בעל כסף׳ והם לדמם יארובו אילו צרי העין
וכל מי שהוא כילי וצר עין בממונו ואוהב אותו יותר
[illegible] ואינו עושה ממנו צדקה וגמילות חסדים סוף שממונו
מתחסר והולך שנ' נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר
יבואנו׳ ודעו לכם בני [illegible] רודף אחר הממון
וחומד אותו ביותר סוף שתאותו [illegible] אותו לידי גזל וגנבה
וחמס׳ [illegible] ונותן עם הבריות שלא באמונה ומאנה אותם
ומתעכל [illegible] לוקח ממונם בכל ענין שיוכל׳ ותאותו וחשקו
בממון [illegible] מן הצדקות ומן החסדים ומן המצות מפני
[illegible] עינו מאמין [illegible] דיי לו הממון
שלו [illegible] גדול׳ והממון [illegible] אפילו [illegible]
[illegible] בו עין [illegible] וחומד אותו׳ וכל
[illegible] לא דיי [illegible] מאת רחוק׳ [illegible]
[illegible] וקרוב אתה לקרות עליו המקרא הזה
אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם׳ בני אל תשאלו [illegible]
[illegible] כי לא [illegible] אתכם׳ ואמר
חכם אחד [illegible] אילה מן [illegible] הוא יותר פחות ממנו׳
ואמר אחר המבקש [illegible] בקש [illegible] לצוד דגים
במדבר׳ ואומר [illegible] הוא [illegible] בממונו
לא [illegible] את העניים [illegible] אחריהם
עד [illegible] ואם [illegible] להכיר האדם [illegible] בחנם
[illegible] ותראו אם ידור לאדם [illegible] ואחר שדרו ומוצא
עלילות ומסבות שלא למלאות הנדר [illegible] ואפילו אם [illegible]
לאחר זמן [illegible] נבל וכילי [illegible] אמר חכם אחד [illegible]
הנדיב [illegible] ואולם
הכילי [illegible] על שלמה [illegible] אדם [illegible]
[illegible] בחנם׳ [illegible] ונותן [illegible] וכל [illegible]

לשאר בני אדם · ויש שהוא כילי לעצמו ולכל בני אדם ·
ושבח אני את הכילי בדבר אחד כי יעצור ידו מן
הנבלים כאשר יעצור ידו מן הנדיבים והנגבירים ממנו
ראיתי רובה עשירים המורישים לבניהם ממון מקובץ
מכילות ועשרות ויקומו בניהם אחריהם ויפזרו אותו
בתכלית הפיזור וההפקר · וכבר שקלתי כל בני אדם בכף
מאזנים ולא מצאתי קל יותר מן הכילי לעצמו · וקל
מהקל מי שמפזר ומפקיר ממונו · וכל מי שהוא להוט
אחר הממון אינו שבע ממנו כענין שנ׳ שאול ואבדון לא
תשבענה ועיני האדם לא תשבענה · ואו׳ אוהב כסף לא
ישבע כסף · ולא עוד אלא שגורם לו לאבד את נפשו כענין
שנ׳ ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל אשר נעשה
תחת כל השמים הוא ענין רע נתן אלהים לבני האדם לענות
בו · ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל זה טיטפו שלממון · אם זכה
לעשות ממנו צדקה וגמילות חסדים לענות בו · קורא לה ה׳
והוא עונה · לא זכה מקטרגו · כמ׳ שנ׳ לענות בו סרה · ולא
עוד אלא · כל מי שהוא כילי וצר עין בממונו ואינו מחלק
ממנו לצדקה וגמילות חסדים מידת הדין מקטרגת עליו
ומאבד את נפשו ואת ממונו · ועליו הכת׳ או׳ ואבד העושר
ההוא בענין רע · ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל בענין רע ש׳
השיב לעני תראו שוקים תראו רגלים תראו כמה הוא שמן
ובעל בשר למה אינך טורח ואוכל · אמ׳ הקב״ה לא די שאינך
נותן לו כלום משלך לא שאתה מכנס בו עין רעה במה
שנתתי לו · לפיכך והוליד בן ואין בידו מאומה · אוי להן
לציקנין ולצרי העין שמאבדין ממונן בעולם הזה ומורידין
את נפשותם מחיי העולם הבא · שכן מצינו באנשי סדום
שלא אבדו מן העולם אלא לפי שהיתה עינם צרה בממונם
שהיו עשירים גדולים ולא היו מהנין לאחרים משלהן · שכן
אמרו חכמ׳ ז״ל עשירי שלוה היו אנשי סדום מן הארץ הטובה
והשמינה שהיו יושבין עליה שכל צורך העולם היה יוצא
ממנה · זהב יוצא ממנה כמ׳ שנ׳ ועפרות זהב לו · מהו

ועפרות זהב לו · היה אחד מהן או׳ לעבדו לך לגנה וקח לי
באיסר ירק והיה הולך ליקח ומוצא תחתיו זהב · כסף היה
יוצא ממנה שנ׳ כי יש לכסף מוצא · אבנים טובות ומרגליות
יוצאין ממנה שנ׳ מקום ספיר אבניה · לחם היה יוצא מ׳
ממנה שנ׳ ארץ ממנה יצא לחם · ולא בטחו בכל יוצרם
אלא בכל עושרם שהעושר דוחה יראת שמים מבעלין שנ׳
הבוטחים על חילם וברוב עושרם יתהללו · ולא עוד אלא
שלא חסו על כבוד קונם לשכר אוכל לאורח ולגר שנ׳ פרץ
נחל מעם גר הנשכחים מני רגל דלו מאנוש נעו · אלא
סכו את האילנות שלהן מלמעלה מפירותיהן שלא תהא דרך
העוף מסדום אפילו לעוף השמים שנ׳ נתיב לא ידעו עיט
ולא שזפתו עין איה · בני הלא תראו מה הצרות
וצרות העין עושה הרי מצוה דבר מצוה לידו כגון סוכה
לולב וציצית וכיוצא בהן והיתה עינו צרה בממונו · ירוה
בלבו שלמה אני מפסיד ממוני ומוצא מי שלי למצוה זו ·
ואינו יכול לצאת ידי חובתו משלאחרים · ומידת הדין מ׳
מקטרגת עליו לפני המק׳ ואומרת לפני רבונו שלעולם
זה מכבד בממון אחרים דין הוא שתפסוק מזונותיו על
ידי אחרים · ומתוך כך ממונו הולך ונחסר · מי גרם לו
זאת מפני שהיה עינו רעה בשלו · וכן אם באה דבר מצוה
לידו והוא מדקדק בה לעשותה בדבר מועט ואינו חושש
לעשותה כדי [illegible] אם יוצא ידי חובתו בזה כאילו היה שוה
אלף זוז וכמה לו להוציא ממון לריק כדי לעשות מצוה מן
המובחר · ומידת הדין מקטרגת עליו לפני המק׳ שהוא
מבזה את המצוה שלא לעשותה מן המובחר ושלא להוציא
עליה יותר כדי להתנאות לפני הק׳ במצות נאות · ומתוך כך
ממונו חסר ועושרו כלה · מידה מגונה מאד הכילות
וצרות העין שכל זמן שעינו צרה על הבריות נותן לו הק׳
כליון עינים · מידה כנגד מידה · שכן מצינו בבלעם הרשע
שמתוך שביקש להכניס עין הרע על ישראל נסתמה עינו
אחת שנ׳ · נאם בלעם בנו בעור ונאם הגבר שתום העין ·

דבר קשה. הוא עין הרע שהוא שקול כנגד כל החלאים
כולן כענין שנ' והסיר ה' ממך כל חולי. ואמרו חכמ' ז"ל
זו עין הרע. ואמרו תשעים ותשעה מתו בעין ואחד
בדרך ארץ. שכל מקום שהעין שולטת בו אוכלת ממנו
ושמא תאמר אין עין הרע קשה לא עין שלאחרים.
אבל עין הרע שיש לו לאדם על עצמו ועל נכסיו איננה
אוכלת בו ואינה מזקת. הל' עיני עוללה לנפשי מכל בנות
עירי. כלומ' שאכלה בי עין הרע שלי יותר ממה שאכלה
בי עין הרע שלאחרים. ומפני שעין הרע דבר קשה
מאד ואוכלת במקום שהיא נכנסת בו. לפיכך צוה הק'
למשה ודמ' לו כשאתה רוצה לעמוד על מניינן של ישראל
אל תמנה את עצמן לפי שכל מקום שיש שם מניין שם
הנגף מצוי מפני עין הרע שאוכלת בו. לא הוי גובה מהן
שקלים לכפרתן ואתה מונה את השקלים ועומד על מניינן.
לפיכך כל המסיים עין הרע על חבירו מעלין עליו כאילו
הרגו. וכל מי שאין עינו רעה על הבריות אין עין הרע
שולטת בו. ומכאן אנו למידין מיוסף הצדיק שלא נתן
עיניו בדבר שאינו שלו להסתכל באשת פוטיפר לפיכך
לא שלטה בו עין הרע בו ובזרעו. שנ' בן פורת יוסף בן
פורת עלי עין. שהוא פרה ורבה על העין ואין עין מזיקתו.
ושמא תאמר עינו צרה בממונו היתה הל' ויבא יוסף את
הכסף ביתה פרעה. שהיה גזבר נאמן ולא גזל כלום.
וכל מי שעינו צרה אינו רואה סימן ברכה לעולם.
שכך אמרו חכמ' ז"ל [illegible] ומגדלי בהמה דקה וק
וקוצצי אילנות טובות ונותנין עיניהן בחלק יפה אין
רואין סימן ברכה לעולם. וכל מי שעינו טובה בממונו
ומחלק ממונו לצדקה וגמילות חסדים ומאכיל פתו לעניים
ומרוה אותן הרי הוא מתברך ומתרוה מכל טוב כענין שנ'
נפש ברכה תדושן ומרוה גם הוא יורא. לכן בני הוו
זהירין מאד להרגיל עצמכם במידת טובת העין והכילות
כדי שתתברכו מפי הא-ל ומפי הבריות. ולהיות שמאיים

122

ויצילנו מן המידות המגונות. ויצליחנו במעלות העליונות
ורוח טובה יסמכינו למען רחמיו הרבים..

המעלה השלשה ועשרים מעלת דרך ארץ.

בעבור שמעלת דרך ארץ מידה חשובה עד מאד ויקרה אצל
בני אדם והיא מעלת מידה כללית וכוללת כל שאר מעלות
המידות הרוחניות והגופניות ונמשכות עמה ולה פארות
וענפים יוצאין לכאן ולכאן לפיכך איחרתי אותה וכתבתיה
בסוף כל שאר המעלות מלבד מעלת השלום שאיחרתי וכתבתי
אותה בסוף כל הספר כולו כדי להשלימו ולחתום בו בשלום.
[illegible] במעלת המידה הזאת קיימת מכל שאר המעלות הכתובות
בספר הזה. וכתבתיה על דרך קצרה כדי שאם יקשה לאדם
לעיין תמיד בכל הספר יקרא המעלה הזאת. ובה יזכור ממה
שכת' בשאר מעלות המידות. ואילו לא כתבתי לכם מעלה
אחרת זולתי זאת מעלת דרך ארץ היתה מספקת לכם בהנהגת
העולם הזה והעולם הבא. לכן בני שימו לבבכם עליה והגיעו
בה תמיד. והספר הזה כולו תחזרו עליו פעם ופעמיים בשנה
ויועיל לכם בעזרת הא-ל. בני בואו ואלמדכם מעלת
דרך ארץ. דעו בני כי מעלת דרך ארץ מידה חשובה
עד מאד ובעבורה יקנה האדם חיי העולם הזה וחיי העולם
הבא. ולא עוד אלא שבשביל דרך ארץ יקנה האדם תורה
וחכמה ומצות ויראת שמים ומעשים טובים. שכך אמרו
חכמ' ז"ל אם אין תורה אין דרך ארץ. אם אין דרך ארץ אין
תורה. אם אין חכמה אין יראה אם אין יראה אין חכמה.
אם אין דעת אין בינה אם אין בינה אין דעת. אם אין
קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח. חביבה היא מידת
דרך ארץ לפני המק' לפי שאין יושבי העולם כלום אלא בדרך
ארץ. וכל מי שאינו בדרך ארץ אינו חשוב לכלום לא כחיות
שבמדבר ועליו נאמ' ועיר פרא אדם יולד. ואמרו חכמ' ז"ל
כל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן

היישוב׳ והמחזיק בשלשתן עליו הכת׳ זו והחוט המשולש
לא במהרה ינתק׳ בני ראו וראו חיבתה שלדרך ארץ
לפני המק׳ שהרי הקדים הקב״ה דרך ארץ לתורה׳ דתנא דבי
אליהו ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים
ואת להט החרב המתהפכת לשמור את דרך עץ החיים׳ ויגרש
את האדם מלמד שנתן לו הקב״ה גירושין כאשה׳ וישכן
מקדם לגן עדן את הכרובים׳ מלמד שהכרובים קודמין ל
למעשה בראשית׳ ואת להט החרב המתהפכת זו גיהנם׳
לשמור את דרך זו דרך ארץ׳ עץ החיים זו תורה כמ״ש
עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר׳ הא למדת
שחביבה מעלת דרך ארץ לפני המק׳ שהקדימה לתורה׳
חביבה היא מידת דרך ארץ לפני המק׳ שכל זמן שיש
בו באדם דרך ארץ הרי הקב״ה והבריות מתפארין בו׳ ואף
התורה מתפארת בו מפני שכל מי שיש בו דרך ארץ עם
התורה היא מתקשטת בה ומתקנת את לומדיה והרי הוא
מקובל ומכובד בפני הבריות׳ והבריות מתקרבין אליו
מפני דרך ארץ שבו׳ וכל מי שאין בו דרך ארץ לא ידור
עם בני אדם כי מעשיו אינן מקובלין ודבריו אינן שומעים
ובני אדם מתרחקים ממנו הרחקה יתירה׳ תדע שכן שכל
מי שאין בו דרך ארץ אפילו הוא בן מאה שנה הרי הוא
חשוב כנער הזה שעושה מעשה נערות׳ ואין האדם מ
מקובל בין (לפני) הבריות לא בעבור תורה ומעשים טובים ויראת
שמים ולא בעבור חכמה ותבונה (כבוד) אם אין דרך ארץ (מעורב) עמהן׳
דרך ארץ הוא שיהא האדם מחשב בליבו הדרכים
שיש לו לנהוג ולילך בהן כדי שיתרצה בהן בפני המק׳ ובפני
הבריות׳ כענין שא׳ דוד ע״ה חישבתי דרכי ואשיבה רגליי
אל עדותיך׳ כך אמ׳ דוד כל דרך שהייתי רוצה לילך בה
וכל דבר שהייתי רוצה לעשות הייתי מחשב בו בטרם שאעשנו
אם היא דרך טובה וישרה בעיני המק׳ ובעיני הבריות הייתי
הולך בה׳ ואם ראיתי בעיני דרך לא סלולה הייתי מניחה
והולך׳ לפי שכל דבר יש לו שני דרכים׳ לפיכך יש לו לאדם

לבחור מהן הדרך הטובה והישרה בעיני המק׳ ובעיני הבריות׳
ומהו ואשיבה רגליי אל עדותיך׳ כלומ׳ לא מליבי בחרתי הדרך
הטובה והישרה אלא תורתך לימדתני דרך ארץ ומנהגות ראוים
שאהיה מקובל בעיניך ובעיני כל הבריות שהיא מחכימת
פתי כענין שנ׳ עדות יי׳ נאמנה מחכימת פתי׳ וכן הוא או׳
לתת לפתאים ערמה לנער דעת ומזימה׳ לפי שאין אדם למד
דרך ארץ כל כך כמו שלומד אדם מן התורה כמ״ש דרכיה
דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום׳ בני התנהגו בחסידות
וביראת שמים עם הבריות והתנהגו עמם בענוה ורוח נמוכה
ולשון רכה׳ ואל תשנו ממנהגות בני אדם שכל המשנה ידו
על התחתונה׳ ותשאו ותתנו כטובתן שלבני אדם ודברו די
בשבחן׳ ותעשו כמעשה הטובים שבהן׳ ותהיו מצויינים
במעשיכם ובדבריכם באכילתכם ובשתייתכם בעטיפתכם
ובמלבושיכם במשאכם ובמתנכם בהליכתכם ובישיבתכם
ותרגילו עצמכם בכל דרך טובה ומנהג טוב שנוהגין בני אדם
החכמים והטובים כדי שתהיו מקובלין בפני המקום ובפני
הבריות׳ ועתה אשוב לזכור מעט מזער מכל מעלה
ומעלה על הסדר בדרך קצרה כי כלם יראת שמים ודרך ארץ
כדי שתהיו רגילין וזריזין בהן בגזרת שדי׳ בני
השתדלו לידע ולהכיר את בוראכם שברא אתכם מאין והח׳
והמציא אתכם מאפס וגמלכם כל טוב וגומל לכם תמיד בכל
יום׳ ועיקר ידיעתו להידבק בו דיבוק יתר וללכת בדרכיו
ולעשות מצותיו ולשמור חוקיו ומשפטיו׳ זהו עיקר ידיעת
הא׳ יתברך׳ ודבר זה חייבתו השכל והראתו דרך ארץ שאם
אדם כיוצא בך עשה עמך גמילות חסד וטובה אחד מאלף
ממה שגמל לך הבורא הלא אתה מוכרח מן הדין לידע אותו
ולהידבק בו ולעשות כל מה שיגזור עליך קל וחומ׳ למלך
מלכי המלכים הקב״ה׳ וכמו כן צריכין אתם לעבוד לבוראכם
מאהבה ושיהו כל מעשיכם ודבריכם לזכר אהבתו׳ לא על
מנת לקבל שכר וגמול טוב ממנו אף לא כדי להינצל מן העונשין
כי אם הכל על דרך האהבה׳ מפני שהקב״ה אוהב את אוהביו

ביותר ועושה להם רצונם · ודבר זה כמו כן חייבתו השכל
והראתו דרך ארץ מאס יאהבך אדם כרוצה בך אהבה שלימה
ועושה לך רצונך הלא אתה מוכרח להיות אדוק וקשור באהבתו
קל וחומ' למלך מלכי המלכים הקב"ה · ותאהבו גם את חבריכם
כגופכם מפני שקב"ה אוהב את ישראל ביותר · לפיכך משה
מזהיר את ישראל ואו' ואהבת לרעך כמוך · ותאהבו גם את
נשיכם ובניכם ובנותיכם כי עצמכם ובשרכם הם · ותאהבו
תלמידי חכמ' ביותר שנדרבו באזהרה מאת יי' אלהיך תירא ·
לרבות תלמ' חכמ' · ותאהבו גרי האמת והצדק מפני שהתורה
הזהירה עליהם והקב"ה אוהב אותם · וכמו כן צריכין אתם
לירא מפני בוראכם ולעשות כל מצותיו וחקותיו ביראת שמים
לפי שאין דבר בעולם חשוב לפני המק' כיראת שמים מפני
שהשליט האדם עליה והיא ברשותו שלאדם · ודבר זה כמו
כן חייבתו השכל והראתו דרך ארץ שכן בני אדם יריאים
לעבור על גזירת מלך בשר ודם ועל מצותיו מפני היראה ·
קל וחומ' למלך מלכי המלכים הקב"ה · וכך אמרו חכמ' במסכת
דרך ארץ רבה כל דרכיך יהיו לשם שמים הוי אוהב את
השמים וירא מן השמים חרד ושש לכל המצות · הוי כנוד
בקוע שאינו עשוי להכנס בו את הרוח וכמצולה עמוקה
שמחזקת את מימיה · וכקנקנה זפותה שמשמרת את יינה
שב לפני הזקינים רכן אזנך ושמע דבריהם · הקשב לדברי
חביריך ואל תהי נבהל להשיב · והוי מחשב את הדברים
כענינם על דבר ראשון הוי משיב ראשון · ועל דבר אחרון
הוי משיב אחרון · והוי מודה על האמת · ואל תדבר לפני
מי שהוא גדול ממך בחכמה · ותיראו אביכם ואמכם
שטרחו ושעמלו בכם וגדלו אתכם עם סיוע המק' · ואם
תיראו מהם ותכבדו אותם יכבדו אתכם מן השמים ותזכו
לחיי העולם הבא · ותהגו בתורה יומם ולילה כי היא חייכם
ואורך ימיכם ובה תצליחו בכל ענייניכם ותזכו לירש חיי
העולם הזה ולנחול חיי העולם הבא · ותתעסקו לעשו' ולקבל
המצות בתיקון ובכוונה כמו שפירשו אותם חכמ' ז"ל כי

שמצותכם אותה בתיקון תנצלו מכל צרה וצוקה בעולם הזה ·
ותזכו לגן עדן לעולם הבא · ותגמלו חסד לכל מי שתוכלו
לעניים ולאסירים לחולים ולמתים כי הוא מעלת הבורא יתברך (שגמל חסד בריותו)
ותחלקו ממעותכם לצדקה והגדילו [illegible] לעניים מפני שכל
העולם עומד בזכות בעלי גמילות חסדים וצדקה · ושנו חכמ'
במסכת דרך ארץ רבה הוי אוהב את העניים כדי שלא יבואו
בניך למידה זו · הוי אוהב גמילות חסדים כדי שתנצל ממלאך
המשחית · יהי ביתך פתוח לרווחה כדי שלא יחסרו מזונותיך ·
הוי זהיר בדלתי ביתך שלא יהו סגורות בשעה שאתה מיסב
באכילה ובשתיה מפני שדלתי ביתך הן מביאין אותך לידי
עניות · והוי זהיר בכבוד אשתך כדי שלא תהיה עקרה · הוי
שמח ביסורין הבאין עליך מפני שיסורין הבאין עליך הן
מוחלין אותך מחולאים שלגיהנ' · והוי שמח על שלחנך
בשעה שהרעבים נהנין ממנה כדי שתאריך ימים בעולם
הזה ולעולם הבא · הוי שמח במתנה שנתת מתוך ביתך כדי
שיכפה ממך מלאך המות · שנ' מתן בסתר יכפה אף · אדם
מעני ארש שמנו מדבר מצוה ועבר כדבר עבירה מלאך המות
קודמו · אם פיזרת רגליך על רעב ועל המצות נתקיים
עליך ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך · ותנו דבי
ליהוי הרחמן ומאכלי רעבים ומשקי צמאים ומלבישי
ערומים ומחלקי צדקות עליהן רבת' יו' אמרו צדיק כי טוב
כי פרי מעלליהם יאכלו · והוו זהירין וזריזין להתפלל תמיד
בבית הכנסת עם הציבור ולהתפלל כל התפילות כמו תקנן
וסדרו · ותקראו קריאת שמע שחרית וערבית בעונתו כדי
שיקבל הקב"ה תפילותיכם לרצון כי הם את תקנו במקום
הקרבנות · ושנו חכמ' במסכת דרך ארץ רבה הוי זהיר
בקריאת שמע ובתפילה כדי שתנצל מדינה שלגיהנם ·
ותאהבו את הענוה ובחרו בשפלות מפני שהקב"ה אוהב
את הענוים והשפלים ונמוכי הרוח ואם תהיו שפלים ונמוכי
רוח לא יתקנאו בכם בני אדם · ושנו חכמ' במסכת דרך ארץ
רבה הוי אוהב את הענוה כדי שתמלא ימיך · ושנו חכמ'

בתחילת מסכת דרך ארץ· דרכן של תלמידי חכמים עניו ושפל רוח
זריז וממולא עלוב ואהוב לכל וידעני ושפל רוח לאנשי ביתו
ירא חטא ודורש כל אדם לפי מעשיו ואו' כל מה שיש לי בעולם
הזה אין לי חפץ בהן לפי שאין העולם הזה שלי יושב ומעטף
כסותו לפני תלמידי חכמים ואין איש רואה בו דבר רע· שואל כענין
ומשיב כהלכה· וכל המשפיל את עצמו מגביהין אותו· וכל
המגביה את עצמו משפילין אותו· וכן הוא או' זאת לא זאת
השפלה הגבה והגבוה השפיל· וכן תנא דבי אליהו ההוגים
כונים והמנהמין כרוכים והמנפצין בידיהן והבועטין ברגליהן
והמהלכין בראשי אצבעותיהן עליהן הכת' או' אל תבואני רגל
גאוה ויד רשעים אל תנדני· ותנא דבי אליהו המאוסין בעיניהן
והמבוזין בפני נפשם והכובשין את יצרן והמשפילין את
רוחן עליהן הכת' או' כה אמר יי' גואל ישראל קדושו לבזה נפש
למתעב גוי לעבד מושלים מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו·
הענוים ושפלי הרוח ובעלי הבטחה ועושי תשחורת עליהן הכת'
או' ותגזר אומר ויקם לך ועל דרכיך נגה אור· ותשנאו
מידת הגאוה וגסות הרוח מפני שהגאוה מלבוש הבורא ולו
יאות הגאות והגדולה· והיא מידה שנואה מאד בעיני המקום
ובעיני הבריות כי יתרחקו הבריות מבעלי גסות הרוח הרחקה
יתירה· והגאוה מוכנת לתקלות רבות ובעליה לא ייכלו מן
המכשולות· שנ' לפני שבר גאון ולפני כשלון גבה רוח·
בניי אהבו את הצניעות שכל מי שהוא צנוע בדרכיו אינו
נכשל בעבירה· והקב"ה ברא את העולם בצניעות ונתן את התורה
בצניעות ואוהב מאד את הצנועים ואינו מקפח שכרן·
והשמרו את עצמכם מן הפריצות ודברי הנבלות מפני
שהן סרסורין רעים ומביאות פתוחות לזנות· וכל המנבל את
פיו מעמיקין לו גיהנם ואפי' נחתם עליו גזר דין של שבעים
שנה לטובה נהפך עליו לרעה· בניי אהבו מעלת הבושת
והתחזקו בה שכל המתבייש לא במהרה הוא חוטא ונצל מן
החטאים והעונות וזוכה לגן עדן· ושנו חכמים במסכת דרך
ארץ אל תאמר אחבב לזה שיאכילני אחנף לזה שישקני·

אחנף לזה שיכבדני· אחנף לזה שילבישני· מוטב שתתבייש
מעצמך ואל תתבייש מאחרים· אל יביישוך שפתותיך ואל
יבזך פיך ואל יקללך לשונך· ואל יכלימוך שיניך ואל תאותה
לדבריך· ושנאו את העזות שכל מי שהוא עז פנים יורש
גיהנם· והוא הנקרא רשע· ולא חרבה ירושלם לא מפני שלא
היה להן בושת פנים זה מזה· בניי בחרו במידת האמונה
מפני שהיא ממידות הבורא· וכל הזוכה בה זוכה ויושב במחיצתו
של הקב"ה· ולא עוד אלא שבכל מקום שהנאמנות מצויה שם
הברכה והגדולה מצויה· ושנאו הגזל והגנבה שהקב"ה שונא
אותם· וכל הגונב או גוזל דבר מחבירו מעלין עליו כאילו הרגו·
וכל מה שאדם גוזל וחומס בעולם הזה אינו יוצא מעולמו עד
שאחרים בוזזין אותו· בניי אהבו את התמימות שהקב"ה
חפץ בתמימים· וכל מי שהולך בתמימות עם אל והבריות
הקב"ה משמרו מן החטאים והעונות ומציל את נפשו מדינה
של גיהנם· ושנאו את הרמאות שכל מי שהולך ברמאות
עם חבירו בידוע שחורש עליו רעה וסופו לשקר ולכחש לו·
וכל המכחש ומשקר לחבירו כאילו מכחיש את המקו' שהוא אמת·
בניי אהבו מידת הרחמנות שהיא ממידות הבורא ולא
היה העולם מתקיים אילמלא שיתף בו הקב"ה מידת הרחמים
וכל המרחם על הבריות מביא טובה לעולם ומרחמין עליו מן ה
שמים· ושנאו מידת האכזריות שכל המתאכזר על הבריות
מביא חרון אף עליו ועל כל העולם כולו והקב"ה נפרע ממנו
באכזריות· בניי אהבו מידת הרצון שכל מי שהוא רצוי
בעבור שיודע לרצות בדבריו ולדבר רך ובלשון רכה
ומקובל מן הבריות למטה בידוע שהוא רצוי ומקובל למעלה
שכל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקו' נוחה הימנו· והקב"ה
מעלה אותו למעלה יתירה· ושנאו מידת הכעס מפני שהכעס
מסלק את הדעת· והמידה הזאת אות לשוטים ולסכלים· וכל
הכועס עיניו כהות ויצר הרע מתגרה עליו וגורם לו לחטוא·
בניי בחרו במידת שם טוב בעבודת המקו' שהקב"ה בעצמו
הזהיר לקנות שם טוב מעולמו ושם טוב גדול מכל היחסים ויקר
מכל כסף וזהב שבעולם· ושנאו את מידת שם רע

המגיעים שכל העולם כי היא חרפה ובזות ומוציאה את
האדם מן העולם · וכל זמן שאדם מתכוין להגדיל שמו בהבלי
העולם שמו מתמעט והולך שכל הרודף אחר השררה שררה
בורחת ממנו · בני בחרו במידת יצר טוב מפני שבורח
מן הבלי העולם ממקום טהרה וקדושה והולך אחר טבע הנשמה ·
ואיזהו מי שמתגבר עליו יצר טוב ומחזיר נשמתו טהורה
לבעליה כדרך שנתנה בגוף · ונצרו כיצר הרע וזכרו
אותו לפני הבורא כדי שלא יכשיל אתכם ולא יחטיא אתכם
ויטרדכם מחיי העולם הבא · כי הקב"ה ברא אתכם צדיקים
וישרים לפיכך אל תשתעבדו ליצר הרע שבלבבכם ואל ת
תשמעו אליו · בני בחרו בתשובה שהיא מגעת עד כסא
הכבוד והקב"ה מקבל שבים ומקרבן אצלו ומושיבם לפניו
והשתדלו לשוב בתשובה שלימה לפני הבורא קודם ביאת
הפורענות והפגעים רעים כי התשובה ומעשים טובים
כתריס לפני הפורענות · והמקום יקבל תשובתכם ויסלח וימ
וימחול את כל עונותיכם · בני בחרו במעלת החכמה
שהיא מתנה נתונה לאדם מאת המקום ומביאה את האדם
לידי יראת שמים ולעושר וכבוד וחיים בעולם הזה · ולירש
חיי העולם הבא · ומגינה על האדם מן החטאים והעונות
ומצילתו מדינה של גיהנם · ושנאו את השטות והסכלות
מפני שהכסיל מגנה את עצמו ומגנה את אביו ואת אמו
ואת כל משפחתו ומאבד ממונו וחייו מן העולם הזה ומכרית
נפשו מן העולם הבא · בני בחרו במידת העושר והשתדלו
לקנות עושר ונכסים באמונה וביושר ותזכו בעולם הזה
ולעולם הבא מפני שלא נבראת מידת העוני אלא כדי שיזכו
העשירים בהן וינצלו מדינה של גיהנם · והעושר היא מתנה
נתונה לאדם מאת המקום · ואל יאמר האדם כחי ועוצם
ידי עשה לי את החיל הזה כי הממון הזה כנפים יש לו
ובשמים הוא פורח והיום האדם עשיר ולמחר חלף הלך לו ·
בני בחרו במידת הזריזות שלא נברא האדם אלא שיהיה
זריז ומהיר במלאכתו · והאדם הזריז ממכן אותו על עבודת

המלכים והשלטונים · וכל מי שמתכבד במלאכתו מלאכתו מ
מכבדתו ונכסיו מצליחין · ושנאו את העצלות מפני שהיא
מידת הפתאים וחסירי לב · וסימן לעצלות עניות · בני
בחרו במידת ההסתפקות מפני שהיא ממידות החסידים
המסתפקים בין ברב בין במעט · וכל המדה מיגיעו ומסתפק
בו קונה לו חיי העולם הזה וחיי העולם הבא · ומוצא קורת רוח
ומנוחה בעולם הזה ואינו בא לידי חולי מעים וכאב לב · ואי
זהו מסתפק זה השמח בחלקו שחננו המקום · ושנאו מידת
זולל וסובא מפני שהיא מידת רשעים · וסופו לבוא לידי עניות
ומביא לעצמו חלאים גדולים וכבדים וסופו יורש גיהנם ·
בני בחרו במידת הנדיבות שלא נברא העולם אלא
שיתף בו הקב"ה מידת הנדיבות · והנדיבות מורה על היחס
והחסידות · ושנאו מידת הכילות שכל מי שעינו צרה מ
מוציאתו מן העולם מפני שמסיר בטחונו מן המקום ותולה בטחונו
על ממונו · והיא מן המידות הגרועות שנמצאו בבני אדם
דבר קשה הוא עין הרע שהוא שקול כנגד כל החלאים כולן · וכל
מקום שעין הרע שולטת בו אוכלת ממונו · וכל המשים עין הרע
על חבירו כאילו הרגו · בני אהבו את השלום שבכל מקום
שהשלום מצוי שם יראת שמים מצויה · גדול השלום שאפילו
העליונים צריכין שלום כל שכן התחתונים · ואפילו המתים
צריכין שלום כל שכן החיים · בקשו אחר השלום ורדפו אחר
השלום שהקב"ה אוהב את השלום ומתחילת בריאתו של עולם
נתעסק לבראות דבר של שלום והוא האור · ולא עוד אלא
שכל הברכות טובות ונחמות שהקב"ה מביאן על ישראל
חותמיהן שלום · וברחו מן המחלוקות מפני שהוא דבר
שנאוי מאד בעיני המקום שמזהיר על כך ולא וויתר
על המחלוקת · ואפילו כדי לעשות מצוה גדולה התרחקו
מן המחלוקת כי המחלוקת מביאה את האדם לידי המלקות
ולידי סכנת נפשות · ושנאו מידת הרכילות ולשון הרע שהן
טורדין את האדם מן העולם הזה ומן העולם הבא שכל המספר
לשון הרע הקב"ה דוחפו לגיהנם [illegible] · מפני

גדולות

שמביא שלש פורענויות לעולם ואילו הן מחלוקת ורע'
וגלות. וכל מי שיאמין אל הרכילים לא ישאר לו אוהב
ואפילו יהיה לו חביב וקרוב. בני אל תתפארו בנפשכם
ואל התנשאו בעצמכם על הבריות בשביל מעלותיכם
ובשביל תורה ומעשים טובים שקדמתם לא תשפילו עצ'
עצמכם ותכניעו רוחכם לפני כל אדם ותהיו כאסקופה
התחתונה שהכל דשין בה וכיתד נמוכה שהכל תולין עליה.
בני אם חס ושלום לקיתם בגוף או בממון אל תתרגזו
ואל תתקוטטו נגד הבורא. לא הצדיקו עליכם את הדין וקבלו
כל דבר מאהבה. וזכרו את איוב שלקה בגופו ובבניו ו'
ובבנותיו ובממונו ולא חטא בשפתיו ולא נתן תפלה לאלהים.
בני אל תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם מפני
שהם שני סרסורים רעים לגוף שהעין רואה והלב חומד
והגוף עושה העבירה. ואין לך אבר באיברי האדם שיגרמו
לו מכשול כמו העינים. וזכרו את שמשון שהלך אחר
מראה עיניו מה עלתה לו. בני אל תשבו עם המינין
ואל תתוכחו עמהן בדיברי התורה פן תמשכו אחריהם
ויביאו אתכם אל הבוז והקלון בעולם הזה. וסופכם יורשין
גיהנם. בני אם ידברו אחרים עליכם דבר רע גדול
אל תגדילו אותו יותר מדאי ואל יהי בעיניכם גדול אבל
יהי בעיניכם קטון כדי שתניחו מקום לשלום. וכן אם
אמרתם על אחרים דבר רע קטון אל תאמרו מה אמרנו
הלא דבר הוא ומה בכך. אבל יהי בעיניכם גדול עד שתלכו
ותפייסו אותם ותרבו עליהם ריעים עד שתפייסו אותם
פיוס גמור ורייצוי שלם. בני יהי פירקכם נאה ושמועתכם
טובה והשתדלו להוסיף על השמועה הטובה כדי שיבחרו
הבריות בחברתכם וידבקו בכם ויתקרבו אליכם כי כל מי
שפירקו רע ושמועתו מגונה לא ימצא חבירים ויתרחקו
הבריות ממנו ויסורו מעליו. בני אהבו את התורה
ותכבדו אותה ואת לומדיה. שכל המכבד את התורה גופו
מכובד על הבריות. וכל המחלל את התורה ואינו מכבדה

נראה גופו מחולל ומבוזה על הבריות. בני אם תרצו
חביריכם תאיבים וחפיצים בדבר שבידכם וברשותכם למלאות
חפצם ורצונם השתדלו לעשות חפצם ובטלו רצונכם מפני
רצון חביריכם שכן עשתה רחל ללאה. והעבירו רצונכם
ורצון חביריכם מפני רצון אביכם שבשמים כדרך שעשה
יעקב אבינו שלא נשק ליוסף כשהיה קורא קרית שמע.
בני אל תלשינו חביריכם בדבר שיבוא להם שום היזק
בסיבתכם לא בגוף ולא בממון. מפני שהלשון נכנס תחילה
לדין. וכל המלשין את חבירו אין לו רפואה. ואם שמרתם
פיכם מלשון הרע תהיו כל ימיכם בשלום. בני התרחקו
מן הכיעור ומן הדומה לכיעור שמא יחשדו אתכם בדבר
עבירה ואפילו במה שאין בכם. שכל המביא עצמו לידי חשד
אל יאשים את חושדין לא יאשים את עצמו מפני שהוא הוא
בעצמו גורם עליו שם רע וחשד. בני התרחקו שלא דין
יתרעמו עליכם בני אדם שמא תצטרכו להתרעם על אחרים
ותוסיפו לחטוא. בני אם תרצו ללמוד תורה או דבר חכמה
או דבר מדרך ארץ אל תאמרו על מה שלא שמעתם שמענו.
ואם ישאלו אתכם דבר ואין אתם בקיאין בו אל תתביישו
לומר אין אנו יודעין אותו אבל האמרו למדוהו לנו. בני
אם תבטיחו את חביריכם בשום דבר השתדלו להביאו לידי
גמר כדי שתהיו מבטיחים ועושים מדברים ומקיימים. שכל
מי שמבטיח ואינו עושה עליו הכתוב אומר לשונם דבר
שקר וגו'. בני אהבו את התוכחות וקנו את המוסר כי
יביאו אתכם להיכלות העולם הזה. וינחילו אתכם חיי העולם
הבא. בני אהבו את כל אדם איש כפי מעלתו. ותהיה
לשונכם רכה עם כל אדם כי בלשון רכה ייכנעו הקשים
וישחו הגאים. והאויבים ישובו לאוהבים. בני הוו יריאים
וחרידים ונרתעים מחטא הקל פן יביאכם חטא הקל לידי חטא
חמור שעבירה גוררת עבירה. והוו רצים למצוה קלה מהיא
תביאכם לעשות מצוה חמורה שמצוה גוררת מצוה. בני
יהי כבוד חביריכם חביב עליכם כשלכם ואל תתכבדו בקלונם

שכל המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא · בני אם
חפצים אתם שידבק בכם אהבת הבריות הוו נושאין ונותנין
עמהן באמונה וביושר ובצדק · והוו נושאין ונותנין בטובתן
ואל תספרו בגנותן ויהיו דבריכם עמהן נחין וערבים כדי
שתהיו אהובים למעלה ונחמדים למטה · בני אם תרצו
להתרחק מן החטא תחשבו בסופו כי כפי ערבות החטא ומתיקותו
בשעת עשייתו כן יהיה מרירותו בסופו · בני תעשו המצות
על דרך האהבה ואם עשיתם מצות הרבה יהו בעיניכם מעטים
לפי חיובכם בהם · בני אם עשיתם טובה וגמילות חסדים
וצדקה אל תאמרו משלנו הטבנו אלא ממה שהטיבו לכם מן
השמים · לפיכך צריכין אתם ליתן שבח והודאה לבורא שעשה
לכם טובה והטיב לכם · ואם הטיבו לכם מן השמים דבר מועט
יהי בעיניכם הרבה · ואל תאמרו [illegible] מעשה ידינו שהרי
השמים הטיבו לנו ולא כזכות מעשינו ראוין הגונין והרבה
שאינן מתוקנין הם כי לנו מגיעין [illegible] לנשואין ואל עמו
להתכבדו וגו' · בני אם הריעותם והרשעתם מעט יהי בעיניכם
הרבה ואמרו אוי לנו שחטאנו אוי לנו שעברנו דבר עבירה
ומשאל לדיננו · אם הריעו לכם מן השמים הרעה יהי בעיניכם
דבר מועט ואמרו בלבנו קבלנו מחובותינו והלא הרעה רעה שלנו(?)
יותר מזו היתה ראויה לבוא עלינו לפי רוב עונותינו · בני
תחשבו על דבריכם קודם שיצאו מפיכם כי משיצאו מפיכם
לא תוכלו להשיבם כי הדבר לא יוכל המורה בקשת אחרי שירה
החץ להשיבה אליו · בני תחשבו על כל מעשיכם והתקינו
כל מעשיכם לעשותם במוסר ובדרך ארץ וצדקו [illegible]
לעולם את הדין ותצאו [illegible] מן התרעומות · בני
לעולם הוו דנין את כל האדם לכף זכות ואל תכריעו אותו לכף
חובה שכל המכריע את חבירו לכף חובה מגיד [illegible] וסוגר
דלתי השלום ופותח דלתי המריבות והאיבה ולא עוד אלא שמן
השמים ידינו אותו לכף חובה · וכל המכריע את חבירו לכף
זכות ידינו אותו מן השמים לזכות · בני הוו שמחים ושמחים
במה שחננכם הבורא מן הטובה והממון ואפי' הוא דבר מועט

שכל מי ששמח בחלקו נקרא עשיר ואפי' הוא עני · וכל מי שאינו
שמח בחלקו נקרא רש ואפי' הוא עשיר גדול · בני אם באת
מצוה לידכם אל תתרפו לעשותה שאם תתרפו במצוה אחת
סופכם להתרפות באחרת · ואם עברתם על דברי תורה ברצונכם
מעבירין אתכם ברצונכם ושלא ברצונכם · בני אל תחמדו
ממון חביריכם ואל תתנו עיניכם בממון שאינו שלכם ואל
תקחוהו לעצמכם כי אם נטלתם את שאינו שלכם סוף שיטלו
את שלכם מכם · בני אל תהיו רגילין בנדרים שכל הרגיל
בנדרים סופו למעול בשבועות ותחילת נדרים פתח לאיוולת ·
בני אל יהי עסקכם עם הנשים ואל תנהגו עמהן קלות
ראש שכל מי שעוסק עם הנשים סיאורו רע · והוא תחילת פתח
לניאוף וסופו יורש גיהנם · בני אל תערבו את חביריכם
בממון ולא על מנת לפרוע משלכם · ודעו כי הערבות מפתח
העניות · בני אם לקחתם ממון בהלואה ונשענתם על הבטוח
כדי שלא יכלה הקרן ויהיה לכם מה לפרוע שכל מי שמלוה
מעותיו רוצה להיפרע · ואם הלויתם ממון לאחרים אל תתביישו
מלבקש ממונכם לא תחזרו עליהם ותבקרו אותם מדי יום יום
כי הבושת ההוא יוביל להכאבה אל הבוז והקלון · בני אל
תתביישו ללמוד תורה וחכמה מכל אדם · ואפי' מן הקטנים מכם
כי לא הביישן למד · ודעו כי הבושת הרוא רע מן החציפות
והעזות · בני הוו יושבין עם החכמים והשתדלו [illegible]
הכסילים מפני שאין כבודו של אדם וקלונו אלא בישיבתו · בני
אל תהיו כאסקופה העליונה שמגבהת את הרגלים · לא הוו כאסקופה
[illegible] שהכל יושבים עליה זועף ופוסע להיכנס [illegible]
[illegible] שהוא טוב בני אדם דורסין אותה וסוף כל הבנין כולו
עומדת
[illegible] והיא במקומה · בני אם תראו אדם חכם יותר מכם
אל תאמרו מפני מה זה האיש חכם יותר ממנו מפני שלמד
[illegible] שנתעסקתם בחכמה כמוהו לפי כך הוא [illegible]
שעשתה כיוצא בו ולא [illegible] מפני האדם נמצא לו לאדם
קנות החכמה והמוסר מפני שהן פני האדם [illegible] עשירות גדולה
הדרך הטובה והישרה · וכן אם ראיתם אנשים עשירים גדולים
יותר מכם אל תתקנאו בהם ואל תאמרו מפני מה האנשים הללו ·

עשירים יותר ממנו מפני שהעושר בא לו לאדם מאת
הבורא · או שמא היה זריז במלאכתו ועניינהם יותר
מכם · או אפי׳ אילו הייתם זריזין וחריפים לעשות
מלאכתכם ועניניכם יותר מהם · דעו בני שאין כל
אדם זוכה לשתי שולחנות העולם הזה והעולם הבא ·
ושמא אותם העשירים קיבלו שכרן בעולם הזה · וגמולכם
צפון לעולם הבא · לפיכך אל תהרהרו אחר רצון הבורא ·
וכן אם ראיתם אדם שזה בעל קומה יפה ותואר
ויפה מראה יותר מכם אל תתקנאו בו כי בזוה המיתה
אתם שוין וחשובין כנבילה · ולא עוד אלא שהנבילה ייהנו
הבעלים מן העור · ומן האדם אין כל בריה נהנית ממנו
כלום · בני הסתכלו בשלשה דברים ולעולם לא תבואו
לידי הירהור עבירה ועון · דעו מאיין באתם · ולאיין אתם
הולכין · ולפני מי אתם עתידין ליתן דין וחשבון · בני
אל תשמיעו לאזניכם דברים בטילים מפני שהן נכוות
תחילה לאיברים · ואם תשמעו דברים בטילים מאחרים
הכופו אליית האוזן לתוכה כדי שלא תשמעו אותם · בני
אל ימצא בידכם גזל ונבבה ולא דבר רע שכל איבריך
יעידו עליך · בני אל תתיראו מבית דין שלמטה שהרי
עדיכם אוהבי ממון הם ותוכלו לפייסם בממון · והוו מ
מתייראין מבית דין שלמעלה שאם יש לך עדים למעלה
לא תוכל לפייסם בממון · ולא עוד אלא שמכריזין עליך מיתה
בכל שעה ושעה · ואמרו חכמ׳ ז״ל במסכת דרך ארץ זמ׳
הק׳ אם עשית דבריי בשמחה פמיליא שלי תצא לשחרך
ואף אני בעצמי אצא לקראתך ואו׳ לך בואך בשלום · עיניך
שלא נתנת בממון שאינו שלך הם יאירו לך כאישון לילה
ואפילה שנ׳ וזרח בחושך אורך · אזניך שלא שמעת בהם
דברים בטילין הם יאזינו לך לחיי העולם הבא · פיך שלא סיפר
בלשון הרע עליו תהרגו כל בעלי הריגה · פיך שעמל בדברי
תורה עליך יתברכו כל בעלי ברכה · ידיך ששימרתם מן
הגזל מה תשאו לך כל בני עולה · ידיך שלא קפצת מן הצדקה

מה ישאו לך כל בעלי כסף וזהב · רגליך שלא קדמו לדבר
עבירה מה יעשה לך מלאך המות · דבריי אלה הריתי לך
מה שתרצה עשה שלא תאמר לא התרו בי · בני אהבו
את המוכיחים אתכם מפני שהן מביאין אתכם לחיי העולם
הבא · ושנאו את המשבחים אתכם אפי׳ במעלה שיש בכם ·
וכל שכן שתשנאו המשבחים אתכם במעלה שאין בכם מפני
שהן מחניפין לכם ולפיכך ראויים לשנאותם תכלית שנאה ·
בני אהבו לילך תמיד לבית הכנסת כדי להתפלל בו כדי
שתיטלו שכרכם בכל יום שאפי׳ על פסיעותיכם אתם מקבלין
שכר · בני אהבו את המדרש ואת חכמי התורה כדי שתשבו
ויבואו בניכם לתלמוד תורה · בני אל תעיזו פניכם בפני
מי שהוא גדול מכם · שכך אמרו חכמ׳ במסכת דרך ארץ
כל מי שמעיז פניו בפני מי שהוא גדול ממנו סוף שהוא בא
לידי כהרת · ואם מנע אדם עצמו מדבר מצוה ועסק בדבר
עבירה סוף שמתה אשתו במגפה שנאמר הנני לוקח את מחמד
עיניך במגפה · אם רצית לכבוד חכם יהיו לך בנים ובנות
נתונים למעלה · ואם רצית לכבוד עני יהיו לך בנים ובנות
עוסקי תורה ומקיימי מצות בנ׳ · אם ראית חכם שמת עמוד
וחזור עליו עד שיפטר ממך · אם ראית עני שמת עמוד
וחזור עליו עד שתוליכהו לקבר שבחזירתך יספרו בשלומך
בשלום פינחס בן אלעזר · אם ראית עני חבירך שנידלדל
ונמטה ידו עמך אל תחזירהו ריקם שנ׳ שומר מצוה לא ידע
דבר רע · אם הלויתה סלע או מאומה לעני בשעת דוחקו נתקיים
עליך אז תקרא וי״י יענה · אם גידלת עצמך בפני חביריך
הק׳ משפילך · ואם גידלת אחרים בין בישיבה בין במסיבה עשה
עמהם שלום כדי שיבוא שלום וינוח על משכבך · בני אהבו
את תלמ׳ חכמ׳ שנוהגין בעצמן כדרך שתלמ׳ חכמ׳ נוהגין
ותכבדו אותם כבוד גדול והמק׳ יכבד אתכם ויעלה אתכם אל
המעלות העליונות · ואי זהו דרכן שלתלמ׳ חכמ׳ · כך שנו חכמ׳
במסכת דרך ארץ · חמשה עשרה מידות שאמרו בתלמ׳ חכם · שזה
מכיר · בעוניינו פיקח במעשיו · ערום בדעתו · חסיד בישיבתו · נבון בביאתו

את מקומו · שמח בחלקו · ואינו מחזיק טובה לעצמו · כונס
זכרון · מרבה לשאול · שואל ומשיב · שומע ומוסיף על כל
פרק דבר · הולך אצל חכמים · ולומד על מנת לעשות ·
תלמי׳ חכם צריך שיהא צנוע באכילה ובשתיה · לא יאכל
מעומד ולא ישתה מעומד · לא יקנח את הקערה · ולא ילקלק
בשפתותיו · ולא יגהק בפני חבירו · ויהא צנוע ברחיצה ובסיכה
ובעטיפתו ובהליכתו וברוקו ובקולו ובמעשיו הטובים · ח׳
מיעוט שחוק · מיעוט שיחה · מיעוט שינה · מיעוט תענוג
מיעוט [illegible] היין מיעוט לאו לאו · בארבעה דברים תלמי׳
חכם ניכר בכוסו · בכיסו · ובכעסו · ובעטיפתו · ויש אומ׳
אף בדיבורו · הדר [illegible] חכמה · הדר חכמה יראה · הדר
יראה ענוה · [illegible] · ארבעה דברים גנאי
לתלמי׳ חכם · לא יהא מהלך בדרך · ולא יצא מבושם לשוק ·
ולא יצא [illegible] · ולא ירבה ישיבתו עם עמי
הארץ · [illegible] גדול שיש לו לתלמי׳ חכם להיות צנוע
בעצמו [illegible] הזו כדי שילמדו ממנו שאר בני אדם ממעשיו
הטובים · מה הכלה הזו כל זמן שהיא בבית אביה היא מ׳
מתכנעת [illegible] · וכשהיא יוצאה לשוק מפרסמת עצמה
ואומרת [illegible] שהוא יודע בי עדות יבוא ויעיד עלי כך תלמי׳
חכם צריך שיהא צנוע בדרכיו ומפורסם במעשיו הטובים ·
רודף אחר האמת לא אחר השקר · אחר המכוסה ולא אחר
הגלוי · אחר השלום ולא אחר המחלוקת · אחרי הארי ולא
אחר [illegible] · לעולם יהא אדם יודע אצל מי עומד ואצל
מי יושב ואצל מי אוכל ואצל מי שותה · אצל מי מיסב ואצל
מי מסיח · ואצל מי חותם שטרותיו · לעולם לא יהא אדם
ער בין הישנים ולא ישן בין הערים · לא בוכה בין המשחקים
ולא שוחק בין הבוכים · לא עומד בין היושבים ולא יושב בין
העומדים · לא קורא בין השונין · ולא שונה בין הקוראין ·
כללו של דבר אל ישנה אדם ממנהג הבריות · לכנסה הגדול
קודם · לבית הכסא הקטון קודם · לירידת הסולם הקטון קודם ·
לבית המועד הגדול קודם · לברכה הגדול קודם · והמהלך שואל

בשלום היושב · לא יסב אדם לפני מי שהוא גדול ממנו ·
בא לפרוס על הככר פורס ממקום היפה שבו · בא לאכול [illegible]
ובעל אוכל ממקום העלין · ולא יהא נוטל את הככר ויתלוש
נשיכו ויחזירו על השולחן · וכשבא לשתות ברבים הופך
עצמו לצד אחר ושותה · לא יהא עוקמן ולא גברגן ולא עוקץ
ומוותר על קללתו ואינו מתכבד בקלון חבירו · תחילת עבירה
הירהור · שניה לה ליצנות · שלישית לה גסות הרוח · רביעית
לה אכזריות · חמישית לה הבטלה · ששית לה שנאת חנם ·
שביעית לה עין הרע · הוא שאמר שלמה כי יחנן קולו אל תאמן
בו כי שבע תועבות בליבו · הוי רך כקנה שהרוח מנשבת
בו לכל צד [illegible] שאין התורה מתקיימת לא במי שרוחו
נמוכה עליו ולא במי שרוחו מושלת עליו · לפיכך נמשלה
התורה למים · מה המים הללו אין דרכן להלך במקום גבוה
לא במקום נמוך · כך אין התורה שורה לא במי שרוחו נמוכה
עליו · כל המתגבר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ש׳
[illegible] · כל המתנבל על דברי
תורה סופו להתחכם [illegible] · כל המתחכם
בדברי תורה מוסיפין לו חכמה [illegible] שנתן לחכם ויחכם
[illegible] התורה [illegible] דבר
[illegible]
[illegible] תלמי׳ חכם [illegible]
[illegible]
[illegible] אורח [illegible]
[illegible] שבעה דברים בגולם
[illegible] אורח [illegible]
[illegible] מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו ונכנס לתוך דברי חבירו
ונבהל להשיב · שואל שלא כענין ומשיב שלא כהלכה [illegible]
אחרון ראשון ועל ראשון אחרון · ועל מה שלא שמע [illegible]
[illegible] לעולם תהא נאה [illegible]
שמעתי · ואינו מודה על האמת ·
ותהא נאה ביציאתך [illegible] ועסוק בתורה
ההולך אחר רבו [illegible] מאחרין עד שיטול
ממנו רשות [illegible] ואורח יוצא תחילה
נכנס תחילה ואורח אחרון [illegible]

ובעל הבית אחריו · הנפטר מרבו בין כשהוא גדול בין
כשהוא קטן צ"ל לו הריני נפטר · לעולם לא יפגוש אדם
לא מאכל חבירו ולא מאכל רבו לא ימתינו עד שיטול המים
ראשונים · וילמדו כל אדם דרך ארץ מן השמים שאמ' לו לא
לאברהם אבינו אברהם אברהם כלום אני צריך לך אמ' לפנו
דרכנו שלעולם הין · ואל יכנס אדם פתאום לבית חבירו
וילמדו כל אדם דרך ארץ מן השמים שעמד על פתח
שלגן עדן וקרא לאדם שנ' ויקרא יי' אל האדם ויאמר לו איכה ·
ומעשה בזקנים שהלכו למלכות הסבכרית והיה להם פילוסוף
אחד חבר שם · ואילו הן רבן גמליאל ור' יהושע ור' אלעזר בן
עזריה ור' עקיבה · אמ' לו ר' יהושע לרבן גמליאל ר' רצונך נלך
ונקביל פני פילוסוף חבירינו · אמ' לו הין · הלך ר' יהושע וטפח
לו על הדלת · והיה פילוסוף ההוא מחשב בדעתו ואו' אין זה
דרך ארץ לא שלחכם · לעולם יהיו כל אדם חשובין בעיניך
כליסטים והוי מכבדן כרבן גמליאל · הנכנס לבית בעל
הבית כל מה שיאמר עליו בעל הבית יעשה · ולא יהא קטן
בתוך סעודתו · מכוונין פניו במעשה אולפס ואין מניחין
פיאה שמעשה קדירה · לעולם תהא דעתו מעורבת עם כל
הבריות · אל יאחוז אדם פרוסה בביצה יין · ואוחז פרוסה
בביצה בידו הרי זה גרגרן · ולא ישתה אדם כוסו בבת אחת
והשותה כוסו בבת אחת הרי זה רעבתן · ושנה הוא שותה
שנים דרך ארץ · שלשה מגסי הרוח · ולא יאכל אדם שום
ובצל מראשו ולמעלה ואם עשה כן הרי זה רעבתן · ולא ישתה
אדם שני כוסות בתוך סעודתו ויברך ברכת המזון מפני
שנראה גרגרן · שנים שיושבין על שולחן אחד הגדול שבהן
שולח ידו תחילה ואחר כך הקטן · והשולח ידו בפני מי שהוא
גדול ממנו הרי זה גרגרן · לא יאכל אדם עד ארבע שעות
חמין ורותחין קשין לגוף ומיגונין יפין · היין רובו קשה
לגוף ומיעוטו יפה · שלשה דברים שקולין זה כזה החכמה
והיראה והענוה · הנכנס לבית חבירו אל יאמר תנו לי ואוכל
עד שיאמרו הן · מזגו לו את הכוס שוחה ושותהו · וכמה

הוא שוחה

הוא שוחה נחמין שלשה פעמים · ובצנון ארבעה · אמ' ר' יהודה
בני דבר זה בכוס שבגליל אבל בכוס שביהודה שוחה ושותהו
כל צורכו · לא יאמר אדם לחבירו בוא ואאכילך מה שהאכלתני
שזו דרך חריבות · לא ישלח אדם לחבירו חבית של יין ויתן
על פיה שמן שזו דרך המיתה · לא יאמר אדם לחבירו סוך
שמן מכד ריקן מפני שמניח בו טובת הנאה חנם · ולא
ישקה אדם לחבירו יין חדש לשום יין ישן שזה דרך הגזל ·
היה שופה יין לחמר אל יאמר סלקו את זה ותנו את זה
שזו דרך הגזל · היה אדם עובר בשוק אצל מוכרי תבואה
אל יאמר להם בכמה חפץ זה והוא אינו לוקח מפני שמשביע
דעתו שלמוכר · לא יפרוס אדם פרוסה על גבי הקערה
אבל מקנח אדם קערה בפרוסה · ולא ילקט אדם פירורין
ויתן על גבי השולחן מפני שהוא ממרה דעתו שלחבירו ·
ולא ישוך מפרוסה ויניחינה בקערה · ולא ישוך אדם את
הפרוסה ויתנינה לחבירו לפי שאין דעת הבריות שוה · ולא
ישתה אדם מן הכוס ויתנינו לחבירו מפני סכנת נפשות ·
ומעשה בר' עקיבה שהיה לו אכסניא אצל אדם אחד נתן
לו את הכוס וטעמו · אמ' לו ר' עקיבה לך ושתהו · אמ' לו בן
עזאי עד מתי אתה משקה ר' עקיבה כוסות הטעומין ·
ושוב מעשה בר' עקיבה שהיה לו אכסניא אצל אדם אחד
נטל את הפרוסה וסמך בה את הקערה · חטפה ר' עקיבה ואכלה ·
אמ' לו ר' אין לך פרוסה שתאכל לא פרוסה שאני סומך בה
את הקערה · אמ' לו כמדומה אני שאתה נבוה כגוזרין עבדיו
אי אתה נבוה אפי' ברותחין · ולא ישתה אדם כוסו ויניחינו
על גבי השולחן לא יאחזנו בידו עד שיבוא השמש ויתנינו
לו · חמשה דברים אמ' ר' אין מניחין בשר חי על גבי הפת ·
ולא קערה על גבי הפת · ואין זורקין את הפת · ואין יושבין על
השולחן שיש בו האוכלין מפני שמשביחין האוכלין · והנכנס
לסעודה לא יטול חלקו ויתנינו לאחרים או לשמש שמא יארע
דבר קלקול בסעודה · לא ישלנו ויניחינו לפניו · ואחר כך
יתנינו לו · אורחין הנכנסין אצל בעל הבית אינן רשאין

ליתן משלפניהן כלום לא לבנו שלבעל הבית ולא לשלוחו
אלא אם כן יטלו רשות מבעל הבית · ומעשה באדם אחד
שהכניס אצלו שלשה עניים בשני בצרות והיו לו שלש ביצים
והניחן לפניהן · בא בנו שלבעל הבית ועמד לפניהן ונטל
אחד מהן חלקו ונתן לו · וכן השיני · וכן השלישי · וכיון
שראה בעל הבית שלש ביצים ביד בנו עמד בעל הבית
והגביהו מלא קומתו וחבטו בארץ ומת · אף אשתו כיון
שראתה את בנה שמת עלתה לראש הגג והפילה עצמה
משם ומתה · אף אביו כיון שראה כן שמתו בנו ואשתו
עלה לראש הגג והפיל עצמו משם ומת · הרי ג' נפשות
נהרגו על דבר זה · הנכנס למרחץ יאמ' יהי רצון מלפניך
יי' אלהיי ואלהי אבותיי שתכניסיני לשלום ותוציאיני לשלום
ותצילני מזו ומכיוצא בה לעתיד לבוא · קודם שנכנס
כיצד יעשה חולץ את מנעליו ומסלק את טליתו ומתיר
את חגורו ופושט את חלוקו · ואחר כך מתיר את אפיקרסן
התחתונה · רחץ ויצא הביאו לו את המפה מקנח את ראשו
תחילה ואחר כך מקנח את כל איבריו · הביאו לו שמן
סך את הראש ואחר כך סך את כל האיברים מפני שהראש
מלך על כל האיברים · ואחר כך מניח את אפיקרסן התח
התחתונה ולובש את חלוקו וחוגר את חגורו ומתכסה בטליתו
ומניח את כובעו ואחר כך מניח את מנעליו · וכשהוא
מניח כיצד יעשה מניח את שלימין תחילה ואחר כך של
שמאל · וכשהוא חולץ חולץ את שלשמאל תחילה ואחר כך
שלימין · וכן לענין תפילין מניח שליד תחילה ואחר כך
שלראש · וכשהוא חולץ חולץ את שלראש תחילה ואחר כך
חולץ שליד · אם יש לו עבד או בן מניחין לו · ולא יכניס
אדם שמן בזכוכית לבית המרחץ מפני הסכנה · ואל ירוק
אדם בפני חבירו ולא ירוק אדם במרחץ מפני הסכנה ·
(יז) אדם הלכה שלבית הכסא בבית הכסא והלכה שלבית
המרחץ בבית המרחץ · אין אדם שונה ומשיב במקום שרובן
לבושין ומיעוטן ערומים · ואל ישאל אדם שלום בבית המרחץ

מפני הסכנה · ואם שאלוהו יאמ' לו מרחץ הוא · ויש אומ' משיבין
ואין בכך כלום · אל יניח אדם רגליו על שפת האמבטי ויהא
קובץ בתוכה מפני שהוא דרך גנאי · ואל יאמר אדם לחבירו
דרוס ידך עלי בבית המרחץ ואם עושה כן אינו יוצא משם
שלם · אמ' ר' יהודה בר' דבר' אמ' במים המעוטין · אבל במים
המרובין הרי זה משתבח · והקורא שני פעמים והטובל שני
פעמים הרי זה מגונה · המתכסה בטליתו ועומד במקום
הזיעה הרי זה גוזל את הרבים · והרוחץ בצונן ומשתטף
בפושרין הרי זה גוזל את הרבים · כיצד יעשה ילך ויחפור
בורות שיחין ומערות ויתקן דרכים וסרטאות וימחול לו ·
היוצא לברך קודם קריאת הגבר ר' חייה אומ' לא יפחות
משנים ובאי זה תרנגול אמרו בתרנגול כענין שנ' מי שת
בטחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה · אדם הבא מן ה'
הדרך ונכנס למרחץ והקיז דם שתה ונשתכר ושימש מיטתו
על גבי קרקע דמו בראשו · ההורג כינה על גבי מיטתו
דמו בראשו · האוכל שום קלוף או בצל קלוף או ביצה
קלופה שלן עליהן הלילה דמו בראשו · העומד לאור הנר
או לאור הלבנה דמו בראשו · השותה משקין מזוגין שלן
עליהן הלילה דמו בראשו · השותה מי נחלים או נהרות בפיו
או בידו אחת דמו בראשו מפני הסכנה · הקיז דם וישב
בתענית דמו בראשו · תגרי ספרים הן ותגריהן ותגרי
תגריהן אינן רואין סימן ברכה לעולם · תגרי דגים טמאים
והארבה טמא אינן רואין סימן ברכה לעולם · המשתכר
בקנים ובקנקנים אינו רואה סימן ברכה לעולם · ואמ' ר'
עקיבה תלמ' חכמ' בגוילין כתשעה באב וישימו הכל שמן
כתלמ' חכמ' · אמרו פעם אחת היה יושב עקיבה תחת
הזית מפני הסכנה ואמ' קנקני אולגות טובים ומגדל'
בהמה ותגרי סימטא · והעושה מלאכה בערבי שבתות
ובערבי ימים טובים מתשע שעות ולמעלה אינן רואין
סימן ברכה לעולם · המצפה לשכר חמור ולשכר אשתו
ולשכר הדיותים והמוכר את ספרו אעפ' שאינו צריך לו

[illegible]
דרך ארץ

והמוכר את בתו אע״פ שאין לו מה יאכל אינו רואה סימן ברכה
לעולם׳ ר׳ יצחק א׳ האוכל קורצין הרי זה משופכי דמים׳
שנ׳ לא תלך רכיל בעמך ולא תעמד על דם רעך אני י״י׳ ר׳
אליעזר א׳ השונא את חבירו הרי זה משופכי דמים שנ׳ כי
יהיה איש שונא לרעהו וארב לו וקם עליו והכהו נפש׳
בן עזאי א׳ השונא את אשתו הרי זה משופכי דמים
שנ׳ ושם לה עלילות דברים והוציא עליה שם רע וגו׳ סוף
שהוא שוכר לה עדים ומקדימה לסקילה׳ ר׳ יוסי א׳ הנותן
את הקץ לכלום אדם אין לו חלק לעולם הבא׳ ר׳ מאיר א׳
כל מי שיש לו בית המדרש בעירו ואינו הולך שם חייב
מיתה׳ ועוד א״ר מאיר ומה פסח שהוא אחד מתרי״ג מצות
האמורות בתורה כל מי שאינו בא ועומד על פיסחו משעה
שמוחטין אותו עד שעה שגומרין אותו חייב מיתה׳ בית
המדרש שיש בו אלף אלפים וריבי רבבות מצות האמורות
בתורה על אחת כמה וכמה׳ ועוד א״ר מאיר כל מי
שיש תלמ׳ חכם בעירו ואינו משמשו חייב מיתה שנ׳ כי
דבר י״י בזה ואת מצותו הפר וגו׳ וכל מי שהוא יכול
ללמוד תורה ואינו לומדה עליו אמרה תורה כה אמר י״י מה
מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו מעלי וילכו אחרי ההבל
ויהבלו׳ הרוחץ מנעליו ויצא לשוק הרי זה מגסי הרוח׳
פניו לצדדין וכובעו מאחריו וירכתו על חבירתה ורצועות
תפילין בידו מחזירין כשהוא הולך בשוק הרי זה מגסי
הרוח׳ וכל גסי הרוח נדמין לע״ז שנ׳ ולא תביא תועבה אל
ביתך וגו׳ ולהלן הוא א׳ תועבת י״י כל גבה לב׳ נאמ׳ כאן
תועבה ונאמ׳ להלן תועבה׳ מה תועבה האמורה כאן ע״ז
אף תועבה האמורה להלן ע״ז׳ נאמ׳ להלן יצאו אנשים בני
בליעל׳ ונאמ׳ להלן ובליעל כקוץ מונד כולהם׳ לא הוו
גבורים לילך בדרכי המקו׳ שאין גבור לא ההולך בדרכיו
שנ׳ ברכו י״י מלאכיו גבורי כח עושי דברו וגו׳ לכן בני
בחרו במעלת דרך ארץ מפני שאין בכל המידות טובה הימנה
ובגבורה יזכה האדם ויגיע לכל שאר מעלות המידות׳

ואלהינו יזכינו להבין דרכה ולידע את מקומה למען רחמיו
הרבים וחסדיו הגדולים׳

המעלה הארבעה ועשרים מעלת השלום׳

בני בואו ואלמדכם מעלת השלום׳ דעו בני כי מעלת
השלום היא מן המעלות הרמות שכן הוא אחד משמותיו
שלהק״ב שנ׳ ויקרא לו ה׳ שלום׳ ובכל מקום שהשלום
מצוי שם יראת שמים מצויה׳ ובכל מקום שאין שם שלום
אין יראת שמים מצויה׳ גדול השלום לפני המק׳ שכך
אמרו חכמ׳ באגדה ז״ל גדול השלום שאפי׳ הכתובים דיברו דברי
בדאים להטיל שלום בין אברהם לשרה שהרי היא אמרה ואדוני
זקן׳ והוא א׳ לאברהם ואני זקנתי׳ וכן הוא א׳ ויצוו אל
יוסף לאמר אביך צוה לפני מותו לאמר׳ ואין אנו מוצאין
שציוה אותו מכל הדברים הללו כלום לפי שלא היה חושדו׳ בוא
וראה כמה דיות משתפכין וכמה קולמוסין משתברין וכמה
עורות אובדין וכמה תינוקות מתרצעין לכתוב בתורה דבר
שלא היה מפני השלום׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל מותר לשנות בדברי
שלום׳ גדול השלום שאפי׳ המתים צריכין שלום שנ׳ יבוא
שלום ינוחו על משכבותם׳ גדול השלום שאפי׳ בשעת מלחמה
מבקשין שלום שנ׳ כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה
לשלום׳ גדול השלום שאפי׳ העליונים צריכין שלום שנ׳ עושה
שלום במרומיו׳ גדול השלום שחותמין בו ברכת כהנים
שנ׳ וישם לך שלום׳ גדול השלום שחותמין בסוף התפילה
בשלום שנ׳ ה׳ עוז לעמו יתן י״י יברך את עמו בשלום׳ ולא עוד
לא שבשעת נחמה מתבשרין תחילה בשלום שנ׳ מה נאוו
על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום׳ בני בואו וראו כמה
גדול כח השלום שאפי׳ לשונאים א״ה להן הק׳ פתחו להן בשלום
כענין שנ׳ כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום׳
ואפי׳ בזמן הזה אמרו חכמ׳ ז״ל שואלין בשלום הגוים מפני דרכי
שלום׳ אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם

שלום בעולם ואפי׳ גוים... ואמרו חכמ׳ ז״ל הוי מקדים
לשלום כל האדם והוי זנב לאריות ולא ראש לשועלים׳
מהו לשלום כל האדם׳ כלו׳ אפי׳ אם אתה רואה שלבו
עליך הוי מקדים לו שלום׳ שאם אתה עושה כן תגרום
לך שיאהבך׳ ולא עוד לא שאפילו אם אויב נפש להשלים
עמך הק׳ מוסרו בידך ומכניעו תחתיך כענין שנ׳ ואם לא
תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה׳ ונתנה ה׳
אלהיך בידך וגו׳ וכן מצינו בדוד ע״ה שהיה רודף אחר
שלום שלשאול כענין שנ׳ אני שלום וכי אדבר המה למלחמה
ושאול לא די שלא נתפייס לו לא שהיה רודפו כדי להרע לו׳
ומסרו הק׳ ביד דוד במערה ובמעגל׳ ואעפ״כ לא עלתה
בליבו שלדוד להרע לו׳ לפי שצריך לו לאדם להיות אוהב
שלום ורודף שלום כענין שנ׳ בקש שלום ורדפהו׳ בקש׳
אותו עם אוהבך ורדפיהו עם שונאך׳ בקשהו במקומך
ורדפיהו במקומות אחרים׳ בקשהו בגופך ורדפיהו בממונך
בקשיהו לעצמך ורדפיהו לאחרים׳ בקשהו היום ורדפהו למחר׳
ואל תתייאש לומ׳ לא אוכל להשלים לא רדוף אחר השלום
עד שתגיענו׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל ברח מן השלשה והידבק
בשלשה׳ ברח מן הפקדונות׳ ומן המאומן׳ ומן לעשות שליש
בין אדם לחבירו׳ והידבק בשלשה בחליצה׳ ובהיתר נדרים׳
ובהבאת שלום בין אדם לחבירו׳ ואי זו היא רדיפת שלום׳
כך אמרו חכמ׳ ז״ל זה המדבר שלום בשעת מחלוקת׳ ומבטל
כבודו מפני הרבים כדרך שעשה משה שנ׳ ויקם משה׳
וילך אל דתן ואל אבירם וגו׳ והמבטל עסקיו ומטיל שלום
בין איש לאשתו בין אדם לחבירו בין רב לתלמידו ואפילו
הוא עושה סעודה לשניהן כדי לעשות שלום ביניהן׳
בני בואו וראו כמה גדול כח השלום שבתחילת ברייתו
שלעולם נתעסק הק׳ לבראות דבר שלשלום שנ׳ ויאמר אלהים
יהי אור ויהי אור׳ ומנין שהאור שלום שנ׳ יוצר אור ובורא
חושך עושה שלום ובורא את הכל׳ ומיכן אמרו חכמ׳ ז״ל נר
ביתו וקידוש היום נר ביתו עדיף משום שלום ביתו׳ נר

ביתו ונר חנוכה נר ביתו עדיף משום שלום ביתו׳ ולא עוד
לא שהרבה תקנות תיקנו חכמ׳ משום דרכי שלום׳ שכך אמרו
חכמ׳ ז״ל אילו דברים אמרו מפני דרכי שלום כהן קורא ראשון
ואחריו לוי ואחריו ישראל מפני דרכי שלום׳ מערבין בבית ישן
מפני דרכי שלום׳ בור שהוא קרוב לאמה מתמלא ראשון מ׳
מפני דרכי שלום׳ והרבה כיוצא באילו התקנות תיקנו חכמ׳
מפני דרכי שלום׳ וכן הוא או׳ דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה
שלום׳ ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל י״ג דברים חיבבן הק׳ ומכולן
לא כתב לא שלום׳ ואילו הן כהנים׳ לוים׳ וישראל׳ סנהדרין׳
והבכורות׳ ותרומת המשכן׳ והקרבנות׳ ושמן המשחה׳ ארץ
ישראל׳ ירושלם׳ בית המקדש׳ מלכות בית דוד׳ והכסף והזהב׳
הכהנים׳ וכהנו לי׳ הלוים ולקחת את הלוים לי׳ ישראל ואתם
תהיו לי ממלכת כהנים׳ סנהדרין אספה לי שבעים איש׳ הבכורות
קדש לי כל בכור׳ התרומה ויקחו לי תרומה׳ הקרבנות תשמרו
להקריב לי במועדו׳ שמן המשחה שנ׳ שמן משחת קודש יהיה
זה לי לדרתיכם׳ ארץ ישראל כי לי הארץ׳ ירושלם העיר אשר
בחרתי לי׳ בית המקדש הוא יבנה לי בית׳ מלכות בית דוד
כי ראיתי בבניו לי מלך׳ הכסף והזהב׳ לי הכסף ולי הזהב׳
ומכולם לא כתב לא השלום שנ׳ או יחזק במעוזי יעשה שלום
לי שלום יעשה לי׳ גדולה השלום שאפי׳ העליונים צריכין
לו כענין שנ׳ המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו׳ ואומ׳
הרקיע הזה שלמים כענין שנ׳ המקרה במים עליותיו׳ והכוכבים
הן שלאש שנ׳ הללוהו כל כוכבי אור׳ לא הן מרתחין את הרקיע
ולא הן מכבין אותו׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל אין אחד מן המזלות
שמהלכין ברקיע עולה מלפניו לא לאחריו [illegible] הסולם
לאחריו שיהא כל מזל ומזל או׳ אני עלה ראשון ומתוך כך אין
אחד מהן מתקנא על חבירו ויש ביניהן שלום׳ וכן בירידתן
יורדין לאחוריהן כדרך שעלו לאחוריהן וכל אחד ואחד רואה
את עצמו למטה מחבירו והוא אינו יודע כמה יש לו לירד ומתוך
כך אין ביניהן קנאה ותחרות׳ ומה העליונים שאין ביניהן קנאה
איבה ותחרות צריכין שלום׳ התחתונים שכולן איבה שנאה

ומתרות על אחת כמה וכמה שצריכין שלום · ואמרו חכמ׳ ז״ל
מיכאל כולו אש · וגבריאל כולו שלג · ועומדין זה אצל זה ואין
מזיקין זה לזה · הוי אומ׳ עושה שלום במרומיו · ועוד אמרו חכמ׳
מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה משום דחלשא דעתה
של לבנה מפני שבתחילת בריתן נבראו החמה והלבנה שוין
והלכה הלבנה וקיטרגה על החמה לפני המק׳ ואמרה לו איפשר
לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד · ואמ׳ לה הק׳ יפה אמרת
לכי ומעטי את עצמיך · ולא פגימתה שלקשת שלא יהו עובדי
החמה אומ׳ ראו כמה גדול כוחו שלאלהינו שהקשת הולך לפניו
והוא יורה בו חיצים · ומתוך כך יתחזקו ידי עובדי ע״ז · לכך
כתי׳ עושה שלום במרומיו · גדול השלום שהוא קודם לשבחו
של מק׳ שכן כשבא יתרו אצל משה מה כתי׳ וישאלו איש לרעהו
לשלום · ואחר כך ויספר משה לחותנו את כל אשר עשה
ה׳ · ולא עוד אלא שכל הטובות שנותנין הרשעים בעולם הזה
הק׳ נותן שיהיו בעולם הזה כגון עושר וחיים ונכסים ובנים
וכבוד ושאר הטובות חוץ משלום שאינו נותן להן שנ׳ אין
שלום אמר אלהי לרשעים · ולא עוד אלא שהשלום נתנו
הק׳ שכר לצדיקים שנ׳ והיה מעשה הצדקה שלום וגו׳ · ולא
עוד אלא שבשלום מקרב את הגרים ובעלי תשובה שנ׳ בורא
ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב וגו׳ · גדול השלום
שבכל המסעות כת׳ ויסעו ויחנו שהיו נוסעים במחלוקת
וחונים במחלוקת כיון שבאו לפני הר סיני נעשו כולן חניה
אחת שנ׳ ויחן שם ישראל נגד ההר · אמ׳ הק׳ הרי השעה
שאני נותן תורה לבני · שכל זמן שהן שרויין בשלום זה עם
זה השכינה ביניהן · וכן הוא אומ׳ ויהי בישורון מלך בהתאסף
ראשי עם יחד שבטי יש׳ · ואומ׳ מלבושנו ושכינתו שלמק׳
מתקיימת בינ׳ בזמן שכולן עושין אגודה אחת · ואמרו
חכמ׳ ז״ל גדול השלום ושנוי המחלוקת · גדול השלום שאפילו
הם ושלום יש׳ עובדין ע״ז ונותנין שלום ביניהן כביכול אמ׳ הקב״ה
אינו יכול ליפרע מהם שנ׳ חבור עצבים אפרים הנח לו · אבל
לאחר שנחלקו ראה מה כת׳ חלק לבם עתה יאשמו וגו׳ ·

כבני בואו וראו כמה גדול כח השלום שבזכות השלום
העולם מתקיים שכך אמרו חכמ׳ ז״ל על שלשה דברים העולם
עומד על הדין ועל האמת ועל השלום שנ׳ אמת ומשפט שלום
שפטו בשעריכם · ולא עוד אלא בזמן שיש שלום בין הבריות
פירותיהן מתברכין שנ׳ כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ
יתן יבולה והשמים יתנו טלם והנחלתי את שארית העם הזה
את כל אלה · וכן הוא אומ׳ השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך ·
כבני בואו וראו כמה גדול כח השלום שכך אמרו חכמ׳ ז״ל
גדול השלום שהמוחק אות אחת מן השם עובר בלא תעשה ·
שנ׳ ואבדתם את שמם מן המקום ההוא · וכת׳ בתריה לא תעשון
כן לה׳ אלהיכם · אזהרה למוחק את השם · וכדי להטיל שלום
בין איש לאשתו אמרה תורה וכתב הכהן את האלות האלה
בספר ומחה אל מי המרים · אמ׳ הק׳ שמי שנכתב בקדושה
ימחה על המים · ואמרו חכמ׳ ז״ל גדול השלום שכל הברכות
טובות ונחמות שהק׳ מביאן על יש׳ חותמין שלום · בקריאת
שמע פורש סוכת שלום · בתפלה עושה שלום · בברכת כהנים
וישם לך שלום · אין לו אלא בברכות בקרבנות מצינו שנ׳ זאת
התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח
השלמים · וכן בפרשה אתה מוצא השלמים לבסוף שנ׳ זאת
תורת העולה · זאת תורת המנחה · זאת תורת החטאת · זאת
תורת האשם · ואחר כך לבסוף זאת תורת זבח השלמים ·
וכן בקרבנות ציבור אתה מוצא שלמים לבסוף שנ׳ אלה
תעשו לה׳ במועדיכם לבד מנדריכם ונדבותיכם לעולותיכם
ולמנחותיכם ולנסכיכם ולשלמיכם · והלא שלמים בכלל נדרים
ונדבות הן ומה ת״ל ולשלמיכם · שהשלמים שלום
בעולם שהן עושין שלום בין המזבח ובין הכהנים ובין ישראל
לאביהן שבשמים שלכולן יש חלק בהן · האימורים והדם למזבח
וחזה ושוק לכהנים · ועורה ובשרה לבעלים · ולפיכך נקראת
זבח השלמים מכל שלמין בה · לכך בני הוו זהירין במידת
השלום לאהוב שלום ולרדוף שלום מפני שאין קץ למתן שכרן
של אוהבי שלום ורודפי שלום · האלהים יטע בינינו אהבה

אחוה שלום וריעות: ואחרי אשר הגענו עד כאן לספר
בשבח מעלת השלום ובעליה · נספר בגנות המחלוקת
ובעליה כדי להשרש אל השלום בעזרת שדי · דעו בניי
כי מידת המחלוקת היא מידה שנואה מאד בעיני המק'
שבכל מקום שהמחלוקת מצויה אין טובה מצויה שם · צא
ולמד מבריאתו שלעולם שבכל יום ויום נאמ' בו כי טוב · וביום
שיני לא נאמ' בו כי טוב · ולמה לא נאמ' בו כי טוב · כך אמרו
חכמ' ז"ל למה לא נאמ' כי טוב בשיני לפי שבו נבראת גיהנם:
שנ' כי ערוך מאתמול תפתה · יום שיש בו תמול ואין בו שלשום
ולא עוד אלא שבו נברא המחלוקת שנ' ויהי מבדיל בין מים
למים ויבדל בין מים העליונים למים התחתונים · ומה אם
מחלוקת שהיא לתקונו שלעולם ולישובו אין כתב בו כי טוב ·
מחלוקת שהיא לערבובו שלעולם על אחת כמה וכמה ·
בניי וראו כמה קשה המחלוקת שכך אמרו חכמ' ז"ל בית
דין שלמעלה אין קונסין אלא מבן עשרים שנה ומעלה · ובית
דין שלמטה מבן י"ג שנה ומעלה · ואילו במחלוקתו שלקרח
אפי' תינוקות בני יומן נבלעו בשאול תחתית שנ' ונשיהם
ובניהם וטפם · וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה · ואמרו
חכמ' ז"ל ארבעה נקראו רשעים ואילו הן הפושט יד על חבירו
להכותו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע שנ' ויאמר לרשע למה
תכה רעך · הכית לא נאמ' אלא תכה · והלוה ואינו משלם שנ'
לוה רשע ולא ישלם · ומי שיש בו עזות פנים ואינו מתבייש
שנ' העז איש רשע בפניו · ומי שהוא בעל מחלוקת שנ' סורו
נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה · ושניהן היו בדתן
ואבירם במחלוקת ובעזות פנים · בניי בואו וראו כמה
המחלוקת עושה שכן מחלוקת ב... בנוטריקון · מכה ·
חרון · ליקוי · קללה · תבלית · כלו' שהמחלוקת מביא כליה
לעולם · וכל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנ' ולא יהיה
כקרח וכעדתו · ולא עוד אלא שראוי להצטרע שכת' הכא כאשר
דיבר יי' ביד משה לו · וכת' התם הבא נא ידך בחיקך · ואמרו
חכמ' ז"ל בשלשה מקומות וויתר הק' על ע"ז ולא וויתר על

המחלוקת · ראשונה בימי דור אנוש הן התחילו לעבוד עבודה
ע"ז שנ' אז הוחל לקרוא בשם יי' · ולפי שהיה ביניהן שלום
האריך להן הק' · אבל דור המבול שהיה ביניהן מחלוקת שהיו
גוזלין וחומסין זה את זה לא וויתר להן שנ' כי מלאה הארץ
חמס מפניהם וגו' · שכיה דור המדבר כשבאו ישרא' לידי
מעשה העגל מחל להן הק' · אבל כשהיו באין למחלוקת לא וויתר
להן הק' · שבכל מקום שאת מוצא דלותו את מוצא שם מכה ·
וגדולה מכולן מחלוקתו שלקרח · שלא נתכפר לו · ושלמיכה מתוך
שהיה שלום ביניהן נתן להן ארכה שנ' ויקימו להם בני דן את
הפסל ויהונתן בן גרשום בן מנשה הוא ובניו היו כהנים
לשבט הדני עד יום גלות הארץ · אבל כשנחלקו השבטים
על שבט יהודה ובנימן ולא היה ביניהן שלום נעשו אילו פורענות
לאילו · כשהיו אילו חוטאין היה הק' מביא את אילו ופורעין מהן
וכן כשהיו חוטאין אילו היה הק' מביא את אילו ופורעין מהן
שנ' ויכו מהם אביה ועמו מכה רבה מאד ויפלו חללים מישרא'
חמש מאות אלף איש בחור · ועו' ולא עצר כח ירבעם עוד
בימי אביהו · וכשחטאו שבט יהודה ובנימן באו עשרת הש'
השבטים ופרעו מהם שנ' ויהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה
ועשרים אלף ביום אחד · בניי בואו וראו כמה קשה
המחלוקת מדור המבול ודור הפלגה · בדור המבול מהו אומ' וירא
יי' כי רבה רעת האדם בארץ וגו' · ובדור הפלגה מהו או' הבה
נבנה לנו עיר ומגדל וראשו בשמים · ואמרו חכמ' באגדה ז"ל
אי זהו קשה זה שאו' למלך או אני או אתה בפלטין · או זה
שאו' למלך לא אני ולא אתה בפלטין · אמור מעתה זה שאו'
או אני או אתה בפלטין · כך דור המבול אמרו מה שדי כי
נעבדנו ומה נועיל כי נפגע בו · דור הפלגה אמרו לא כל הימנו
לברור לו את העליונים וליתן לנו התחתונים לא בואו ונעשה
לנו מגדל וניתן ע"ז בראשו וניתן חרב בידה ותהי נראית כאילו
עושה עמו מלחמה · ואותן לא נשתייר מהן פליטה על ידי שהיו
שטופין בגזל והיתה מריבה ביניהן · אבל אילו על ידי שהיה
שלום ביניהן והיו אוהבין זה את זה כענין שנ' ויהי כל הארץ

שפה אחת ודברים אחדים · לפיכך נשתיירה מהן פליטה ·
ועוד אמרו קשה הוא המחלוקת אפי׳ סיוע לעשות
סייג למצות · שכן מצינו בבני גד ובני ראובן שאמרו
לו למשה יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזה · ומפני
מה בחרו אותה מפני שהיה להן מקנה הרבה ואין מבקשין
להתרחק מן הגזל ומן המחלוקת · ולפי שפירשו הם מיכן
תחילה הם גלו תחילה שנ׳ ויער אלהי יש׳ את רוח פול מלך
אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט מנשה ויביאם
לחלח וחבור והרא ונהר גוזן עד היום הזה · והרי הדברים
קל וחומ׳ ומה אילו שפירשו מאחיהם לשם שמים · לית
מתוך שנאה ואיבה לא כדי להתרחק מן הגזל ומן המ׳
המחלוקת כך נענשו · הפורשין מחבריהן מתוך שנאה
ותחרות ומחלוקת על אחת כמה וכמה · ואמרו חכמ׳ ז״ל
קשה הוא המחלוקת כדור המבול שנ׳ במחלוקתו שלקרח
קריאי מועד אנשי שם · ונא׳ בדור המבול המה הגבורים
אשר מעולם אנשי השם · קשה הוא המחלוקת שהיא
מביאה לידי סכנת נפשות שעל ידי מריבה שהיתה בין
רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט נתפרדו זה מזה
ונתגלגל הדבר והלך לוט לסדום וכמעט שאבד עמהן ·
קשה היא המחלוקת שהיא מביאה את האדם לידי
מלקות שנ׳ כי יהיה ריב בין אנשים וגו׳ · אין שלום יוצא
מתוך מריבה · והיה אם בן הכות הרשע · מי גרם לו
ללקות הוי או׳ המחלוקת · קשה היא המחלוקת שהיא
מביאה לידי מיתה שנ׳ וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ·
ואם אסון יהיה וגו׳ · מי גרם לה הוי או׳ המחלוקת · ואמרו
חכמ׳ ז״ל מותר לומ׳ לשון הרע על בעלי מחלוקת · ומה טעם
ואני אבוא אחריך ומלאתי את דבריך · ומפני מה נהרג
אדוניה בן חגית · עילה מצאו על שתבע אבישג השונמית
שכשבור כך לא היה חייב מיתה אלא שמבקשין להתיר
דינן שלבעלי מחלוקת · לפיכך מצאו לו העילה הזאת ·
כדי תשמרו עצמכם מן המחלוקת שכל מי שיושב

לו מן המחלוקת הרי זה מכובד בפני הבריות כענין שנ׳
כבוד לאיש שבת מריב וגו׳ · ואמרו חכמ׳ ז״ל ומה אם מריבה
שהיא שלאחרים עצמו כבוד לו אם כבשה · קל וחומ׳ מריבה
שהיא שלו והוא מכבש עצמו לתוכה · וכן הוא או׳ מחזיק
באזני כלב עובר ומתעבר על ריב לא לו · ואמרו חכמ׳ ז״ל
מחלוקת בבית סופו לחרב · מחלוקת בבית הכנסת סופו
להתפזר · ולא עוד אלא שסופו להישמם · מחלוקת בעיר
שפיכות דמים בעיר · [illegible] תלו חכמ׳ הדרין בעיר אחת
ויש שתי בתי דינין וכי נחלקו מחלוקת סופן למות · ולא עוד
אלא שמחלוקת בית דין חורבן עולם · תדע שכן שכל זמן
שיש שלום בפמליא שלמטה יש שלום בפמליא שלמעלה
שנ׳ הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ
יסדה · אימתי בזמן שיש שאוגדין באגודה אחת ובשלום
זה עם זה · והמידה הארורה הזאת יונקת משדי מדת
הרכילות ולשון הרע מפני שהיא מידה שנואה ומשוקצת
מאד בעיני המקום שכל מקום שהרכילות ולשון הרע מצוי
שם המחלוקת מצויה · וכל המספר לשון הרע על חבירו
הרי הוא נטרד מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא · תדע
שכן שהרי לא נטרד דואג האדומי אלא בלשונו שנ׳ בבוא
דואג האדומי ויגד לשאול בא דוד אל בית אחימלך · מה
כת׳ בו גם אל יתצך לנצח יחתך ויסחך מאהל ושרשך מארץ
חיים סלה · יחתך ויסחך מאוהל בעולם הזה · ושרשך מארץ
חיים סלה לעולם הבא · וכן אתה מוצא בנחש הקדמוני
שעל ידי לשון הרע נתקלל בעולם הזה ואף לעתיד לבוא
אין לו תקנה שנ׳ ונחש עפר לחמו אפי׳ לעתיד לבוא ·
ואמרו חכמ׳ באגדה ז״ל אומ׳ לו לנחש מפני מה אתה
מצוי בין הגדירות אמ׳ להן מפני שאני פרצתי גדירו שלעולם
ומפני מה אתה מהלך ולשונך שותת · אמ׳ להן מפני שהיא
גרמה לי · ומפני מה כל בהמה וחיה נושכין ואין ממיתין
ואתה נושך וממית · אמ׳ להן אם ישוך הנחש בלא לחש ·
אי אפשר שאני עושה כלום שלא נא׳ לי מן השמים · ומפני

מה אתה עושה חבר אחד וכולן מרגישין · א׳ להן ולי אתם
אומ׳ אמרו לו לבעל הלשון שהוא זו באיספמיא והורג
ברומי · בני אם ראיתם בני אדם מחזרים ומחפשים
אחר מומי בני אדם ומדברים עליהם תחזיקו אותם
בחזקת רשעים ובעלי לשון הרע ובעלי מומין · כמו שאמרו
החכמים שאדם אחד דיבר באדם אחר אצל אחד מן ה
הגדולים · א׳ לו הודעתני על רוב מומיך במה שאתה מרבה
לספר במומי בני אדם כי מחפש המום אינו מחפש אלא
כפי אשר בו ממנו · בני בואו וראו כמה קשה לשון
הרע כנגד שלשה דברים רומח וחרב וחץ שנ׳ מפיץ וחרב
וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר · ואמרו חכמ׳ ז״ל
מפיץ זה הרומח · חרב וחץ כמשמעו · מה הרומח דוקר
וממית אף לשון הרע דוקר וממית · מה החרב דוקר וממית
אף לשון הרע דוקר וממית · מה החץ דוקר וממית אף
לשון הרע דוקר וממית · וכן הוא או׳ נפשי בתוך לבאים
אשכבה לוהטים בני אדם שיניהם חנית וחצים ולשונם
חרב חדה · ולא עוד אלא שכל המספר לשון הרע הק׳ דוחפו
לגיהנם שנ׳ איש לשון בל יכון בארץ איש חמס רע יצודנו
למדחפות · ואמרו חכמ׳ ז״ל לעתיד לבוא עתיד הק׳ את אומות
העולם ומורידן לגיהנם וא׳ להן למה הייתם קונסין בני
והן משיבין ואומ׳ להן מהן היו באין ואומ׳ לשון הרע עליהן
ונוטל הק׳ אילו ואילו ומורידן לגיהנם · לכך נאמ׳ איש לשון
בל יכון בארץ · אילו המלשינין והמסורות שלנו · איש חמס
רע אילו אומות העולם שחומסין אותן על דבריהן · יצודנו
למדחפות · שאילו ואילו נדונין במצודה רעה ונדחפין לגיהנם
וכן משה מזהיר אותנו · לא תלך רכיל בעמיך · וכן דוד
מזהיר כמו כן כי מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות
טוב · נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה · בני אם
ידברו בני אדם על אדם אחר אל תרחיקוהו לגמרי עד
שתדעו בבירור אם מדברים עליו באמת אם לאו · ובין כך
ובין כך צריך לכם להתרחק מאותם שמדברים עליו הרחקה

יתירה · כמו שהשיב חכם אחד לחבירו כשאמ׳ לו אני רואה
לרחקך על מה שמדברים בני אדם בך · אמ׳ לו שמעתני
שדיברתי בהם · אמ׳ לו לאו · אמ׳ לו אם כן אותם הרחק ·
ואמרת שאדם אחד האשים את חבירו על דבר ששמע
עליו והתנצל לו ממנו · אמ׳ לו הגיד לי נאמן · אמ׳ לו אילו היה
נאמן לא היה מגיד · בני בואו וראו כמה קשה לשון הרע
שהרי המרגלים שהוציאו דיבה על ארץ יש׳ בלשונם בלשון
עקש נפרע הק׳ מהן שנ׳ וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ
רעה במגפה לפני י״י · ואמרו חכמ׳ ז״ל מלמד שנשתרבב
לשונם עד טיבורם והיו תולעין יוצאין מטיבורן לתוך לשונם ·
וכן מצינו באגדה שבעלי לשון הרע תלויין בלשונן ב
בגיהנם מפני שסיפרו לשון הרע על חביריהן ועברו על מה
שכת׳ בתורה לא תלך רכיל בעמיך · וכל המספר לשון הרע
על חבירו סוף שהוא נכשל בדומה לו · צא ולמד מיוסף הצדיק
דכת׳ ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם · ואמרו חכמ׳ ז״ל
שהיה א׳ לאביו חשודין הן בניך על אבר מן החי · ומזלזלין
בני השפחות וקוראין אותן עבדים · ותולין עיניהן בבנות
הארץ · ועל שלשתן נכשל · וזהו שנ׳ פלס ומאזני משפט
לי״י וגו׳ · אמ׳ לו הק׳ אתה אומרת חשודין הן על אבר מן החי
חייך אפי׳ בשעת קלקלה אינן עליו שוחטין ואוכלין שנ׳ וישחטו
שעיר עזים · ואתה אומרת מזלזלין הן בבני השפחות וקורין
אותן עבדים · חייך לעבד נמכר יוסף · אתה אומרת תולין
עיניהן בבנות הארץ · חייך שאני מגרה בך את הדוב שנ׳
ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף וגו׳ · מה כת׳ בענין
ולא יכלו דברו לשלום · מתוך גנותן של שבטים למדנו שבחן
שלא היו מדברין אחד בפה ואחד בלב · ואמרו חכמ׳ ז״ל שלשה
הק׳ שונאן המדבר אחד בפה ואחד בלב · והיודע עדות בחבירו
ואינו מעיד לו עליו · והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד עליו
יחידי · אוי להן למספרי לשון הרע שהן מביאין שלש
פורענויות לעולם ואילו הן מחלוקת ורעב וגלות · שבשביל מספרי
לשון הרע בא מחלוקת לעולם · ועל ידי המחלוקת בא הגלות

ועל ידי הגלות שאין בתוך האומות ומתערבין ביניהן ולומדין
ממעשיהן ועובדין ע"ז · ואמרו חכמ' ז"ל אילולא לא קיבל
דוד לשון הרע לא נחלקה מלכות בית דוד ולא עבדו ישראל
ע"ז ולא גלינו מארצנו · תדע שכן שעל ידי לשון הרע
שהוציא יוסף על אחיו נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים ·
ולא עוד אלא שבשביל מספרי לשון הרע הגשמים נעצרין
שנ' רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר · ואמרו
חכמ' ז"ל כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש
עבירות שהן גלוי עריות ושפיכות דמים · ע"ז דכת' ואנא
חטא העם הזה חטאה גדולה · גלוי עריות דכת' ואיך אעשה
הרעה הגדולה הזאת · ושפיכות דמים דכת' גדול עוני מנשוא ·
ואילו בלשון הרע כת' יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת
גדולות · שהיא שקולה כשלשתן · ואמרו חכמ' ז"ל לישנא
תליתאי קטיל תליתאי · כלומר לשון הרע הורגת שלשה אנשים
האומרו והמקבלו ומי שנאמר עליו · וכמו שאול והרג
[illegible] · דואג שאמרו · שאול שקיבלו · ואחימלך שנאמר
עליו · ואבנר על שהיה לו למחות שלא להרוג עיר הכהנים
[illegible] עליה · לכך אל תאמינו אל הרכילים ואל תתפשו
בדבריהם ואפי' אתם יודעין שאומרין האמת · כמו שאמר
חכם אחד מי שיאמין אל הרכילים לא ישאר לו אוהב ·
ואפי' אם יהיה לו חביב וקרוב · ואמר אחר אל תעזוב
אוהב בעבור רכלות הרכיל · ואמרו טוב לכם לשמור
את עצמכם ממי שאומר עליהם הרכילות כמו שאומרין
חכמ' ז"ל האי לישנא בישא אע"ג דלקבולי ליה לא מיבעי
למיחש ליה מיבעי · כמו שבאו וראו כמה צריך
לאדם להיות זהיר בלשונו · שכך אמרו חכמ' באגדה ז"ל מאי
דכת' מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה · אמ' לו הקב"ה
ללשון כל איבריו שלאדם זקופין ואתה מוטל · כל איבריו
שלאדם מבחוץ ואתה מבפנים · ולא עוד אלא שהקפתי לך
שתי חומות אחת שלעצם ואחת שלבשר מה יתן לך ומה
יוסיף לך · מעתה מה יש לי עוד להתחכם לשמרך · שתי

המחיצות

יד

139

המחיצות הללו הראשונה קשה שהיא שלעצם והב'
והאחרונה רכה שהיא שלבשר · ולמה הפנימית כדי
שלא תהא נוחה לחתכם · לפי שהדברים היוצאים
מתוך פיו שלאדם הן על ארבעה פנים · יש מהן שאם
אדם מדבר בהן אי אפשר שיהיה לו תועלת בהן · ואי אפשר
שיש בהן ספק שרעה בהם באחריתם · והטוב לאדם
להיבדל מספקם · ויש מהן שכשאדם שותק מהן עושה
נחת רוח לגופו ומודה בהן לבוראו · ואם מדבר בהן
תועלה שתבוא לו מהן רעה והיזק כגון הסחרת והמעדף
והלשון הרע והשקר והחנופה וגנות בני אדם והדומה
להן · כל שכן שטוב לאדם להיבדל מהן שהן ודאי רעים
באחריתם ואין בהן שום תועלה כלל · ויש מהן שאם
ידבר בהן אינו עושה בהן לא הטוב ולא תועלת · ואם
ישתוק מהן אין בהן היזק ותועלת · גם אילו ראוי לשתוק
מהן להקל משאו מעל גופו ולשונו ושלא יכלה בהן זמנו
לריק · ויש דברים ששותק מהן מתחייב בנפשו · ואם
והמדבר בהן קונה לו חיי העולם הזה וחיי העולם הבא ·
כגון דברי תורה ותפלה והמוכיח את חבירו · והעושה
שלום בין איש לאשתו בין אדם לחבירו ומגלה ומודה
אמונה ונדברים כיוצא באלו צריך להתעסק בהן
אבל שלשת פנים האחרים ראוי לחכם להיבדל מהן · וכן
הוא אומ' ברוב דברים לא יחדל פשע וחושך שפתיו משכיל
ברוב דברים לא יחדל פשע אילו שלשת חלקי הדברים
שאדם צריך ליבדל מהן · וחושך שפתיו משכיל שאפילו
בהן מלמחיצה הראשונה וחושך את שפתיו שלא יפתחם
נקרא משכיל · ואם אי אפשר לו לחשוך את שפתיו יהא
מתחכם להוציאן בלשון רכה · לפיכך המחיצה הראשונה
שלבשר כדי שיצאו ממקום רך ויהיו רכים עם כל אדם ·
וכן הוא אומ' בארך אפים יפותה קצין ולשון רכה תשבר
גרם · לפיכך ראוי לו לאדם שתהיה לשונו רכה לאחרים
שאם שיעבור המחיצה הפנימית שהיא שלעצם ויוציא

מבין השינים אל השפתים ׃ ומעשה ברבן גמליאל שא״ל
לטבי עבדו לך לשוק ותקנה לי חלק טוב שבבשר ׳ הלך
והביא לו הלשון ׳ לאחר ימים א״ל רבן גמליאל לטבי עבדו
לך לשוק ותקנה לי חלק רע שבבשר הלך והביא לו הלשון ׳
א״ל לו כשאמרתי לך לך ותקנה לי חלק טוב הבאת לי
הלשון ׳ וכשאמרתי לך לך ותקנה לי חלק רע שבבשר הבאת
לי הלשון כמו כן ׳ א״ל לו אדוני יש מן הלשונות טובים
ורעים כשהיא טובה אין למעלה הימנה ׳ וכשהיא רעה
אין למטה הימנה ׳ וכן מצינו ברבינו הקדוש ע״ה
עשה סעודה לתלמידיו והניח לפניהן לשונות רכין ולשונות
קשין ׳ התחילו התלמידים בוררין את הרכין ומניחין את
הקשין ׳ א״ל להן בניי כך תהא לשונכם רכה אילו עם
אילו ׳ ואמרו לו לחכם אחד השמיענו בחסדך תוכן
הדברים ותועלתם והזיקם ׳ א״ל להן הדברים הם על
ארבעה פנים מהם דברים שתקוה תועלתם ותירא מאחריתם ׳
והריוח שבהם התכלה ׳ ומהם דברים לא תקוה תועלתם
ולא תירא מנזקם אם תשכם תקל משאם מעל גופך ולשונך ׳
ומהם דברים לא תקוה תועלתם ותירא מאחריתם ׳ וזהו
הנשך ׳ ומהם דברים תקוה תועלתם ותהיה בטוח מאחריתם ׳
ואלה הם הדברים אשר אתה חייב לדבר בהם ׳ והנה בטל
שלשת רבעי הדברים ׳ ואמ׳ כשתדבר תדבר מעט כי
טוב אשר ימעטו דברי האדם וימעטו טעותיו ׳ ואמ׳
ימות האדם בכשלון לשונו ולא ימות בכשלון רגליו ׳ כי
כשלון לשונו יסיר את ראשו ׳ וכשלון רגליו ירפא לזמן מועט ׳
בניי בואו וראו כמה קשה לשון הרע ורכילות לפני
המק׳ שאפי׳ כשהנביאים מלמדין קטיגוריא על יש׳ אפילו
כשהן רשעים גמורים לא חיסך עליהן הכת׳ לא [illegible] לשון
הרע שכן שהרי משה רבינו ע״ה כשא״ל ליש׳ שמעו נא המ׳
המורים נענש ונגזר עליו שלא ייכנס לארץ ׳ וכן אתה
מוצא בישעיה על שא׳ ובתוך עם טמא שפתים אנכי יושב ׳
ראה מה כת׳ שם ויעף אלי אחד מן השרפים ובידו רצפה ׳

ואמרו חכמ׳ ז״ל מהו רצפה ׳ רוץ פה שלמד שא׳ דילטוריא על
יש׳ ׳ וכן מצינו באליהו על שא׳ דילטוריא על יש׳ כענין שנ׳
קנא קנאתי לה׳ אלהי יש׳ כי עזבו בריתך בני יש׳ את מזבחות
הרסו ואת נביאיך הרגו בחרב ואותר אני לבדי ויבקשו את
נפשי לקחתה ׳ ראה מה כת׳ שם ויבט והנה מראשותיו עוגת
רצפים ׳ רוץ פה שלמד שא׳ דילטוריא על יש׳ ׳ וכן הוא אומ׳
אל תלשן עבד אל אדוניו פן יקללך ואשמת ׳ דור אביו יקלל
ואמו לא יברך ׳ ואמרו חכמ׳ ז״ל משום דאביו יקלל ואמו לא
יברך אל תלשן ׳ לא אפי׳ דור שאביו יקלל ואמו לא יברך
אל תלשן ׳ אוי להן לרכילים ולבעלי לשון הרע מיום הדין
שהק׳ יורה בהן חצים מלמעלה ואחר כך דוחפן לגיהנם שנ׳
חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים ׳ שכך אמרו חכמ׳ ז״ל
כל המספר לשון הרע הק׳ לגיהנם אני יורה בהן חצים
מלמעלה ׳ ואת היא מסקת עליהן אש מלמטה ׳ לכך נאמר
חצי גבור שנונים וגו׳ ׳ גבור זה הק׳ כענין שנ׳ האל הגדול
הגבור והנורא ׳ גחלי רתמים זו אש של גיהנם שאינה נכבית
לעולם ׳ ולא עוד אלא כל המספר לשון הרע כאילו כופר בעיקר ׳
כענין שנ׳ אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון
לנו ׳ ולא עוד אלא כל המספר לשון הרע והמקבלו ראוי להשליכו
לכלבים שנ׳ לכלב תשליכון אותו ׳ וסמיך ליה לא תשא שמע
שוא ׳ וקרי ביה נמי לא תשיא ׳ וכן אתה מוצא באיזבל
על שגרמה להעיד עדות שקר על נבות אכלו אותה הכלבים ׳
ואמרו חכמ׳ ז״ל היכי דמי לשון הרע כגון דא׳ היכא
משתכחא נורא לא בי פלניא ׳ וכגון שאמרו בלשון הרע ׃
ונתכוון לאומרו דרך לשון הרע ׳ בניי בואו וראו כמה
קשה לשון הרע שהק׳ ממשיל מספרי לשון הרע כשונאין
שנ׳ מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב
אותו לא אוכל ׳ שלא תאמ׳ אין איסור של לשון הרע אלא
בסתר ׳ אבל לומ׳ לשון הרע בפני הבעלים שמותר אין בו איסור
לכך אמ׳ גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל ׳ כלומ׳ מי שהוא
כל כך גס רוח שאומר הוא ואינו מתירא מן הבריות כלום ׳

אותו לא אוכל לסבול מפני שהוא חיבבות ולשון הרע לגנות
בני אדם ולספר עליהן לשון הרע בפניהן · דבר שהוא
אחד לשון הרע לפני המק' שנ' שש הנה שנא יי' ושבע
תועבת נפשו · עינים רמות לשון שקר וגו' · אוי להן למספרי
לשון הרע שאין להן תקנה לעולם · שכך אמרו חכמ' ז"ל כיון
שסיפר אדם לשון הרע אין לו תקנה שכבר כרתו דוד ברוח
הקודש שנ' יכרת יי' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות ·
אלא מה תקנתו שלאדם שלא יבוא לידי לשון הרע אם תלמי'
חכם הוא יעסוק בתורה שנ' מרפא לשון עץ חיים · ואין עץ
חיים אלא תורה שנ' עץ חיים היא למחזיקים בה · ואם עם
הארץ הוא ישפיל את עצמו שנ' וסלף בה שבר ברוח · ואף
משה רבינו ע"ה קילל הרכיל והמלשין על חבירו שנ' ארור
מכה רעהו בסתר · זהו לשון הרע כענין שנ' מלושני בסתר
רעהו וגו' · ותנא דבי אליהו המכים בסתר והמחרפים בגלוי
ומליזי הרבים ומטילי מחלוקת סופן להיות נקרח וכערתו
עליהן הכת' ז' ותבם עליהם הארץ · בני בואו וראו מה
הלשון עושה שהמות והחיים ברשותו כענין שנ' מות וחיים
ביד לשון ואוהביה יאכל פריה · המות והחיים יוצאין מן
הלשון מות מיכן וחיים מיכן · כיצד כך אמרו חכמ' ז"ל
היתה לפנינו כלכלה שלתאנים אוכלה עד שלא עשירה עד
שלא בירך עליה מות ביד לשון · עשירה ואכלה בירך בה
ואכלה חיים ביד לשון · עסק בדברי ליצנות מות ביד לשון
עסק בדברי תורה חיים ביד לשון · ואמרו חכמ' ז"ל למה
נמשלה יד אכל לשון לגמ' לך מה יד ממיתה אף לשון
ממיתה · שמוע תאמ' מה היד בסמוך לו אף לשון בסמוך
לו יכול הרג שהוא לשונו · שמוע תאמ' [illegible] חץ עד אצבעות
עד המעידים [illegible] לשון כך [illegible] בפניהם [illegible]
ומן מוכיח שלא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר
אלא על לשון הרע שנ' וינסו אותי זה עשר פעמים וגו'
ומהו זה · בשביל זה נחתם גזר דינן · לכן בני היזהרו
והזהירו במידות הגרועות הללו והרחקו · שכך אמרו חכמ'

ז"ל כל מי שמדבר עם חבירו ואוכל ושותה עמו ומספר עליו
לשון הרע הק' קורא אותו רע שנ' מרמה בלב חורשי רע ·
וכל מי שאינו אוכל ושותה עם חבירו ואינו נושא ונותן עמו
ומספר עליו דברים טובים הק' קורא אותו שלום שנ' וליועצי
שלום שמחה · וכל מי שרגיל בשלום ואוהב שלום ורודף שלום
ומשים שלום בין איש לאשתו בין אדם לחבירו הק' פורש עליו
סוכת שלומו מ' מידה כנגד מידה כענין שנ' יי' ישפות שלום
לנו כי גם כל מעשינו פעלת לנו · וכל מי שאוהב שלום
ורודף שלום זוכה ורואה בביאת משיח שבשעת ביאתו פותח
בשלום כענין שנ' מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע
שלום · וכן הוא או' הנני נוטה אליה כנהר שלום וגו' · ואמרו
חכמ' ז"ל אין כלי שמחזיק ברכה אלא שלום שנ' יי' עוז לעמו
יתן יי' יברך את עמו בשלום · ואלהינו ברחמיו ישפות
לנו שלום ויענגנו בשלום · כענין שנ' וענוים יירשו ארץ
והתענגו על רוב שלום ·

נשלם ספר מעלות המידות .:.

אני גבר בסיפור [illegible] — שבע רוגז שבעבוא עם קלונים
הלכו אחריו ירות מיזירות — ושוד על שוד ועל שבר חרונים
ועללתי בעמקי הדאגות — ועלי עברו גלי יגונים
וטרם אמצאה מרפא לצירי — בעידם צמחו האחרונים
להוות אויה שחקו צעירים — לחו ימים ושועלים קטנים
מאס תומו והשבתי אבותם — לשיתם שומרי עזים וצאנים
ובחר מחנק נפשי ומות — ראותי בזו ולעג שאננים
באמריהם מאוי שוקטים ושובבים — בעיתם דשנים רעננים
אשר אמרו לנפשי אין ישועה — ולא חלק בה רוכב ענגים
בגינתם דוני שבתם וקומם — וכשרות ועוגבים ומינים

והייתי למשל ושנינה לשתוקים אסופים ונבונים
וכל רואיי הכי שממו ותמהו לקורותיי ויודעיי מלפנים
ויאמרו לי הלזאת תשים כאיש גבור ברוב כח ואונים
ואין [illegible] תורה בלב ה— ואין נוגע בך בנגע כמונים
ואת חכמתך הכה בחרבו וחרבות שלך חרק ושינים
ואין סבלך תמיד לעבדו והתאונן בסתר דר מעונים
ותנוח ותשקוט מזמנך ותנחש לך מדאבונים
ושמעתי לתוכחתם למען תשבחתך לריעים נאמנים
ולקחתי לנפשי תוכחותם והיו לי יקרים מפנינים
ואמרתי בליבי אלכה נא כשוקני בעלי שכל נבונים
ואוכיח לנפשי בתחילה וכי יתן סרו שרים ורוזנים
ואחרי כן אייסר להיות עם ואוכיח פתאים עם נבונים
מוסרי לנפשה יעזבון ביום חום ועת שלג [illegible]
ואף [illegible] חמסי על זמן רע [illegible] ואשא רוב תלונים
דלקו בילדותי ונדבו [illegible] מרות ונעשו זקונים
ושלח אש בעצמותי ותוקד ויזול [illegible] והדביקה אדנים
עתה לזקנה גם לילה הר וסיכסכתי לעצים ואבנים
כי בני ישאו ואינם לנכרים נחשבו לי גם לשונים
עזבוני ועברתי לבדי וכבלי ריק חשבתם כעוינים
ולא אבו שמוע לי והלכו במשובתם לאחור לא לפנים
לזאת אספוד אקונן ואיליל ואבל אעשה כבנות יענים
לקול בכיי אעורר כל מקוננות וכל יודעי נהי עם כל מקוננים
ואתבייש להרים ראש למען כלימה כסתה פני כאונים
ועם כלות העירו לבבי וישיבו [illegible] הבונים
ויאמרו לי חמול על הפתאים להסיר מפניהם כסלונים
וחברתי יסוד ספר קראתיו במוסרות אמיתיים וכנים
במקראות ומשלי החכמים ותרדמות [illegible] עם [illegible]
חצובים ממקור בינה והשכל בגן דיע מיוסדים ועבים
בללתיו בכל חכמה ומוסר להוכיח [illegible] ההוגנים

להיון בעודם [illegible] הזמן מר למתוק שם ומתוק ראש פתנים
לבלתי ישבאום נגע ומחלה בחייהם ואף לא קול שאונים
ואחריתם בגן עדן אלהים בצר [illegible] יהיו שוכנים וחונים
וכל מעלה בספרי זה כתובה בקיבוץ אזכרה ככתב רבנים
שגדרות להיות תמיד בפיהם מסודרות כשיטת הגאונים
דעו בני דעו הטוב ילדכם והוא מבחר וראשית כל שמונה
ואהבוהו בכל נפש ובמאד כלב בר לא מלוא רפש וטינים
וריעים אהבו יען קרואים כני אל חי וממלכת סגנים
יראו הא-ל ואותו קדשוהו והוא ישביעכם מכל עדנים
ביראת אב ואם תהיו זריזים ובכבודם כעירים לא ישינים
ובתורה ומצות בה כתובות ובחוקים תהו עוסקים ושונים
וחסד תגמלו חיים ומתים ולעשירים ולדלים אחונים
וזרעו הצדקה תקצרוה לפי חסד למו ערוכי ישנים
תפילותכם כשוטן וסדרן תחן שרפים תמור [illegible]
ותפילה תהי לכם לענה והגאוות תגרשו ממלוניכם
בהתכנסכם לבו עם האלהים באין פרץ ולא צווחת מדנים
והפושעת למסוה על פניכם תנו תמיד בכלות וחתנים
ואל תקשו כגיד ברזל לעורף ואל תהיו קשי מצח כזונים
ודרך האמונה תדרכו בה ורדפוה בכל קצות ופינים
ורחקו מגנבות וגזילות למען הם שני אודים עשנים
כמעלת החמה [illegible] בה ואל תהיו כרמאים מלשינים
ורחמו על בני אדם וחמלו ואל תתאכזרו לבני [illegible]
ריעים תהיו אל כל אחיכם [illegible]
ובעל אף והכעס דעו כי מאד ירבה [illegible]
ושם טוב כעבודת האלהים מאד ערב וטוב [illegible]
אבל שם טוב בהבלי ההבלים [illegible]
ותמליכו ליצר טוב עליכם ויצר רע [illegible]
דעו בני דעו כי התשובה מכפרת שגגות עם זדונים
ותחינה כמגדל עוז למשכיל והסכלות בה [illegible]
והעושר קנו אותו בצדק אשר תזכו להורישו לבנים
ותדרשו במעשיכם למען זריזים בית [illegible] נאמנים
ואל [illegible] ולאכול את בני תורה [illegible]

בראשית דברי משא לא חוו תפילה האל המרומם על כל ברכה ותהלה ראשון בלי ראשית ואחרית בלי תכלה ה׳ א׳ אמת הוא א׳ חיים ::
נשגב מאד ונעלה יען יוצר מאבדן אין צריך אליו ואין לעזור [illegible]
נמצא בכל מקום ונעלם מקום כבודו בהיות אני אלך חיים ·
יש ראין המתים ינשא כל תכונה במרבע יורות אשר הקדי ובריח הראשונה ואחרי כן יצר את האדם בצלם ותמונה ויפח באפיו נשמת חיים ·
מלא אורח חכמת לב והגדיל מעלתו בנשמה העליונה להבין ולהשכיל
התפלה [illegible] לכן ראוי להודות ולברך את שם תפארתו כל אשר [illegible]
יודו לה׳ חסדי בני יעקב בחירין סגולה לו מכל עם לשכן אחריו למען ילמדו ליראה אותו וללכת אחריו כל הימים אשר הם חיים
טוב יושר ומשלי ארץ תורה סלולה למרגו להועיל לעלות במסלה העולה למעלה למען סור משאול מטה והבטיחנו בחמלה ואהבה הרבינו [illegible] חיים ::
אין מלה בלשוני ודעת ומוני פליאה ומי מגיה לשון ומעיר לו [illegible]
ויפתח לי שערי צדק ובה מבואה לשמור את דרך עץ החיים ::

אהבו את ה׳ חסידיו אהבה שלימה לדבקה בו ולעבדו תמיד בפחד ואימה ואהבו את יראיו ואת תורתו התמימה ולשמרה כל הימים אשר אתם חיים ·
הכסיל הון אל ירחיו [illegible] והנדרים בסבר פנים יפות [illegible]
ראה והרק מסיבות גלגל עולם ויורדים כי לא יודע מה יטוב לאדם [illegible]
חמת מחיץ [illegible] כפופה לזיק
דברי [illegible] מלוקק לראות בטוב ה׳ בארץ החיים ::
אולי חמן נכרו תמיד בלב [illegible] שמו מהלל
היה לאיש דברי למשל [illegible] שמע קול [illegible] חיים
אל תגע איש את אחיו בתורה במשא ובמתן [illegible] להנאה הון מחבל
ימעט והבורח רשע לחטאה פעולת צדיק לחיים ·
בטחו בה׳ עדי עד ואל תבטחו בנדיבים כי אין מבטח בעושר ובנכסים רבים ודבריה חכמת חכמים ובטחון גבורת יהבים כי [illegible] נאמן חיים
כל השחת דבר אשר בו ברכה המעט הוא אם רב [illegible] ודיבבה
שחית נפשו במעשיו [illegible] המוש החפץ חיים
ביקר רעים תוסיף אהבה ולא בכבדות לשמוח עמם בשמחתם [illegible]
ולהמציאם פרות והתמר לבקר מעשיך השומרים עליך לערות בין [illegible] החיים
ברכת ה׳ היא תעשיר [illegible] בתוכן [illegible] על כל גמוליו הגמול [illegible]
נשמה כל חי תברך את שמו השם נפשינו בחיים ::
בושת פנים [illegible] לשוא ויראה והמתבייש במעשיו לאיבוד [illegible]
חטאה ותרחיב [illegible] שני פנים להולדה ובלעה אותם ואת כל אשר להם וירדו חיים
בתי כנסיות ובתי מדרשות [illegible] במקום היכל
לפניו דרשוני וחיו [illegible] חוכה חיים ·
בית משתה היין [illegible] משפט [illegible] הרגב
באבנים אכל [illegible] בכרון [illegible] ביתך וחיוב
גאות [illegible] כל החיים ::
גמילות חסדים [illegible]
[illegible] חיים
וגנבה וגזל [illegible] לו כפים [illegible]
משל [illegible] החייב ·
דין [illegible] בשערים כי המשפט לאלהים הוא [illegible]
לעשות [illegible] אשר [illegible]
דרך ארץ [illegible] בעיני אלקים [illegible] חן
נעורים והכל יפה בעתו [illegible] החיים

ואם תתחתנו במעט בברכה · לחיי עד תהיו זוכים ונעימים
ואל תהיו בכת זוללים וסובאים · למען תם במדותיהם מתוגים
והטיב אמת ועצה נדיבות · [illegible] ועבר [illegible] נבלות במענים
וזו דרך לכובה כי קדומה · לדת האל והיא דרך סבנים
והשלום לכו בקשו ורדפו · לעצמיכם ואל פת מאמינים
ומחלוקת וריב אל תתמכו כי · אבוי למחזיקים בם וקינים
בכן בני בספרי זה כתבתו · הגו לילות והימים ושנים
וכתבוהו עלי לוח לבבכם · וכחותם תגהו על ימינים
לענק יהיה על צואריכם · וענדוהו עלי כל חגורנים
ותשכילו בכל מעשה ומפעל · ותגלו קנות קנין ומקנים
ותנוחו ותשקוטו עדי עד · כעין שתל עלי מימי עינים
לעשה שלומים במרומיו · אני אקרא ואפיל תחנונים
היות עדיו עריכים מאמריו · תמור פרים וריח קטרונים
ישיב את נדודי מדורו · יקימהו בנטעי נעמנים
לקיים דת והמצות וחוקים · בתנם ל באלפי שנאנים
וזרעו יהיה נכון לפניו · כלובש בד ובמעיל פעמונים
ולי עבדו ינחם את לבבי · בעוד חיי יחדה לי ששונים
ואלה אחרי מותי בעדן · ינוחיני בצד חברון ושינים
והעליני לחיי מתכובות · ומבבי מסיבות הזמנים

שלמו

אני יחיאל ב״ר יקותיאל ב״ר בנימן הרופא נבתנ״א כתבתי זה הספר
לבעל בריתי ר׳ שלמה ב״ר משה ב״ר יוסף נ״ע הרחמן יזכהו להגות
בו הוא וזרעו וזרע זרעו עד סוף כל הדורות ויזכהו לקיים כל
הכתוב בו אמן ונשלם באב שלשת אלף לפרט

ואע״פ כרעתי באהבה הייתי רוצה לידע ולהשכיל באילו
המעלות המידות כי אין אדם שישכל בעולם שיהיה חכם
באילו המידות הטובות ממש קדוש [illegible] יתן והיה לו [illegible]
אדם [illegible] ולעשות כל עוד [illegible]

144

אלה שמות

זה ספר מעלות המדות
של שלמה ...
...

ספר מעלות המדות

זה המעלות המדות

ספר מעלות המדות

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ ס ע פ צ ק ר ש ת

ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ ס ע פ צ ק ר ש ת

חלה שמירת

בואו ואלמדכם מעלות המדות

ויהי בימי ...

...

END